

MiGBPG

001 0 0008609 4

HERBY I PIECZĘCIE MIEJSCOWOŚCI
WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

WYDAWNICTWA INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

PAMIĘTNIK
INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

XII

KATOWICE 1939

SKŁAD GŁÓWNY: NASZA KSIĘGARNIA — WARSZAWA

581
WYDAWNICTWA INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

MARIAN GUMOWSKI

HERBY I PIECZĘCIE MIEJSCOWOŚCI WOJEW. ŚLĄSKIEGO

Z 438 RYCINAMI

Miejska i Gminna Biblioteka
Publiczna w Głubczycach

SH IV 1 929.6(438)

000-008609-00-0

CZYTELNA 00-0

KATOWICE 1939

SKŁAD GŁÓWNY: NASZA KSIĘGARNIA — WARSZAWA

929.6(438)

9. IV / 1

CZYTELNIJA

Biblioteka Miejska
Głubczyce

nr. 81.

08609

przew

9. IV / 1 : 929.6 : 736.3(438)

WSTĘP

Istnieją województwa, w których daremnie szukalibyśmy za pieczęciami i herbami wsi i gmin wiejskich, gdzie herby noszą tylko miasta lub osady, które niegdyś były miastami. Są to województwa centralne i północno-wschodnie. Istnieją natomiast także i takie województwa, w których gminy wiejskie od dawna noszą jakieś godło na swoich pieczęciach. Są to województwa południowe, w tej liczbie i śląskie, gdzie każda prawie wieś pieczętuje się, lub pieczętowała się własnym oryginalnym godłem czyli herbem. W stosunku do innych województw, różni się Śląsk tym jeszcze, że herby jego samorządu terytorialnego są znacznie starsze niż gdzie indziej. Jeżeli wsie małopolskie przybrały sobie godła na ogół dopiero w ostatniej ćwierci XVIII wieku, a nieraz i jeszcze później, to na G. Śląsku jest szereg miejscowości, których godła można datować na sam początek XVIII wieku.

Herb jest wyrazem samorządu i nie mógł powstać w czasach, kiedy samorządu jeszcze nie było. W miastach powstał zatem dopiero po lokacji, czyli po nadaniu prawa miejskiego, po wsiach dopiero po otrzymaniu przez nie samorządu, a więc sołectwa i rady gminnej. Wtedy dopiero gmina stawiała się jednostką prawną, zdolną do działań prawnych, wobec czego musiała mieć kancelarię, to zaś powodowało sprawienie pieczęci, pieczęć zaś w myśl ówczesnych poglądów winna była mieć na stemplu wyryte jakieś godło, danej wsi odpowiadające.

Mylny jest pogląd, jakoby herby nadawać musieli zawsze królowie lub książęta. Na G. Śląsku można by tę zasadę stosować tylko do miast, które rzeczywiście wszystkie noszą herb książęcy w swoich tarczach. Pewne nadania odnoszą się jedynie do miast Tarnowskie Góry, Miasteczko i Katowice, natomiast Cieszyn i Skoczów przywileju herbowego zapewne nie miały nigdy i same o swoim herbie zdecydowały. Podobnie wszystkie wsie województwa śląskiego obrały sobie same swe godła, gdy ku temu zaszła potrzeba.

Miast jest w województwie śląskim razem z Zaolziem 25, a herby wielu z nich są przeważnie na jedną modłę ukształtowane. Są to:

Bielsko — $\frac{1}{2}$ orła i 3 lilie;
 Bieruń Śl. — jeleni z łabędziem;
 Chorzów — $\frac{1}{2}$ orła, korona, W i młoty;
 Cieszyn — brama i orzeł;
 Frysztat — $\frac{1}{2}$ orła i liście;
 Jabłonków — $\frac{1}{2}$ orła, baranek i jabłoni;
 Lubliniec — $\frac{1}{2}$ orła i 5 gwiazd;
 Łazy — $\frac{1}{2}$ orła i narzędzia;
 Miasteczko — św. Jerzy;
 Mikołów — hełm z pióropuszem;
 Pszczyna — orzeł;
 Skoczów — 3 baszty, 2 skoczki, orzeł;
 Strumień — $\frac{1}{2}$ orła i św. Barbara;
 Tarnowskie Góry — $\frac{1}{2}$ orła, skrzydło i 2 młoty;
 Wodzisław — $\frac{1}{2}$ orła i $\frac{1}{2}$ róży;
 Woźniki — $\frac{1}{2}$ orła i $\frac{1}{2}$ koła;
 Żory — $\frac{1}{2}$ orła i miecz.

Mamy zatem w 14 miastach orła książęcego, pochodzącego naturalnie od książąt górnośląskich i mającego kolory: złoty na niebieskim. Poza tym do księcia odnosi się również św. Jerzy w Miasteczku i hełm w Mikołowie. Inne części składowe tych herbów są już ilościowe i nie zawsze dadzą się wytłumaczyć. A więc 3 lilie w Bielsku są połową herbu biskupstwa wrocławskiego, ryba jest herbem mówiącym Rybnika, tak jak skoczki Skoczowa, młoty w Chorzowie, Tarnowskich Górach i Katowicach oznaczają kopalnie i fabryki etc.

Daleko większa różnorodność panuje między herbami wsi i gmin wiejskich. Według urzędowego spisu z 1931 r. jest w tym województwie 399 samoistnych gmin wiejskich, a razem z odzyskanym w r. 1938 Zaolziem 485 gmin. Niżej opisujemy parę tysięcy herbów i pieczęci 565 miejscowości, z czego wynika, że po odliczeniu miast i gmin dzisiejszych, zostaje jeszcze około 80 miejscowości dziś już znanych i zanikłych, lub włączonych do gmin obszerniejszych tegoż województwa, które jednak pozostawiły własne herby i pieczęcie.

Z góry zaznaczyć musimy, że nie wszystkie miejscowości są herbowe i że jest duży procent takich, które na swoje pieczęcie nie dały nic więcej prócz napisu. Na ogólną sumę 565 miejscowości znalazło

się 86 takich, u których znalazły się pieczęcie czysto napisowe, bez żadnego godła. Nie wykluczone jest jednak, że dalsze poszukiwania w tym kierunku potrafią liczbę tych bezherbowych miejscowości więcej ograniczyć.

Na pozostałych 479 widzimy najrozmaitsze godła i wyobrażenia¹⁾. Przy bliższym ich badaniu pokaże się, że duża ilość tych godeł, to herby mówiące, od nazwy danej miejscowości urobione. Podajemy tu spis najważniejszych:

Adamowice — herb: Adam i Ewa
 Babienica — baba pod krzyżem
 Boconowice — bocian
 Boronów — brona
 Brzezie — brzoza
 Buków — buk
 Dąb — dąb
 Wielka Dąbrówka — 2 dęby
 Dębieńsko W. — dąb
 Dzieckowice — dziecko
 Gostyń — gościna
 Górki Małe — górka
 Jastrzębie — jastrząb
 Jedłownik — jodła i lis
 Kamienica — kupa kamieni
 Kobielice — kobyła
 Kokoszyce — kogut
 Kokotek — kogut
 Koniaków i Końska — koń
 Kośmidry — kuźnica
 Kowale — kowal
 Kozłowa Góra — 2 kozły na
 górach
 Kryry — czaple kryrują
 Krzyżowice — krzyż

Lisowice — lis w lesie
 Łany — 5 kłosów
 Miasteczko — Georgenberg —
 św. Jerzy
 Michałkowice — św. Michał
 Międzyrzecze — domy m. rze-
 kami
 Orzech — drzewo orzechowe
 Paprocany — paproć
 Pawłów — św. Paweł
 Piotrowice — św. Piotr
 Psary — pies
 Rój — ul i pszczoły
 Rybnik — ryba
 Rzeka — rzeka
 Skoczów — skoczki i wieże
 Smolna — smolny kopiec
 Studzienice — studnia
 Szopienice — szopa
 Wędrynia — wędrowiec
 Wierzbie — wierzba
 Wilcza Dolna — wilk z sierpem
 Wilkowyje — wilk wyje
 Wyry — wyrzywa dęba
 Zarzecze — 4 domy za rzeką

Do tej samej kategorii herbów mówiących można by też zaliczyć wszystkie te godła, które są tylko aluzją do nazwy wsi, a nie dosłownym jej tłumaczeniem rysunkowym. Do takich aluzji liczymy np. w Bogucicach: klęczącego przed ołtarzem (Boga), w Świętochłowicach św. Antoniego, w Mysłowicach myślącą głowę, w Glinicy dzban (gliniany), w Raju jabłoń z wężem etc.

Dużo jest herbów z wyobrażaniem narzędzi i to rolniczych, jak pługu, kosy, grabi, cepów, sierpu. A zatem:

a) pług występuje w herbach wsi: Biertułtowy, Cierlicko, Dobracice, Drogomyśl, Dziedzice, Gaszowice, Górki, Harbutowice, Książenice, Ligotka Kameralna, Lubsha, Międzywieć, Odra, Pierściec, Pruchna, Ropica, Rudziczka, Skrzeczkoń, Stanowice, Uchylsko, Wiślica, Zabłocie;

b) kosa wchodzi w skład herbów wsi: Bełk Górny, Bładnice Dolne, Bobrek, Brzęczkowice, Brzezówka, Chwałowice, Chybie, Czyżowice, Goczałkowice Dolne, Góra, Grzawa, Jaworze, Karwina, Kocobędz, Knurów, Kobyla, Kozakowice, Krzyżkowice, Kucharzówka, Leszna, Łączka, Łyski, Mistrzowice, Niewiadom Górny, Obszary, Ochaby, Ogrodzona, Piece, Puńców, Przegędza, Rudzica, Simoradz, Świętochłowice, Świętoszówka, Szczekowice, Szerbice, Szczygłowice, Truszczyce, Trzanowice, Warszawice, Wieszcza, Zawada, Zazdrość, Zebrzydowice Dolne, Zwonowice;

c) grabie widzimy w herbach wsi: Bładnice Dolne, Bobrek, Brzęczkowice, Brzezinka, Brzezówka, Czyżowice, Dziecmorowice, Frelichów, Goczałkowice Dolne, Góra, Jaworze, Karwina, Knurów, Kobyla, Kozakowice, Ligota kal., Lutynia Niem., Łąka, Łyski, Niewiadom Górny, Obszary, Ochaby, Olszyna, Osiny, Paniówka, Paruszowiec, Piece, Pogwizdów, Puńców, Przegędza, Rydułtowy Dolne, Simoradz, Strzebin, Świętochłowice, Świętoszówka, Szczekowice, Warszawice, Wieszcza, Zawada, Zwonowice;

d) cepy występują w herbach wsi: Brzęczkowice, Brzezinka, Brzezówka, Chwałowice, Czyżowice, Goczałkowice Dolne, Gotartowice, Kopciowice, Kucharzówka, Lutynia Niemiecka, Łazy, Nieboszowy, Niewiadom, Obszary, Ogrodzona, Piece, Pogwizdów, Puńców, Przegędza, Repty Nowe, Truszczyce;

e) sierp widzimy na pieczęciach wsi: Bełk Górny, Czarnuchowice, Czechowice, Kocobędz, Ligota biel., Miedzna, Mszana Górna, Ogrodzona, Poręba, Świętoszówka, Wilcza Dolna.

Poza tym chociaż mniej często znajdujemy na pieczęciach większych snopek zboża, widły, kłosa, stogi, kopy siana, łopaty etc., mówiące o tym samym rolniczym zajęciu mieszkańców.

O leśnych zajęciach mieszkańców mówią herby złożone z takich przedmiotów jak drzewo, pniak, topór, siekiera, piła, scena rąbania drzewa itp. Takie np. pniaki widzimy w herbach wsi: Baków, Kle-

szczów, Łagiewniki Wielkie, Łuków, Ochojec, Orzesze, Pniówek, Pniowiec, Podbucze, Radoszowy Dolne, etc.

O zajęciach rybackich niektórych wsi mówią herby z rybą, łodzią, sieciami, jakie znajdujemy na pieczęciach wsi: Czarków, Jaroszewice, Łańce, Łaziska Górne, Pstrężna, Siemianowice, Zaborze, Zabrzeg, Zarzecze.

Zajęcia górnicze i przemysłowe zdradzają herby z młotem, kowadłem, kołem zębatym, sztolnią, fabryką etc., jakie znajdujemy na pieczęciach wsi: Brusiek, Chwostek, Erdmannsbruch, Huta Laury, Kamień, Karwina, Katowice, Knurów, Kośmidry, Kuczów, Łaziska Średnie, Łazy, Niewiadom, Piaseczna, Szarlociniec, Tarn. Góry, Zielona.

Religijność ludu śląskiego podkreślają te herby wiejskie, które wyobrażają świętych patronów, kościoły, trójkąt z okiem Opatrzności, Baranka Bożego, krzyże etc. Spośród świętych występują tu: św. Antoni w Świętochłowicach, — św. Barbara w N. Bytomiu, Pniakach i Strumieniu, — św. Jerzy w Goczałkowicach, Golasowicach i Miasteczku, — św. Jan Nepomucyn w Chropaczowie, Kobiorze, Krostoszowicach i Łagiewnikach Średnich, — św. Mikołaj w Bielsku, Reptach i Bujakowie, — św. Paweł w Pawłowie, — św. Michał w Michałkowicach, — św. Jadwiga w Starejwsi, — św. Piotr w Piotrowicach, — św. Walenty w Markłowicach Dolnych, — św. Wojciech w Radzionkowie.

Madonnę mamy na pieczęciach wsi: Baranowice i Pawłów.

Trójkąt Opatrzności występuje w herbach wsi: Boguszowice, Bronów, Błędów, Chełm, Grzeblowiec, Kończyce Wielkie, Mizerów, Olbrachcice, Rudnik, Skrzyszów. — Kościół widzimy w herbach wsi: Imielin, Kochłowice, Marusze, Lubecko, Niedobczyce, Nydek, Piasek, Pszów, Szonów i Sadów Dolny. — Wreszcie krzyż w rozmaitej postaci znajdujemy w herbach wsi: Babienica, Bełk Górny, Bogucice, Chorzów, Kalina, Krzyżowice, Pogrzebień, Rówień, Ruptawa i Rychwałd.

Herbów obcych widzimy tu bardzo mało, a pieczęcie z nimi należą do wyjątkowych. Do takich należy krzyż podwójny Miechowitów, widoczny na pieczęciach wsi Chorzów i Rówień. Inna wieś, Kończyce, nosi na pieczęci herb szlachecki Ogończyk, na pamiątkę może, że należała do Borowskich lub Paczeńskich, którzy się tym herbem pieczętują, podobnie Janów ma herb Taczałę Mieroszewskich, swoich założycieli w XVIII w. Herb księstwa bielskiego widzimy znów na pieczęci wsi Kamienicy, która do dóbr tego księstwa należała.

Wreszcie tarczę hr. Schaffgotsch (?) znajdujemy na pieczęciach Orzegowa.

Herbami państwowymi posługiwano się dawniej bardzo mało. Właściwie znamy tylko 6 wsi, które pruskiego orła na swoich pieczęciach nosiły, a to Golawiec, Jedlina, Olszyna, Rudołtowice, Stanowice i Starawieś. Natomiast po przyłączeniu do Polski w 1918 wzgl. 1922 r. cały szereg wsi górnośląskich sprawił sobie pieczęcie z orłem polskim. Znamy w ogóle 45 takich wsi, z których wiele zarzuciło nawet dawny herb własny, byle tylko orłem polskim się pieczętować. Jest to naturalnie niewłaściwość z punktu widzenia heraldycznego, niemniej jest dowodem tej powszechnej na Śląsku radości, że nareszcie złączenie z Macierzą nastąpiło. Natomiast na Zaolziu jest 12 gmin takich, które przez jakiś czas pieczętowały się lwem państwowym czeskosłowackim, a to Bystrzyca, Dobracice, Domasłowice, Leszna, Lutynia, Nydek, Rychwałd, Rzeka, Trzyniec, Wędrynia, Wielopole i Żuków.

Jest rzeczą jasną, że jedna pieczęć rzadko wystarczała gminie na cały okres czasu, w jakim ta gmina do pieczęci była uprawniona. Uprawnienie to ustawało, gdy ją włączono w obręb innej gminy czy miasta, ale gminy, które się do dziś dnia ostały, miały przeciętnie po 3 rozmaite pieczęcie, z których pierwsza XVIII-wieczna używana była do połowy XIX wieku, druga XIX-wieczna do końca panowania niemieckiego, a trzecia polska od 1918 lub 1922 r. do dni dzisiejszych. Tak jest w większości wypadków, często jednak posiada dana wieś pieczęci więcej, zwłaszcza jeżeli jest osadą fabryczną o znacznej ilości mieszkańców. Województwo śląskie posiada na swoim terytorium wiele osad o ustroju gmin wiejskich, które jednak są prawdziwymi miastami i czekają tylko, by je na miasta pozamieniać. Te posiadają naturalnie pieczęci rozmaitych daleko więcej.

O wieku pieczęci mówi ich styl, oraz ich daty na stemplu wypisane. Naturalnie pieczęcie miejskie są daleko starsze, bo sięgają XIV wieku (Cieszyn). Pieczęcie natomiast wiejskie sięgają początków XVIII wieku, jak o tym niektóre ich daty świadczą. W ogóle znalazło się 66 pieczęci zaopatrzonych datami, które ułożone chronologicznie, dają następujące zestawienie:

rok	rok
1550 Frysztat	1597 Wodzisław ryb.
1563 Żory ryb.	1669 Rybnik ryb.
1565 Skoczów ciesz.	1701 Piosek
1590 Lubliniec lub.	1702 Cisownica

rok
 1702 Bukowiec
 „ Godziszów
 „ Gródek
 „ Guty
 „ Istebna
 „ Jaworzynka
 „ Karpentna
 „ Koszarzyska
 „ Ligotka Kam.
 „ Milików
 „ Oldrzychowice
 „ Śmiłowice
 „ Wisła
 „ Włosinka
 1705 Prądy lubl.
 1707 Bobrek cies.
 1710 Wędrynia
 1711 Lipowiec cies.
 1711 Zbytków biel.
 1711 Łazy biel.
 1722 Krasna cies.
 1722 Zebrzydowice Dolne cies.
 1726 Uchylany biel.
 1736 Wodzisław ryb.
 1749 Nierodzim cies.
 1751 Brenna cies.
 1753 Trzanowice cies.
 1754 Tarnowskie Góry
 1767 Mosty jabł.
 1775 Lubliniec
 1780 Łotnica biel.
 1781 Boconowice i Jabłonków
 1788 Simoradz cies.
 1791 Wilamowice cies.
 1801 Tyra cies.
 1805 Lisowska kol. lubl.
 1805 Kamienica lubl.
 1809 Rybnik
 1809 Podbucze ryb.

rok
 1816 Jaworzynka
 „ Bukowiec
 „ Nawsie cies.
 1818 Imielin psz.
 1820 Landek biel.
 1821 Zaborze biel.
 1822 Boconowice cies.
 1824 Bystrzyca cies.
 1829 Babienica lubl.
 1835 Chełm Wielki pszcz.
 1837 Paniowy pszcz.
 1838 Kopiec pszcz.
 1849 Kobyła ryb.
 1851 Rybnik
 1855 Kowale cies.
 1856 Kiczyce cies.
 1863 Panewnik pszcz.
 1863 Pszczyna
 1864 Goleiszów cies.
 1864 Brenna cies.
 1864 Kisielów cies.
 1865 Gródek
 „ Koszarzyska
 „ Milików
 „ Nawsie cies.
 1866 Kozakowice cies.
 1867 Katowice
 1869 Król. Huta
 1877 Grodziszczyce cies.
 1879 Lipiny święt.
 1881 Zbytków biel.
 1882 Woźniki lub.
 1886 Bojszowy pszcz.
 1886 Łączka cies.
 1887 Ligota biel.
 1888 Bażanowice cies.
 1898 Kiczyce cies.
 1903 Zamarski cies.
 1909 Karwina frysz.

rok
1921 Jedlina pszcz.
1921 Bojszowy pszcz.

rok
1922 Kiczyce ciesz.
1922 Nierodzim ciesz.

Z powyższego zestawienia widać, że najstarsze datowane pieczęcie wiejskie pochodzą z 1701 i 1702 r., co nie wyklucza, że inne nie-datowane mogą należeć do lat jeszcze wcześniejszych. Uderza też, że te najstarsze pieczęcie należą do wsi bielskich i cieszyńskich, oraz że datowanie stempli było w innych powiatach bardzo mało rozpowszechnione. Daty te, występujące na końcu napisu lub w środku obrazu pieczętnego, należy z reguły uważać za rok sporządzenia danego tłoku, a wyjątkowo tylko, jak np. w Katowicach lub Karwinie, za datę przywileju miejskiego.

Oprócz herbu i daty, ma każda pieczęć przede wszystkim napis. Jest cały szereg pieczęci, które nie mają ani herbu, ani roku, lecz sam tylko napis na swoim stemplu. Takich czysto napisowych pieczęci znanych mi jest przeszło 300 i tylko niektóre z nich opisuję niżej dokładniej. Należą one do rozmaitych miejscowości, ale w ich szeregu jest, jak już wspomniałem, 86 miejscowości takich, które z innych prócz napisowych pieczęci nie są dotychczas znane. Napisy, z jakimi na nich mamy do czynienia, są przede wszystkim w 4 rozmaitych językach: w polskim, łacińskim, czeskim i niemieckim.

Jest rzeczą jasną, że po przyłączeniu kraju do Polski w 1918 i 1922 r. wszystkie gminy, zarówno miejskie jak i wiejskie, bez żadnego nacisku z jakiegokolwiek strony, odrzuciły dawne swoje pieczęcie niemieckie i sprawiły sobie nowe polskie, z czysto polskimi napisami. To samo stało się we wszystkich gminach Zaolzia, po ukończeniu okupacji czeskiej 1938 r. Dziś wszystkie miejscowości województwa noszą na swych pieczęciach napisy w języku polskim.

Jednakże istnieje szereg pieczęci jeszcze starszych, z czasów zaborczych XVIII i XIX wieku, na których język polski był w użyciu. Są to pieczęcie wsi, jak: Brenna, Bronów, Chełm, Cisownica, Goleiszów, Górki Małe, Grodziszcz, Iłownica, Istebna, Kobyla, Kiczyce, Kowale, Leszna, Ligota biel., Ligotka Kam., Lipowiec, Lutynia Polska i Niemiecka, Łyżbice, Mazańcowice, Mnich, Mosty ciesz., Ochaby, Rychwałd, Świętoszówka, Uchylany, Wiślica — a zatem wsie prze-ważnie należące do powiatów bielskiego i cieszyńskiego. Poza tymi powiatami są tylko dwa wyjątki: Chełm w pow. pszczyńskim, który na pieczęci XVIII-wiecznej ma napis polski „Gromada wójtostwa”

etc., oraz Kobyla w pow. rybnickim, która pieczęć z 1849 r. zaopatrzyła polskim napisem.

Ciekawym zjawiskiem są pieczęcie dwujęzyczne, polsko-niemieckie, niemiecko-polskie, polsko-czeskie i czesko-polskie, czesko-niemieckie i niemiecko-czeskie rozmaitych wsi, ale wyłącznie w powiatach bielskim i cieszyńskim. Wszystkie pochodzą z XIX lub początków XX wieku. Jeszcze ciekawsze są pieczęcie trójjęzyczne polsko-czesko-niemieckie we wsiach Sibica i Sucha Średnia na Zaolziu.

Napisy łacińskie mają przede wszystkim pieczęcie miejskie w dawnych czasach aż do XIX wieku. Oprócz nich istnieje jednak szereg pieczęci wiejskich i to starych, XVIII-wiecznych, które albo w całości, albo w części mają napisy łacińskie. Są to wsie, jak: Bobrek, Boronów, Bukowiec, Cisownica, Czechowice, Dralin, Gilowice, Istebna, Jaworzynka, Krasna, Pastwiska, Rudnik, Trzanowice, Wiśla — znowu przeważnie w powiatach południowych położone.

Napis czeski widzimy na niektórych pieczęciach pochodzących z I połowy XVIII wieku i należących do wsi w wymienionych powiatach bielskim i cieszyńskim. Są to wsie: Brenna, Górki Wielkie, Grodziec, Iskrzyczyn, Kowale, Łazy, Pruchna, Simoradz, Wiślica, Zabórze, Zbytów, Zebrzydowice Dolne. Później w XX wieku pojawia się język czeski na wszystkich prawie pieczęciach wsi zaolziańskich w czasach okupacji czeskiej. Napisy te nie są dowodem istnienia tu ludności czeskiej, ale dowodem akcji i propagandy urzędników czeskich w służbie austriackiej, a potem czeskoślowskiej na Zaolziu.

Napisy wreszcie niemieckie są regułą dla pieczęci na Śląsku pruskim i zwykłym zjawiskiem na Śląsku austriackim w XIX w. Przeważna ilość pieczęci w czasach przed przyłączeniem kraju do Polski ma napisy w języku niemieckim, ale znowu nie dlatego by ludność była niemiecka, ale dlatego, że to był język urzędowy, zwłaszcza na Śląsku pruskim pilnie przestrzegany.

W napisach tych wyrażano nazwę miejscowości i tytuł. Zwykle jest to GMINA — GEMEINDE — po *czesku* Diedina lub obec, po łacinie raz *communitas* (Rudnik) lub *pagus* (Trzanowice). Czasem jednak mówi się o Urzędzie gminnym (*Gemeindeamt*), Zarządzie gminnym lub Przełożeniu albo Zwierzchności gminnej (*Gemeindevorstand*) i Kancelarii gminnej. Do wyjątkowych należą określenia niemieckie, jak *Ortsvorstand* (Rudzica), *Frei Scholz* (Wolne Sołectwo Wawrzyczka), *Landgemeinde* etc. — albo określenia polskie jak: osada (Herczawa), Urząd wolnej gminy (Karpentna), Obszar amtowy

(Chełm Wielki), — gromada wójtowstwa (Chełm), albo chałupy (Uchylany 1728), albo czeskie jak Starostensky urząd (Dąbrowa).

O pieczęciach i herbach miejscowości śląskich pisało już kilku autorów, ale literaturę tę należy rozdzielić na dwie części, z których jedna odnosi się do miast, a druga do wsi górnośląskich. Herby miast Śląska austriackiego, a zatem powiatów dzisiejszych Bielska i Cieszyna, omówione i opublikowane zostały przez dwóch heraldyków niemieckich Widimsky'ego i Linda, zresztą dosyć dowolnie²). Natomiast herby miast Śląska austriackiego i pruskiego znalazły uwzględnienie najprzód w dużej pracy Saurmy z 1870 r., opartej wprawdzie na materiale pieczętnym, ale co do naszych miast, to dość ubogim³). To samo można powiedzieć o dużym herbarzu Siebmachera, gdzie pieczęcie i herby miejskie podane są w opracowaniu Hafnera, Gautscha i Clericusa, ale i tu brak dostatecznego materiału pieczętnego nie pozwolił na skompletowanie herbów⁴). Mało nowego daje już praca Knötela, która ogranicza się do omawiania herbów miejskich jedynie z Śląska Opolskiego⁵). Najważniejszym jak dotąd opracowaniem herbów miejskich jest herbarz Kawy Hag, wydany przez prof. Huppa⁶). Oparty jest na materiale sfragistycznym znacznie bogatszym od poprzednich publikacji, ale obejmuje tylko przedwojenny Śląsk niemiecki, a z polskich archiwów nie zna innego prócz toruńskiego. Zna zaś dlatego, że jego pieczęcie średniowieczne zebrał i opisał Engel już przedtem⁷).

Odnosnie do herbów i pieczęci wsi śląskich to jedyną dotąd rozprawą byłaby wspólna praca Wilperta i Kutzera z 1909 r.⁸). Ogranicza się jednak tylko do Śląska dawniej pruskiego, nie uwzględnia więc powiatów południowych, a poza tym daleką jest do kompletu. Drobne przyczynki do tego samego tematu dodaje jeszcze Henke w swojej kronice Wodzisławia⁹), oraz Gumowski w Herbarzu polskim¹⁰).

Wspomniane wyżej publikacje dostarczyły nam bardzo mało pieczęci i to przeważnie miast śląskich. Natomiast główną i przeważną część zawartego tu materiału dały poszukiwania w Archiwach i Muzeach śląskich. Bardzo wiele znalazło się w Archiwum aktów dawnych województwa śląskiego w Katowicach, które w dalszym ciągu będziemy nazywać skróconym sposobem „Archiwum śląskie”. Poza tym wiele uzyskać się dało w Archiwach starościńskich w Bielsku, Cieszynie, Fryszacie, Rybniku, Pszczynie i Świętochłowicach. Stosunkowo mniej niż się można było spodziewać, znalazło się w Archiwum książęcym w Pszczynie, za to sporo pieczęci i to najstarszych

dostarczyło, dzięki niezwyklej uprzejmości dyr. Fr. Popiołka, Muzeum miejskie w Cieszynie, które dziś koncentruje wszystkie dawniej odosobnione zbiory w mieście wraz z Archiwum dawnej komory arcyksiążęcej.

Zbiory poza Śląskiem dały już materiału bardzo niewiele. Zbądane zostały archiwa i muzea najrozmaitsze, ale nieco tylko pieczęci śląskich znalazło się w Muzeum im. Czapskich w Krakowie, oraz w Archiwum aktów dawnych miasta Krakowa. Wreszcie w Archiwum aktów dawnych w Warszawie znalazła się większa ilość tłoków pieczętnych ze Śląska, odesłana tu po przyłączeniu kraju do Polski. Do skompletowania materiału przyczyniło się jeszcze parę zbiorów prywatnych, między którymi podkreślić należy zbiór p. wizytatora Ludwika Musioła w Katowicach, który z wielką łaskawością i życzliwością oddany nam został do użytku. Również dużą pomoc okazał mi w tej pracy przede wszystkim Urząd Województwa w Katowicach, który na drodze urzędowej zebrał wszystkie pieczęcie dziś używane w gminach śląskich i stawił mi je łaskawie do dyspozycji i naukowego opracowania. Naczelnikowi Wydziału drowi Kostce, właścicielom wspomnianych zbiorów prywatnych jako też wszystkim kierownikom wymienionych instytucyj niech mi wolno będzie na tym miejscu złożyć serdeczne podziękowanie za pomoc, jaką mi w mych badaniach okazywali. Przede wszystkim poczuwam się do gorących słów podziękowania dla p. Dr Romana Lutmana, dyrektora Instytutu Śląskiego za niezmierną życzliwość i opiekę, jaką od początku pracę niniejszą otaczał.

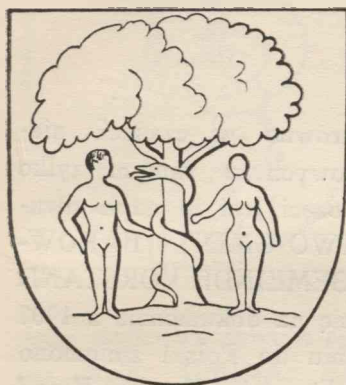
Opisane poniżej miejscowości śląskie podaję alfabetycznie według stanu i brzmienia, zamieszczonego w „Spisie miejscowości województwa śląskiego” w „Gazecie Urzędowej” nr 7 z 1932 r., oraz według zestawienia Konstantego Prusa, wydane go w Bytomiu 1920 nakładem Polskiego Komisarjatu plebiscytowego, nadto według oficjalnych zestawień gmin udzielonych mi przez starostwa w Cieszynie i Frysztacie.

Dębówiec 1938.

M. GUMOWSKI

OPIS HERBÓW I PIECZĘCI
MIEJSCOWOŚCI WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

ADAMOWICE

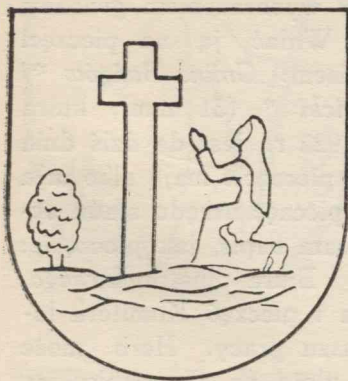

wieś w pow. rybnickim, dawniej do raciborskiego należąca, posiada herb wyobrażający Adama i Ewę, stojących pod drzewem, dokoła którego wąż owinięty. Jest to herb mówiący, od nazwy urobiony, a widoczny jest na pieczęci gminnej dziś używanej z napisem: **GMINA ADAMOWICE Powiat Rybnicki** (37 mm), którą sprawiono w 1921 r. Ujęty w kolory może mieć ten herb zielone drzewo, czarnego węża, zieloną murawę, brązowe postacie i białe tło.

ALEKSANDROWICE

wieś w powiecie bielskim (obecnie przyłączona do miasta Bielska), nie posiada własnego herbu, a pieczęci używała z samym napisem. Pieczęcie dawniejsze są mi nieznane, nowsza zaś ma napis: **URZĄD GMINNY ALEXANDROWICE powiat Bielsko** (34 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1918 roku.

BABIENICA

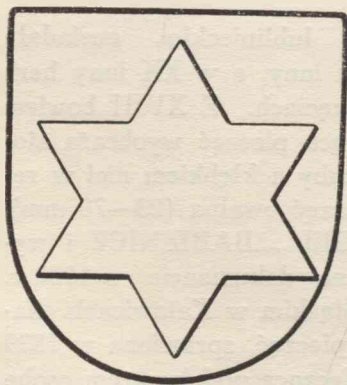
wieś w pow. lublinieckim, posiadała w XVIII wieku inny, a w XX inny herb na swoich pieczęciach. Z XVIII bowiem wieku pochodząca pieczęć wyobraża stojącą kobietę jakby z kłębkim nici w ręku. Jest to pieczęć owalna (23—20 mm), ma napis: **SIGEL.....BABINICZ** i wyciśnięta jest na dokumencie z 1802 r. w Archiwum Śląskim w Katowicach. Natomiast druga pieczęć, sprawiona w 1829 r., wyobraża klęczącą pod krzyżem osobę i ma napis: **GEMEINDE BABINITZ**

) LUBLINITZER KREIS. 1829 (28 mm). Wyciśnięta jest na dokumentach z 1869 i 1871 w wymienionym Archiwum. Herb ten powtarza się również na nowszej pieczęci z XX wieku, która sprawiona po 1922 r. i do dziś używana ma napis: *Gmina Babienica*) * *powiat Lubliński* *. Ujęty w kolory, może mieć ten herb złoty krzyż, białą ubraną osobę i niebieskie tło¹⁾.

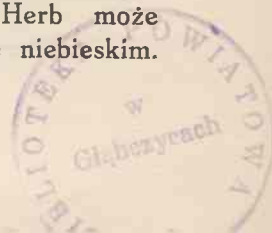
BAKÓW

wieś w powiecie bielskim, używała zarówno w czasach niemieckich jak polskich pieczęci bezherbowych z samym tylko napisem na stemplu. W XIX-wiecznej pieczęci jest to napis dwujęzyczny, polsko-niemiecki: PRZEŁOŻENSTWO GMINY / BAKÓW-RYCHULD / BONKAU-RICHULD / IN / GEMEINDE VORSTAND (owal 28—55 mm); pieczęć taka znalazła się na dokumencie z 1907 roku w starostwie bielskim. Po przyłączeniu do Polski zmieniono stempel i na nową pieczęć dano tylko polski napis: *Gminny Urząd* / BAKÓW-RYCHULD / *Poczta Pruchna* / *Powiat Bielski* (owal 24—45 mm). Pieczęć ta używana jest do dziś dnia. Złączona dziś z Bąkowem wieś Rychułd była jeszcze w I połowie XIX wieku osobną gminą i miała własny herb i pieczęć, które na właściwym miejscu opisujemy.

BAŃGÓW

gmina wiejska w pow. katowickim, używa herbu z wyobrażeniem gwiazdy 6-promiennej. Widać ją na pieczęci gminnej z napisem: *Gmina Bańgów* *) *Powiat Katowicki* * (31 mm), która sprawiona w 1922 r., jest do dziś dnia używana. Inne pieczęcie mają albo orła polskiego, jak pieczęć urzędu stanu cywilnego, albo sam napis, jak pieczęcie: Kasy gminnej, Biura meldunkowego, pieczęć listowa i pieczęć Komitetu lokalnego funduszu pracy. Herb może mieć gwiazdę złotą na tle niebieskim.

BARANOWICE

wieś w pow. rybnickim, posiada herb wyobrażający półfigury Madonny z Dzieciątkiem na ręku. Znamy dwie pieczęcie z takim herbem, niemiecką i polską, które tym się jeszcze różnią, że pierwsza rysuje Madonnę bez korony, z Dzieciątkiem na prawej ręce, druga zaś daje Madonnie koronę na głowę, a Dzieciątko na lewą rękę. Pierwsza pochodzi z początku XIX wieku, ma napis: GEMEIN BARANOWITZ / RYBNIKER / KREIS (29 m/m) i wyciśnięta jest na akcie z 1835 r. w Archi-

wum starostwa rybnickiego. Druga sprawiona została po 1921 roku, ma napis: GMINA BARANOWICE / * POWIAT RYBNIK * (33 mm) i jest to dziś dnia używana. Przy głowie N. P. Maryi dodaje gwiazdki w aureoli. Herb ten ujęty w kolory może mieć białą ubraną postać Madonny, złotą koronę i aureole, a niebieskie tło²⁾.

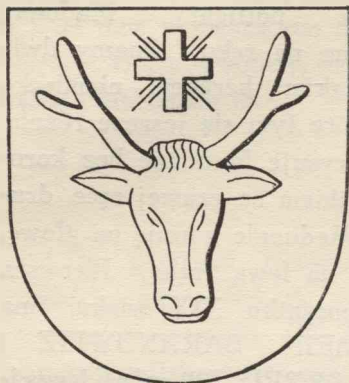
BAŻANOWICE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, znana mi jest z dwóch pieczęci. Jedna pochodzi z 1888 r. i wyobraża wieśniaka z grabiami w ręku wprost stojącego, pod nim dwie gałązki lauru, przy nim data 18-88, w otoku napis: PRZEŁOŻENSTWO GMINY / BAŻANOWICE (28 m/m). Druga dziś używana jest bezherbowa z samym napisem: PRZEŁOŻENSTWO GMINNE / w / Bażanowicach / * POW. CIESZYN * (34 m/m). Herb na pierwszej widoczny można oddać w kolorach i dać białą ubranego

wieśniaka, złote grabie i złoty laur na tle niebieskim.

BEŁK

wieś w pow. rybnickim, dzieliła się dawniej na dwie odrębne gminy, Dolny i Górny Bełk, z których każda używała osobnej pieczęci i miała własne godło. Pieczęć Dolnego Bełku, pochodząca z początków XIX wieku, wyobraża dom i studnię, nad którą wiadro z długą żerdzią. Przy tym napis: GEM:NIED-BELK (= Gemeinde Nieder Belk) RYBNIKER / KREIS (28 m/m). Wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa Rybnickiego.

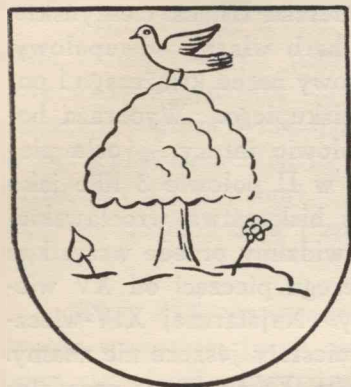
Wieś Górny Bełk używała pieczęci w XIX wieku z wyobrażeniem leżącego snopa zboża, przy którym stoją sierp i kosa. Napis na niej: OBER BELKER GEMEIN:S: (= Gemeinde Siegel) RYBNIKER / KREIS (27 mm). Znaleźliśmy ją wyciśniętą na akcie z 1835 w wymienionym Archiwum.

W dzisiejszych czasach połączona gmina Bełk używa jeszcze innego herbu, a mianowicie głowy rogowca z krzyżem promienistym u góry. Taki herb nosi pieczęć w 1921 r. sprawiona, z napisem: GMINA BEŁK) POW. RYBNICKI (38 mm), dzisiaj będąca w użyciu. Herb ten oddany w kolorach może mieć białą głowę rogowca, złoty krzyż i promienie, niebieskie tło.

BEŁSZNICA

gmina wiejska w powiecie rybnickim, nie posiada własnego herbu, lecz używa pieczęci czysto napisowych. Z czasów niemieckich XIX wieku znana jest pieczęć do laku z napisem: SIEGEL D.GEMEINDE / BELSCHNITZ / RYB.BEZ.OPPELN (31 mm). Po przyłączeniu do Polski sprawiono pieczęcie również bezherbowe. Pierwsza jest do laku, ma w środku: POW. / RYBNICKI, a w otoku: GMINA BEŁSZNICA (33 mm), druga ma napis: GMINA / BEŁSZNICA / *pow. rybnicki* (30 mm), a podobne są pieczęcie biura mel-dunkowego, listowa i inne.

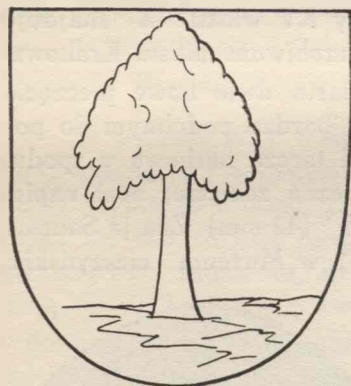
BIAŁA

dziś przedmieście Jabłonkowa, dawniej osobna gmina w pow. zachodnio-cieszyńskim, nosiła w herbie rozłożyste liściaste drzewo z ptakiem siadającym na jego szczycie, pod drzewem zaś na murawie z jednej strony listek, z drugiej kwiatek. Takie wyobrażenie widzimy na jedynej znanej dziś pieczęci, małej i owalnej, która ma napis: * BIAŁA : V IABL VN (20—18 mm). Pochodzi ona z XVIII jeszcze wieku, a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum Cieszyńskim. Herb ten oddany w kolorach

może mieć zielone drzewo, murawę i listek, czarno-niebieskiego ptaka i czerwony kwiatek na tle białym.

BIBIELA

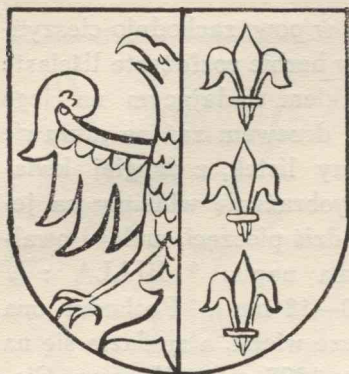
obszar dworski z kolonią górniczą w pow. tarnogórskim, dziś do gminy Brynicy należący, stanowił dawniej osobną gminę wiejską, która miała w herbie drzewo, jakby brzozę. Herb ten widoczny jest na pieczęci, może jeszcze z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: GEMEINDE... BIBIELLA (owal 25—22 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1867 r. w Archiwum Starostwa Świętochłowskiego. Herb ten oddany w kolorach może mieć zielone

drzewo i murawę na tle białym.

BIELOWICKO

wieś w powiecie bielskim, używa dziś herbu z wyobrażeniem drzewa liściastego, buku lub brzozy, wolno stojącego. Widzimy go na pieczęci gminnej, powstałej po 1921 roku z napisem: URZĄD GMINNY) * BIELOWICKO * (41 mm) i po dzień dzisiejszy używanej. Rysunek i kolory tego herbu mogą być takie same jak w Bieli (por.).

BIELSKO

miasto wydzielone, założone około 1312 roku przez Mieszka III, ks. cieszyńskiego, posiada herb własny dwupolowy, złożony z połowy herbu książęcego i połowy herbu biskupiego. Wyobraża bowiem w I połowie tarczy $\frac{1}{2}$ orła piastowskiego, a w II połowie 3 lilie jako połowę godła biskupstwa wrocławskiego. Herb ten widzimy przede wszystkim na całym szeregu pieczęci od XV wieku począwszy. Najstarszej XIV-wiecznej pieczęci, niestety jeszcze nie znamy.

Pieczęć gotycka XV-wieczna przedstawia w ramce 4-łukowej siedzącego na tronie biskupa, który ma nogi zasłonięte tarczą z opisany wyżej herbem. Biskup ma szaty pontyfikalne, pastorał i infulę, oraz aureolę koło głowy, co znaczy, że jest to patron miasta św. Mikołaj. W otoku biegnie napis minuskułą: * S * civita * —. ti s * belici * (40 mm). Pieczęć ta artystycznie wykonana, może pochodzić z połowy XV wieku, a znajduje się wyciśnięta na dokumencie z 1542 r. w archiwum miasta Krakowa.

W połowie XVI wieku sprawiło miasto dwie nowe pieczęcie renesansowe, większą i mniejszą, obie z bardzo podobnym do poprzedniego wyobrażeniem tj. z biskupem i tarczą herbową u spodu. Pierwsza większa ma prawdziwie artystyczne zacięcie; nosi napis: SI * MAIVS * CIVITA-TIS * BILICENSIS * (42 mm). Zna ją Saurma z dokumentu z 1582 r., a ja z aktów 1641 w Muzeum cieszyńskim i 1660 r. w Muzeum bielskim (por. fig.). Druga mniejsza pieczęć posiada napis: SIG.MIN.CIVITA-TIS BIELICENSIS (25 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1650 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie.

Również dwie nowe pieczęcie pochodzą z XVII wieku. Mają ten sam herb co dawniej z popiersiem św. Mikołaja biskupa u góry, tylko że mają już prawie tę samą wielkość. Jedna z nich ma napis: SIGIL: CIVITA-TIS BILICIENSIS (30 mm),

Bielsko

druga zaś: S.MIN:CIVITA-TIS BILICENSIS (30 mm). Oryginalne tłoki obu przechowywały się dotąd w Muzeum miejskim w Bielsku.

Także i wiek XVIII zostawił po sobie dwie nowe pieczęcie, mało różniące się od poprzednich, poza tym, że napis nie jest już przerwany wrzynającą się w otok tarczą, jak dawniej. Są to znów pieczęcie większa i mniejsza. Pierwsza ma napis: SIGIL:MAGNUM CIVITATIS BILICENSIS (52 mm), druga zaś: SIG:CIVITATIS BILICIENSIS (29 mm). I tych pieczęci oryginalne tłoki przechowywały się do dziś dnia i znajdują się w wymienionym Muzeum lokalnym.

Wiek XIX wprowadza na pieczęcie Bielska duże zmiany, a przede wszystkim język niemiecki. Dotychczasowa łacina nie powtarza się więcej, natomiast wszystkie napisy napieczęte są teraz już niemieckie. Pierwsza pieczęć tego rodzaju ma jeszcze dawniejsze formy: tarczę herbową i popiersie biskupa, nad nią napis, zaś dookoła: GEMEINDE VORSTAND BIELITZ (39 mm). Dalsze jednak pieczęcie, pochodzące z I połowy XIX wieku, nie mają w ogóle herbu, lecz tylko sam napis. Jest ich 3, a to: a) pieczęć owalna z napisem: GEMEINDE-VORSTAND / BIELITZ (23—30 mm), b) z napisem: MAGISTRAT / ZU / BIELITZ (30 mm), oraz c) z napisem kursywą: *Magistrath / zu / Bielitz* (33 mm).

W połowie XIX wieku zarzuciło jednak miasto swoje bezherbowe pieczęcie i sprawiło 2 nowe, wracając na nich do dawnego herbu. Tylko że usunęło zeń figurę św. biskupa, która od XV wieku przez lat 400 zdobiła tarczę miejską. Jedna z nowo sprawionych pieczęci była radziecką, druga burmistrzowską. Pierwsza ma wyginaną tarczę herbową z kwiatem u góry i dwiema gałązkami lauru u dołu, napis zaś szwabacką: *Gemeinde Rath Bielitz* (35 mm). Druga ma również tarczę wyginaną, ale inaczej, ma rodzaj kwiatu u góry, ale nie ma gałązek pod spodem, a napis zwykłymi literami BÜRGERMEISTER AMT BIELITZ (33 mm). Oryginalne ich tłoki, podobnie jak tłoki wszystkich innych pieczęci XIX wieku, przechowywane są w Muzeum miejskim w Bielsku.

W dalszym ciągu XIX wieku sprawiano tylko pieczęcie burmistrzowskie, co jak się zdaje, łączyło się ze zmianami statutu miejskiego. W końcu XIX w. powstała pieczęć, na której tarcza herbowa, powyginana jak zwykle, nie ma już innych przy sobie ozdób i otoczona jest napisem: BÜRGERMEISTERAMT DER STADT BIELITZ (32 mm),

oraz druga, podobna z napisem BÜRGERMEISTERAMT etc. jak poprzednio, ale nieco większa (35 mm), używana aż do wojny światowej. W tych samych czasach sprawiło miasto nalepki pieczętno: czarno-czerwone z napisem BÜRGERMEISTERAMT DER STADT) * BIELITZ * (55 mm), oraz biało-czerwone z takim samym napisem ale mniejsze (32 mm) i biało-czarne (55 mm i 28 mm)³⁾.

Z czasów objęcia rządów przez Polskę pochodzi pieczęć dwujęzyczna, polsko-niemiecka, na której język polski po raz pierwszy doszedł do głosu. Wyobraża ona samą tylko tarczę herbową i napis: MAGISTRAT MIASTA BIELSKA / ŚLĄSK CIESZYŃSKI BÜRGERMEISTERAMT BIELITZ (39 mm).

Z ostatnich wreszcie czasów polskich przytaczam 3 pieczęcie, na których ten sam herb miasta widnieje w wyginanej tarczy. Jedna do laku ma napis: MAGISTRAT MIASTA) * BIELSKA * (42 mm). Dwie inne tak samo skomponowane, mają napis dłuższy: * MAGISTRAT MIASTA BIELSKA WŁADZA POL. I. INST. / * RZECZPOSPOLITA POLSKA *) WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE (43 mm oraz 30 mm). Wszystkie 3 są dotychczas jeszcze w użyciu.

Z powyższego wynika, że herb miasta, $\frac{1}{2}$ orła i 3 lilie w tarczy, nie doznał właściwie w ciągu tych 500 lat żadnej zmiany i jedynie figura św. patrona, zdobiąca tarczę od XV—XVIII wieku, usunięta została w wieku XIX. Jeżeli jednak chodzi o kolory tego herbu, to tak na zabytkach jak i w literaturze heraldycznej rozmaicie je podają. W Muzeum miasta Bielska znajdują się np. blaszane dekoracyjne tarcze z XVIII wieku z tym herbem, gdzie orzeł malowany jest raz żółty, a raz biały na niebieskim, czasem nawet z aureolą przy głowie, lilie są raz białe na czerwonym, a raz złote na niebieskim. Jest też chorągiew weteranów z 1874 r., która maluje $\frac{1}{2}$ orła złotego na czerwonym i 3 białe lilie na czerwonym. Takie samo zamieszanie jest u heraldyków. Widimsky w albumie drukowanym daje $\frac{1}{2}$ srebrnego orła na niebieskim i 3 białe lilie na czerwonym, natomiast w albumie rękopiśmiennym z 1855, przechowanym w Muzeum Cieszyńskim, rysuje $\frac{1}{2}$ orła czarnego na żółtym, tak jakby ten orzeł był austriackiego pochodzenia. Siebmacher zaś daje $\frac{1}{2}$ białego orła na niebieskim i 3 srebrne lilie na czerwonym⁴⁾.

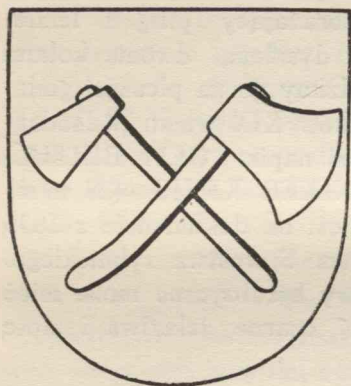
Sprawa tymczasem jest jasna, orzeł bowiem w herbie jest księżący górnosłaski, a lilie biskupie wrocławskie. Wobec tego i kolory

muszą odpowiadać tym herbom, a zatem orzeł może być tylko złoty na tle niebieskim, a lilie tylko białe na tle czerwonym. Dobrą ilustracją tego jest znany wiersz Wenceliusa z 1610 r.:

*„Im blauen steht der Adler gelb,
Und drei Lilien im rothen Feld.“*

Powyższy herb miasta Bielska został zatwierdzony reskryptem p. Ministra Spraw Wewn. z dnia 3 X 1936 w następującej postaci: „Tarcza dwudzielna, w polu prawym błękitnym pół orła złotego, zwróconego w prawo, bez korony, z dziobem, językiem i szponami czerwonymi; w polu lewym czerwonym trzy pojedyncze lilie srebrne w słup.”⁵⁾

BIELSZOWICE

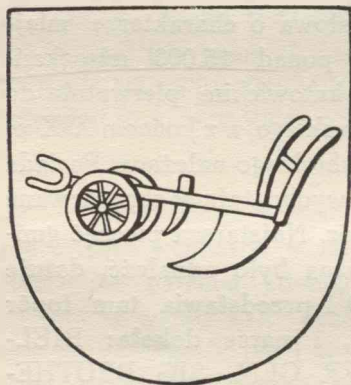
wieś przemysłowa o charakterze miejskim, licząca ponad 15.000 mieszkańców, w pow. katowickim, pierwotnie do powiatu bytomskiego, a z końcem XIX w. do powiatu zaborskiego należąca. Posiada herb własny, wyobrażający skrzyżowane siekierę i topór. Najstarsza pieczęć gminy, którą można było odnaleźć, datuje się z r. 1789 i przedstawia tam topór prostostojący, i napis dokoła: BIELSCHOWITZER GEM. SIG BEUTHER CREIS (26 mm). W pierwszej połowie XIX wieku zmieniono stempel

o tyle, że zamiast samego topora, umieszczono w środku topór i siekierę, ukośnie skrzyżowane i dano przy tym napis: GEMD . BIELSCHOWITZ / KREIS / BEUTHEN (30 mm). Gdy w końcu XIX wieku przydzielono Bielszowice do powiatu zaborskiego, musiano sporządzić nowy stempel z toporem i siekierą, oraz z napisem dokoła: GEMEINDE BIELSCHOWITZ) KR . ZABRZE. Ten sam herb powtarza się również na ostatniej pieczęci niemieckiej, sprawionej w czasie wielkiej wojny, gdy miasto Zabrze przemianowano na Hindenburg. Pieczęć otrzymała wówczas napis gotycki: Gemeinde Bielschowitz ~~X~~ Kr. Hindenburg O.S. (30 mm). Używano ją bardzo krótko, gdyż po paru latach miejscowość dostała się w granice Polski i powiatu katowickiego. Upadek panowania niemieckiego sprawił, że nowa pieczęć, w 1922 r.

sprawiona, ma już napis polski koło tego samego co dawniej herbu: *Gmina Bielszowice*) * *pow. katowicki* * (32 mm). Pieczęć ta do dzisiaj jest w użyciu. Inne pieczęcie gminne, jak: Urzędu pośrednictwa pracy, Komitetu lokalnego funduszu pracy, Naczelnika gminy etc. są bezherbowe i noszą tylko sam napis.

Topór i siekiera w herbie lokalnym stoją niewątpliwie w związku z pracami leśnymi, jakim mieszkańcy musieli dawniej się oddawać. Herb powyższy ujęty w barwy może mieć srebrne ostrza, złote drzewca i niebieskie tło.

BIERTUŁTOWY

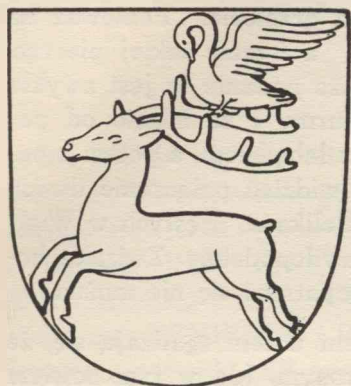

wieś w pow. rybnickim, od 1932 przyłączona do gminy Radlin, posiada herb własny, wyobrażający pług z lemieszem, długim dyszlem, dwoma kołami i rączką. Widzimy go na pieczęci gminnej, z początków XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: *GEM. BIRTULTAU / RYBNIKER KREIS* (28 m/m) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Ujęty w barwy heraldyczne może mieć niebieskie tło, czarne żelaziwa i złote drzewca⁷⁾.

BIERUŃ NOWY

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz spełnia swe pieczęcie samym tylko napisem. Starsza z nich, sprawiona zaraz po przyłączeniu do Polski w 1922 roku, ma napis: *Gmina / Nowy Bieruń / Powiat Pszczyński* (32 mm). Druga nieco późniejsza ma pusty środek, a w otoku napis: *GINA BIERUŃ NOWY*) * *POW. PSZCZYŃSKI* (32 mm). Trzecia, dziś używana, sporządzona ca 1930 r., ma podobny napis z przestawioną tylko nazwą miejscowości: * *Gmina* * / *Bieruń Nowy* / *pow. Pszczyna Woj. Śl.* (39 mm). Starszych pieczęci nie znamy.

BIERUŃ STARY

miasto w pow. pszczyńskim, założone zostało przez książąt raciborskich i miało samorząd już w 1407 r. Z tego czasu jednak nie dochowały się żadne zabytki z herbem miasta, a najstarsza znana pieczęć pochodzi dopiero z XVII wieku i wyobraża biegnącego jelenia, na którego rogach siedzi łabędź. Pieczęć ta nosi napis: SIGILLUM * CIVITATIS * BIERVN (31 m/m), a jej odciski znalazłem na dokumentach z 1713 i 1733 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie.

Oryginalny, grawirowany tłok zachował się jeszcze w srebrze w Magistracie.

Podobną pieczęć sprawiono następnie w XVIII wieku, przy czym jednak z łabędzia zrobiono jakby pelikana z pisklętami na rogach jelenia siedzącego. Napis tej pieczęci: SIGILLUM.CIVITATIS.BIERVN, znamy ją jednak tylko z opisu Saurmy. Bardzo do niej zbliżona jest pieczęć pochodząca z końca XVIII lub z początku XIX wieku, która ma tak samo pelikana z pisklętami na rogach jelenia i napis STAETEL.BERUN.S / PLESSNER / CREYS (25 mm), a opisana jest u Saurmy, Huppa i Knötla.

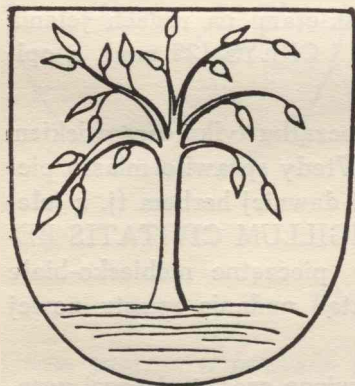
W ciągu XIX wieku było miasto z początku tylko targowiskiem i dopiero 1866 dostało charakter miasta. Wtedy sprawiło miasto pieczęć, ale znowu łacińską i z tym samym co dawniej herbem tj. z jeleniem i pelikanem na rogach. Napis jej: SIGILLUM CIVITATIS BERUNENSIS. Poza tym wydano nalepki pieczętnie niebiesko-białe z tym samym napisem i 1866 r. jako datą nadania miastu nowej ordynacji miejskiej.

W czasach polskich, po 1921 r., sprawiono szereg pieczęci urzędowych, ale tylko jedna z nich, magistracka, nosi na sobie herb miasta, jelenia z pelikanem. Jest to pieczęć z napisem: MAGISTRAT MIASTA BIERUŃ * 1866 * (32 mm), która dokładnie powtarza rysunek dawnej nalepki, a nawet daje rok 1866, który już ma znaczenie pamiątkowe. Inne pieczęcie dziś używane mają albo sam napis, jak Urzędu meldunkowego (36 mm) i Głównej Kasy miejskiej (38 mm), albo też noszą orła państwowego, jak pieczęć urzędu policyjnego (33 m) i Urzędu Stanu cywilnego (45 mm).

Nie wiadomo, na jakiej podstawie heraldycy niemieccy jak Saurma, Siebmacher i Knötel podają, że pierwotnym herbem Bierunia był koń jednorożec z pelikanem na grzbiecie. Ponieważ na poparcie tego nie podają żadnej pieczęci, a i mnie takiej pieczęci znaleźć się nie udało, jestem przekonany, że podanie to jest zwykłą fantazją heraldyczną, prawdopodobnie Saurmy i że miasto od początku nie miało innego herbu jak jelenia z łabędziem, a potem z pelikanem. W wizerunku tym chce Saurma widzieć połączenie dwóch polskich herbów rycerskich, Brochwicz i Pelikana, częstych w Wielkopolsce, co jednak wydaje mi się nieprawdopodobne. Związku bowiem między tymi herbami a Bieruniem dopatrzyć się nie można.

Co do barw tego herbu, to wymienieni uczeni zgadzają się, że ma być biały jeleni i pelikan na tle czerwonym. Idą w tym bowiem za zdaniem Saurmy, który nawiązując do herbu Brochwicz dał w konsekwencji takie kolory. Moim zdaniem więcej uprawnione są tu kolory śląskie, a więc złoty jeleni i biały pelikan na tle niebieskim⁸).

BIJASOWICE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny, wyobrażający drzewo rozłożyste, ale o słabym ulistnieniu. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej z początków XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: **BIASSOWITZ GEM.SIGL** (= Gemeinde Siegel) (25 m/m) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim w Katowicach. Herbu tego jednak przestano używać w II połowie XIX wieku, a nalepka pieczętna sprawiona wówczas w kolorach czarno-żółtych posiada tylko sam napis:

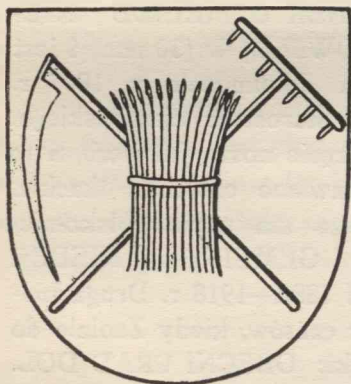
* **AMT BIASSOWITZ** *) **KREIS PLESS O/S** (owal 26—37 mm). Podobnie bezherbowa jest też pieczęć używana do ostatnich czasów panowania pruskiego, gdyż ma sam napis: **GEMEINDE / BIASSOWITZ / KR.PLESS** (25 mm). Po przyłączeniu do Polski Górnego Śląska r. 1921 powstała nowa pieczęć gminna, z napisem polskim: * *Gmina Bijaszowice* *) *pow. Pszczyna* (33 mm), ale zamiast herbu nosi orła państwowego polskiego. Herb na najstarszej pieczęci opi-

sany może być oddany w barwach i mieć zielone drzewo i zieloną murawę, a białe tło.

BLUSZCZÓW

gmina wiejska w powiecie rybnickim, dawniej do raciborskiego należąca, nie ma własnego herbu, lecz używa pieczęci napisowych. Znamy trzy takie pieczęcie z czasów niemieckich. Jedna do laku, z połowy XIX wieku, ma napis: SIEGEL D.GEMEINDE / BLUSCHCZAU / REG.BEZ.OPPELN (30 mm). Druga z końca XIX wieku ma: GEMEINDE / BLUSCHAU / KREIS RATIBOR (26 mm). Trzecia z początku XX wieku ma: GEMEINDE / BLUSCHAU / *Kr. Ratibor* (33 mm). Pieczęcie powstałe za czasów polskich są również bezherbowe. Do nich należy pieczęć gminna z napisem: GMINA / BLUSZCZÓW / *Powiat Rybnicki* (31 mm) oraz szereg innych pieczęci biurowych dziś używanych.

BŁADNICE DOLNE

wieś w pow. cieszyńskim, pieczętuje się innym herbem za czasów austriackich, a innym za czasów polskich. Pieczęć ich pierwsza, pochodząca jeszcze z XVIII wieku, wyobraża biegnącego jelenia, niżej litery DB (= Dolne Bładnice), a u dołu dwie związane gałązki. Znalazłem ją wyciśniętą na dokumencie z 1835 r. w Muzeum miejskim w Cieszynie (22—21 m/m). Natomiast druga pieczęć, dziś używana, wyobraża zamiast jelenia snop żyta, za którym skrzyżowane kosa i grabie a w koło napis: PRZEŁOŻEN-

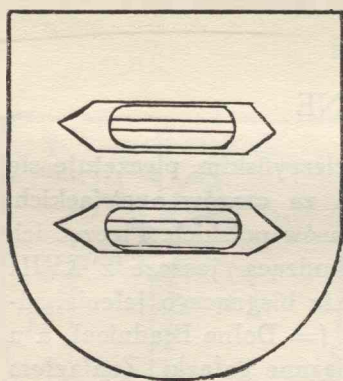
STWO GMINY) * DOLNE BŁADNICE * (owal 45—35 mm). Herb ten oddany w kolorach, będzie może miał snop i drzewca złote, żelazko kosi białe, a pole niebieskie.

Bładnice Górne wchodzą od dawna w obręb wsi Nierodzim i już w 1835 pieczęć Nierodzima figuruje na ich miejscu.

BŁĘDÓW

wieś w powiecie pszczyńskim, raczej kolonia, przyłączona później do Chełmu i dziś nieistniejąca. Znałe mi są dwie jej pieczęcie z XIX wieku. Pierwsza, dawniejsza, wyobraża jakby 3 kopki siana, nad którymi trójkąt z okiem Opatrzności w promieniach. Napis na niej: BLENDOWER GEM.SIG. (= Gemeinde Siegel) PLESSNER / CREYS (25 mm). Znajduje się wyciśnięta na dokumencie z 1863 roku w Archiwum śląskim w Katowicach. Druga, późniejsza pieczęć jest bezherbowa i ma tylko sam napis GEMEINDE / BLENDOW / KR.PLESS. (25 mm), a wyciśnięta jest na aktach z lat 1865—72 wymienionego Archiwum. Wynika z tego, że herb gminny używany do 1863 r. wyobrażał 3 kopki siana pod trójkątem Opatrzności. Oddany w kolorach może mieć 3 zielone kopki i złoty trójkąt na tle białym.

BŁĘDOWICE DOLNE

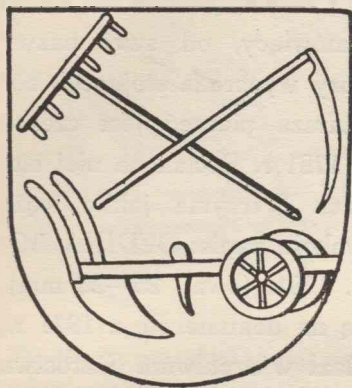

gmina wiejska w pow. zachodnio-cieszyńskim, wzmiankowana już w XIII w., znana mi jest z 4 pieczęci o napisach: niemieckim, polsko-niemieckim i czesko-polskim. Najstarsza pieczęć jest bezherbowa i niemiecka z napisem tylko: VORSTAND DER GEMEINDE / NIEDER / BLUDOWITZ / ☼ (30 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1877 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Dalsze 3 pieczęcie noszą już herb, a to 2 poziomo ustawione czołenka tkackie.

Z nich pierwsza ma napis polsko-niemiecki: GMINA DOLNE BŁĘDOWICE / GEMEINDE / NIEDER BLUDOWITZ (27 mm) i używana była od 1880—1918 r. Druga pieczęć z tym samym herbem pochodzi już z czasów, kiedy Zaolzie do Czech należało i nosi dlatego napis czeski: OBECNÍ ÚŘAD DOL. BLUDOVICE (28 mm), a używana była od 1918—1938 r. Trzecia i ostatnia ma ten sam herb i napis ale kursywą: *Obecní úřad Dol. Bludovice* * *Gminny / urząd Dol. Błędowice* (33 mm), a używana była krótko w 1938 r., w ostatnich miesiącach panowania czeskiego.

Wyobrażony na tych pieczęciach herb może być oddany w kolorach, dając np. czołenka złote na tle niebieskim.

BOBREK

wieś w pow. cieszyńskim (obecnie przyłączona do miasta Cieszyna), ma pieczęć i herb należące do najstarszych na Śląsku, gdyż pochodzące z początków XVIII wieku. Znane są nam 3 pieczęcie gminne, których tłoki oryginalne przechowane są w Muzeum miejskim w Cieszynie. Najstarsza z nich sięga 1707 r. i wyobraża koło i kierownicę pługu między grabiami i kosą, oraz ma napis kursywą: *Dziedzina Bobrek | Anno | 1707* (25 mm). (Porównaj fig.) Druga jest późniejsza, pochodzi z XIX wieku

i wyobraża już cały pług, a nad nim skrzyżowane grabie i kosa; w koło napis: *GEMEINDE VORSTAND) BOBREK* (30 mm). Wreszcie trzecia, najnowsza, po 1921 r. sprawiona pieczęć, ma podobne wyobrażenie jak poprzednia z dodatkami jeszcze drzewa pośrodku, a napis polski: ** Przełożęństwo Gminne **) BOBREK, pow. Cieszyn (33 mm).

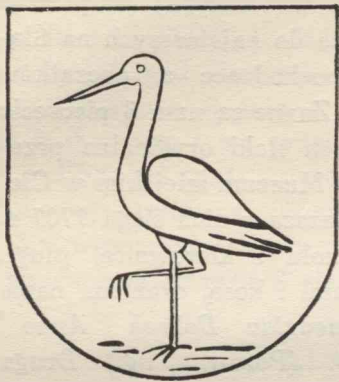
Bobrek

Z powyższego widać, że herbem gminy, który od przeszło 200 lat się powtarza, jest pług, grabie i kosa, rozmaicie układane. Oddany w barwach, może mieć ten herb złote drzewca, białe żelaziwa i niebieskie tło. Drzewo, jako najnowszy dodatek do tego herbu, może być z niego usunięte.

BOBROWNIKI

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, używa pieczęci bezherbowej, z samym tylko napisem: *Zarząd Gminy | Bobrowniki | Powiat Tarnogórski* (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1922 r. i do dziś dnia używana. Dawniejsze z czasów niemieckich są nieznane.

BOCONOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana od XVI wieku, posiada od XVIII wieku herb mówiący, od swej nazwy urobiony, który wyobraża stojącego bociana. Najstarsza pieczęć jest czeska i pochodzi z 1781 r. Bocian na niej stoi na obu nogach i trzyma jakby węża w dziobie. Dokoła napis: DEDINA BOCONOWIC . 1781 (owal 25—23 mm). Odcisnięto ją na dokumencie z 1877 r., jaki się znalazł w archiwum Starostwa cieszyńskiego, co świadczy, że używano ją 100 lat blisko. Drugą z rzędu jest pie-

częć z 1822 r., używana równocześnie z poprzednią w XIX wieku. Wyobraża również stojącego bociana, ale bez węża w dziobie i nosi również czeski napis: DEDINA . BOCANOVIC . 1822 (25 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w wymienionym Archiwum. Gdy w 1918 r. gmina znalazła się pierwszy raz w granicach państwa polskiego, sprawiła sobie nową polską pieczęć z takim samym stojącym bocianem jak poprzednio i z napisem: □ GMINA □ BOCIANOWICE (24 mm), której używała jeszcze 1924 r. Później dopiero, pod naciskiem czeskim zmieniono stempel na dwujęzyczny i na nową pieczęć dano bociana stojącego na jednej nodze, a w koło napis: Obec :: Gmina) * Bocanovice * (34 mm). Używano jej do końca panowania czeskiego 1938 r.

Z napisów napieczętnych widać, że sama gmina nie potrafiła ustalić swej nazwy. Boconowic, Bocanowic, Bocianowice i Bocanowice. Najpoprawniejszą jest niewątpliwie forma trzecia, Bocianowice, używana na pieczęci z 1918 r. Herb zawsze jednakowy może mieć kolory: biały bocian z czarnymi skrzydłami, z czerwonym dzióbem i nogami, na tle niebieskim.

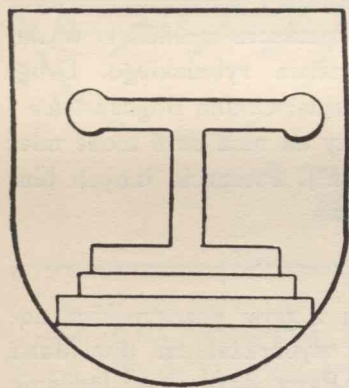
BOGUCICE

dawniej oddzielna wieś w pow. katowickim, dziś włączona w obręb miasta Katowic. Znana nam jest jedna jej pieczęć z czasów niemieckich XIX wieku, która wyobraża postać kobiecą, klęczącą jakby przed ołtarzem, w czym niewątpliwie kryje się aluzja do nazwy tej miejscowości. Pieczęć ma napis: * GEMEINDE BOGUSCHÜTZ *) KREIS KATTOWITZ (33 mm), a oryginalny jej tłok gumowy znajduje się w Archiwum aktów dawnych w Warszawie, co świadczy, że do r. 1921 był używany.

Godło tu przedstawione może być oddane w następujących kolorach: niebieskie tło, złoty ołtarz i biała ubrana osoba.

BOGUMIN

miasto w pow. fryszackim na Zaolziu, powstałe w XV wieku, posiada herb wyobrażający prasę drukarską lub introliigatorską, która występuje na trzech pieczęciach miejskich zawsze na ozdobnym owalnym kartuszu. Pierwsza z nich ma napis niemiecko-polski: STADTGEMEINDE ODERBERG / * MIASTO BOGUMIN * / (35 mm) i znalazła się na aktach z końca XIX wieku. Druga ma ten sam herb, ale napis tylko niemiecki: STADTGEMEINDE ODERBERG * (34 mm) i używana była w XX wieku do

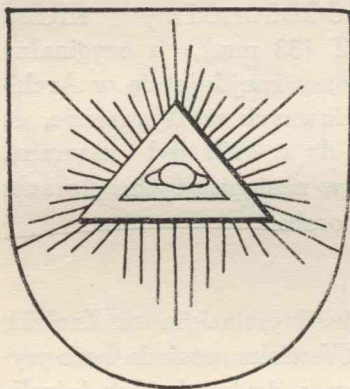
końca rządów austriackich. Trzecia również z takim samym herbem nosi napis czesko-niemiecki: * MĚSTKŮ ŮŘAD BOHUMIN *) STADTAMT ODERBERG (35 mm) i używaną była w czasie panowania czeskiego 1920—1938 r. Co do kolorów heraldycznych, to mamy wskazówkę na pierwszej XIX-wiecznej pieczęci, która tło herbowe ma ukośnie zakreskowane. Jest to znak, że tło winno być zielone, wobec czego prasa czyli godło właściwe może być złote lub czarne.

Herb i pieczęcie stacji bogumińskiej opiszemy niżej pod „Nowy Bogumin”.

BOGUNICE

wieś powiatu rybnickiego, dawniej do powiatu raciborskiego należąca, nie ma herbu, lecz używa pieczęci z samym tylko napisem: GMINA / BOGUNICE / POWIAT RYBNICKI (31 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i do dziś dnia używana. Starsze są nam nieznane.

BOGUSZOWICE

wieś pow. rybnickiego, należała dawniej do klasztoru w Rudzie. Z tego powodu, a może i z powodu swej nazwy posiada herb wyobrażający promienistą trójkąt z okiem Opatrzności. Znałe mi są dwie pieczęcie gminne z takim herbem, jedna z czasów niemieckich, druga polskich. Pierwsza, pochodząca z początków XIX wieku, nosi napis: GEM. BOGUSZOWITZ / RYBNIKER / KREIS (30 m/m) i znajduje się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga

sprawiona po r. 1921 i dziś używana, ma napis: *Gmina Boguszowice*) * *Powiat Rybnicki* * (31 mm). Wyobrażony na nich herb może mieć złoty trójkąt i promienie na tle niebieskim⁹). Pieczęcie innych biur gminnych, dziś używane, są czysto napisowe.

BOJSZOWY

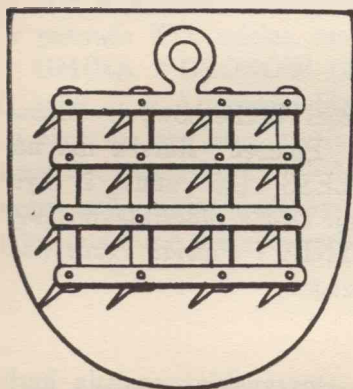
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, nosiła godło z wyobrażeniem św. Jana, który chrzci Pana Jezusa w Jordanie. Po bokach tej sceny kościół i drzewo. Herb ten odnosi się do kościoła i św. Jana Chrzciciela, patrona miejscowego, a znajdujemy go na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis: BOYSCHOW. GEM.SIGL / PLESSNER / CREYS i odcisnięta jest na dokumencie z 1860 r. w Archiwum śląskim. W późniejszych czasach gmina używa pieczęci bezherbowych. Znałe mi są dwie z 1886 i 1921

roku. Pierwsza jest niemiecka i nosi sam napis: GEMEINDE / BOISCHOW / KREIS PLESS / 1886 (28 mm). Druga jest polska, do dziś dnia używana i ma napis: *Gmina Bojszowy*) * *Powiat Pszczyna*, a w środku duży rok 1921 (35 mm).

BOJSZOWY NOWE

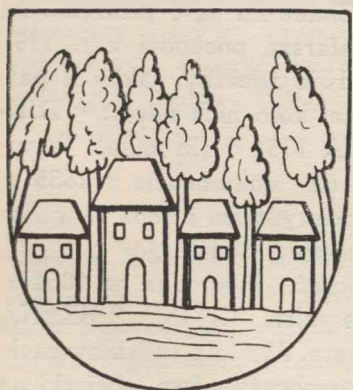
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używa pieczęci z orłem polskim i napisem: *Gmina Bojszowy Nowe*) * *Powiat Pszczyna* (33 mm). Dawniejsze pieczęcie są mi nieznane.

BORONÓW

wieś w pow. lublinieckim, posiada herb własny, urobiony od swej nazwy, a wyobrażający bronę rolniczą. Znajdujemy go na pieczęci gminnej, pochodzącej jeszcze z XVIII wieku, która dokoła brony nosi napis łaciński: * SIGILLVM.PAGI. BORONOV (owal 30—26 m/m), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1876 r. w Archiwum Śląskim. Godło to oddane w kolorach może mieć złotą bronę ze srebrnymi zębami i niebieskie tło¹⁰). Pieczęć polska z XX wieku jest bezherbowa i nosi tylko sam napis.

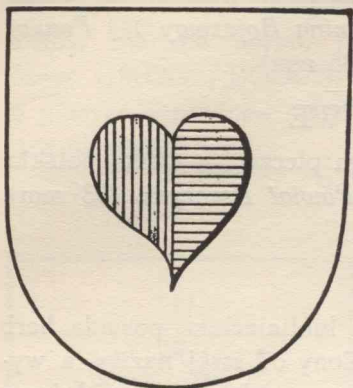
BOROWA WIEŚ

wieś pow. pszczyńskiego, posiada godło własne, od nazwy miejscowości urobione, a wyobrażające wieś wśród boru. Widać to na pieczęci z początków XIX wieku, która przedstawia 4 domki rozmieszczone między 6 drzewami, oraz nosi napis: NEUDORFER GEMEIN. SIEGEL / PLESSNER / KREIS (30 m/m). Wyciśnięta jest na dokumencie z 1854 r. w Archiwum Śląskim. Pieczęć dziś używana z polskim napisem *Gmina Borowa Wieś* / *powiat pszczyński* (27 m/m) nie ma już godła żadnego na

stemplu. Wymieniony herb, oddany w kolorach, może mieć zielone drzewa, czerwone dachy i niebieskie domy na tle białym.

BORUSZOWICE

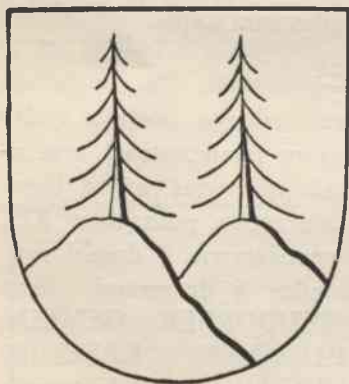

wieś w pow. tarnogórskim, używa herbu w postaci serca o dwóch kolorach, przedstawionego na pieczęci z jedną połową ciemną, drugą jasną. Jest to pieczęć dziś używana z napisem: *Zarząd Gminy Borszowiec / * powiat Tarnogórski ** (30 m/m). Dawniejsze pieczęcie są nieznane. Herb ten w kolorach oddany może mieć serce czerwono-niebieskie na żółtym tle.

BORYNIA

wieś w pow. pszczyńskim, używa pieczęci bezherbowych zarówno w niemieckich jak polskich czasach. Pieczęć starsza ma napis: *GEMEINDE / BORIN / KR.PLESS* (26 mm) i była używana jeszcze w czasie wojny światowej. Druga powstała po 1921 roku, nosi napis: ** GMINA * / BORYNIA / Powiat Pszczyński* (28 mm) i jest w użyciu do dnia dzisiejszego.

BRENNA

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb własny, wyobrażający dwa obok siebie stojące drzewa, które jednak w czasach dawniejszych inaczej, a dziś inaczej rysowano. Znał mi się 3 pieczęcie tej gminy. Najstarsza pochodzi z r. 1751 i wyobraża dwie wierzby, jakby 2 palmy rozłożyste, koło nich napis: ** DIE-DINA BRINA 1751 ** (21 m/m). Wycięta jest na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim i 1863 r. w Archiwum Starostwa Bielskiego.

Druga pieczęć, wykonana w 1864 r. wyobraża tak samo dwie palmy i ma napis polski: *GMINA ♦ BRENA ♦ 1864 ♦* (30 mm), a znalazła się w zbiorze p. Musioła w Katowicach. Trzecia natomiast dziś używana pieczęć wyobraża dwa świerki na dwóch górach rosnące i ma napis: *Przełożęństwo gminne) * BRENA ** (33 mm). Zmiana herbu nastąpiła niewątpliwie dlatego, że palmy są dla Śląska drzewem zbyt egzotycznym. Ten ostatni herb od-

dany w kolorach może mieć zielone świerki i zielone góry na tle srebrnym.

BRONÓW

wieś w powiecie bielskim, posiada herb własny taki sam jak Boguszowice, mianowicie promienisty trójkąt z okiem Opatrzności. Godło to przyjęła jednak dopiero w ciągu XIX wieku, gdyż najstarsza jej pieczęć jest jeszcze bezherbowa. Jest to pieczęć owalna, XVIII-wieczna i wyobraża napis BRA/VNE dwiema gałązkami lauru otoczony (25—23 mm). Wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 w Muzeum Cieszyńskim. Dopiero następna pieczęć, sprawiona w połowie XIX wieku, ma jako godło trójkąt promienisty i napis: + GMINA + BRONOW (29 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Trzecia, dziś używana pieczęć ma ten sam trójkąt, tylko że jego promienie tworzą kolisty krąg dookoła. Napis: + GMINA +) BRONÓW (38 mm). Kolory i rysunek tego herbu mogą być takie jak u Boguszowic (por.). Poza tym istnieje szereg pieczęci czysto napisowych, owalnych i prostokątnych.

BRUSIEK

wieś w pow. lublinieckim, posiada herb własny, wyobrażający młot poziomo ułożony. Pieczęci jednak odnośnych nie można było znaleźć, a wiadomość o herbie bierzemy z Wilperta, który wspomina o pieczęci takiej rzekomo z 1742 r. Jeżeli herb ten ubierzemy w barwy, to możemy dać młot czarny, rączkę złotą, a pole niebieskie¹¹). Pieczęć polska, dziś używana, jest bezherbowa i nosi sam napis: Gmina / BRUSIEK / Powiat Lubliniecki (36 mm).

BRYNICA

wieś w powiecie tarnogórskim, używa pieczęci bezherbowych. Zne mi są dwie pieczęcie: z czasów niemieckich i polskich. Pierwsza ma napis: GEMEINDE BRINITZ) KREIS / TARNOWITZ (28 mm), a znalazła się na dokumencie z 1898 r. w Archiwum śląskim. Druga, powstała po 1921 r. nosi napis: Zarząd gminy / BRYNICA / pow. Tarnowskie Góry (40 mm) i jest do dzisiaj używana.

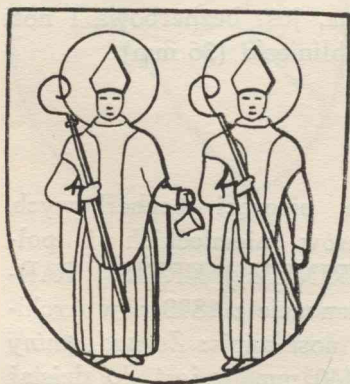
BRYNÓW

dawniej osobna gmina wiejska, dziś włączona do miasta Katowic, nie miała herbu, lecz posługiwała się pieczęciami o samych tylko napisach. Znane są nam 3 pieczęcie z czasów niemieckich: Jedna z połowy XIX wieku, ma napis: GEMEINDE / BRYNOW / KR.BEUTHEN O/S (27 mm), używana była do r. 1873. Potem, po utworzeniu powiatu katowickiego, sprawiono nową pieczęć z napisem: GEMEINDE VORSTAND / BRYNÓW / KREIS KATOWITZ (27 mm) i używano ją do ostatnich czasów niemieckiego panowania. Równocześnie była w użyciu trzecia pieczęć z napisem: *Bezirks Vorsteher / des / Bezirks 1 / der / Gemeinde Brynow* (31 mm). Oryginalne tłoki wszystkich trzech pieczęci przechowane są dzisiaj w Archiwum aktów dawnych w Warszawie.

BRZĘCZKOWICE

gmina wiejska w pow. katowickim, używa herbu takiego samego jak Brzezinka z wyobrażeniem snopu zboża, na którym skrzyżowane są cepy, grabie i łopata. Herb ten widoczny jest na pieczęci z napisem: *Gmina Brzęczkowice * pow. Katowice ** (35 mm). Obie powstały po 1922 r. i są do dziś dnia używane. Herb na nich użyty może być oddany w kolorach i mieć złoty snop, czarne drzewca i białą łopatę na tle niebieskim. Pochodzi jak się zdaje jeszcze z XVIII wieku, gdyż o pieczęci z takim herbem i z 1776 r. wspominają Wilpert i Kutzer¹²⁾.

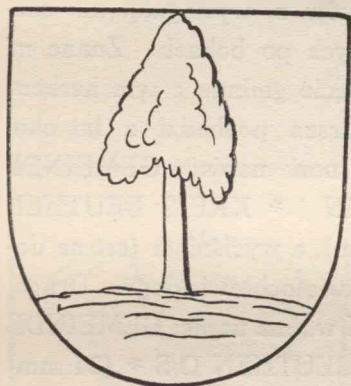
BRZEŹCE

wieś w pow. pszczyńskim, pieczętuje się innym godłem dzisiaj, aniżeli w czasach niemieckich. Dawniejszy jej herb wyobrażał dwie postacie świętych biskupów, obok siebie stojące, ubranych w szaty pontyfikalne z infułami na głowach i z pastorałami w ręku. Biskup stojący na prawo ma jeszcze jakby naczynie w ręce. Są to niewątpliwie patronowie miejscowej fary, sięgającej XIV wieku, może św. Mikołaj i św. Stanisław. Pieczęć z tym herbem jest nam nieznana, ale znali ją Wilpert

i Kutzer i odnosili do 1750 r. Znana natomiast jest pieczęć gminna z ostatnich niemieckich czasów, niewątpliwie z II połowy XIX wieku jeszcze pochodząca, która jest bezherbowa i ma sam tylko napis: GEMEINDE / BRZESTZ / KREIS PLESS (26 mm). Ostatnia znów pieczęć polska dziś używana, wyobraża 2 skrzyżowane listki bzu lub lipy i nosi napis: * *Gmina Brzeźce* *) *Powiat Pszczyński* (30 mm), tylko że listki te mają tu więcej charakter ornamentu a nie godła. Wobec tego herbem tej gminy winny być nadal postacie dwóch świętych biskupów, których kolory heraldyczne mogą być: białe szaty, złote aureole i pastorały, niebieskie tło¹³).

BRZEZIE NAD ODRĄ

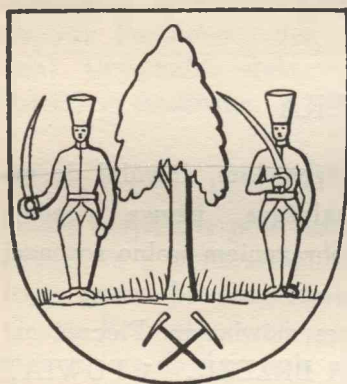
wieś w pow. rybnickim, dawniej do raciborskiego należąca, używa obecnie pieczęci z wyobrażeniem wolno rosnącej brzozy, która urobiona od nazwy wsi jest jej herbem mówiącym. Pieczęć ma napis: GMINA BRZESZCIE / * POWIAT RYBNICKI * (28 m/m). Dawniejsze pieczęcie są nieznane. Herb tu użyty może mieć kolory: zielone drzewo i murawa, białe tło.

BRZESZCZANKA

wieś nad Przemszą w powiecie katowickim, posiada własny herb, wyobrażający snopek zboża, a za nim skrzyżowane cepy, grabie i łopatę. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej z II połowy XIX wieku pochodzącej, która ma napis: GEMEINDE BRZESZCZANKA) KR.KATTOWITZ (30 mm)¹⁴). Herb ten powtarza się i na pieczęci polskiej z XX wieku, która sprawiona po 1922 r. nosi napis: *Gmina Brzeszczanka*) * *powiat Katowice* *. Inne pieczęcie dziś używane herbu tego nie mają. Pieczęcie urzędu stanu cywilnego

i naczelnika okręgu noszą orła polskiego, a pieczęć kasy gminnej ma sam napis na stemplu. Herb wspomniany, oddany w barwach, może mieć złoty snop i złote drzewca narzędzi, czarne żelazo i łopaty, niebieskie tło. Rysunek herbu taki jak w Brzęczkowicach.

BRZEZINY ŚLĄSKIE

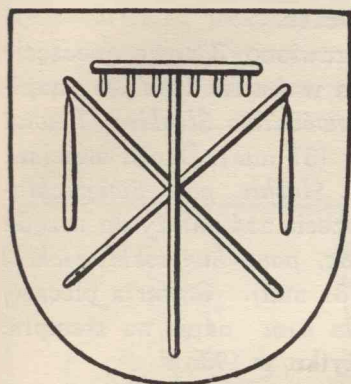

wieś w pow. świętochłowickim, dawniej do pow. bytomskiego należąca i około 1880 roku utworzona, posiada herb własny, częściowo od swej nazwy urobiony, który wyobraża brzozę i dwóch górników z wyciągniętymi szablami, stojących po bokach. Znane mi są trzy pieczęcie gminne z tym herbem. Jedna najstarsza pochodzi z lat około 1880 r. i nosi napis: GEMEINDE BIRKENHAIN / * KREIS BEUTHEN O/S * (33 m/m), a wyciśnięta jest na do-

kumencie z 1884 w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. Druga, sprawiona przy końcu XIX lub na pocz. XX w., ma napis: GEMEINDE VORSTAND BIRKENHAIN) * KREIS BEUTHEN O/S * (34 mm) i zamyka akta z 1910, 14, 16 r. w wymienionym Archiwum. Równocześnie sprawiła gmina inną jeszcze pieczęć, bezherbową, z samym tylko napisem: *Gemeinde-Vorstand / BIRKENHAIN / Kreis BEUTHEN O.S* (30 mm) i wycisnęła m. in. na akcie z 1908 r. tamże. Wreszcie trzecią herbową pieczęcią jest dziś używana, która przynosi to samo godło co dawniej, z dodatkiem tylko dwóch kilofów górniczych pod brzozą środkową. Napis na niej: *Województwo Śląskie pow. Świętochłowicki) * Gmina Brzeziny * (48 mm)*. Inne pieczęcie biurowe są napisowe.

Wobec powyższego herbem gminy jest brzoza z 2 górnikami, co ubrane w kolory może mieć zieloną brzozę i murawę, górników w czarnych mundurach z srebrnymi szablami w ręku i białe tło¹⁵).

BRZEZÓWKA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim używała dawniej godła złożonego z grabi i kosy razem skrzyżowanych. Widoczne jest ono na pieczęci XIX-wiecznej z napisem: GMINA / BRZYZOWKA (owal 25—23 mm). W nowszych jednak czasach zmieniono ten herb i dano na pieczęć nowe godło, wyobrażające skrzyżowane 3 narzędzia rolnicze, grabie i 2 cepy. Widzimy je na dziś używanej pieczęci z napisem: URZĄD GMINNY) * W BRZEZÓWCE * (33 mm). Herb ten ujęty w kolory może mieć złote narzędzia na niebieskim polu.

BRZOSOWICE

gmina wiejska w pow. świętochłowickim, dawniej do pow. bytomskiego należąca, obecnie tworząca z Kamieniem jedną gminę Brzosowice-Kamień, posiada własny herb, wyobrażający Barrankę bożego, widoczny na całym szeregu pieczęci, zarówno z niemieckich jak polskich czasów. Herb ten jest albo symbolem patrona kościoła farnego św. Jana Chrzciciela, albo jest aluzją do tego, że mieszkańcy trudnili się dawniej hodowlą owiec na folwarkach hr. Henckel von Donnersmark. Do pieczęci, na których herb ten jest widoczny, należy pieczęć niemiecka

z połowy XIX wieku z napisem: GEM.SIEGEL.BRSESOWITZ: (19 mm), znaleziona na dokumencie z 1875 r. Następnie druga podobna pieczęć, z napisem: GEMEINDE SIEGEL VON BRZEZOWITZ * (23 mm) wyciśnięta na dokumentach z 1893, 1902 i 1912. Wreszcie i trzecia z tym samym herbem, ale z napisem: GEMEINDE BRZEZOWITZ) LANDKR.BEUTHEN O./S. (30 mm), wyciśnięta na akcie z 1913 r. i używana niewątpliwie do czasów upadku panowania niemieckiego 1921 r. Wszystkie przytoczone akta znajdują się w Archi-

wum Starostwa świętochłowskiego. Do szeregu powyższych niemieckich pieczęci dochodzi jeszcze nalepka listowa białą-niebieską z wyobrażeniem i napisem jak pieczęć ostatnia, ale nieco większa (35 mm), znana nam ze zbioru p. Musioła w Katowicach.

Za czasów polskich, po 1921 r., sprawiono 3 nowe pieczęcie z tym samym herbem, tj. Barankiem bożym w środku i polskim napisem dokoła. Na pierwszej czytamy: *Województwo Śląskie / Powiat Świętochłowski (* Gmina / Brzozowice * (37 mm)*. Druga mniejsza ma ten sam napis nieco skrócony: *Wojew. Śląskie, pow. Świętochłowski) * Gmina Brzozowice * (31 mm)*. Trzecia zaś należy do urzędu meldunkowego i ma napis: *Wojew. Śląskie, pow. Świętochłowski) Urząd meldunkowy / Gmina Brzozowice (31 mm)*. Czwarta pieczęć, Kasy gminnej, jest bezherbowa i posiada sam napis na stemplu. Wszystkie te 4 pieczęci były jeszcze w użytku w 1936 r.

Dnia 1 kwietnia 1933 r. nastąpiło połączenie gmin Brzozowice i Kamień pow. świętochłowskiego w jedną jednostkę administracyjną, co uwidoczniło się także w zjednoczeniu herbów w ten sposób, że powstała pieczęć wyobraża skały rudy z górnikami w środku, który kłęcząc kopie kilofem skałę, nad nim zaś umieszczony jest baranek z chorągiewką. Pieczęć ta ma napis: *Województwo Śląskie / Powiat Świętochłowski) GMINA / Brzozowice-Kamień (40 mm)*. Ten wspólny herb nie został jednak zatwierdzony przez właściwe Ministerstwo. O herbie wsi Kamień mówimy jednak niżej osobno, tu rozpatrujemy tylko herb Brzozowic, który może być oddany w kolorach i mieć baranka i chorągiew białe, krzyż złoty, a tło niebieskie.

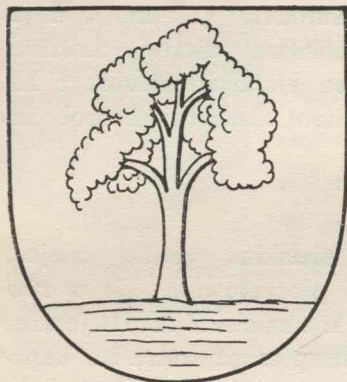
BUJAKÓW

wieś w pow. rybnickim, dawniej do pow. zabrzeskiego należąca, posiada kościół parafialny św. Mikołaja i dlatego figurę tego św. patrona obrała sobie za godło herbowe. Znamy 2 pieczęcie gminne, na których widoczny jest ten święty jako biskup, ubrany w szaty pontyfikalne, z infułą na głowie i pastorałem w ręce. Jedna z pieczęci pochodzi jeszcze z połowy XIX wieku i ma napis niemiecki: ** GEMEINDE BUJAKOW * / KREIS ZABRZE (27 m/m)*, a wyciśnięta jest na dokumentach z 1875

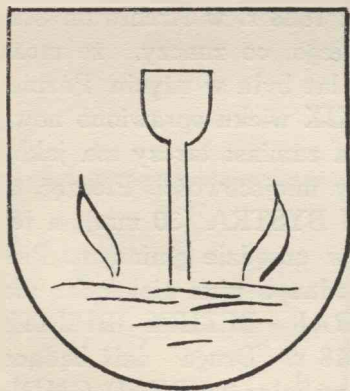
i 1881 w Archiwum śląskim. Druga jest pieczęcią dziś używaną, zapewne w 1921 r. sprawioną i nosi napis polski: GMINA BUJAKÓW) POWIAT RYBNICKI. (29 mm). Występujący tu herb, jeżeli pokryjemy barwami, możemy mieć biskupa w białe szaty odzianego, ze złotą infułą i złotym pastorałem, na tle niebieskim¹⁶). Inne pieczęcie gminne dziś używane są już czysto napisowe.

BUKÓW

wieś w pow. rybnickim, dawniej do pow. raciborskiego należąca, posiada własny herb, od nazwy wsi urobiony, a przedstawiający drzewo bukowe wolno w polu rosnące. Herb ten figuruje na pieczęci gminnej dziś używanej, która nosi napis: *Gmina Buków* /) * *Powiat Rybnicki* * (32 mm), a oddany w kolorach może mieć drzewo zielone, takąż murawę i białe tło. Inne pieczęcie rozmaitych biur gminnych, dziś używane, są już czysto napisowe.

BUKOWIEC

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiada dokument lokacyjny z 1353 r. i znana jest nam z 3 pieczęci, należących do najstarszych w tym gronie, które jako herb przedstawiają zgodnie łopatę, żelazcem do góry stojącą. Tak ją widzimy na najstarszej, z 1702 r. pochodzącej pieczęci owalnej, która nosi napis: *BUKOVEC ANNO 1702* (25—22 mm) i znalazła się na dokumencie z 1792 roku w Muzeum cieszyńskim. Na drugiej z rzędu pieczęci z 1816 r., łopata ta jest krótka i figurą swoją nieco do

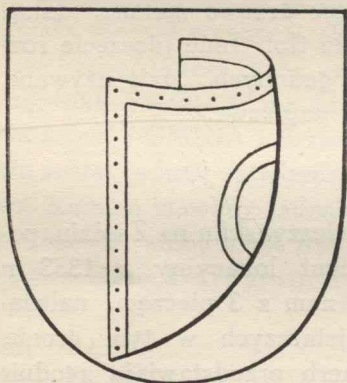
kielicha podobna, a dokoła ma napis: *BUKOVEC * ANNO 1816* (owal 28—25 mm). Pieczęć ta wyciśnięta jest na dokumentach z 1835 i 1838 r. w wymienionym Muzeum. Trzecia wreszcie najnowsza pieczęć wyobraża też łopatę, ale z dwoma dużymi liśćmi po bokach i nosi

napis polski: *Gmina Bukowiec *) koło Jabłonkowa* (35 mm). Sprawiona zaraz po wojnie światowej 1918 r. używana była też i za panowania czeskiego w XX wieku. Figurujący tu herb może mieć złotą łopatę, zielone liście i murawę na tle niebieskim.

BYKOWINA

gmina wiejska w powiecie katowickim, używa pieczęci bezherbowych. Pieczęć z czasów niemieckich nosi tylko sam napis: *GEMEINDE / Friedrichsdorf / Kreis Katowitz* (32 mm), a jej tłok oryginalny znajduje się dziś w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Również czysto napisowe są pieczęcie polskie z XX wieku, Zarządu Gminy oraz gminnego komitetu dla spraw bezrobocia.

BYSTRA

wieś w pow. bielskim, znane miejsce klimatyczne, pieczętowała się w różnych czasach rozmaicie. Z XVIII jeszcze wieku pochodzi pieczęć, która na wspinałym rokokowym kartuszu ma wyobrażoną tarczę jakby herb Janinę, a nad nią napis: *DORF BIESZTREI* (26 m/m). Znaleźliśmy ją wyciśniętą na dokumencie z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego, co znaczy, że może przeszło 100 lat była w użyciu. Później przy końcu XIX wieku sprawiono nową pieczęć, która zamiast tarczy ma jakby

parę oczu bystrych, jako aluzję do nazwy miejscowości. Pieczęć ta ma napis: *GEMEINDE VORSTAND) IN BYSTRA* (30 mm), a jej tłok oryginalny przechowany jest dotąd w urzędzie gminnym. Pieczęcie z XX wieku są już bezherbowe. Jedna z nich niemiecka ma napis: *GEMEINDE VORSTAND / BISTRAI / BEZIRK BIELITZ* (owal 27—42 mm) i używana była do 1918 r. Druga dziś będąca w użyciu, ma środek pusty i napis polski wokoło: ** URZĄD GMINNY BYSTRA *) pow. Bielsko* (35 mm).

Gdyby dziś gmina zdecydowała się przywrócić godło herbowe, to takim godłem może być tylko wypukła tarcza, jak na pieczęci XVIII wieku. Można ją malować złotą na tle niebieskim.

BYSTRZYCA

wieś nad Olzą w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wzmiankowana już w XV wieku i głósna tym, że tu działał w pierwszej połowie XIX wieku słynny pastor A. Paulini i tym, że w r. 1915 mieszkał tu krótko

J. Piłsudski. Wieś nie posiada herbu, a na jej najstarszej pieczęci z 1824 r. pochodzącej widzimy rodzaj monogramu, złożonego z liter BTRIC. Dokoła niego biegnie napis: *Gem Bischtr Ano 1824* (27 mm). Pieczęć ta, której reprodukcję podajemy, wyciśnięta została na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim.

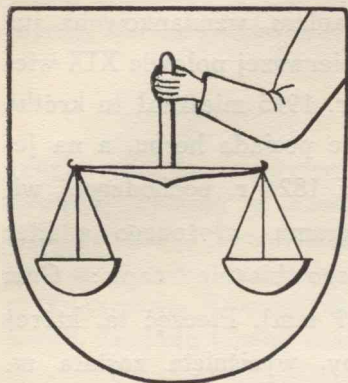
W czasach czeskich XX w. (1920—1938) używała gmina pieczęci z wyobrażeniem państwowego lwa czeskoślowskiego na tarczy i nosiła napis dwujęzyczny polsko-czeski: *Urząd gminny Bystrzyca * Obecni úřad Bystřice* (36 mm). W ostatnich dopiero latach przed powrotem na łono Polski zmieniono w 1937 r. stempel o tyle, że usunięto herb czeski, a dano tam tylko napis czesko-polski: *Obecni úřad Bystřice Urząd gminny Bystrzyca* (32 mm). W r. 1938 i tę pieczęć odrzucono, sprawiając czysto polską.

BYTKÓW

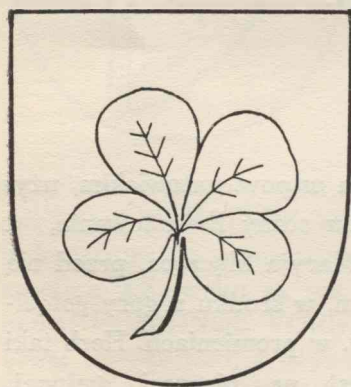
gmina wiejska w pow. katowickim, używa jako herbu sceny Zwiastowania, a więc: N. P. Maryja klęcząca, przed nią anioł z berłem, w środku u góry gołębica Ducha Św. w promieniach. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, z ostatnich czasów pochodzącej, która nosi napis: *Gmina Bytków) * powiat katowicki ** (33 m/m). Może mieć białe ubrane postacie na tle niebieskim.

BZIE DOLNE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny wyobrażający rękę z wagą kupiecką. Widzimy go na pieczęci pochodzącej z I połowy XIX wieku, z napisem niemieckim: NIEDER GOLDMANSDORF / PLESSNER CREYS (26 m/m), która jest wyciśnięta na dokumencie z 1856 r. w Archiwum śląskim. Herbu tego nie używa gmina już później, lecz posługuje się pieczęciami bezherbowymi, z napisami tylko, których znamy 3. Jedna jeszcze z czasów niemieckich ma napis: GEMEINDE / NIEDER / GOLDMANNS / DORF / KR.PLESS. (25 mm), używana była do ostatnich chwil panowania pruskiego. Dwie dalsze pochodzą już z czasów polskich. Z nich starsza ma napis: GMINA / *Bzie Dolne* / *Powiat Pszczyński* (33 mm), młodsza zaś, dziś używana ma: GMINA / *Bzie Dolne* / POWIAT PSZCZYŃSKI. Herb jest zatem tylko na najstarszej pieczęci, a oddany w kolorach, może mieć białą rękę, złotą wagę i niebieskie tło.

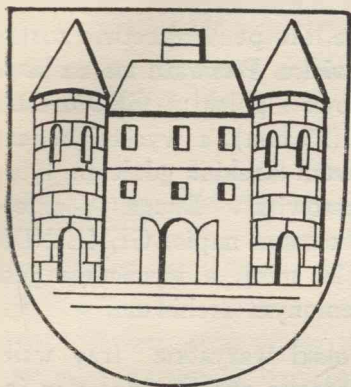
BZIE GÓRNE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny, podobny do poprzedniego, mianowicie wagę kupiecką, która tu ma prawdopodobnie symbolizować wagę sprawiedliwości. Widzimy ją na pieczęci z początków XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: OBERGOLDMANSDORF:G / PLESSNER / CREYS (25 mm) i znajduje się wyciśnięta na dokumencie z 1833 r. w Archiwum Śląskim. Godło to znika na następnej pieczęci niemieckiej z końca XIX wieku, która ma sam napis: GEMEINDE / OBER / GOLDMANNS / DORF / KR.PLESS. (24 mm). Za czasów polskich XX wieku godło ulega zmianie, gdyż pierwsza pieczęć po 1921 r. sprawiona ma gałązkę o 7 liściach i: *Gmina Górne Bzie*) * *Powiat Pszczyński* * (31 mm). Druga wyobraża 4-listną koniczynę. Nosi napis polski: * *Gmina Bzie Górne* *) *Powiat Pszczyński* (32 mm).

Jeżeli tę koniczynę uznamy nie za ornament, lecz za godło miejscowości i oddamy w kolorach, to może być zielone na srebrnym tle.

BZIE ZAMECKIE

wieś w pow. pszczyńskim, ma własny herb, odpowiedni do swej nazwy, a to z wyobrażeniem zamku, jaki tu długie lata, bo od 1714 należał do Skrbeńskich. Znamy jedną pieczęć z takim herbem i z napisem: SCHLOS GOLDMANSDORF) PLESSNER / CREYS (27 mm), która pochodzi jeszcze z XVIII wieku i opublikowana została przez Wilperta¹⁸⁾. Znaleźliśmy ją też wyciśniętą na dokumentach z 1833 i 56 w Archiwum Śląskim. Tę samą pieczęć i pod tymi samymi datami wyciśnięto

również w imieniu gromady Bzie Średnie (Mittelgoldmansdorf), dziś już nieistniejącej.

W czasach polskich nie zmieniono herbu i rysunek zamku pozostał na pieczęci jak poprzednio. Dano tylko napis polski: *Gmina Bzie Zameckie*) *Powiat Pszczyzna* (34 mm), a pieczęć jest do dziś dnia używana. Herbem zatem gminy, który już około 150 lat się utrzymał, jest rysunek zamku miejscowego, który oddany w kolorach, może mieć mury białe, dach czerwony, oddrzwia tak samo, a tło niebieskie.

Do gminy Bzie Zameckie należy kolonia, zwana dawniej Johannendorf, która posiadała samorząd i herb opisany niżej pod „Kolonia Zamecka”.

CHEŁM

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, obejmująca odrębne dawniej wsie: Wielki Chełm, Mały Chełm i Wójtostwo. Znamy nam są pieczęcie Wielkiego Chełmu i Wójtostwa, których wspólnym herbem jest trójkąt z okiem Opatrzności i w promieniach. Pierwsze zaczynają się od pieczęci z 1835 roku, która ma napis: GEMEINDE GROS CHELM) PLESSNER / KREIS / 1835 (28 mm) i znajduje się wyciśnięta na aktach z 1861—63 r. w Archiwum śląskim¹⁹⁾. Zaraz potem sprawiona druga pieczęć nie ma żadnego godła, lecz sam napis: GEMEINDE / GROSS-CHELM / KR.PLESS (26 mm) i wyciśnięta jest na aktach z 1865, 70 i 72 r. w wymienionym Archiwum. Jednakże trzecia z rzędu pieczęć niemiecka, używana aż

do końca panowania pruskiego, ma znowu trójkąt Opatrzności jako godło i nosi napis: GEMEINDE GROSS-CHELM / KREIS PLESS (31 mm). Po przyłączeniu do Polski sprawiła gmina w 1921 r. pieczęć bezherbową z samym napisem: *Obszar amtowy / Wielki Chełm / Powiat Pszczyński* (32 mm).

Pieczęcie Małego Chełmu są nieznane, ale po Wójtostwie zostało ich dwie, jedna z XVIII, druga z XIX wieku. Pierwsza ma za herb trójkąt Opatrzności i nosi napis wyjątkowo polski: GROMADA WOYTOSTWA WIELKIEGO CHEŁMA (25 mm), a wyciśnięta jest na dokumentach z r. 1861 i 1863 w Archiwum śląskim, gdzie się tytułuje „Lehnsvogtei Chelm Dominium Biassowitz”. Druga późniejsza pieczęć nie ma już herbu na sobie, tylko sam napis: GEMEINDE / VOGTEI-CHELM / KREIS / PLESS (26 mm), a wyciśnięta jest na aktach z 1865, 1870, 1872 r. w wymienionym archiwum.

W kilka lat po przyłączeniu do Polski wszystkie trzy wsie, Wielki i Mały Chełm oraz Wójtostwo złączone zostały razem w jedną gminę pod nazwą Chełm. Jej pierwsza pieczęć była bezherbowa z samym napisem: GMINA / CHEŁM / *Pow. Pszczyński* (31 mm). Druga zaś pieczęć, sprawiona po 1930 r., ma orła polskiego w środku i napis w otoku: * *Rzeczpospolita Polska Wojew. Śląskie* *) *Urząd gminy Chełm, pow. Pszczyna* (48 mm).

Wobec powyższego należy przyjąć promienisty trójkąt z okiem Opatrzności, jako herb dzisiejszej połączonej gminy Chełmu. Oddany w kolorach może mieć złoty trójkąt i promienie na tle błękitnym (rys. jak u Boguszowic).

CHORZÓW

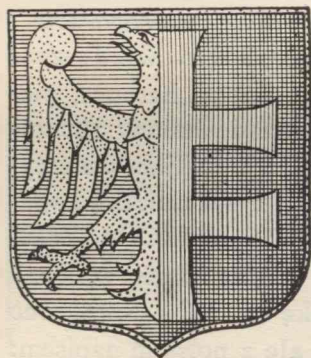
do r. 1934 gmina wiejska, potem weszła w skład miasta Król. Huty, powstałego z połączenia Chorzowa, Nowych Hajduk, Królewskiej Huty, do których jeszcze przedtem i inne osady fabryczne przyłączone zostały i w ostatnich latach nazwę Chorzowa przybrały. Jest to miasto wydzielone i stanowi własny powiat miejski. Chorzów sam, jako gmina wiejska, posiadał herb własny, może jeszcze z XVIII w. powstały, a to krzyż podwójny. Jest to godło klasztoru Bożogrobców w Miechowie i świadczy, że gmina niegdyś do niego należała. Herb ten widoczny jest na pieczęci z czasów niemieckich, która nosi napis: GEMEINDE CHORZOW) * LANDKREIS KATTOWITZ * i używana była aż do końca pruskiego tu panowania. Ten sam herb i na-

pis ma również z tych czasów pochodząca nalepka pieczętna, białoniebieska (40 mm), znana mi ze zbioru p. Musioła.

W polskich czasach po 1921 r. sprawiono szereg nowych pieczęci z polskimi napisami, z których najważniejsza nosi znowu krzyż podwójny Miechowitów i ma napis: URZĄD GMINY CHORZÓW) * POWIAT KATOWICKI *. Ten sam herb i napis ma też nalepka pieczętna (36 mm) w białoniebieskim kolorze odbita. Natomiast druga pieczęć, do listów, jest bezherbowa i nosi sam tylko napis na sobie.

Herbem dawnego Chorzowa jest zatem podwójny krzyż Miechowitów, który oddany w barwach, winien być czerwony na tle czarnym. Herb ten jednak nie zadawalnia dzisiejszego zarządu miasta. Jak donoszą dzienniki, już w 1936 r. rozpoczął magistrat starania o nowy herb, który by wyrażał połączenie kilku sąsiednich gmin w jedną całość. W tym celu miało miasto rozpisać konkurs na projekt, który by miał następnie być zatwierdzony.

Herby i pieczęcie gmin dawniejszych, w skład Chorzowa dziś wchodzących, omawiane będą pod Król. Huta, Huta Laury, Nowe Hajduki etc.

Ostatecznie miasto uzyskało w r. 1938 od Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie zatwierdzenie nowego herbu miasta, który jako dwupolowy wykazuje następujące wyobrażenia: Pole prawe: W błękitnym polu pół orła złotego z głową zwróconą w prawo (orzeł Piastów górnośląskich). Pole lewe: W polu czarnym pół podwójnego krzyża koloru czerwonego z rozszerzonymi w końcach ramionami (herb Miechowitów-Bożogrobców).

Dobór powyższych symbolów uzasadniło miasto w sposób następujący: Dotychczasowe miasto Król. Huta po wcieleniu w roku 1934 w swój obręb gminy Chorzowa, przejęło zarazem i nazwę od b. gminy Chorzowa. Herbem gminy wiejskiej Chorzów był tymczasem herb zakonu Miechowitów-Bożogrobców. Orzeł górnośląskich Piastów w nowym herbie miasta nawiązuje do okoliczności, że wieś Chorzów w r. 1257 darowana została powyższemu klasztorowi przez Władysława, księcia Opolskiego.

CHROPACZÓW

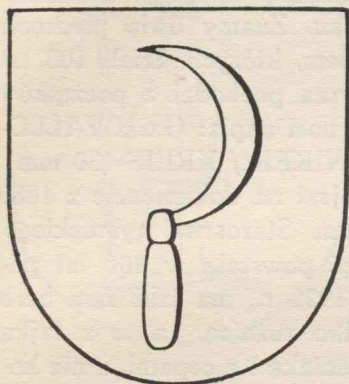

duża osada przemysłowa w pow. świętochłowskim, dawniej do pow. bytomskiego należąca (ca 12.000 mieszkańców), o której wiadomości sięgają w źródłach do 1295 r. Herbem jej jest kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena. Figuruje on na najstarszej dziś znanej pieczęci gminnej, która nosi napis: GEMEINDE CHROPACZOW KREIS BEUTHEN O. S. (25 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1867 r. w posiadaniu Gminy. Według tradycji ta figura świętego nie podobała się władzom pruskim w czasie „Kulturkampfu”, które kazały w końcu ją usunąć. Stąd następne pieczęcie są już bezherbowe i noszą sam napis: GEMEINDE CHROPACZOW) KREIS BEUTHEN O. S. (25 mm). Pieczęć taka wyciśnięta jest na aktach z lat 1879—1894 w Archiwum Starostwa świętochłowskiego. Około 1890 r. sprawiono drugą pieczęć podobną, znowu bezherbową, z napisem: *Gemeinde-Vorstand / Chropaczow / Kr. Beuthen O/S.* (33 mm), której używano do 1909 r. Wtedy znaleziono przypadkowo ów dokument z 1867 r. z dawną herbową pieczęcią i na jego podstawie kazał ówczesny Zarząd Gminny sporządzić nową pieczęć w fabryce stempli Kaisera w Berlinie. Fabryka trzymała się ściśle pierwowzoru i sporządziła stempel z kapliczką kopulastą św. Nepomucena i z napisem: GEMEINDE CHROPACZOW KREIS BEUTHEN O. S. (25 mm). Pieczęć ta była w użyciu w latach 1909—1922 r. Po przejęciu Śląska przez Polskę w 1922 r. sprawiono stempel nowy, większy z tym samym herbem, ale z polskim napisem: *Urząd gminny * Chropaczów powiat Świętochłowski ** (33 mm), który to stempel dotychczas jest w użyciu.

Herb powyższy na pieczęciach umieszczony jest prawdopodobnie upamiętnieniem najstarszego zabytku w gminie, a to kapliczki i figury św. Jana Nepomucena. Kapliczek takich było na terenie gminy 3, dziś zostały dwie, ale kaplica o kopulastym daszku i 4 filarkach jak na pieczęci, dziś nie istnieje, natomiast figura świętego, rzeźbiona w kamieniu i pomalowana, znajduje się dotychczas w jednej z pozo-

stałych kapliczek. Herb oddany w kolorach może mieć złotą kopułę i filarki, a postać świętego w czarno-białym ruku na tle niebieskim.

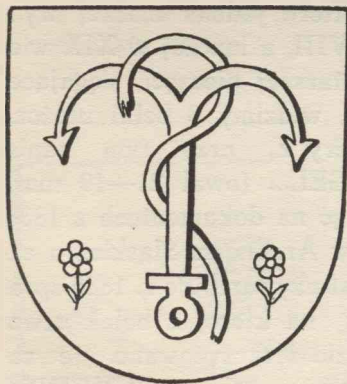
CHUDÓW

wieś w pow. rybnickim, dawniej do zabrzeskiego należąca, posiada własny herb, wyobrażający sierp prosto ustawiony i ostrzem w lewo zwrócony. Zna- ne są dwie pieczęcie z tym herbem, jed- na z niemieckich, druga z polskich cza- sów. Pierwsza ma napis: GEMEINDE CHUDOW) * KR.ZABRZE O/S * (28 mm)²⁰). Druga, powstała po roku 1921, nosi napis GMINA CHUDOW) × *Po- wiat Rybnicki* × (28 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb wymieniony, odda- ny w kolorach, może mieć białe ostrze,

złotą rączkę, błękitne tło. Inne pieczęcie biurowe dziś używane są już czysto napisowe.

CHWAŁĘCICE

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny, który na obu znanych nam pie- częciach jest nieco inaczej rysowany. Na starszej, pochodzącej z początków XIX wieku wyobrażony jest jakby słup z wę- żem w środku i dwa małe słupki po bo- kach. Pieczęć ta ma napis: G:CHWAL- LENTZITZ / RYBNIKER / KREIS (29 mm) i wyciśnięta jest na dokumen- cie z 1835 r. w Archiwum Starostwa ry- bnickiego. Natomiast pieczęć z pol- skich czasów, sporządzona w 1921 r., robi ze słupa kotwicę, z węża sznur,

a z małych słupków kwiaty po bokach. Możliwe, że te same przed- mioty są wyobrażone i na pieczęci poprzedniej, która niedostatecz- nie jasno odcisnięta inaczej się przedstawia. Ta druga pieczęć ma napis: GMINA CHWAŁĘCICE) * POWIAT RYBNICKI * (36 mm)

i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w kolorach, może mieć czarną kotwicę, złoty sznur i białe kwiaty na niebieskim tle.

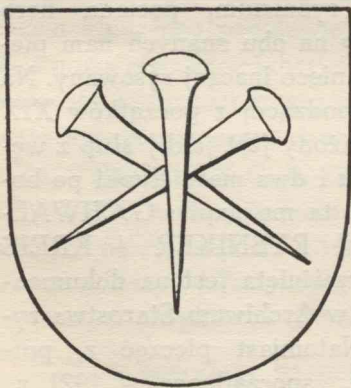
CHWAŁOWICE

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający stojącego wieśniaka z kosą w ręku. Znamy dwie pieczęcie z takim herbem, których dzieli 100 lat czasu. Pierwsza pochodzi z początków XIX wieku i nosi napis: G.CHWALLO-WITZ) RYBNIKER / KREIS (30 mm), a wyciśniętą jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga pieczęć powstała w 100 lat później, bo w 1921 r., ma taki sam herb z drobną tylko różnicą, a to z fajką w ustach wieśniaka i z cepami, a nie ko-

są w ręku oraz nosi polski napis: *Gmina Chwałowice / powiat / * Rybnicki ** (31 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb tu wyrażony, oddany w kolorach, może mieć: biało ubranego wieśniaka, ze złotą fajką i cepami na tle niebieskim²¹).

CHWOSTEK

wieś w pow. lublinieckim, posiada własne godło, które jednak inaczej wyobrażano w XVIII, a inaczej w XIX wieku. Na najstarszej pieczęci, sięgającej XVIII wieku, widzimy 3 belki ułożone w kształt litery Z, przy tym napis: GEMEIN.SEGEL... (owal 21—19 mm). Jest to pieczęć na dokumentach z 1838, 1863 i 1888 w Archiwum Śląskim, a zatem ok. 100 lat używana. Po r. 1888 sprawiono nową, na której z belek utworzono gwoździe i skrzyżowano je razem, dodając napis: GEMEINDE

CHWOSTEK) * KREIS LUBLINITZ * (30 mm). Taka pieczęć wyciśnięta jest na akcie z 1895 r. i prawdopodobnie używana była do końca pruskiego tu panowania. Herb tu wyrażony oddany w kolorach może mieć: srebrne gwoździe o złotych główkach i niebieskie

tło²²). Pieczęć XX-wieczna, dziś używana, jest bezherbowa i ma sam napis: GMINA * CHWOSTEK * (30 mm).

CHYBIE

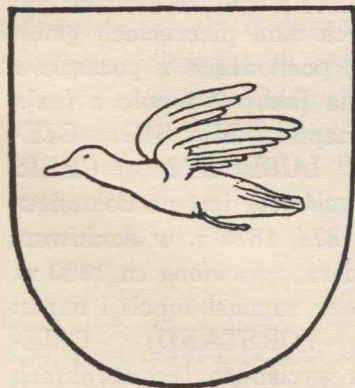

wieś w pow. bielskim, posiada inny herb w XVIII, a inny w XIX wieku. Na najstarszej pieczęci, XVIII wieku sięgającej, widoczna jest w środku postać kobieca, za którą drzewko. Napis na niej zatarty (owal 23—22 mm), a odcisk jej znaleźliśmy na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Na następnej jednak pieczęci, sprawionej już w II połowie XIX w., zmieniono godło i zamiast kobiety dano stojącego wieśniaka z kosą w prawej ręce. Napis na niej: GEMEINDE VORSTAND) * CHYBI *

(31 mm), a odciski na dokumentach z 1888, 1901, 1907 w Archiwum Starostwa bielskiego. Pieczęć ta niewątpliwie używaną była aż do końca austriackich czasów.

Po przyłączeniu do Polski powstała nowa pieczęć gminna z tym samym jednak wyobrażeniem wieśniaka z kosą, ale już z polskim napisem: URZĄD GMINNY) * CHYBIE * (31 mm), która do dziś dnia jest w użyciu. Herb na niej wyrażony, oddany w barwach, może mieć białego ubranego wieśniaka, czarne żelazno kosi, złote drzewce i niebieskie tło.

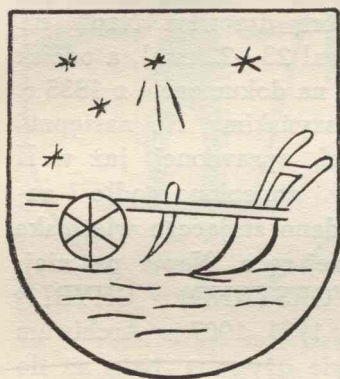
CIELMICE

wieś w pow. pszczyńskim, używała w XIX wieku herbu w postaci jakby lecącej dzikiej kaczki. Widzimy go na pieczęci gminnej z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: CZIELMITZER . GEM . SIGL / PLES-SNER / CREYS (28 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1861 r. w Archiwum Śląskim. Jednakże po przyłączeniu do Polski sprawiła gmina nową pieczęć, na której zamiast dawnego godła figuruje orzeł śląski z półksiężycem na piersiach, na belce siedzący.

Pieczęć ta nosi napis: * *Gmina Cielmice* *) *Powiat Pszczyna* (38 mm) i jest do dziś dnia używana. Wobec tego herbem będzie tu wyobrażenie pierwsze, które ujęte w barwy, może mieć białą lejącą kaczkę na niebieskim tle.

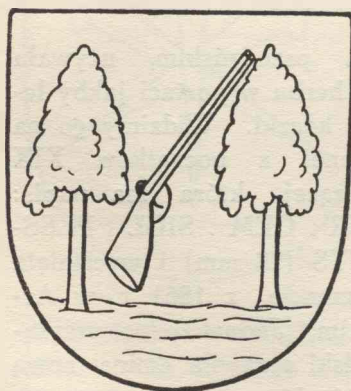
CIERLICKO GÓRNE

wieś w powiecie cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XV wieku i głośna z katastrofy lotników polskich Żwirki i Wigury, posiada herb, wyobrażający pług na ziemi stojący i 5 gwiazd ponad nim. Widzimy go na pieczęci gminnej, z czasów austriackich XIX wieku pochodzącej, która nosi napis niemiecki: GEMEINDE) OBER TIERLITZKO (28 mm) i znalazła się na aktach z 1876 i 1884 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Za czasów czeskich w XX wieku herb ten usunięto i dano pieczęć pustą w środku,

z dwujęzycznym napisem dookoła: *Obec Horní Těrlicko*) * *Gmina Górne Cierlicko* * (37 mm). Używano jej do końca czeskiego panowania. Herbem jest zatem pług, który oddany w barwach, może mieć złoty pług i gwiazdy, czarną ziemię i niebieskie tło.

CIESZOWA

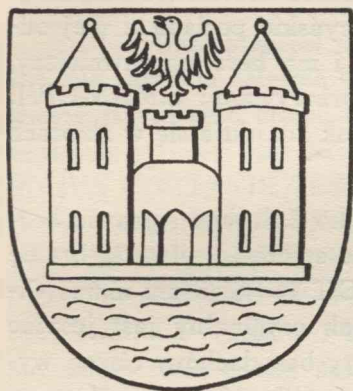

wieś w pow. lublinieckim, posiada własny herb, który wyobraża dwa drzewa i strzelbę między nimi. Widoczny jest na obu znanych nam pieczęciach gminnych. Starsza, pochodząca z początków XIX wieku, ma jakby 2 topole z fuzją w środku i napis: GEM.SIG: CIESCHOWIA / LUBLINITZ / CREIS (23 mm), a wyciśnięta jest na dokumentach z 1866, 1874, 1876 r. w Archiwum Śląskim. Młodsza, sprawiona ca 1880 r., ma jakby brzozy zamiast topoli i napis: GEMEINDE VORSTAND) CIES-

SCHOWA / KR. / LUBLINITZ (25 mm), a wyciśnięta jest na aktach

z 1889 i 1895 w wymienionym Archiwum. Herb tu wyrażony, oddany w barwach może mieć zielone drzewa i murawę, czarną strzelbę i białe tło²³). Pieczęć nowsza z XX wieku, dziś używana, jest niestety bezherbowa, z samym napisem: *Gmina / CIESZOWA / Powiat Lubliniecki* (33 mm).

CIESZYN

miasto powiatowe nad Olzą, dawniej stolica księstwa, która w 1364 r. otrzymała duże przywileje od ks. Przemka cieszyńskiego, a przedtem w 1344 r. prawo magdeburskie. Od tego czasu posiada miasto herb własny, wyobrażający bramę miejską o 3 basztach, z otwartymi wrotami, nad bramą orzeł piastowski, pod bramą fale rzeki Olzy.

Najdawniejszym śladem tego herbu to pieczęć miejska z połowy XIV wieku pochodząca, z napisem: * SIGILLVM. CIVIVM.DE.THESSIN (47 mm), którą

znamy z dokumentu 1406 r. w Archiwum toruńskim i 1526 r. w Muzeum Cieszyńskim (por. fig.). Daty te świadczą, że pieczęci używano około 200 lat.

Mimo to sprawiono w XV wieku nową, ale mniejszą znacznie pieczęć z podobnym wyobrażeniem, o tyle zmienionym, że każda z baszt stoi oddzielnie, a fale u dołu nie są zaznaczone. Gotycka ta pieczęć nosi w otoku napis minuskułą: *S * civium * thessinensium* (28 mm) i umacnia szereg dokumentów z lat 1497 do 1533 w Muzeum cieszyńskim przechowanych.

Cieszyn

Wiek XVI zostawił dalsze 3 pieczęcie, a to jedną większą, a dwie mniejsze. Pieczęć większa wyobraża właściwie zamek o 3 basztach, przy czym 2 boczne są wyższe i spiczastymi dachami zakończone, środkowa zaś jest mniejsza, bez dachu, z otwartą u dołu bramą.

Nad nią unosi się orzeł piastowski, natomiast fal rzeki u dołu nie widać. W otoku napis: SIGILLVM MAIVS.CIVITATIS.TESCHIM (35 mm). Pieczęć tę, ładnie rżniętą, zna Saurma z dokumentów 1570 i 1625 r., a ja z aktów 1655 r. w Muzeum Czapskich w Krakowie, oraz 1741 w Archiwum miasta Krakowa. Obok niej sprawiono w XVI w. dwie mniejsze owalne pieczętki z herbem na renesansowej tarczy. Pierwsza ma bramę z dwiema tylko basztami po bokach i bez orła u góry i nosi w otoku napis: S.MIN.CIVI.TESCHIN (30—25 mm). Wspomina o niej Saurma, a Muzeum cieszyńskie posiada z niej odlew gipsowy. Druga jest jeszcze mniejsza i ma herb poprawniejszy, z 3 basztami i orłem u góry, a napis poprzerywany: S.MI-N-CIVI.TESC-HIN (25—21 mm). Oryginalny jej tłok znajduje się w zbiorach tegoż Muzeum.

Wiek XVII zostawił jak się zdaje tylko 2 drobne i prawie bez-napisowe pieczętki. Jedna z nich ma wieże spiczaste, otwartą bramę a na belce pod basztami tylko litery S.M.C.T (= Sigillum minus Civitatis Teschinensis) (17—16 mm). Jej tłok oryginalny jest jeszcze w Muzeum cieszyńskim. Druga ma 3 baszty bez dachów, równo wysokie z orłem u góry, ale bez liter i napisu (18—16 mm). Muzeum wspomniane ma z niej tylko odlew gipsowy. Saurma podaje wprowadzie ponadto jeszcze pieczęć większą z napisem SIGILLVM.MAIVS.CIVITATIS. TESCHEM z dokumentu 1619 r. i pieczęć mniejszą z napisem S.MINI.CIVI.TESCHIN, ale zdaje się, że są to pieczęcie XVI-wieczne, których długie używanie stwierdzone zostało.

Z wieku XVIII mamy do zanotowania 3 nowe tłoki pieczętne. W 1752 r. sprawiono mianowicie dużą pieczęć miejską, w miejsce dawnej XVI-wiecznej, która wyobraża 3 obok siebie stojące wieże, z nich 2 boczne nakryte spiczastymi dachami, środkowa mniejsza bez dachu, z małą bramą u dołu i z orłem u góry, ponad którym dodano po raz pierwszy mitrę książęcą. Napis w otoku: * SIGILLUM: MAIVS:CIVITATIS:TESCHNENSIS : 52 * (owal 37—35 mm). Oryginalny mosiężny tłok tej pieczęci przechowany jest w Muzeum cieszyńskim. Druga pieczęć jest jeszcze większa, ale okrągła i wyobraża tylko dwie wieże murem fortecznym połączone, z bramą otwartą w środku i orłem u góry, oraz z napisem na wstędze: *Sigillum Civit. Teschiniae* (45 mm). Taki srebrny tłok z brązową rączką znajdował się dawniej w zbiorach p. Konczakowskiego, dziś w Muzeum miejskim w Cieszynie. Trzecią pieczęć sprawiono w ostatnim roku tego wieku,

w 1799, nie jest to jednak pieczęć zarządu miasta, lecz wagi miejskiej. I ona wyobraża 3 baszty z orłem u góry, ale ma szeroką bramę w środku, a w niej brony i wagę kupiecką, u dołu zaś jakby półkoliste schody. W otoku nosi napis: TESCHNER STADT WAAG AMTS SIEGEL 1799 (45 mm), który jest pierwszym niemieckim napisem w tym szeregu. Muzeum cieszyńskie posiada z niej tylko odlew gipsowy.

Duża ilość pieczęci pochodzi z XIX wieku, między nimi pierwszą, ale zarazem ostatnią łacińską, jest duża pieczęć z 1845 r. Przedstawia jak zwykle bramę miejską o 3 basztach, ale bez dachów spiczastych, z orłem nad basztą środkową. W otoku napis: SIGILLUM MAIUS CIVITATIS TESCHINENSIS 1845 (40 mm). Jej tłok miedziany znajduje się w Muzeum cieszyńskim. Z I połowy XIX wieku pochodzi też pieczęć bezherbowa z samym tylko napisem: *Magistrat / zu / Teschen* (owal 24—27 mm). Natomiast późniejszą jest duża pieczęć owalna z bramą o 3 basztach, z których dwie boczne są spiczasto zakończone, a nad środkową orzeł. Pieczęć ta ma napis: VORSTAND DER FREIEN STADT GEMEINDE TESCHEN (41—38 mm).

W latach po 1870 r. sprawiono nową pieczęć, wzorowaną na poprzedniej, z herbem o tyle odmiennym, że nad orłem umieszczono mitrę książęcą, a przed bramą dano szachownicę jako posadzkę. W otoku jest napis: VORSTAND DER STADT GEMEINDE TESCHEN (35—30 mm owal). Na wzór tej sprawiono też 2 rodzaje nalepek pieczętnych z tym samym herbem i napisem, jedną złotoniebieską (40—34 mm), drugą czarno-seledynową (38—33 mm), nadto pieczęć policyjną z tym samym herbem i z napisem: STADT-POLIZEI-AMT IN TESCHEN (35—30 mm owal). Tłoki wszystkich tych XIX- i XX-wiecznych pieczęci przechowane są w Muzeum miejskim w Cieszyźnie, pieczęć pierwszą znam z aktów z 1879 i 1882 r.; nalepki ze zbioru p. Musioła w Katowicach.

Przyłączenie miasta do Polski 1918 r. miało za skutek odrzucenie wszystkich dotychczasowych pieczęci jako niemieckich i sprawienie nowych polskich. Herb jednak na nich zostawiono taki sam jaki wytworzył się ostatnio, tj. z mitrą nad orłem i z szachownicą u dołu.

Należy tu duża pieczęć do laku z napisem: PRZEŁOŻENSTWO M. CIESZYNA) * W WOJEWÓDZ. ŚLĄSKIEM * (45—34 mm w owalu), oraz dwie pieczęcie mniejsze z napisem: *Przełożenstwo miasta Cieszyna*) * *w Województwie Śląskiem* (42—33 mm owal), przy czym druga tylko nieco mniejszymi literami różni się od pierwszej. Jedna z nich używana jest przez sekretariat miejski, druga przez referat mieszkaniowy.

Trudno mi na tym miejscu opisywać dalsze pieczęcie innych urzędów miejskich, które ten sam herb powtarzają w większych lub mniejszych rozmiarach i z polskim napisem dokoła. Wspomnę tylko, że jest to:

- a) Miejski urząd meldunkowy (p. duża i mała)
- b) Fundusz bezrobocia
- c) Muzeum miejskie
- d) Miejski urząd policyjny
- e) Fizykat miejski
- f) Kasa miasta
- g) Buchalteria miejska.

Wszystkie te pieczęcie są używane do dziś dnia.

Gdy w 1920 r. zagarnęli Czesi Śląsk Zaolziański, zajęli również zaolziańską część Cieszyna i uczynili z niej osobne miasto powiatowe zwane Czeskim Cieszynem. Używało ono herbu dawnego Cieszyna, tego samego co Cieszyn polski, a to bramy o 2 basztach z orłem księżącym u góry. Znamy z czasów panowania czeskiego (1920—1938) dwie takie pieczęcie z herbem powyższym na tarczy i z napisem: MĚSTO-STADT) * ČESKÝ TĚŠÍN. * Z nich jedna większa ma 39 mm, druga tego samego rysunku ale mniejsza ma 30 mm średnicy. Poza tym istniała w tym okresie trzecia pieczęć bezherbowa z samym tylko napisem: *Představenstvo*) * *Stadtvorstand*) Č. Těšín (36 mm). W r. 1938 wszystkie 3 czesko-niemieckie pieczęcie zostały po powrocie do Polski i zjednoczeniu obu Cieszynów odrzucone.

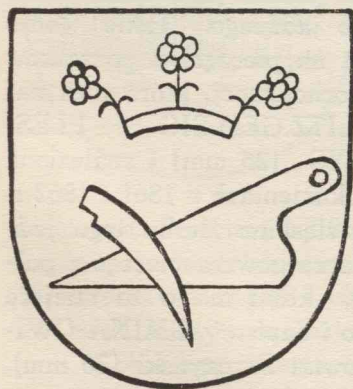
Jak z powyższego zestawienia widać, herb miasta nie zmieniał się zbyt w ciągu wieków i w zasadniczych swoich częściach jest taki sam jak w XIV wieku. Jedynie tylko zarzucono w późniejszych

wiekach rysunek rzeki Olzy, u stóp murów miejskich płynącej, a zamiast niej dano szachownicę, która tu nie ma ani sensu, ani znaczenia. Herb zaś plastyczny, jaki figuruje na budynku Magistratu w Cieszyźnie, ma zamiast rzeki 3 pagórki, na których rzekomo miasto stoi. Naszym zdaniem jedynie racjonalny jest rysunek XIV-wieczny, z falami Olzy u stóp murów.

Kolory heraldyczne tego herbu rozmaicie dotąd określano. Na wspomnianej rzeźbie Magistratu widzimy złotego orła, tło niebieskie, mury zielonkawe, odrzwia brązowe, a środek bramy i wzgórze czarne. W sukiennicach krakowskich wymalowano tło niebieskie, ale orła białego z koroną, mury szare, a okna i środek bramy czarne. W herbarzu Widimskiego zarówno drukowanym jak i w jego Albumie rękopiśmiennym z 1855 r. dane jest: złoty orzeł i odrzwia, niebieskie tło, białe mury, zielona ziemia. Tak samo podaje kolory Saurma, Wilpert i Wolski, natomiast herbarz Kowaliszyna daje tło czerwone.

Naszym zdaniem jedynie Widimsky podał tu kolory autentyczne, chociaż błędnie daje murawę zamiast rzeki. Barwy bowiem heraldyczne są tu uzależnione od orła książęcego, a ten nie może być inny, jak górnośląski, tj. złoty na tle niebieskim. Z tego powodu mury mogą być tylko białe, odrzwia złote, a otwory okien i drzwi, dachy jak i woda Olzy czarne²⁴⁾

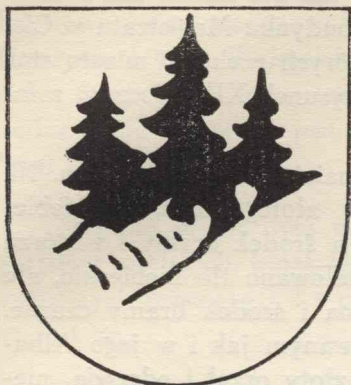
CISÓWKA

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, jeszcze w XVIII wieku powstały, który wyobraża krój i lemiesz od pługa pod koroną z 3 kwiatów utworzoną. Tak widzimy go na pieczęci XVIII-wiecznej z napisem: GEM.CZISSOWKA / RYBNIKER / KREIS (29 mm), która wyciśnięta jest na dokumencie z 1855 r. w Archiwum śląskim²⁵⁾. Herb oddany w kolorach może mieć złotą koronę, czarny lemiesz, biały krój i niebieskie tło. Dzisiejsza polska pieczęć gminy jest bezherbowa z samym tylko napisem *

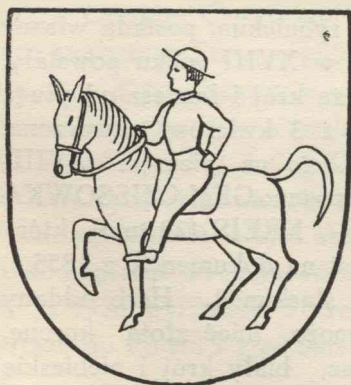
Gmina * / CISÓWKA / pow. Rybnicki (30 mm), a powstała po 1921 r. Przywrócenie tu dawnego herbu byłoby pożądane.

CISOWNICA

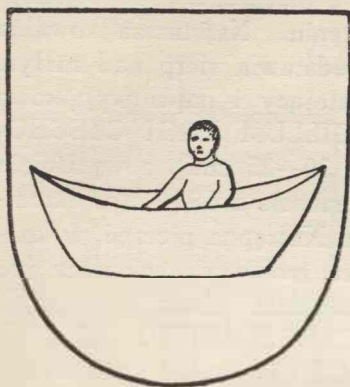
wieś w pow. cieszyńskim, używa różnych godeł, ale ma jedną z najstarszych pieczęci wiejskich, gdyż z r. 1702. Jest to pieczęć o wyobrażeniu jakiegoś narzędzia rolniczego, może sochy i z napisem w otoku: * ZEISLOWITZ ANNO 1702 (23—20 mm), znaleziona na dokumencie z 1863 r. w Archiwum Starostwa w Bielsku. Pieczęć późniejsza, z końca XIX wieku, jest wyjątkowo polska, ale ma jakby sanki w środku, a w koło napis: URZĄD GMINNY / W.CISOWNICY (19—24 mm) i wyciśnięta jest na akcie z 1907 r. w wymienionym Archiwum. Używano jej do r. 1915, poczem sprawiono nową, bezherbową, z samym napisem: URZĄD / GMINNY / w / CISOWNICY (35 mm), która była w użyciu do r. 1930. Dopiero od 15 lutego 1930 r. poczęła używać gmina nowej pieczęci, z nowym również godłem, mianowicie z trzema świerkami na dwóch pagórkach stojącymi. Jej napis: URZĄD GMINNY) . W CISOWNICY . (29 mm). Herb tu wyobrażony, ubrany w kolory, może mieć zielone drzewa i pagórki na białym tle. Możliwe, że herb ten nawiązuje do nazwy miejscowości i ma przedstawiać trzy cisy.

ĆWIKLICE

wieś w pow. pszczyńskim, używała osobnego herbu w postaci parobka na koniu wolno w lewo jadącego. Takie godło widoczne jest na pieczęci z początków XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: CZWIKLITZ.GEM.SIG / PLES-SNER / CREYS (25 mm) i znaleziona została na dokumentach z 1861 i 1862 r. w Archiwum śląskim. Herbu tego jednak nie powtarza nowsza pieczęć z polskich czasów, która ma w to miejsce orła polskiego i napis: * GMINA CwikiLICE *) Powiat Pszczyński (36 mm), a jest do dziś dnia używana. Wobec tego jednak, że orzeł państwowy zajmuje tu niewłaściwe miejsce, należy mieć nadzieję, że gmina stare godło do życia przywróci. Oddane w kolorach, może mieć białego konia, czarno ubranego parobka i niebieskie tło.

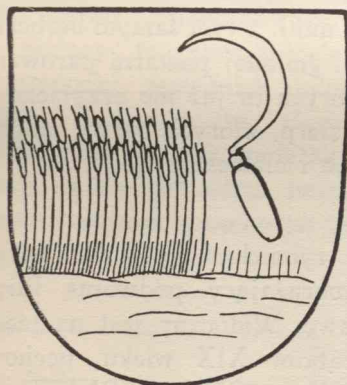
CZARKÓW

wieś w pow. pszczyńskim i słynne dawniej miejsce kuracyjne, miała na początku XIX wieku herb własny, z wyobrażeniem kuracjusza nagiego, w wannie, potem jednak używała pieczęci z samym napisem: GEMEINDE / CZARKOW / KR.PLESS. (27 mm), która znalazła się na aktach z 1867 i 73 r. w Archiwum śląskim. Dopiero, gdy po przyłączeniu do Polski sprawiła gmina nową pieczęć, dała na niej z powrotem dawne godło z kąpiącym się w wannie kuracjuszem. Ma ona napis: *Gmina*

Czarków) * Powiat Pszczyński * (30 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb ten ujęty w barwy może mieć złotą wannę i nagiego człowieka, a niebieskie tło.

CZARNUCHOWICE

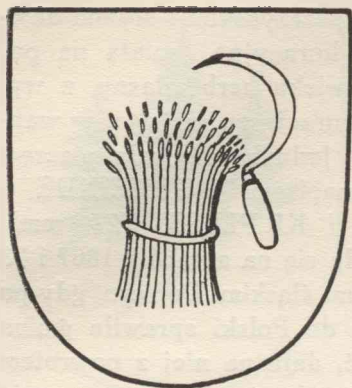

wieś w pow. pszczyńskim, posiada 3 rozmaite pieczęcie, każda z innym godłem. Najstarsza pochodzi może z XVIII wieku i przedstawia łan pszenicy z sierpem obok, oraz nosi napis: CZARNUCHOWITZ.GEM / PLESSNER / CREYS (24 mm), a znaleziona została na dokumentach z 1861 i 1863 w Archiwum śląskim. Druga z rzędu pieczęć nie ma żadnego herbu, lecz sam napis: GEMEINDE / CZARNUCHO / WITZ / KR.PLESS (25 mm) i wyciśnięta jest już na akcie z 1865 r. w wymienionym

archiwum. Trzecia i ostatnia pieczęć, za polskich czasów sprawiona, wyobraża orła polskiego, ale bez korony i z przepaską na skrzydłach, oraz ma napis: * *Gmina Czarnuchowice* *) powiat pszczyński (38 mm), a używana jest do dziś dnia.

Wobec powyższego, właściwym godłem wsi jest łan zboża z sierpem, a orzeł państwowy jest w tym miejscu zupełnie nieodpowiedni. Malować można: zboże złote, sierp srebrny z złotą rączką, a tło niebieskie.

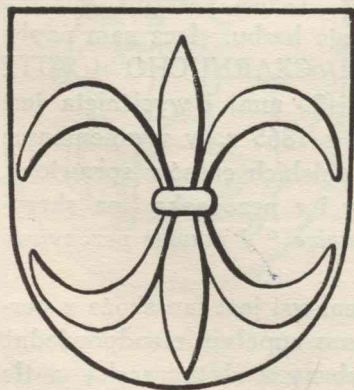
CZECHOWICE

osada przemysłowa w pow. bielskim, znana jest z 3 pieczęci o prawie jednakim wyobrażeniu. Najstarsza owalna pieczęć przedstawia sierp nad małym krzaczkiem stojący i napis wyjątkowo łaciński: SIGILLUM PAGI CZECHOWITZ (owal 30—25 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1874 r. w Archiwum śląskim. Następna pieczęć, w końcu XIX wieku zrobiona, wyobraża już sierp nad snopkiem zboża i ma napis polski: PRZEŁOŻEŃSTWO GMINY) CZECHOWICE (33 mm), a znalazła się

na dokumentach z 1901, 1907 w Archiwum Starostwa bielskiego, nadto z 1931 w Archiwum śląskim. Wynika z tego, że używana była zarówno w ostatnich latach austriackich, jak i w pierwszych polskich. Po r. 1931 sprawiono trzecią z rzędu pieczęć, z takim samym co poprzednio wyobrażeniem snopa i sierpa i z napisem: *Przełożęństwo Gminy) Czechowice* (29 mm). Pieczęć ta jest do dziś dnia w użyciu. Obok niej używa gmina drugiej, większej, z napisem: PRZEŁOŻEŃSTWO GMINY) ❖ CZECHOWICE ❖ (35 mm), z tym samym herbem w środku. Pieczęcie urzędu budowlanego i gminnej piekarni parowej są już bezherbowe z samymi napisami, których tu już nie przytaczamy. Wobec tego herbem wsi jest snop i sierp, których barwy mogą być: złoty snop, biały sierp o złotej ręczce i niebieskie tło.

CZERNICA

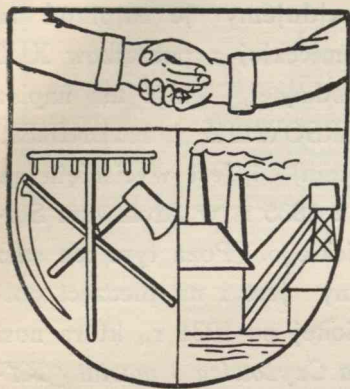

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający podwójną lilię jakby Gozdawę. Widoczny jest na pieczęci z początków XIX wieku pochodzącej z napisem: GEM.CZERNITZ / RYBNIKER / KREIS (28 mm) i wyciśniętej na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten doznał zniekształcenia i został źle zrozumiany na pieczęci z ostatnich polskich czasów, która zamiast lilii wyobraża dwie kotwice razem złączone. Napis na niej: GMINA CZERNICA) * PO-

WIAT RYBNICKI * (32 mm), a używana jest do dziś dnia. Wynika

z powyższego, że herbem wsi winna być lilia podwójna, która może być złota na tle niebieskim²⁶). Inne pieczęcie biurowe gminy są czyisto napisowe.

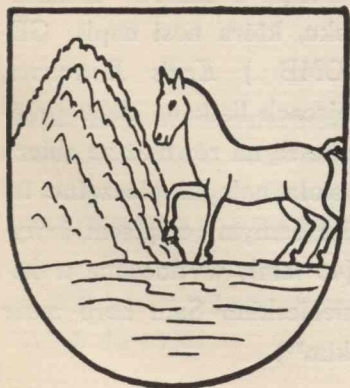
CZERWIONKA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający skrzyżowane 3 narzędzia rolnicze: kosę, grabie i siekierę. O pieczęci z takim herbem wspomina Wilpert i odnosi ją do 1775 r. Prawdopodobnie jednak tak jak inne pochodzi z początków XIX wieku. Herb ten powtarza się jeszcze i dzisiaj, ale już w nowej kombinacji. Oto pieczęć gminy dziś używana, a po 1921 r. sprawiona, wyobraża godło 3-polowe: w pierwszym górnym polu widać dwie ręce w braterskim uścisku, w drugim polu

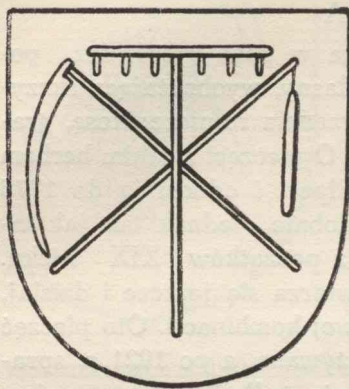
trzy narzędzia skrzyżowane, poprzednio wspomniane, w trzecim polu zaś zabudowania fabryczne i kopalniane. Dokoła napis GMINA CZERWIONKA) * pow. Rybnik. Wojew. Śl. * (37 mm). Jest to typ herbu wielopolowego, wyjątkowy w heraldyce wiejskiej, a będący tu niewątpliwie aluzją do przyłączenia do gminy Czerwionki sąsiednich miejscowości, jak Kopalni Dębieńsko, Cegielni Marianny itd. Herb ten oddany w barwach może mieć: białe ręce na tle niebieskim, złote narzędzia o białych żelazicach na tle niebieskim, oraz czarne zabudowania o czerwonych dachach i zieloną murawę na tle białym²⁷).

CZUCHÓW

wieś w pow. rybnickim nad Birawką, ma w herbie konia stojącego przy kopie siana. Widać to na pieczęci zarówno dawniejszej, z czasów niemieckich, jak i na pieczęci nowszej z czasów polskich. Ta ostatnia ma dokoła wymienionego godła napis: *Gmina Czuchów*) * *powiat Rybnicki* * (39 mm) i jest do dziś dnia używana. Godło to oddane w kolorach może mieć zieloną kopę siana, zieloną murawę, czerwonego konia i białe tło²⁸).

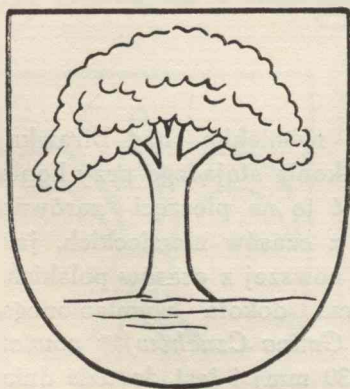
CZYŻOWICE

BNICKI (35 mm) i jest do dziś dnia w użyciu. Herb ten oddany w kolorach może mieć złote narzędzia, srebrną kosę i niebieskie tło²⁹).

wieś w pow. rybnickim, koło Wodzisławia, posiada własne godło, złożone z cepów, grabi i kosy, razem skrzyżowanych. Znajdujemy je najprzód na pieczęci niemieckiej z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: GEM . CZIRSOWITZ) RYBNIKER KREIS (28 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Poza tym ten sam herb widoczny jest i na pieczęci polskiej, sprawionej po 1921 r., która nosi napis: *Gmina Czyżowice*) powiat / RY-

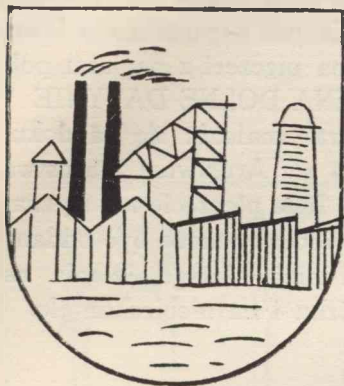
DĄB

mieć kolory: złote drzewo na tle niebieskim³⁰).

dawniej osobna gmina, dziś włączona do miasta Katowic, miała własny herb, od nazwy urobiony, a wyobrażający dąb rozłożysty, samotnie rosnący. Widoczny jest na pieczęci z czasów niemieckich XIX wieku, która nosi napis: GEMEINDE DOMB) *Kreis Kattowitz*, w dwóch miejscach listkami dębu przedzielony. Znane są mi również ze zbioru p. wizyt. Musiała nalepki pieczętnie tej gminy z takim samym napisem i wyobrażeniem (40 mm), wytłoczone w kolorze biało-niebieskim. Sam herb może

DĄBROWA

miejsowość górnicza w pow. fryszta-
ckim na Zaolziu, nie posiadała w XIX
wieku herbu, lecz na pieczęciach swoich
miała tylko sam napis, najpierw niemiec-
ki, a w XX wieku czeski. Z pierwszych
znamy 2 pieczęcie. Jedna z napisem:
× VORSTAND DER FREIEN GE-
MEINDE) DOMBRAU / DOMBROWO
(32 mm) znalazła się na dokumencie
z 1894 r. w Archiwum Starostwa fry-
szackiego. Druga z napisem: GEMEIN-
DE / DOMBRAU / ÖSTERR. SCHLE-
SIEN (31 mm) wyciśnięta jest na akcie

z 1896 r. tamże. Trzecia bezherbowa pochodzi już z czasów czeskich
XX wieku (1920—1938) i nosi czeski napis: STAROSTENSKÝ ÚŘAD
/ MĚSTYSE / *DOUBRAVA * / TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO (36 mm). Do-
piero w 1935 r. sprawiono pieczęć, na której jako godło wyobrażono
budynki fabryczne i szyb górniczy, wzorując się może na miejscowym
szybie „Bettina i Eleonora”. Dokoła tego wyobrażenia dano napis
czeski: MĚSTYS DOUBRAVA) TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO (35 mm).
Pieczęci tej używano jednak krótko, bo do 1938 r., tj. do czasu upad-
ku panowania czeskiego na Zaolziu. Jeżeli ostatnio opisane wyobra-
żenia napieczątne uważać zechcemy za herb tej miejscowości i dać
mu kolory heraldyczne, to możemy malować budynki i kominy czer-
wono, ziemię, dymy i drabiny czarne, a tło białe.

DARKÓW

wieś w pow. fryszackim na Zaolziu, głośne miejsce kąpielowe ze
swymi źródłami jodo-bromowymi. Znamy tylko jedną jego pieczęć,
i to niestety bezherbową z samym tylko czesko-polskim napisem:
OBEČNÍ ÚŘAD v DARKOVĚ - URZĄD GMINNY w DARKOWIE -)
okres Fryštát / pow. Frysztat (40 mm). Pieczęć ta powstała już
w XX wieku i była używana przez cały czas panowania czeskiego
(1920 do 1938).

DATYNIE DOLNE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, ma w herbie jelenia skaczącego w lewo. Widzimy go na pieczęci z napisem polskim: * GMINA DOLNE DATYNIE * (31 mm), która znalazła się na dokumencie z 1924 r. Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Inne pieczęcie nie są znane. Herb tu widoczny może być oddany w kolorach i mieć złotego jelenia na czarnym pagórku i na niebieskim tle.

DĘBIENSKO STARE

wieś w powiecie rybnickim, posiada własny herb w postaci Baranka bożego z chorągiewką, stojącego w lewo. Jest to godło św. Jana Chrzciciela, jak się zdaje patrona lokalnego, a widoczne jest nie tylko na pieczęci z czasów niemieckich, o której wspomina Wilpert, że pochodzi z 1775 r.³¹⁾, ale i na pieczęci obecnie używanej, a po 1921 r. sprawionej, która nosi napis: *Gmina Dębieńsko-Stare*) * *powiat rybnicki* * (32 mm). Herb ten oddany w barwach może mieć białego baranka i chorągiewkę, złote drzewce i niebieskie tło. Herb jest taki sam, jak w gminie Brzozowice i in. Inne pieczęcie biurowe tej gminy są czysto napisowe.

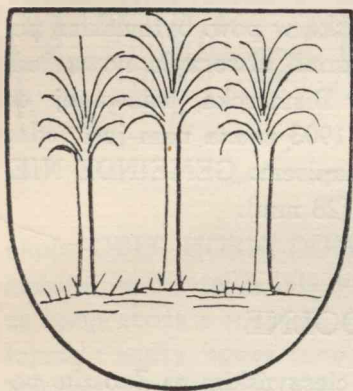
DĘBIENSKO WIELKIE

wieś nad Birawką w pow. rybnickim, posiada w herbie drzewo, rozmaicie rysowane. Na starszej, niemieckiej pieczęci, którą Wilpert aż do 1775 roku odnosi, jest to jodła samotnie stojąca. Na nowszej, zaś polskiej pieczęci, po roku 1921 powstałej, jest to dąb, jako naturalny symbol wsi o podobnej nazwie. Ostatnio wspomniana pieczęć ma napis: *Gmina Dębieńsko Wielkie*) * *powiat rybnicki* * (32 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb ten może mieć kolory: zielone drzewo i zielona murawa na tle białym. (Rysunek jak pod Dąb.)³²⁾

DĘBOWA GÓRA

gmina wiejska w powiecie lublinieckim, której herbu nie dało się odnaleźć, używa tylko pieczęci z samym napisem: *Gmina / DĘBOWA GÓRA / Powiat Lubliniecki* (33 mm). Pieczęć powstała po 1922 r., dawniejsze są nieznane.

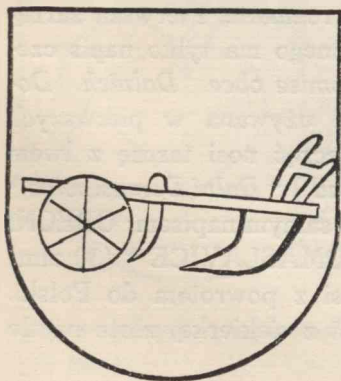
DĘBOWIEC

wieś w pow. cieszyńskim, używała jeszcze w XVIII wieku herbu własnego, wyobrażającego 3 drzewa, jakby 3 palmy obok siebie stojące. Widać go na owalnej XVIII-wiecznej pieczęci, z napisem w otoku: ...GEMEINDE BAUMGARTEN (26—23 mm), która znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Herb ten jednak zarzucono w późniejszych czasach, a pieczęć sprawiona w końcu XIX wieku ma już sam tylko napis i to wyjątkowo w dwóch językach: DĘBOWIEC / GMINA / *

GEMEINDE * / BAUMGARTEN (owal 32—37 mm). Wyciśnięta jest na akcie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Również i ostatnia pieczęć z polskich czasów, sprawiona po 1918 r., ma tylko sam napis: URZĄD GMINNY) DĘBOWIEC) * *Wojew. Śląskie* * (34 mm). Herbem miejscowości są zatem 3 palmy, które można malować zielone na tle białym.

DOBRACICE

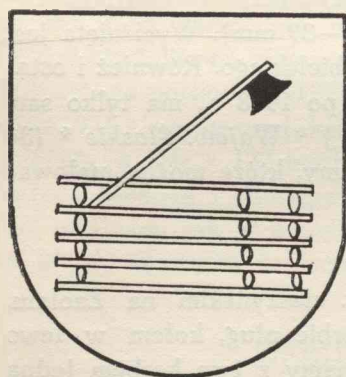
wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiada w herbie pług, kołem w lewo ustawiony. Znamy z tym herbem jedną pieczęć z czasów austriackich XIX wieku, która obok pługa nosi napis dwujęzyczny, niemiecko-czeski: GEMEINDE) DOBRATIC // OBEC) DOBRATIC (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1882 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga, z czasów czeskich XX wieku pochodząca, pieczęć nosi już państwowego lwa czeskosłowackiego i napis tylko czeski: *Obecní úřad*)

v DOBRATICÍCH *ve Slezsku* (41 mm). Herbem jest przeto pług podobnie jak w Lubszy, Uchylsku, Cierlicku i wielu innych miejscowościach na Śląsku. Oddany w barwach może mieć pług złoty na tle niebieskim.

DOLNE HAJDUKI

była do dnia 1 IV 1903 osobną gminą wiejską w pow. bytomskim, poczem złączona w gminą Górnymi Hajdukami, utworzyła nową jednostkę administracyjną pod nazwą Huty Bismarcka, nazwanej od 1922 r. Wielkimi Hajdukami. Z lat przed 1903 znana nam jest jedna tylko pieczęć, ale bezherbowa, z samym napisem: GEMEINDE NIEDER HEIDUK KR. BEUTHEN O/SCHL. (28 mm).

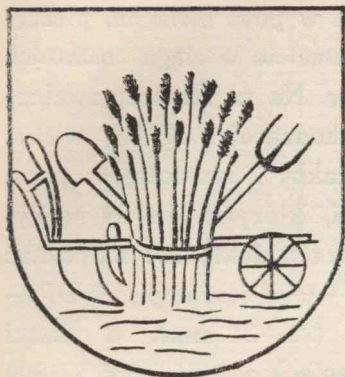
DOMASŁOWICE DOLNE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiadała pierwotnie herb wyobrażający jakby płotek z siekierką skośnie stojącą. Widzimy go na pieczęci XIX-wiecznej z napisem czeskim: OBEC) DOLNÍ DOMASLOWITZ (28 mm), która jest wyciśnięta na dokumencie z 1879 roku w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Herb ten znika jednak na pieczęciach XX-wiecznych z czasów czeskich, których znamy 3 rozmaite. Pierwsza zarządu komisarycznego ma tylko napis czeski: *Správi Komise obce Dolních Domaslovic* / * *na Těšinsku* * (33 mm) i była używana w pierwszych latach czeskiego tu panowania. Druga pieczęć nosi tarczę z lwem czeskoślowskim i napis w otoku: *Obecní úřad*) * *Dolní Domaslavice* * (37 mm). Trzecia pieczęć jest bezherbowa z samym napisem: OBECNÍ ÚŘAD) *okres / Český Těšín* / * DOLNÍ DOMASLAVICE * (30 mm) i używana była aż do czasu przejścia wsi z powrotem do Polski. Wobec powyższego herbem gminy jest płot z siekierką, złote na tle niebieskim.

maslovic / * *na Těšinsku* * (33 mm) i była używana w pierwszych latach czeskiego tu panowania. Druga pieczęć nosi tarczę z lwem czeskoślowskim i napis w otoku: *Obecní úřad*) * *Dolní Domaslavice* * (37 mm). Trzecia pieczęć jest bezherbowa z samym napisem: OBECNÍ ÚŘAD) *okres / Český Těšín* / * DOLNÍ DOMASLAVICE * (30 mm) i używana była aż do czasu przejścia wsi z powrotem do Polski. Wobec powyższego herbem gminy jest płot z siekierką, złote na tle niebieskim.

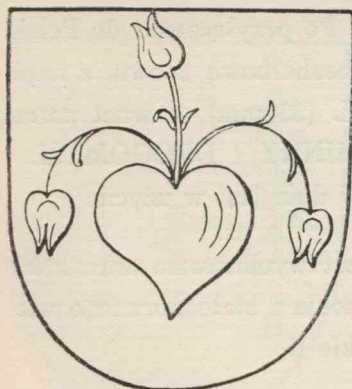
DOMASŁOWICE GÓRNE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana mi jest z 3 pieczęci, z których każda ma inne wyobrażenie. Pierwsza, pochodząca z czasów austriackich XIX wieku, wyobraża pionowo stojące w ziemi cepy i nosi napis niemiecki: GEMEINDEVORSTAND OBER DOMASLOWITZ (28 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1884 r. w Archiwum Starostwa w Cieszynie. Druga pochodzi z pierwszych lat rządów czeskich po 1920 r. i wyobraża tarczę z państwowym lwem czeskosłowackim, a w otoku nosi

napis: OBEC HORNÍ DOMASLAVICE (34 mm). Trzecia zaś pieczęć gminna, w ostatnich latach panowania czeskiego sprawiona, wyobraża snop zboża i rozmaite narzędzia rolnicze przy nim, a więc pług, łopatę i widły, spoza snopa wystające, nadto napis czeski: OBEC HORNÍ DOMASLOVICE (38 mm). Jeżeli to ostatnie wyobrażenie uznamy za herb miarodajny, to możemy mu dać kolory: złoty snop i narzędzia, złota ścierniskowa ziemia i niebieskie tło.

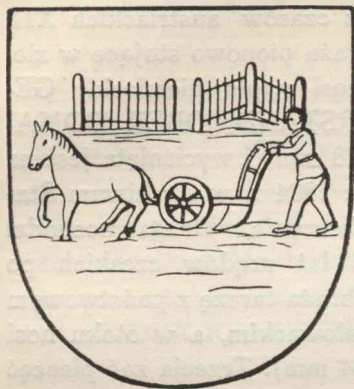
DRALIN

wieś w pow. lublinieckim, posiada herb XVIII wieku sięgający, który wyobraża serce i występujące z niego jakby 3 pączki kwiatów. Tak widzimy na pieczęci pochodzącej z XVIII wieku z dość niewyraźnym napisem: CIVITAS.S.REGIS DRAHLIN (21 mm). Znaleźliśmy ją wyciśniętą na dokumentach z 1837 i 1841 w Archiwum śląskim³³). Herb ten oddany w kolorach może mieć czerwone serce i czerwone na zielonych łodygach pączki na tle białym. W ostatnich czasach używa gmina pieczęci bezherbo-

wej z samym napisem: *Gmina / DRALIN / Powiat Lubliniecki* (34 mm).

DROGOMYŚL

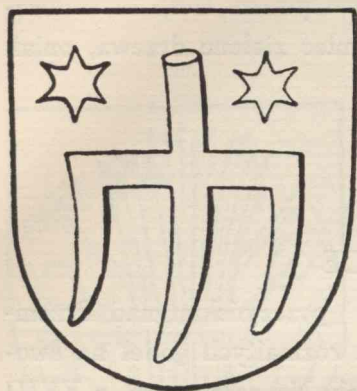

gmina wiejska w pow. bielskim, pieczętowała się rozmaicie w ciągu ostatnich dwóch wieków. Na najstarszej owalnej pieczęci, pochodzącej z XVIII wieku, widoczne są jakby 2 równoległe pasy, lub 2 drabinki, których dziś na niewyraźnych odciskach dokładnie rozpoznać nie można. W otoku jest napis: * DRAHOMISCHEL (23—21 mm), a odciski są na dokumentach z 1784, 1835 i 1894 r. w Muzeum cieszyńskim. Widać z tych dat, że pieczęć około 150 lat była w użyciu. Przy końcu XIX wieku sprawiono

nową pieczęć gminną, okrągłą, na której zmieniono godło i dano wyobrażenie oracza, kierującego pługiem i zaprzężonym doń koniem, a zasłoniętego płotami od tyłu. Pieczęć ta ma napis: GEMEINDE DRAHOMISCHEL i posłużyła za wzór do podobnej nalepki biało-granatowej z takim samym wyobrażeniem i napisem (40 mm), którą posiada zbiór p. wiz. Musioła. Poza tym używano jeszcze w XIX wieku pieczęci bezherbowej z samym napisem: GEMEINDE / VORSTAND / DRAHOMISCHL (33 mm). Po przyłączeniu do Polski sprawiła gmina nową pieczęć polską, ale bezherbową znowu, z napisem: URZĄD / GMINNY / DROGOMYŚL (33 mm), a wnet potem drugą, również napisową z: URZĄD GMINNY / DROGOMYŚL / pow. Bielsko, Śląsk (35 mm), która do dziś dnia jest w użyciu.

Wobec powyższego herbem gminy jest wyobrażenie orki, które oddane w kolorach może mieć: białego konia i biało ubranego wieśniaka, złoty pług, czarną ziemię i niebieskie tło.

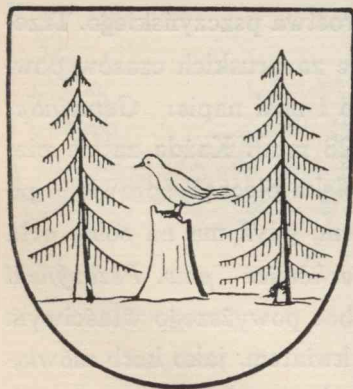
DRONIOWICE

wieś w pow. lublinieckim, posiada własny herb, wyobrażający widły trójzębne, bez drzewca, między dwiema gwiazdami. Znamy 3 pieczęcie z tym herbem, z których najstarsza pochodzi z XVIII wieku. Nosi ona napis: GROS * DRONIWITZER G.SIEGL. (owal 28—24 mm), a znalazła się na dokumentach z 1838 i 1863 r. w Archiwum śląskim. Drugą z podobnym herbem pieczęć sprawiono w połowie XIX wieku. Jest okrągła, nosi napis ...GROS * DRONIWITZ... (28 mm) i wyciśnięta jest na

dokumencie z 1855 r. w wymienionym Archiwum. Ten sam herb ma i trzecia z końca XIX wieku pochodząca pieczęć z napisem: GEMEINDE GROSS-DRONIOWITZ) KREIS LUBLINITZ (30 mm), która się znalazła tamże na dokumencie z 1895 r. Herb tu wyrażony może mieć gwiazdy złote, widły czarne, a tło niebieskie³⁴). W czasach polskich XX wieku używa gmina pieczęci bezherbowej, z samym tylko napisem: GMINA / DRONIOWICE / Powiat Lubliniecki (34 mm).

DRONIOWICZKI

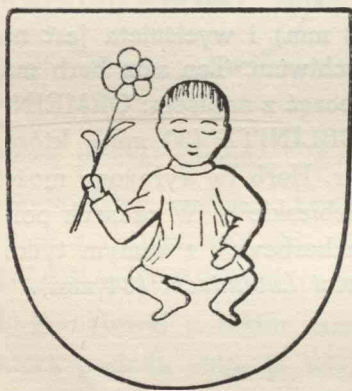

wieś w pow. lublinieckim, posiada na swoich pieczęciach godło, rozmaicie wyobrażane. Na pieczęci starszej, z XVIII wieku jeszcze pochodzącej, widać dwa drzewa liściaste, a między nimi pniak ścięty, na którym ptaszek siedzi. Druga zaś pieczęć XIX-wieczna ma dwa drzewa szpilkowe, jodły z ptakiem na pniu środkowym. Ma ona napis: GEMEINDE KLEIN-DRONIOWITZ) * KREIS LUBLINITZ * (27 mm) i była w użytku zdaje się do końca niemieckiego panowania, a przynajmniej do chwilowego połączenia wsi z Woźnikami w 1888 r. Również i na najnowszej pol-

połączenia wsi z Woźnikami

skiej pieczęci widzimy ten sam herb, otoczony napisem: GMINA DRONIEWICZKI) ❖ POW. LUBLINIECKI ❖ (29 mm). Jest to pieczęć powstała ca 1922 r. i do dziś dnia używana. Herb tu widoczny może być oddany w kolorach i może mieć zielone drzewa, pniak i murawę, czarnego ptaka i białe tło³⁵).

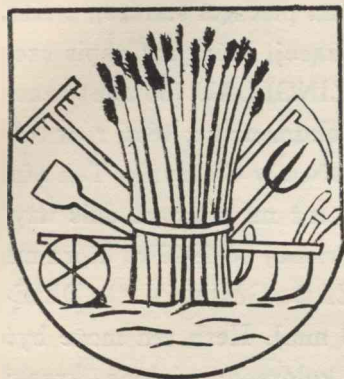
DZIECKOWICE

wieś w pow. pszczyńskim nad Przemszą, używała rozmaitych godeł na swoich pieczęciach. Na najstarszej, z XVIII wieku pochodzącej, wyobrażone jest dziecko z kwiatem w ręce, oraz napis: DZIETZKOWITZ.GEM:) PLESSNER / CREYS (24 mm). Pieczęć taka znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Druga pieczęć, używana w drugiej połowie XIX wieku, wyobraża wieśniaka siejącego ziarno na roli i nosi napis: GEMEINDE DZIETZKOWITZ) ❖ KREIS PLESS ❖ (25 mm), a wyciśnię-

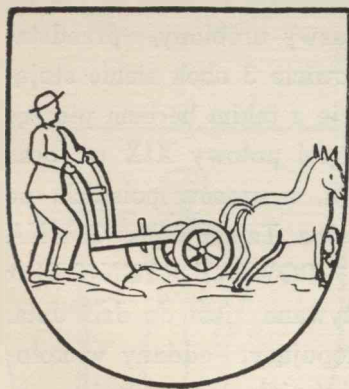
ta jest na akcie z 1914 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Trzecia natomiast, w XX już wieku, ale jeszcze za pruskich czasów powstała, wyobraża jelenia w lewo biegnącego i nosi napis: *Gemeinde-vorstand Dietzkowitz*) * *Kreis Pless* * (28 mm). Każda zatem pieczęć ma tu inne wyobrażenie. Również i polska pieczęć, sprawiona po 1921 r., nie odróżnia się pod tym względem, gdyż ma na sobie orła polskiego i napis: *Urząd gminny*) * *Dzieckowice pow. Pszczyński* (35 mm) i jest do dziś dnia używana. Wobec powyższego właściwym herbem będzie tu może siedzące dziecko z kwiatem, jako herb mówiący, a jego przypuszczalne kolory: białe ubrane dziecko o złotych włosach i złotym kwiatku na niebieskim polu.

DZIEĆMOROWICE

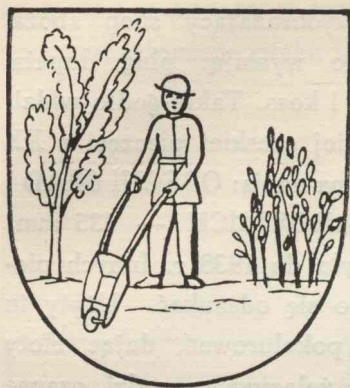
wieś w pow. fryszackim na Zaolziu, posiada herb wyobrażający snop zboża, spoza którego wystają: pług, łopata, grabie, widły i kosa. Takie godło widzimy na ostatniej czeskiej pieczęci z XX wieku, która ma napis: **OBECNÍ ÚŘAD**) — v **DETMAROVICÍCH** — (35 mm) i używana była do 1938 r. Innych pieczęci nie dało się odszukać. Użyty tu herb można pokolorować, dając złoty snop, srebrne żelaziwa narzędzi, czarne rękojeście i niebieskie tło. W kompozycji jest bardzo zbliżony do herbu Domaśłowic Górnych, Brzezinki i innych.

DZIEDZICE

osada fabryczna i stacja węzłowa w pow. bielskim, używa pieczęci z wyobrażeniem orki, tj. dwa konie, ciągnące pług, kierowany przez rolnika. Ma ona napis: **PRZEŁOŻEŃSTWO / GMINNE / w DZIEDZICACH** (30 mm), powstała zaraz po 1918 r. i używana jest do dnia dzisiejszego. Herb ten w kolorach może mieć białe konie, złoty pług, biało ubranego wieśniaka, czarną ziemię i niebieskie tło.

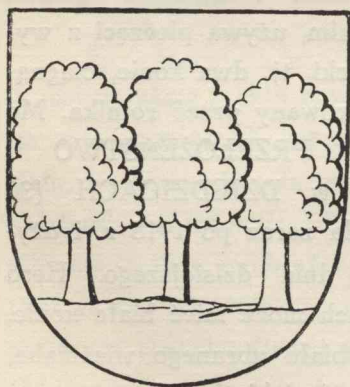
DZIĘGIELÓW

wieś w pow. cieszyńskim, pieczętuje się wyobrażeniem wieśniaka stojącego między dwoma krzakami z taczkami w ręku. Widać to na pieczęci starszej, z XIX wieku pochodzącej, która ma napis czeski: OBEC DZINGELAU (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1876 r. w Archiwum Starostwa w Cieszynie. Ten sam herb widzimy też na pieczęci dziś używanej, a sprawionej po 1918 r., która ma napis: * URZĄD GMINNY *) DZIĘGIELÓW (33 mm). Herb ten może być malowany w kolorach: zielone krzaki

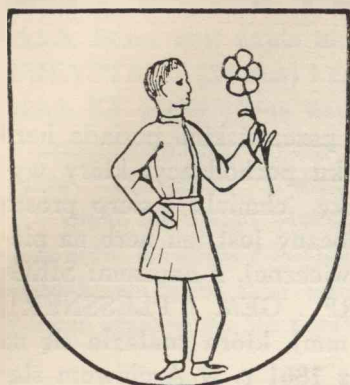
i murawa, czarno ubrany wieśniak i złote taczki.

DZIMIERZ

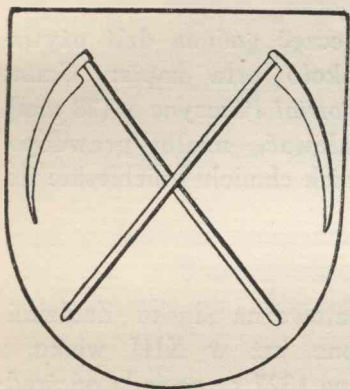
wieś w pow. rybnickim, przezwana po niemiecku Dreilinden, posiada herb z tej niemieckiej nazwy urobiony, przedstawiający mianowicie 3 obok siebie stojące lipy. Istnieje z takim herbem pieczęć gminna z drugiej połowy XIX w., oraz podobna druga, z czasów polskich, po 1921 r. sprawiona. Ta ma napis: GMINA DZIMIERZ) * POWIAT RYBNICKI * (32 mm) i używana jest do dziś dnia. Herb tu występujący, oddany w kolorach, może mieć zielone drzewa i murawę, a białe tło³⁷⁾.

ERDMANNSWILLE

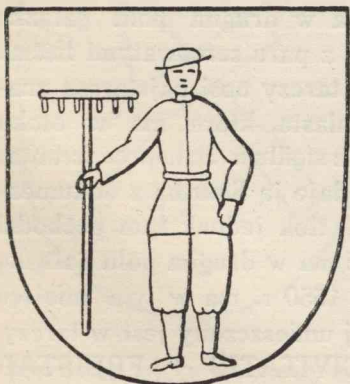
kolonia założona ca 1820 r. przez Erdmana Sarganeck, dzierżawcę dominialnego w dawnym powiecie bytomskim, włączona została później do obrębu m. Król. Huty, a dziś należy do Chorzowa. Jej pieczęć, również ca 1820 r. powstała, wyobraża stojącą postać dzierżawcy z kwiatem w ręku. Herb ten oddany w kolorach może mieć: czarno ubraną postać, biały kwiat w ręku i niebieskie tło³⁸⁾.

FOLWARKI

wieś nad Rudą w pow. rybnickim, pieczętuje się dwiema kosami skrzyżowanymi ze sobą. Takie godło widzimy na starszej pieczęci, XVIII wieku sięgającej, a również i na najnowszej XX-wiecznej pieczęci dziś używanej. Ma ona napis GMINA FOLWARKI) powiat / RYBNICKI (28 mm). Herb oddany w kolorach może mieć: kosy białe, drzewca złote, tło niebieskie³⁹⁾.

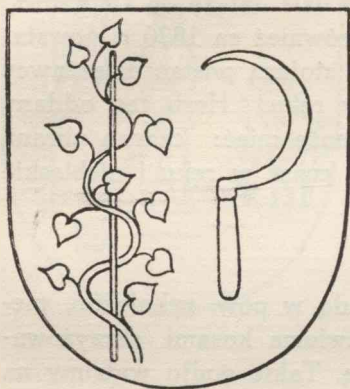
FRELICHÓW

wieś w pow. bielskim, używa herbu, wyobrażającego stojącego wieśniaka z grabiami w ręku. Znana jest z takim herbem pieczęć niemiecka, z połowy XIX w. pochodząca, która ma napis: GEMEINDE VORSTAND) * FRÖLICH-HOF * (33 mm) i wyciśnięta jest na dokumentach z 1888, 1901 i 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Była zatem w użytku aż do czasów powstania Polski. Druga pieczęć, po 1918 r. sprawiona, ma ten sam herb i nosi napis: URZĄD GMINNY) . FRELICHÓW. (35 mm), a

używana jest do dnia dzisiejszego. Herb wymieniony, widoczny w kolorach, może mieć biało ubranego wieśniaka, złote grabie i niebieskie tło.

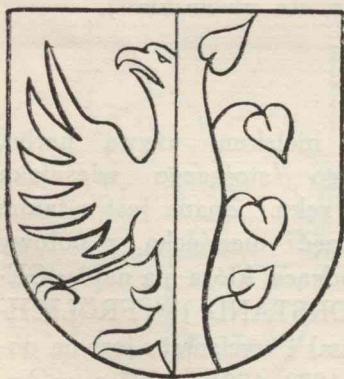
FRYDEK

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb z XVIII wieku pochodzący, który wyobraża tyczkę chmielu i sierp prosto stojący. Widoczny jest ten herb na pieczęci XVIII-wiecznej, z napisem: SIEGFRIEDSDORF . GEM) PLESSNER / CREYS (25 mm), która znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Za polskich czasów po 1921 r. ustąpiło to godło miejsca orłowi polskiemu, a pieczęć gminna dziś używana nosi wokół orła napis: *Gmina Frydek*) * *Powiat Pszczyzna* * (28 mm).

Gdyby herb pierwotny przywrócić i pomalować, miałby prawdopodobnie biały sierp ze złotą rączką, złoty krzak chmielu i niebieskie tło.

FRYSZTAT

miasto powiatowe na Śląsku Zaolziańskim, założone już w XIII wieku, a wzmiankowane 1327 r., posiada od średnich wieków herb dwupolowy, wyobrażający w pierwszym polu pół orła piastowskiego, a w drugim polu gałązkę jakby lipową z paru sercowatymi liśćmi. Taki herb w tarczy nosi najstarsza znana pieczęć miasta, która ma w otoku napis gotycki: *sigillum civium de freinstad* (32 mm). Podaje ją Saurma z dokumentu z 1529 r., tłok jednak sam pochodzi

niewątpliwie z XV wieku. O ile ta pieczęć ma w drugim polu gałązkę z czterema liśćmi, to następna pieczęć z 1550 r. ma w tym miejscu tylko jeden duży liść lipowy. Herb na niej umieszczony jest w tarczy, a napis w otoku: *S + MAIVS + CIVITATIS + FREISTAD* 1 + 5 + 5 + 0 (35 mm). Znalazła się na dokumencie z 1669 r. w Archi-

wum miejskim w Fryszacie. Ten sam herb, ale z gałązką o $3\frac{1}{2}$ liściach w tarczy, widoczny jest też na pieczęci XIX wieku, z czasów austriackich, która nosi napis niemiecki: GEMEINDERATH DER STADT FREYSTADT (34 mm) i znalazła się na akcie z 1890 r. Z czasów czeskich XX wieku znana nam jest jedna tylko i to bezherbowa pieczęć z samym napisem: *Městský úřad / Péče o / nezaměstnané / * ve Fryštátě ** (35 mm). Wobec powyższego herb miasta co najmniej od XV wieku nie ulegał większym zmianom z wyjątkiem ilości liści w drugim polu. Również i kolory podają zarówno Saurma jak i Siebmacher jednakowo, a to orła górnośląskiego, tj. złotego na tle niebieskim i liście zielone na tle czerwonym.

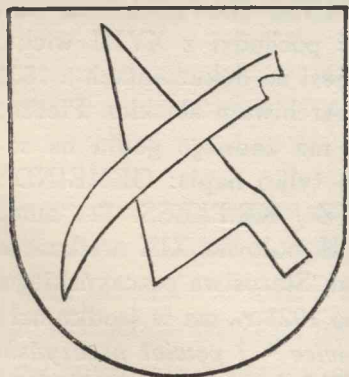
GAĆ

wieś w powiecie pszczyńskim, używała dotąd pieczęci bezherbowych, zarówno w niemieckich jak i polskich czasach. Starsza z nich ma napis: GEMEINDE / * GACZ * / PLESSER KREIS (25 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1862 r. w Archiwum śląskim. Młodsza, dziś używana, nosi napis: *Urząd gminny Gać) pow. Pszczyński* (32 mm).

GARDAWICE

wieś w powiecie pszczyńskim, używa pieczęci bezherbowej z samym napisem: ** Województwo Śląskie *) Gmina / Gardawice / Powiat Pszczyna* (37 mm). Starsze pieczęcie są nieznane.

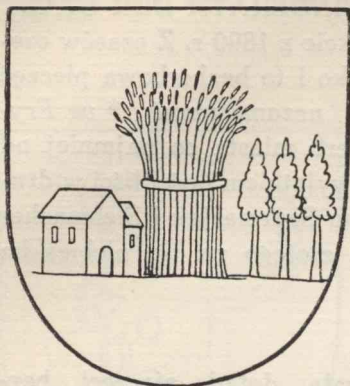
GASZOWICE

wieś w pow. rybnickim nad Suminą, posiada własny herb, z XVIII wieku pochodzący, który wyobraża razem skrzyżowane lemiesz i krój od pługa. Widzimy go na pieczęci niemieckiej, sięgającej może XVIII wieku, o której Wilpert wspomina ⁴⁰⁾, oraz na pieczęci gminnej polskiej, która powstała po 1921 r. i nosi napis: GMINA GASZOWICE) ❖ POWIAT RYBNICKI ❖ (30 mm). Bardzo podobna, z takim samym napisem ale o mniejszych literach (31 mm), pieczęć jest do dziś dnia w użyciu.

Herb ten ujęty w barwy może mieć czarny lemiesz, biały krój i niebieskie tło.

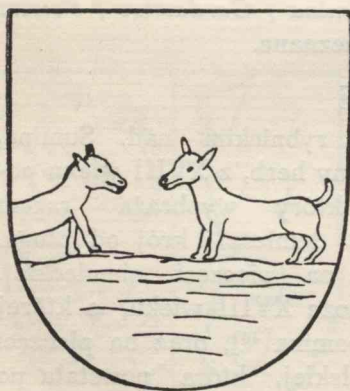
GIERAŁTOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, dawniej do toszecko-gliwickiego należąca, miała herb, który wyobrażał snop zboża, po jego pr. stronie 2 kopy siana, po lewej 3 topole. Tak widzimy go na pieczęci z początku XIX wieku, która ma napis: GEMEINDE SIEGEL GIERALTOWITZ) GLEIWITZER / KREIS (29 mm)⁴¹⁾. W nowszych czasach zmieniono ten herb o tyle, że zamiast kopek siana umieszczono w nim 2 domki. Tak jest na pieczęci obecnie używanej, a w 1921 r. sprawionej, która nosi napis:

GMINA GIERAŁTOWICE) □ POWIAT RYBNICKI □ (33 mm). W kolorach herb ten może się przedstawiać następująco: białe domki o złotych strzechach, złoty snop zboża i złote topole na niebieskim tle. Inne pieczęcie biurowe tej gminy są czysto napisowe.

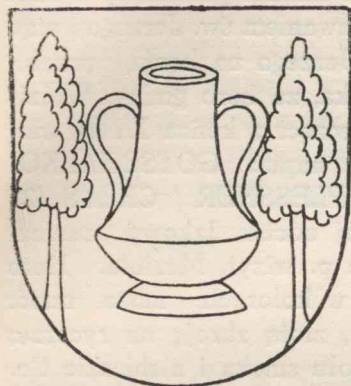
GIŁOWICE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada 3 rozmaite pieczęcie, z których pierwsza tylko i najdawniejsza wykazuje godło miejscowe. Wyobraża bowiem dwa psy głowami do siebie zwrócone, oraz nosi napis: SIGILLVM GAVISCENSE (24 mm). Pieczęć pochodzi z XVIII wieku, a wyciśnięta jest na dokumentach z 1832 i 1862 r. w Archiwum śląskim. Pieczęć następna nie ma żadnego godła na sobie, lecz sam tylko napis: GEMEINDE / GILLOWITZ / KR.PLESS. (24 mm).

Powstała w II połowie XIX wieku, a znajduje się na akcie z 1914 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Trzecia zaś i ostatnia pieczęć, sprawiona po 1921 r., ma w środku orła polskiego, a dokoła napis: * Gmina Gilowice *) powiat pszczyński (32 mm) i jest do dziś dnia używana. Wobec powyższego herbem gminy są dwa psy, które pokolorowane mogą być: złote psy, czarna ziemia, niebieskie tło.

GLINICA

gmina wiejska w pow. lublinieckim, ma herb częściowo z nazwą swoją związany, gdyż wyobraża on dzban gliniany między dwoma drzewami. Widoczny jest na obu znanych nam pieczęciach niemieckich. Starsza z nich, może z końca XVIII wieku pochodząca, ma napis: GLINITZ.GEM: SIEGL) LUBLINITZ / CREIS (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumentach z 1837 i 1841 w Archiwum śląskim. Druga pochodzi z II połowy XIX wieku i ma napis: GEMEINDE GLINITZ) × KREIS LUBLINITZ × (25

mm), a była w użytku do końca niemieckiego tu panowania (por. fig.). Ten sam herb widzimy również i na pieczęci polskiej z XX wieku, otoczony napisem: * GMINA GLINICA *) POW. LUBLINIECKI (36 mm). Jest to pieczęć powstała po 1922 r. i do dziś dnia w użyciu. Użyty na wszystkich opisanych pieczęciach herb może być oddany w kolorach i mieć czerwony dzban i zielone drzewa na tle białym⁴²).

Glinica

GNOJNIK

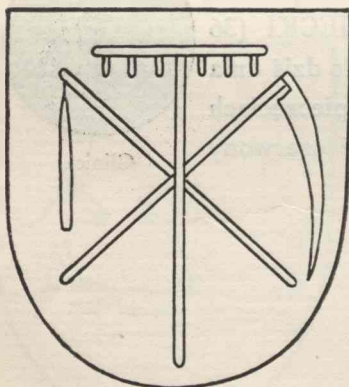
wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znany od XIV wieku, nie używa herbu, lecz na dwóch ostatnich pieczęciach ma sam napis wokoło pustego środka. Pierwsza z nich, zaraz po 1920 r. powstała, jest czeska i nosi napis: OBECNÍ ÚRAD) * v HNOJNIKU * (37 mm). Druga, w ostatnich latach rządów czeskich sprawiona, ma ten sam napis co poprzednia, ale jest tylko nieco mniejsza (28 mm). Dalsze poszukiwania mogą jednak przynieść starsze herbowe pieczęcie tej gminy.

GOCZAŁKOWICE GÓRNE

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, posiada kościół parafialny z 1534 roku, pod wezwaniem św. Jerzego i stąd ma też św. Jerzego na koniu, przebijającego smoka, za herb gminy. Widzimy go na pieczęci z końca XVIII wieku, która ma napis: GOTSCHALKOWITZ.G:S:) PLESSNER / CREYS (27 mm), a której odcisk lakowy znalazł się w zbiorze p. wizyt. Musioła. Herb ten oddany w kolorach, może mieć: białego konia, złotą zbroję na rycerzu, czarnego u dołu smoka i niebieskie tło.

GOCZAŁKOWICE-ZDRÓJ

gmina wiejska i miejsce klimatyczne w pow. pszczyńskim, posiada własny herb, wyobrażający skrzyżowane 3 narzędzia rolnicze: cepy, grabie i kosę. Widzimy go na pieczęci gminnej z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: NIEDER GOTSCHALKOWITZ) PLESSNER / CREYS (27 mm) i wycięta jest na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. W późniejszym czasie, może przy końcu XIX wieku, sprawiono pieczęć bezherbową z samym napisem: GEMEINDE / NIEDER /

GOCZALKOWITZ / KR.PLESS (26 mm). Tak samo bezherbowa była pierwsza pieczęć polska, powstała po 1921 r., która miała napis: URZĄD GMINNY / *Goczałkowice-Zdrój* (31 mm). Natomiast najnowsza pieczęć ma już orła polskiego. Nosi ona napis: *Gmina Goczałkowice Zdrój*) *Powiat Pszczyna* (32 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb gminny dawniej używany, oddany w kolorach, może mieć drzewca złote, kosę białą, a tło niebieskie.

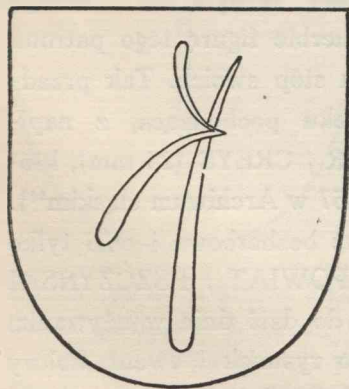
GODÓW

wieś w powiecie rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem Baranka bożego, stojącego w lewo z chorągiewką. Tak go przedstawia pieczęć gminna, sprawiona w 1921 r. z napisem: GMINA GODÓW) * POWIAT RYBNICKI * (28 mm) i druga podobna z: GMINA GODÓW) * POWIAT RYBNIK * (31 mm), oraz trzecia, dziś używana z takim samym herbem i napisem (27 mm). Herb tu umieszczony może mieć kolory: biały baranek i chorągiewka, złoty krzyż, niebieskie tło. Rysunek jak w herbie Brzozowic (por.).

GODULA

osada hutnicza w powiecie świętochłowskim, dawniej do powiatu bytomskiego należąca, nie używa herbu, lecz daje na swoje pieczęcie sam napis. Takie są obecne pieczęcie gminne gumowa i metalowa z napisem: *Województwo Śląskie) * Gmina Godula * Powiat świętochłowski* (30 mm). Tak samo napisowe czysto są pieczęcie kasy gminnej i komitetu lokalnego funduszu pracy. Natomiast obie pieczęcie Urzędu stanu cywilnego, do atramentu i do laku, mają orła polskiego. Napis u wszystkich polski. Starszych pieczęci nie udało się odnaleźć.

GODZISZÓW

wieś w pow. cieszyńskim, posiada pieczęć jedną z najstarszych między wiejskimi, bo z 1702 r. pochodzącą, ale wyobrażenie, jakie ona nosi, jest niezrozumiałe i przedstawia prawdopodobnie jakieś narzędzie rolnicze. Napis na niej: GODISCHAU AMT 170Z. (owal 21—18 mm), a odcisk jej na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Dalejsze pieczęcie są już bezherbowe. Starsza ma napis wyjątkowo dwujęzyczny: GEMEINDE / GODISCHAU / GMINA GODZISZÓW (owal 25—28 mm), a wy-

ciśnięta jest na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Młodsza, sprawiona po 1918 r., ma napis: URZĄD / GMINNY / GODZISZÓW (33 mm) i jest używaną do dziś dnia. Godłem więc herbowym jest niezrozumiałe wyobrażenie pierwszej pieczęci, może pług, w kolorach prawdopodobnie złote na tle niebieskim.

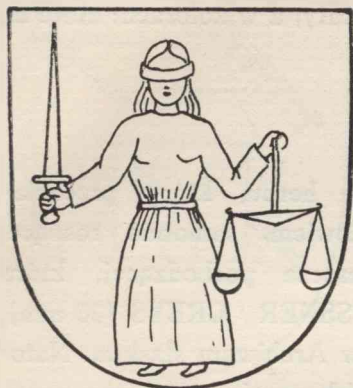
GOGOŁOWA

wieś w powiecie rybnickim, dzieliła się dawniej na Górną i Dolną, z których pierwsza miała za herb drzewo wolno stojące i do rozłożystej wierzby podobne. Herb taki widoczny jest na pieczęci z początku XIX wieku pochodzącej, z napisem G.OBER.GO-GOLAU) RYBNIKER KREIS (28 mm), która znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Ten sam herb widoczny jest też na pieczęci połączonej gminy, która ma napis: *Gmina Gogolowa*) * *Powiat Rybnicki* * (30 mm). Pieczęć ta powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia w użyciu. Drzewo jednak herbowe jest tu już raczej do lipy podobne. Oddane w barwach może być zielone, na zielonej murawie stojące i z tłem białym. Rysunek jak u Bibieli (por.).

GOLASOWICE

wieś w powiecie pszczyńskim, z kościołem farnym św. Jerzego z 1518 roku. Z tego też powodu nosi w herbie figurę tego patrona w zbroi na koniu, przebijającego smoka u stóp swoich. Tak przedstawia go pieczęć gminna, z XVIII wieku pochodząca, z napisem: GOLASSOWITZ.GEM.S) PLESSNER / CREYS (24 mm), która się znalazła na dokumentach z 1855 i 1857 w Archiwum śląskim⁴⁴). Druga znana mi pieczęć tej gminy jest już bezherbowa i nosi tylko sam napis: GMINA GOLASOWICE / POWIAT / PSZCZYŃSKI (33 mm). Powstała ona po 1921 r. i jest do dziś dnia w użyciu. Herbem wsi jest zatem św. Jerzy, a jego rysunek i ewent. kolory mogą być takie same jak u Goczałkowic Górnych (por.).

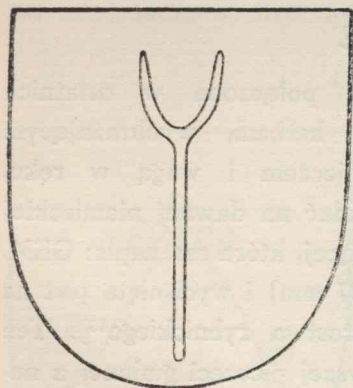
GOLEJÓW

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem bogini Temidy (Sprawiedliwości) z mieczem i wagą w ręku. Widzimy go na pieczęci niemieckiej z początków XIX wieku, która ma napis: GEM.GOLLEOW) RYBNIKER / KREIS (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Natomiast na nowszej pieczęci zmieniono godło o tyle, że zamiast bogini dano króla siedzącego na tronie z berłem i wagą w ręku. Pieczęć ta ma napis: GMINA GOLE-

JÓW) * POWIAT RYBNIK * (32 mm), powstała po 1921 r. i używana jest do dnia dzisiejszego. Nie ulega wątpliwości, że herb w ostatniej postaci jest zniekształcony, gdyż tak ani króla, ani bogini się nie rysuje. Dlatego miarodajny jest tu herb dawniejszy, który oddany w kolorach może mieć: białą ubraną boginię, ze złotym mieczem i złotą wagą, na tle niebieskim.

GOLESZÓW

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, ma w herbie widły pionowo ustawione. Widzimy je na pieczęci jeszcze XVIII-wiecznej z napisem ...GOLESZÓW (owal 25—21 mm), która została wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Drugi raz widzimy je na pieczęci z 1864 r., ale jakby z krzaka wyrastające; pieczęć ta ma napis: GMINA GOLESZÓW : 1864 (30 mm) i jest na dokumencie z 1866 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Natomiast nie mają herbu pieczęcie późniejsze.

Z nich jedna, w końcu XIX wieku sprawiona, ma napis dwujęzyczny: *Urząd gminny / Goleiszów* | *-*Gemeinde-Amt / Golleschau* (32 mm) i znalazła się na aktach 1901 i 1907 r. w wymienionym Archiwum. Druga, używana po 1918 r., jest owalna z napisem: *Gminny Urząd*)

w *Goleszowie* (21—36 mm). Ostatnia zaś pieczęć, jeszcze obecnie używana, ma napis: GMINA / GOLESZÓW / POW. CIESZYN (34 mm). Wobec powyższego herbem wsi są widły, a w kolorach: złote na tle niebieskim.

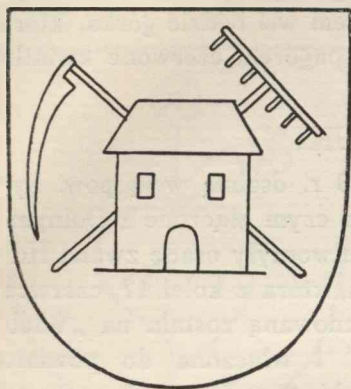
GOŁAWIEC

wieś w powiecie pszczyńskim, używała herbu, który przedstawiał drzewo rozłożyste z rzadkim listowiem, samotnie rosnące. Widać je na pieczęci z XVIII wieku jeszcze pochodzącej, która ma napis: GOLLAWIETZ.GEM:S:) PLESSNER / CREYS (26 mm), a znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Natomiast druga pieczęć niemiecka, do ostatnich czasów pruskiego panowania używana, nosi orła pruskiego i napis: *Gemeindevorstand Gollawietz*) * *Kreis Pless* * (28 mm). Także i pieczęć polska, powstała w 1921 i do dziś dnia będąca w użyciu, ma orła śląskiego, bez korony z przepaską na skrzydłach i napis wokoło: *Gmina Goławiec* *) *Pow. Pszczyński* (33 mm). Orzeł tak niemiecki jak i śląski, jako państwowy, jest tu użyty niewłaściwie, dlatego herbem gminy pozostaje drzewo, które w rysunku i kolorach może być takie jak u Bijasowic (por.).

GOŁKOWICE

gmina wiejska w powiecie rybnickim, połączona w ostatnich latach z Skrzeńskiem, pieczętuje się herbem, wyobrażającym boginię Sprawiedliwości, stojącą z mieczem i wagą w ręku, podobnie jak wieś Golejów. Herb taki widać na dawnej niemieckiej pieczęci, z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: GEM. GOLKOWITZ) RYBNIKER / KREIS (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁴⁵). Ten sam herb powtarza się również na najnowszej pieczęci gminnej z napisem polskim: *Gmina Gołkowice*) . *powiat rybnicki* . (31 mm), która sprawiona w 1921 r. do dziś dnia jest w użyciu. Rysunek i ewent. barwy tego herbu jak u Golejowa (por.). Tej ostatniej pieczęci używa połączona gmina Skrzeńsko-Gołkowice.

GÓRA

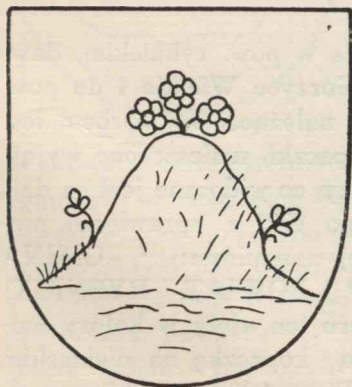
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada herb wyobrażający domek, a za nim skrzyżowane kosę i grabie. Widzimy go na pieczęci XVIII-wiecznej z napisem: GURAU.GEM.SIEGEL) PLESSNER / CREYS (26 mm), która się znalazła na dokumencie z 1833 r. w Archiwum śląskim. Za czasów polskich XX wieku sprawiono najprzód pieczętkę z pustym środkiem i z napisem w otoku: *Gmina Góra*) * *Pow. Pszczyński* (30 mm), później zamówiono nową, która do dziś jest w użyciu

a ta nosi orła polskiego, nadto w koło niego napis: *Gmina Góra*) * *Powiat Pszczyna* * (34 mm). Ponieważ orzeł państwowy jest tu użyty niewłaściwie, przeto herbem gminy będzie wyobrażenie pierwszej pieczęci, które ujęte w barwy może mieć biały domek o złotej strzesze, białą kosę i złote drzewca w polu niebieskim.

GÓRKI

wieś w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz ma na pieczęci orła polskiego. Jest to pieczęć, sprawiona w 1921 roku, z napisem: * GMINA GÓRKI *) POW. PSZCZYŃSKI (34 mm), która do dziś dnia jest w użytku. Starsze są mi nieznane.

GÓRKI MAŁE

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb mówiący, od nazwy miejscowości urobiony, który przedstawia górkę trawą i kwiatami porośłą. Widzimy go na najstarszej pieczęci, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: ...DZIEDZINA MAŁE GORKI... (owal 22—21 mm) i znalazła się na dokumencie z r. 1835 w Muzeum cieszyńskim. Późniejsze jednak pieczęcie są bezherbowe. Jedna ma napis: URZĄD GMINNY W MAŁYCH GÓRKACH) *pol. powiat* / *BIELSK* (32 mm) i jest wyciśnięta na akcie

z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga ma również sam

napis: URZĄD GMINNY) * GÓRKI MAŁE * / pow. Cieszyn (owal 25—46 mm), a powstała po przeniesieniu gminy z powiatu bielskiego do cieszyńskiego. Wobec powyższego herbem wsi będzie górką, która oddana w kolorach może mieć: zielony pagórek, czerwone kwiatki i białe tło.

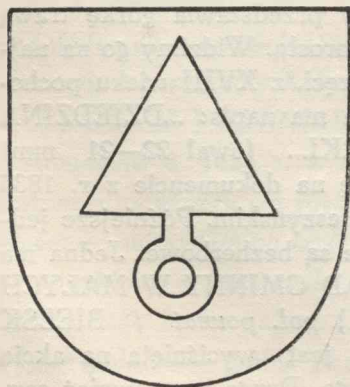
GÓRNE HAJDUKI

były do 1903 r. osobną wsią pow. bytomskiego, po czym złączone z Dolnymi Hajdukami, utworzyły osadę zwaną Hutą Bismarcka, która z kolei 17 czerwca 1922 przemianowaną została na „Wielkie Hajduki” i włączona do powiatu świętochłowskiego. Z czasów przed 1903 r. znane mi są 3 rozmaite pieczęcie, z których tylko najstarsza nosi wyobrażenie herbowe stojącego mężczyzny, albo hajduka. Jest to pieczęć z napisem: GEM: OBER HAYDUCK BTHNER KR (26 mm), która znalazła się na doku-

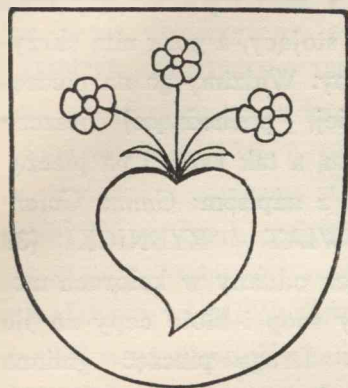
mencie z 1871 r. w Archiwum Starostwa świętochłowskiego. Dwie inne pieczęcie są już bezherbowe i noszą tylko sam napis. Pierwsza z dokumentów 1892 r. ma: GEMEINDE OBER HEYDUK KREIS BEUTHEN O/S. (27 mm). Druga z dokumentu 1900 r. ma: GEMEINDE OBER HEIDUK KREIS BEUTHEN O/S. (28 mm). Herb uwidoczniiony na pierwszej pieczęci można oddać w kolorach, malując hajduka ubranego w niebieską bluzę i czerwone spodnie na tle złotym.

GORZYCE

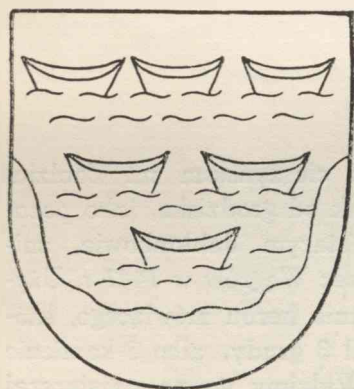
gmina wiejska w pow. rybnickim, dawniej zwana Gorzyce Wielkie i do pow. raciborskiego należąca. Jej herbem jest żelazo od kopaczki, umieszczone wyjątkowo na tarczy, co widoczne jest na dziś używanej i po 1921 r. sprawionej pieczęci gminnej z napisem: * GMINA GORZYCE *) POWIAT / RYBNICKI (30 mm). Herb ten ujęty w kolory może mieć złotą kopaczkę na niebieskim polu tarczy. Pieczęć listowa i biura mel-dunkowego jest czysto napisowa.

GORZYCZKI

gmina wiejska w pow. rybnickim, zwana dawniej Gorzyce Małe i przynależna do pow. raciborskiego. Jej starsza pieczęć może jeszcze z XVIII wieku pochodząca wyobraża serce, z którego 3 kwiaty wyrastają, a więc podobnie jak w herbie Dralina⁴⁶). Dzisiejsza jednak pieczęć, po 1921 r. sprawiona, nie nosi już herbu, lecz sam napis: *GMINA / GORZYCZKI / powiat Rybnicki* (32 mm). Przywracając herb pierwotny, możemy mu dać barwy: czerwone serce i czerwione kwiaty o zielonych gałązkach, na tle białym.

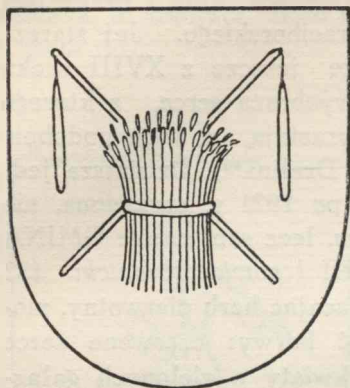
GOSTYŃ

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada na najstarszej pieczęci godło mówiące, wyobrażające 6 łódek w przystani. Jest to pieczęć XVIII-wieczna, z napisem: *GOSTINER GEM.SIGL) PLESSNER / CREYS* (25 mm), która się znalazła na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Herbu tego nie nosi już następna pieczęć, po 1861 r. sprawiona, która ma na stemplu sam tylko napis: *GEMEINDE / GOSTIN / KR.PLESS* (25 mm). Służyła ona do końca panowania niemieckiego, jak te-

go dowodzi szereg aktów z lat 1869 do 1914 w Archiwum wymienionym, oraz w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Gdy po przyłączeniu do Polski sprawiano nową pieczęć, dano na nią orła polskiego i napis: ** GMINA GOSTYN **) *Powiat Pszczyzna* (35 mm). Jest ona w użytku do dnia dzisiejszego. Wobec powyższego, ponieważ orzeł państwowy polski użyty tu jest niewłaściwie, właściwym herbem gminy będzie wyobrażenie pierwszej pieczęci. Ujęte w kolory, może mieć: złote łódki, białe wybrzeże, niebieskie jezioro.

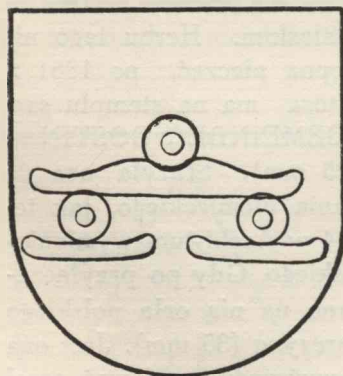
GOTARTOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, nad Rudą, posiada herb wyobrażający snop zboża prosto stojący, a poza nim skrzyżowane 2 cepy. Widzimy go na pieczęci niemieckiej, pochodzącej jeszcze z XVIII wieku, a tak samo i na pieczęci dzisiejszej z napisem: *Gmina Gotartowice*) POWIAT / RYBNICKI (32 mm). Herb ten oddany w kolorach może mieć złoty snop i złote cepy na tle niebieskim⁴⁷⁾. Druga pieczęć gminna jest już bezherbowa z napisem: *GINA GOTARTOWICE* / *powiat* / * *RYB-*

NIK * (owal 23—39 mm). Inne pieczęcie biur gminnych, jak Urzędu meldunkowego, biura ewidencyjnego, listowa etc. są czysto napisowe.

GRÓDEK

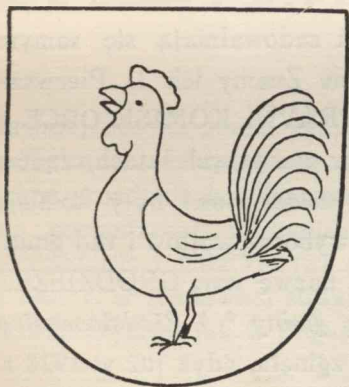

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, zwana jest tak od grodziska, jako pozostałości po starym Jabłonkowie, zniszczonym przez Węgrów w 1447 r. Używała pierwotnie herbu mówiącego, który wyobrażał 3 grudy, albo 3 kamienie podłużne. Widzimy go na najstarszej pieczęci gminy z 1702 r., która nosi napis: *GRDEKH . ° ANNO 1702 °* (owal 20—23 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Muzeum miejskim w Cieszynie. Te 3 grudy są tu dość niewyraźnie zaznaczone, tak iż nic dziwnego,

że w urzędowym opisie pieczęci, w tym samym akcie pomieszczonym, nie wiedzano jak to wyobrażenie nazwać. To było również przy-

czyną, że gdy w 1865 r. zaszła potrzeba sprawienia nowej pieczęci gminnej i powtórzenia dawnego herbu, zupełnie mylnie go zrozumiano i zamiast 3 grud, umieszczono na stemplu wagę od wozu. Pieczęć ta ma napis dwujęzyczny, niemiecko-polski: GEMEINDE GRODEK / GMINA / GRÓDEK / 1865 (31 mm) i używaną była do końca czasów austriackich przez kancelarię gminną. Za czasów czeskich sprawiono zaraz po 1920 r. pieczęć owalną, bezherbową, z rokiem 1865 w środku i z napisem: GMINA GRÓDEK) * OBEC GRÓDEK * (owal 26—44 mm), później przy końcu tych rządów sprawiono drugą, z wagą herbową i rokiem 1865 w środku, a z napisem: OBEC HRADEK) * GMINA GRÓDEK * (owal 24—39 mm), której jeszcze w 1938 r. używano. Herbem wobec tego jest waga wozowa, która oddana w kolorach może mieć drzewca złote, okucia i pierścienie czarne, tło niebieskie.

GRODZIEC

wieś w pow. bielskim, znana nam jest z 4 pieczęci, z których tylko jedna, najstarsza posiada godło, a to stojącego koguta. Ma ona napis czeski: * DIEDI GRODIETZ (owal 25—23 mm) i znajduje się na dokumentach z 1787 i 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga XIX-wieczna pieczęć jest już bezherbowa i ma tylko sam napis dwujęzyczny: GMINA GRODZIEC, *pow. BIELSKO*) GEMEINDE GRODZIEC, *Bez. BIELITZ* (owal 23—48 mm), a jest wyciśnięta na dokumencie z 1901 roku

w Archiwum Starostwa bielskiego. Trzecia znana nam pieczęć jest bezherbowa i ma tylko polski napis: *Przełożństwo Gminy / Grodziec / pow. Bielsko* (owal 24—45 mm). Ta powstała po 1918 r. i używana jest do dziś dnia. Równocześnie używana jest i druga pieczęć, rów-

niez bezherbowa z napisem: GMINNY URZĄD) *Grodziec* (owal 22—45 mm). Mimo to miarodajną jest tu najstarsza pieczęć z herbem XVIII wieku. Jest nim kogut, który może mieć kolory: biały kogut z czerwonym grzebieniem, złoty dziób i nogi, niebieskie tło.

GRODZISZCZE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana od XVI wieku, pieczętowała się herbem, wyobrażającym robotnika z siekierą w ręku. Takie wyobrażenie posiada pieczęć z 1877 r., a więc z czasów jeszcze austriackich, z napisem polskim: GMINA GRODZISZCZ * 1877 * (32 mm), która znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1884 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Późniejsze pieczęcie XX wieku, z czasów czeskich, są już bezherbowe i zadowalniają się samym tylko napisem. Znamy ich 3. Pierwsza

ma środek pusty, a w otoku napis: SPRÁVNÍ KOMISE OBCE) * GRODIŠČE * (38 mm) i używana była w pierwszych latach rządów czeskich, kiedy we wszystkich gminach ustanowione były komisje administracyjne. W 1923 r. sprawiono po wyborze wójtów i rad gminnych nową pieczęć, która w środku nosi nazwę wsi: GRODZISZCZ HRADIŠTĚ a wokoło: * *Przełożénstvo gminy* *) *Představenstvo obce* (37 mm). Pieczęć ta zdaje się wnet zginęła, gdyż już w 1924 r. znajdujemy nowy stempel z takim samym napisem, ale nieco większy (39 mm), który już do końca rządów czeskich był w użytku. Wobec powyższego herbem wsi jest wieśniak z siekierą, jak go widzimy na pieczęci z 1877 r. Oddany w kolorach może być czarno ubrany wieśniak, srebrna siekiera z złotą rękojeścią, zielona murawa i niebieskie tło.

GRZAWA

wieś w pow. pszczyńskim, posiada 3 pieczęcie i każdą rysuje inaczej. Najstarsza z nich pochodzi jeszcze z XVIII wieku i wyobraża wieśniaka z kosą na ramieniu. Nosi przy tym napis: GRDZAWA.GEM.SIG / PLESSNER / CREYS (24 mm), a odcisk jej znalazł się w zbiorze p. wiz. Musioła. Druga z rzędu pieczęć niemiecka, pochodząca już z końca XIX wieku, jest bezherbowa i ma sam napis: GEMEINDE / GRZAWA / .KR.PLESS. (24 mm), a znalazła się na dokumencie z 1913 r.

w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Trzecia zaś pieczęć powstała za polskich czasów w 1921 r., przedstawia snop zboża, wolno stojący i ma napis: *Gmina Grzawa*) * powiat pszczyński * (30 mm), a używana jest do dziś dnia. Z tych dwóch tu wspomnianych herbów, bardziej miarodajny jest pierwszy, jako pierwotny i on powinien być na pieczęć przywrócony. Oddany w barwach może mieć białe ubranego wieśniaka, złotą kosę i niebieskie tło.

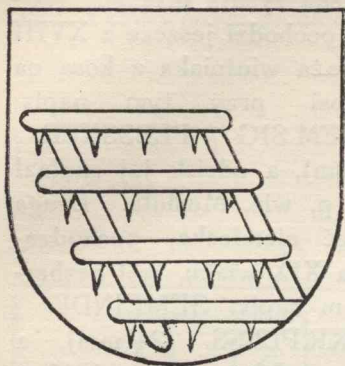
GRZEBŁOWIEC

dawniej osobna gmina wiejska, dziś już w obręb miasta Pszczyny wchodząca, miała herb wyobrażający trójkąt z okiem Opatrzności w promieniach. Widzimy go na pieczęci z XVIII jeszcze wieku pochodzącej z napisem: GRZEBLOWITZ . GEM : / S PLESSNER / CREYS (27 mm), która się znalazła na dokumencie z 1867 r. w Archiwum śląskim, oraz w zbiorze p. wiz. Musioła. Herb jest identyczny jak w Boguszowicach (por.).

GUMNA

wieś w powiecie cieszyńskim, używa dziś pieczęci z wyobrażeniem korony, pod którą napis: *Gmina / Gumna* (30 mm). Pieczęć pochodzi może z 1918 r., ale korona tu użyta ma charakter więcej dekoracyjny niż heraldyczny. Pieczęci starszych nie znamy.

GUTY

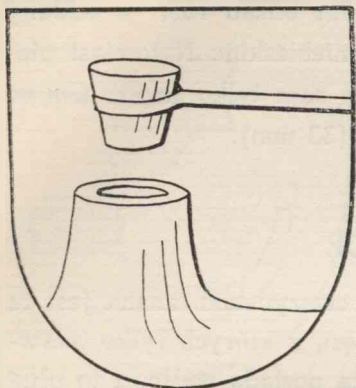

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, istniejąca już w początkach XIV wieku i mająca piękny kościółek drewniany, pieczętowała się broną rolniczą, którą na trzech z rzędu jej pieczęciach widzimy. Najstarsza z nich, z 1702 r. pochodząca, ma bronę poziomo ułożoną i napis: ☼ GUTTY DZ ☼ ANNO 170Z (owal 25—22 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1833 r. w Muzeum cieszyńskim. Prawdopodobnie używano ją do końca czasów austriackich. Druga pieczęć, sprawiona może zaraz po wojnie światowej w 1918 r., nosi bronę ukośnie ustawioną i napis polski: GMINA) * GUTTY * (27 mm) i była w użyciu do 1924 r. Wtedy pod naciskiem czeskim zmieniono herb i napis i na nowym stemplu dano wyobrażenie zupełnie inne i nowe, człowieka pod drzewem popychającego taczki, a więc herb taki sam jak w niedalekim Dziągiewowie. Pieczęć ta, używana tylko w 1924 i 1925 r., ma napis: URZĄD GMINNY w GUTACH) * OBECNÍ ÚŘAD v GUTACH * (33 mm). To po-deptanie tradycji i użycie cudzego herbu zbyt było rażące, by mogło trwać długo. Już w 1925 r. sprawiono nową pieczęć z dawną broną, ukośnie ustawioną na środku i z napisem: *Obecní úřad v Gutach*) . *Urząd gminny w Gutach* (34 mm), którą używano już do końca panowania czeskiego w 1938 r. Herbem gminy jest wobec powyższego brona, która może być złota z srebrnymi kolcami na tle niebieskim, ukośnie ułożona. Podobną bronę ma w herbie też wieś Boronów.

HADRA

wieś w powiecie lublinieckim, używała pieczęci bezherbowej z samym napisem: SIEGEL / DER / GEMEINDE / HADRA / LUBLINITZER KREIS (26 mm), która powstała w połowie XX wieku i wyciśnięta jest na dokumencie z 1860 r. w Archiwum śląskim. Tak samo bezherbowe są i polskie pieczęcie z XX wieku. Z nich jedna wcześniejsza, zaraz po 1921 r. powstała, ma napis: *Gmina* / HADRA / *Powiat Lubliniecki* (33 mm), druga nieco późniejsza i dziś używana nosi napis: *Gmina* / HADRA / *Powiat Lubliniecki* (33 mm).

HALEMBBA

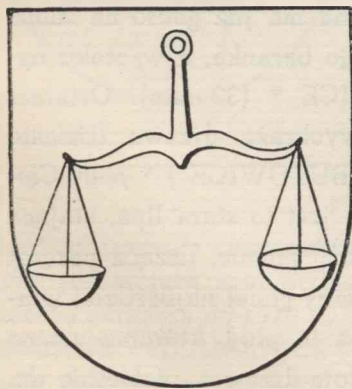
gmina wiejska w pow. katowickim, posiada herb wyobrażający naczynie z rozpalonym płynnym żelazem, ujęte w obcęg nad formą do odlewu przeznaczoną. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, z końca XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: GEM: HALLEMBBA) KR:) × KATTOWITZ × (30 mm) i używana była do końca pruskich czasów (por. fig.). Jej tłok oryginalny znajduje się w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Ten sam herb nosi i pieczęć polska z XX wieku do

dziś dnia używana, która ma napis: *Gmina Halemba*) ❖ powiat ❖ *Katowicki* (30 mm). Inne pieczęcie dziś używane mają już same tylko napisy jak: Związku szkolnego, Urzędu gminnego, biura ewidencji ruchu ludności i Komitetu funduszu pracy. Herb wyżej opisany może być oddany w barwach i może mieć czarną formę, złote naczynie i obcęgi, a niebieskie tł.

Halemba

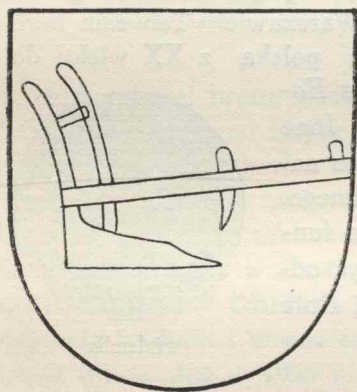
HARBULTOWICE

wieś w pow. lublinieckim, pieczętuje się wagą kupiecką, która jest widoczna na 3 z rzędu pieczęciach gminnych. Najstarsza z nich pochodzi może z XVIII wieku, ale jej odcisk (22 mm), jaki się znalazł na dokumencie z 1855 r. w Archiwum śląskim, jest bardzo niewyraźny i nieczytelny. Druga pieczęć, znaleziona na dokumencie z 1889 r. w wymienionym Archiwum, ma wagę prostą, zwyczajną, ale z napisu dało się wyczytać tylko... HARBURTO... (24 mm). Trzecia zaś, używana już do końca panowa-

nia pruskiego, ma wagę ozdobniejszą, nieco wyginaną, a w napisie: GEMEINDE HARBULTOWITZ) * KREIS LUBLINITZ * (24 mm)⁴⁸). Herb zatem powtarza się tu od lat blisko 150, a oddany w barwach może mieć wagę złotą na tle niebieskim. Natomiast pieczęć dziś używana jest bezherbowa i nosi sam tylko napis: *Gmina / HARBUTOWICE / Powiat Lubliniecki* (33 mm).

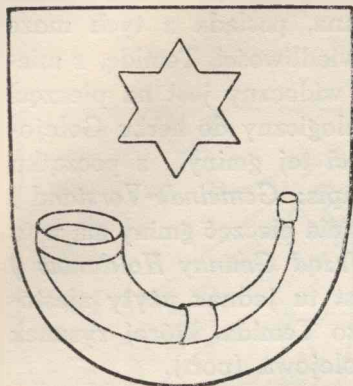
HARBUTOWICE

wieś w pow. cieszyńskim, znana jest tu z kilku pieczęci, z których tylko pierwsza, najstarsza posiada godło, a to pług zwykły, bez kół przednich. Przy nim jest tylko jedno słowo napisu: CHARBUTOWITZ (28 mm). Pieczęć ta powstała w XVIII wieku i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga pieczęć gminna, używana do końca czasów austriackich, jest już bezherbowa i nosi sam napis: GEMEINDE VORSTAND / * HARBUTOWITZ * / PRZEŁOŻENSTWO

GMINY (33 mm). Trzecia po 1918 r. sprawiona ma również tylko napis: URZĄD GMINNY / HARBUTOWICE / *Powiat Cieszyn* (owal 25—50 mm). Nieco później sprawiona ma już godło na sobie, ale nie pierwotne, lecz nowe, a to stojącego baranka, a w otoku napis: URZĄD GMINNY HARBUTOWICE * (32 mm). Ostatnia wreszcie, dziś używana pieczęć gminna, wyobraża drzewo liściaste w środku i napis URZĄD GMINNY HARBUTOWICE) * *pow. Cieszyn* * (35 mm). Drzewo tu przedstawione jest to stara lipa, stojąca na realności p. Wiktora Dybilasa w tutejszej gminie, licząca paręset lat i mająca 4.80 m obwodu. Wobec tej zmiany godeł najbardziej miarodajny będzie herb najstarszej pieczęci, a to pług, któremu można dać następujące barwy: czarne żelaziwa, złote drzewca, niebieskie tło.

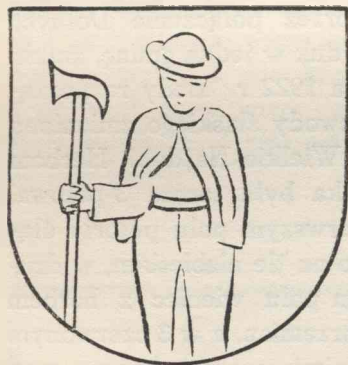
HAŻLACH

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, używa herbu wyobrażającego gwiazdę 6-promienną nad rogiem myśliwskim. Widzimy go na pieczęci gminnej z napisem: GMINA HASLACH (28 mm) i na drugiej niemieckiej z napisem: GEMEINDE HASLACH (26 mm), które używane były w XIX wieku. Po powstaniu Polski sprawiono nową pieczęć z tym samym herbem i z napisem: * GMINA HAZLACH *) Pow. CIESZYN Śląsk (owal 42—32 mm), która do dziś dnia jest używana. Barwy tego

herbu mogą być: złota gwiazda, czarna trąba z złotym okuciem i niebieskie tło. Tłoki wszystkich trzech pieczęci znajdują się w przechowaniu gminy.

HERCZAWA

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, część gminy Jaworzynki, która powstała w XVIII wieku, a samodzielną gminą została dopiero po wojnie światowej. Nosi na pieczęci herb w postaci górala stojącego wprost z siekierką w ręku. Rysunek taki dosyć nieudolny znajdujemy na pieczęci z czasów czeskich XX wieku. Ma ona napis: OSADA) * HRČAVA * (32 mm) i używana była do 1938 r. W kolorach oddany może ten herb mieć czarno ubranego górala, w białych spodniach, z złotą siekierką na tle niebieskim.

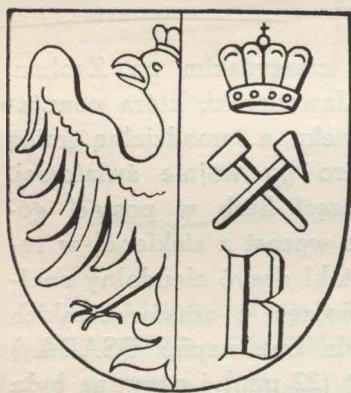
HERMANICE

wieś w powiecie cieszyńskim, nie używa herbu, lecz na obu znanych nam pieczęciach zamieściła sam tylko napis. Jedna z nich jest niemiecka i służyła do 1918 r., druga późniejsza ma napis polski: URZĄD GMINNY / HERMANICE / POWIAT CIESZYN (26—37 mm owal) i do dziś jest w użytku.

HOŁDUNÓW

wieś w powiecie pszczyńskim, założona w 1770 roku przez książąt Anhalckich i dlatego Anhalt zwana, posiada z tych może czasów herb, przedstawiający boginię sprawiedliwości, Temidę, z mieczem i wagą, na prost stojącą. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej z XVIII wieku i jest zupełnie analogiczny do herbu Golejowa. Nie ma go jednak na nowszej pieczęci tej gminy, z początku XX wieku pochodzącej, która ma sam napis: *Gemeinde-Vorstand / ANHALT / Kreis Pless O/S* (30 mm). Ostatnia pieczęć gminy ma w to miejsce orła polskiego, a wokoło napis: *Urząd Gminny Hołdunow) * powiat Pszczyna ** (35 mm). Orzeł jest tu jednak użyty niestosownie, wobec czego herbem wsi jest tylko Temida, której rysunek i ewent. barwy mogą być jak w herbie Golejowa (por.).

HUTA BISMARCKA

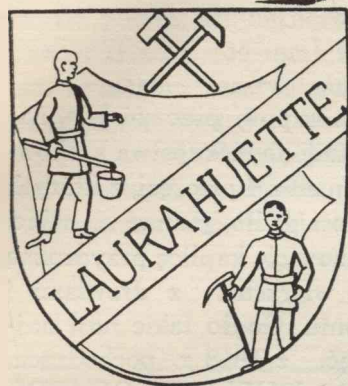

dawniej osada fabryczna w pow. bytomskim, dziś świętochłowickim, istniała właściwie tylko w latach 1903 do 1922. Utworzona została bowiem dnia 1 kwietnia 1903 r. przez połączenie Dolnych i Górnych Hajduk w jedną gminę, znikła zaś 17 czerwca 1922 r., kiedy rozporządzeniem Wojewody śląskiego zmieniono jej nazwę na Wielkie Hajduki. Herbem Huty Bismarcka była tarcza 3-polowa, nosząca w pierwszym polu półorła śląskiego, złotego na tle niebieskim, w drugim niebieskim polu wieniec z herbem

Bismarcka, tj. 3 serca i 3 liście dębowe na przemian, a w 3 czerwonym polu 2 skrzyżowane młotki górnicze, nad nimi cesarska korona, pod nimi litera B (= Bismarck). Herb taki widoczny był na dawnym ratuszu miejscowym, oraz jako kolorowy witraż w oknie sali posiedzeń Rady gminnej. Używano jednak również często herbu skróconego, dwupolowego i bez wieńca z herbem rodowym Bismarcka. Taki herb dwupolowy z orłem, młotkami, koroną i literą B widzimy na bonach wojennych, wydanych w 1918 i 1919 r. i na 4-bocznej pieczęcie z napisem: *Gemeinde / Freibillet / Bismarckhütte / Freibillet* (40×27 mm). Inne pieczęcie gminy były bezherbowe i nosiły sam

napis niemiecki. Herb wyżej opisany powtarza się jednak na jednej pieczęci gminy Wielkie Hajduki (por.).

HUTA LAURY

osada fabryczna w pow. katowickim, dziś włączona do m. Siemianowic, posiadała własny herb, udzielony jej re-skryptem pruskiego Ministerstwa spraw wewn. z 1891 r. Wyobraża on tarczę z dwoma górnikami po bokach, na niej ukośna wstęga z napisem LAURAHUETTE, a nad nią 2 młotki skrzyżowane. Herb ten widoczny jest na pieczęciach używanych w latach 1891 do 1921, które wszystkie mają ten sam napis: GEMEINDE VORSTAND) * KREIS KATTOWITZ * a tylko inne

rozmiary: 31, 34 i 37 mm (por. fig.). Ten sam rysunek i napis mają też nalepki pieczętne w tym okresie powstałe, których znam trzy rodzaje: białoniebieską, białoczerwoną i białoliliową, wszystkie o rozmiarach 42 mm i ze zbioru p. wiz. Musioła. Herb oddany w barwach może mieć: złotą tarczę z czarnymi górnikami i niebieską wstęgę ze złotymi literami⁴⁹).

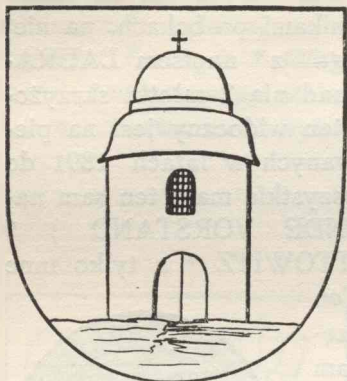
Huta Laura

IŁOWNICA

wieś w pow. bielskim, wykazuje na 3 swoich pieczęciach ten sam herb, który wyobraża kobietę witającą się z psem na 2 łapach przy niej stojącym. Najstarsza z tych pieczęci pochodzi z XVIII wieku i ma napis niemiecki: GEMEIN SIEGEL IN IŁOWNITZ (owal 25—22 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Następna pieczęć, sprawiona może przy końcu XIX wieku, ma taki sam herb i napis polski: URZĄD GMINY) * IŁO-

WNICA * (owal 31—27 mm), a znalazła się na akcie z 1907 roku w Archiwum Starostwa bielskiego. Trzecia pieczęć jest ta, jaką gmina obecnie używa; ma to samo wyobrażenie, a dokoła napis: URZĄD GMINNY w Iłownicy). pow. Bielsko. (owal 40—34 mm). Herb ten oddany w kolorach może mieć białą ubraną niewiastę i złotego psa na tle niebieskim.

IMIELIN

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, należąca pierwotnie do biskupstwa krakowskiego, znana nam z pieczęci, z których tylko jedna nosi godło gminne na sobie, wyobraża mianowicie kaplicę przydrożną z kopułą na wierzchu, z drzwiami i oknem od frontu. Godło takie nosi najstarsza pieczęć, z 1818 r. pochodząca, która ma napis: IMIELINER GEMEIN: SIGEL.1818) PLESSNER KREIS (30 mm) i jest wyciśnięta na aktach z lat 1861—65 w Archiwum śląskim. Pieczęcie późniejsze godła tego już nie noszą.

Następna zaraz pieczęć, sprawiona w 1865 r., ma tylko sam napis: GEMEINDE / IMIELIN / KR.PLESS (25 mm), a wyciśnięta jest na dokumentach z 1865—1872 r. w wymienionym Archiwum. Z czasów polskich pochodzą dwie inne pieczęcie, które noszą w środku orła polskiego. Wcześniejsza ma napis: Zarząd gminny Imielin) * Powiat Pszczyński * (34 mm). Późniejsza zaś i do dziś dnia używana ma w koło orła: GMINA IMIELIN) * Pow. Pszczyński * (35 mm). Z powyższego wynika, że właściwym herbem gminy jest kaplica, która oddana w kolorach może mieć białe mury, złotą kopułę i niebieskie tło. Istnieje jednakowoż w gminie tradycja, że pierwotnym jej godłem była głowa św. Jana.

ISKRZYCZYN

wieś w powiecie cieszyńskim, ma w herbie postać biskupa, ubranego w szaty pontyfikalne, z infułą na głowie i pastorałem w ręce. Jest to widocznie patron miejscowego kościoła, św. Mikołaj lub św. Stanisław. Z tym herbem znane są nam trzy rozmaite pieczęcie: najstarsza, z XVIII wieku pochodząca, ma napis w języku czeskim: PECZAT... ISKRICZINSKA (owal 27—25 mm) i wyciśnię-

ta została na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga, z końca XIX wieku, jest dwujęzyczna: *Urząd gminny Gemeindeamt*) * *Iskrzyczyn* * (owal 32—28 mm) i odciski na akcie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Prawdopodobnie używaną była do końca panowania austriackiego w 1918 r. Później sprawiono pieczęć czysto polską, ale bezherbową z napisem: *Przełożęństwo* / GMINY / ISKRZYCZYN (34 mm) i używano ją przez lat kilka. Dziś jednak jest w użytku jeszcze inna pieczęć owalna, z dawnym herbem, tj. z figurą św. biskupa, która nosi napis: * PRZEŁOŻEŃSTWO GMINY *) w ISKRZYCZYNIE (owal 42—35 mm). Wspólny herb, na nich występujący, można ubrać w barwy: biało ubrany biskup, złota infuła i pastorał, niebieskie tło. Rysunek herbu jak u Bujakowa (por.).

ISTEBNA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, posiada jedną z najstarszych na Śląsku pieczęci wiejskich, która za godło ma kozła przy drzewie stojącego. Jest to pieczęć (zob. repr.) z 1702 r., z napisem: *ISTEBNA * ANNO 1702 ** (owal 20—23 mm), która znalazła się na dokumentach z 1815, 1835 i 1838 w Muzeum cieszyńskim⁵⁰) (por. fig. 7). W drugiej połowie XIX wieku używano nieco innej pieczęci z tym samym wyobrażeniem, ale z napisem *GMINA ISTEBNA* (19—24

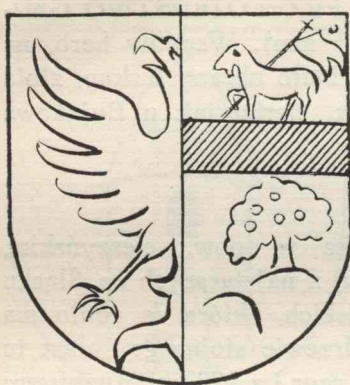
mm w owalu), która się znalazła na dokumencie z 1884 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Pieczęć gminna, po r. 1918 sprawiona, nie ma już powyższego godła, lecz nosi sam napis: *URZĄD GMINNY* / w / *Istebnej* / *Powiat Cieszyn* (35 mm). Natomiast ostatnia pieczęć, dziś używana, wyobraża wieśniaka z pługiem i dwoma końmi, oraz napis:

Istebna
(reprod. powiększono)

URZĄD GMINNY / ISTEbNA / pow. / CIESZYŃSKI (34 mm). Miarodajną w tym szeregu wydaje się być najstarsza pieczęć z 1702 r. i jej godło, które może mieć czerwonego kozła, zielone drzewo i murawę, białe tło.

JABŁONKÓW

miasto w pow. cieszyńskim na Zaolziu, mające w pobliżu słynną przełęcz i szaniec jabłonkowski z XVI wieku. Herbem miasta jest Baranek boży z chorągiewką i aureolą przy głowie. Jednakże najstarsza znana nam pieczęć miejska z r. 1781 wyobraża samotnie stojącą jabłoń i pod nią spoczywającego jelenia. Pieczęć nie jest zbyt wyraźna, tak, że może to być jeleni albo owca. W otoku jest napis: SIGILLVM CIVI TESCHEN . LA . JABLUNKAU . 1781 ☼ (25 mm), a znalazła się wyciśnięta na dokumencie z r.

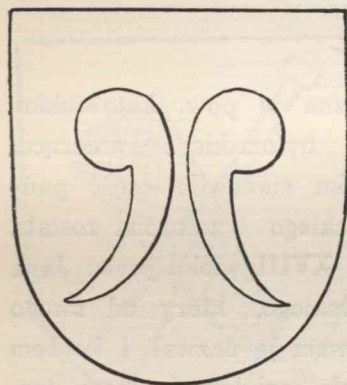
1835 w Muzeum cieszyńskim. Na innych dokumentach tego samego 1835 r. figuruje już inna pieczęć z wyobrażeniem Baranka bożego i z napisem: SIGILLUM STADT JABLUNKAU (owal 25—23 mm), która pochodzi z XIX wieku. W połowie XIX wieku sprawiono nowy stempel z takim samym herbem jak poprzednio, ale z napisem niemieckim: STADTGEMEINDE JABLUNKAU + (35 mm), którego odcisk znalazł się na akcie z 1883 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego.

Dopiero w XX w. zmieniono herb miejski, a raczej rozszerzono, dając mu tarczę 3-polową, a w niej w pierwszej połowie pół orła śląskiego, w drugim polu Baranka bożego, w trzecim polu jabłoń jako herb mówiący miejscowości. W ten sposób chciano godło miejskie upodobnić do herbów innych miast górnośląskich i połączyć razem godła poprzednio używane. Znamy dwie pieczęcie z takim złożonym herbem, obie pochodzące z czasów rządów czeskich 1920—1938. Jedna większa ma tarczę 3-polową z ozdobami kartusзовymi dokoła i w otoku napis: URZĄD MIEJSKI w JABŁONKOWIE) * MĚSTSKÝ ŮRAD v JABLUNKOVĚ * (owal 42—36 mm). Druga mniejsza ma ten sam herb 3-polowy w środku i napis kursywą w otoku: *Urząd*

miejski w Jabłonkowie) * *Městský úřad v Jablunkově* (38—31 mm). Podobne do tych dwóch pieczęci są też wydrukowane jako winiety na urzędowych drukach zarządu miejskiego.

Winiety te mają herb powyższy zakreskowany, z czego dowiadujemy się o barwach heraldycznych, dziś w mieście używanych. Widzimy więc, że pół orła jest czarne na tle złotym, Baranek biały na tle niebieskim i z zieloną murawą u dołu, oraz jabłoni zielona na tle czerwonym. Dawniejsi heraldycy, jak Widimsky i Siebmacher znają tylko Baranka, dają mu te same, co wyżej, kolory, a to biały na niebieskim tle, dodają tylko złotą aureolę przy jego głowie i białą choraągiewkę nad nim z czerwonym krzyżykiem⁵¹). Co do orła książęcego, to na etykietach miejskich kolory są, zdaje się, pomyłone. Orzeł bowiem czarny na tle złotym, to herb dolnośląski, a nie cieszyński. Ten winien być złoty na tle niebieskim.

JANKOWICE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, ma na swojej najstarszej pieczęci, sięgającej XVIII wieku, herb własny w postaci dwóch wolut, grzbietami ku sobie zwróconych. Pieczęć ta ma napis: IANKOWITZ.GEM:SIGL) PLESSNER CREYS (25 mm) i znalazła się w zbiorze p. wiz. Musioła. W połowie XIX wieku podzieliła się wieś na Jankowice miejskie i Jankowice książęce, przy czym pierwsze należały do miasta Pszczyny, drugie do książąt pszczyńskich. Pieczęcie ich jednak, jakie zna-

lażem na dokumentach z 1867 w Archiwum śląskim, nie mają żadnego herbu, lecz sam tylko napis niemiecki. Tak samo później, gdy obie wsie z powrotem złąły się w jedną gminę, zamówiono dla niej pieczęć bezherbową, z samym tylko napisem. Znalazła się na aktach z 1897, 1905 i 1909 w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Po przyłączeniu do Polski 1921 r., sporządziła sobie gmina jeszcze jedną pieczęć, ale niewłaściwie z orłem polskim w miejsce swego herbu. Pieczęć ta ma napis: *Gmina Jankowice*) * *Powiat Pszczyński* (32 mm) i jest do dziś dnia używana. Z powyższego wynika, że właściwie herbem wsi jest wyobrażenie XVIII-wieczne, które nazywamy wolutami. W kolorach może być złote na tle niebieskim.

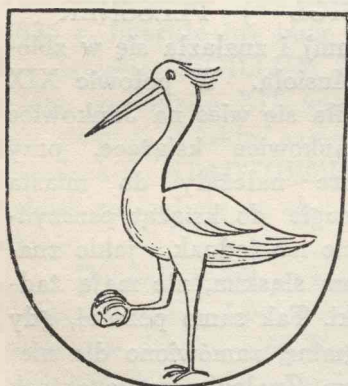
JANKOWICE RYBNICKIE

gmina wiejska w pow. rybnickim, pieczętuje się herbem, który wyobraża stojącego rybaka z wędką, na niej ryba na końcu. Widzimy go na pieczęci gminnej z czasów niemieckich XIX wieku⁵¹), a również na pieczęci z czasów polskich, gdzie zmieniony jest o tyle, że rybak zamiast wędki ma sieć w ręku. Pieczęć ta nosi napis: *Gmina Jankowice Rybnickie*) POWIAT / RYBNICKI (35 mm), powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia w użyciu. Herb opisany może mieć: biało ubranego ry-

baka, na czarnej ziemi stojącego, złotą wędkę i złotą rybkę, niebieskie tło. Inne pieczęcie biur gminnych są napisowe.

JANÓW

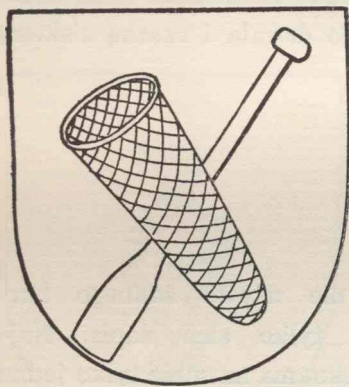

osada fabryczna w pow. katowickim, dawniej do bytomskiego należąca. W XVIII wieku stanowiła część państwa mysłowickiego i założona została w początkach XVIII wieku przez Jana hr. Mieroszewskiego, który od swego imienia Janowem ją nazwał i herbem swoim „Taczała” obdarzył. Herb ten, przedstawiający czapłę, stojącą na jednej nodze i trzymającą kamień w drugiej, widzimy po raz pierwszy na pieczęci dominalnej z napisem: *HERRSCHAFT MYSLOWITZ*) *BEUTHEN*

/ *KREIS* (28 mm), która znajduje się na akcie z 1855 r. w urzędzie gminnym. Ten sam herb widzimy też na pieczęci gminnej z czasów niemieckich XIX wieku, sprawionej już po powstaniu powiatu katowickiego, do którego Janów został przyłączony. Pieczęć ta nosi do-

koła czapli napis: GEMEINDE JANOW) * KR. KATTOWITZ * (30 mm) i ma odpowiednika w całkiem podobnej nalepce pieczętniej biało-czerwonej. Obie były w użyciu do końca pruskiego tu panowania. Ten sam herb widzimy jeszcze na 3 pieczęciach polskich z XX wieku. Jedna ma napis: *Gmina Janów*) + *powiat Katowice, Wojew. Śl.* + (37 mm). Druga ma napis taki sam, ale gwiazdki zamiast krzyżyków. Trzecia ma: *Radca sierot gminy Janów*) + *Okręg Janów* + (33 mm). Wszystkie używane są jeszcze dzisiaj. Poza tym są w użyciu jeszcze pieczęcie bezherbowe z samym napisem, jak: Główniej Kasy gminnej, pieczęć listowa, Gminnego Komitetu funduszu pracy i pieczęć listowa okręgu urzędowego. Herb wyżej opisany może być oddany w kolorach i może mieć białą czaplę o złotym dziobie na tle niebieskim⁵²).

JAROSZOWICE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb wyobrażający wiosło i sieć skrzyżowane ze sobą. Widoczny jest na pieczęci z XVIII wieku, z napisem: IAROSCHOWITZ.GEM:S) PLESSNER (CREYS (26 mm), używanej długo w XIX wieku⁵³). Herb ten jednak nie przeszedł do nowszej pieczęci, która powstała przy końcu XIX wieku i jest bezherbowa, z samym tylko napisem: GEMEINDE / JAROSCHOWITZ / KR. PLESS. (25 mm). Z czasów polskich

XX wieku pochodzą 2 inne pieczęcie; pierwsza, sprawiona ca 1922 r., jest czysto napisowa i ma: GMINA / JAROSZOWICE / POW. PSZCZYNA (36 mm). Druga, wykonana ca 1930, nosi orła polskiego najnowszego typu, oraz napis: RZECZPOSPOLITA POLSKA) * GMINA JAROSZOWICE, POW. PSZCZYNA * (44 mm), a jest do dzisiaj używana. Ponieważ orła użyto tu niewłaściwie, przeto herbem wsi zostanie godło pierwotne, które oddane w barwach może mieć złote wiosło i złotą sieć na tle niebieskim.

JARZĄBKOWICE

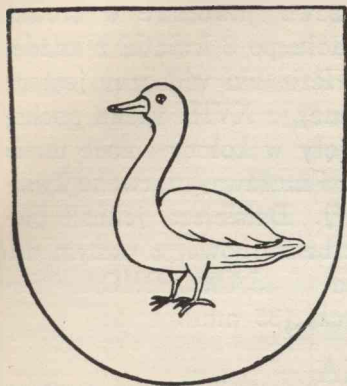
wieś w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem wieśniaka, rąbiącego siekierą drzewo. Widzimy ten herb na pieczęci z XVIII wieku, z napisem: IARZOMBKOWITZ.GEM) PLES-SNER / CREYS (25 mm), która się znalazła na dokumentach z 1855—58 r. w Archiwum śląskim. W najnowszych czasach nie powtórzono tego herbu, lecz dano na pieczęć sam napis: GMINA JARZĄBKOWICE) POWIAT / PSZCZYNSKI (33 mm). Powstała ona po 1921 r. i używana jest do dziś dnia.

Przywołany do życia herb pierwotny i oddany w kolorach może mieć: zielone drzewo i murawę, czarno ubranego drwala i czarną siekierę na białym tle.

JASIENICA

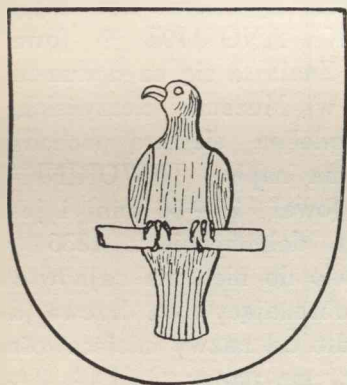
gmina wiejska w powiecie bielskim, nie używa żadnego herbu, lecz na pieczęciach swoich daje tylko sam napis. Najdawniejsza z nich, pochodząca z XVIII wieku, ma na sobie tylko jedno słowo: HEINTZ / ENDORF (24—22 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 w Muzeum cieszyńskim. Druga, późniejsza, nosi napis: GEMEINDE VORSTAND / *Heinzendorf-Jesieniec* / BEZ. BIELITZ (35 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Pieczęć z polskich czasów pochodząca ma orła polskiego i napis: URZĄD GMINNY / * *Jasienica* * / *pow. Bielsko*. (33 m). Nieco później sprawiono drugą podobną, która ma również małego orła polskiego i napis: URZĄD GMINNY / JASIENICA / POW. BIELSKO (33 mm), a jest do dziś dnia używana.

JASTRZĘBIE DOLNE

wieś w pow. rybnickim, nosiła w herbie gęś, kroczącą w lewo. Taki herb przedstawia pieczęć z XVIII wieku pochodząca i długo w XIX wieku jeszcze używana⁵⁴). Mimo to najnowsza pieczęć polska ma na sobie tylko napis bez herbu: *Gmina Jastrzębie Dolne | powiat | rybnicki* (31 mm). Powstała ona po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Herbem zatem jest gęś, która oddana w barwach może być białą, z żółtym dzióbem i nogami na tle niebieskim.

JASTRZĘBIE GÓRNE

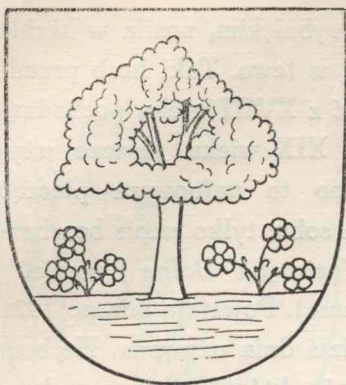

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa pieczęci z wyobrażeniem jastrzębia siedzącego na gałęzi, ma zatem herb od swej nazwy urobiony. Jest to pieczęć, powstała po 1921 r., z napisem: *Gmina Jastrzębie Górne*) □ *powiat | RYBNICKI* □ (32 mm) i używana do dziś dnia. Herb ten oddany w kolorach może mieć złotego jastrzębia, czarną gałąź i niebieskie tło. Pieczęcie rozmaitych biur i urzędów gminnych, dziś używane, są już bezherbowe.

JASTRZĘBIE ZDRÓJ

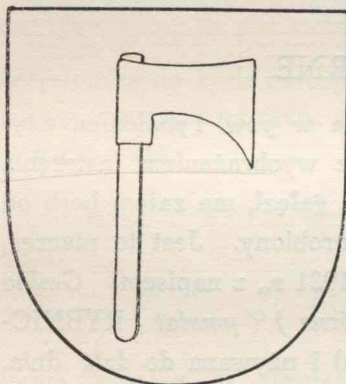
gmina wiejska w powiecie rybnickim, nie ma herbu własnego, lecz posługuje się pieczęcią z samym napisem: * *GMINA * Jastrzębie Zdrój | WOJEW. SL.* (31 mm). Również pieczęcie urzędów gminnych są bezherbowe.

JAWORNICA

wieś w pow. lublinieckim, posiada herb własny od swej nazwy urobiony, który wyobraża drzewo jaworowe w środku stojące, a u dołu po 3 kwiatki z każdej jego strony. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, a ujęty w kolory może mieć: zielony jawor i murawa, czerwone kwiaty i białe tło⁵⁵). Dzisiejsza jednak pieczęć jest już bezherbowa, z samym napisem: *Gmina / JAWORNICA / Powiat Lubliniecki* (35 mm).

JAWORZYNKA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, pieczętowała się dawniej siekierą. Znamy 2 pieczęcie z wyobrażeniem siekiery pionowo ustawionej. Jedna z nich pochodzi z 1702 r. i należy do najstarszych, a w koło tego herbu nosi napis: *IAWORZYNKA ANO 170Z ** (owal 25—21 mm). Znalazła się na dokumencie z 1801 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga z podobną siekierą pochodzi z 1816 r., ma napis: *IAWORINKA ANO 1816* (owal 24—20 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1836 r.

w tym samym Muzeum. W przeciwieństwie do nich ma najnowszą pieczęć gminna herb zupełnie inny, bo wyobrażający dwa drzewa jaworowe, przy sobie rosnące, a zatem godło od nazwy miejscowości urobione. Pieczęć ta powstała po 1918 r., ma napis: *GMINA JAWORZYNKA* (33 m) i jest do dziś dnia w użytku. Z tych dwóch herbów bardziej miarodajny jest starszy, gdyż około 200 lat w użyciu będący. Oddany w kolorach może mieć: srebrną siekierę o złotej rączce i niebieskie tło.

JAWORZE

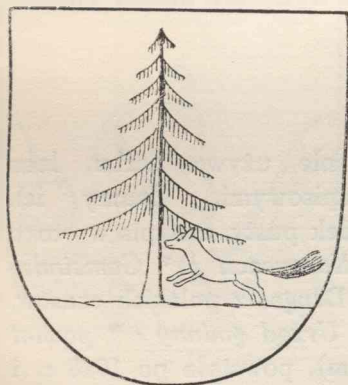
gmina wiejska w powiecie bielskim, używała za czasów austriackich pieczęci bezherbowej z napisem dwujęzycznym polsko-niemieckim: *PRZEŁOŻEŃSTWO GMINY / JAWORZE / ERNSDORF / GEMEINDE VORSTAND* (25—44 mm), która jest

wyciśnięta na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Jednakże za czasów polskich wprowadziła na pieczęć godło, przedstawiające snop zboża, za którym skrzyżowane kosa i grabie. Jest to pieczęć powstała po 1918 r. z napisem: * URZĄD GMINNY *) JAWORZE (34 mm) i była kilka lat używana. Ten sam herb nosi druga pieczęć z ostatnich czasów, która ma napis: *Przełożństwo gminy*) * Jaworze * (33 mm). Umieszczany tu herb oddany w barwach może mieć: złoty snop, srebrną kosę, złote drzewca i niebieskie tło. Rysunek jak u Bładnic Dolnych (por.).

JEDLINA

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, posiada pieczęcie bezherbowe. W czasach niemieckich na początku XX wieku używała pieczęci z orłem pruskim i napisem: *Gemeindevorstand Jedlin*). *Kreis Pless*. (31 mm). Później w czasach polskich sprawiła sobie pieczęć bezherbową z rokiem 1921 w środku i z napisem: *Gmina Jedlina*) * *Powiat Pszczyński* * (30 mm). Pieczęć ta do dzisiaj jest używana.

JEDŁOWNIK

dłę, lecz dąb. Napis na niej: *Gmina Jedłownik*) * *POWIAT* *) *RYBNICKI* (35 mm). Powstała po 1921 r., a używana jest do dnia dzisiejszego. Herb ten ujęty w barwy może mieć zielone drzewo i zieloną murawę, czerwonego lisa i białe tło, drzewo jednak winno być iglaste tj. jodła, jak na starszej pieczęci figuruje.

wieś w pow. rybnickim, używa herbu częściowo z nazwy miejscowości urobionego, który wyobraża jodłę samotnie rosnącą i lisa ku niej idącego. Znamy 2 pieczęcie z takim herbem. Jedna starsza, pochodzi z XVIII wieku i ma napis: *G. IEDLOWNIK*) *RYBNIKER* / *KREIS* (28 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁵⁶) (por. fig.). Druga jest nowsza i ma herb o tyle zmieniony, że przedstawia owego lisa, jak wdrapuje się na drzewo i to nie na jod-

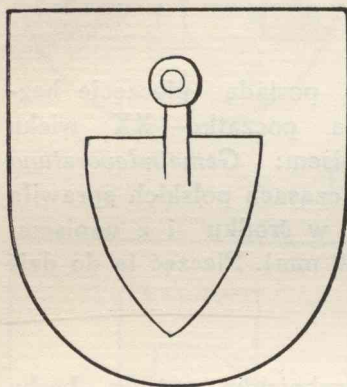

Jedłownik

JĘDRYSEK

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, nie używa herbu, lecz posiada pieczęć z samym napisem: *Zarząd gminy / Jędrysek / powiat Tarnogórski* (32 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś dnia jest w użyciu.

JEJKOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb, wyobrażający żelazo od kopaczki, podobnie jak w Gorzycach. Widać go na pieczęci z XVIII wieku, z napisem *GEMI IEVKOWITZ) RYBNIKER / KREIS* (30 mm), która znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁵⁷). Widać go też na najnowszej pieczęci, powstałej po 1921 r., która nosi napis: *GINA JEJKOWICE) powiat / * RYBNICKI ** (32 mm) i jest dotychczas używana. Herb na nich wyrażony można pokolo-

rować: złota kopaczka, niebieskie tło.

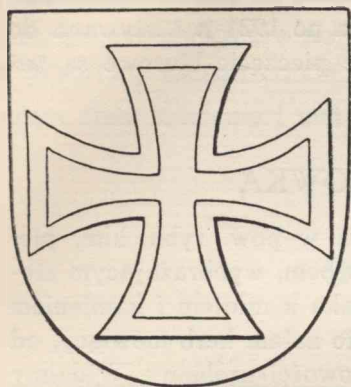
KACZYCE

gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęciami czysto napisowymi. Znamy ich dwie, niemiecką i polską. Pierwsza ma środek pusty, a napis w otoku dwujęzyczny: *Przełożęństwo gminy w Kaczcach) * Gemeinde-vorstand Katschitz ** (owal 28—48 mm). Druga, z polskich czasów, jest bezherbową, z samym tylko napisem: *Urząd gminny ! * powiat Cieszyn * / w Kaczcach* (owal 23—42 mm), powstała po 1918 r. i do dziś dnia jest w użyciu.

KALETY

gmina wiejska w powiecie lublinieckim, nie posiada herbu, lecz posługuje się pieczęciami z samym napisem: *Gmina / KALETY / Powiat Lubliniecki*. W czasach polskich XX wieku powstały 3 tego rodzaju pieczęcie (35, 30, 27 mm), nadto również napisowa pieczęć Kasy gminnej, które są do dziś używane.

KALINA

wieś w pow. lublinieckim, używała w XIX wieku herbu, przedstawiającego żelazny krzyż wojskowy niemiecki. Widoczny jest na pieczęci gminnej w połowie XIX wieku powstałej, z napisem: GEMEINDE KALLINA (27 mm), która jest wyciśnięta na dokumencie z 1888 r. w Archiwum śląskim. Oddany w kolorach może być tylko czarny krzyż na białym polu⁵⁹). W ostatnich jednak czasach używa gmina pieczęci bezherbowej z samym napisem: *Gmina / KALINA / Powiat lubliniecki* (33 mm).

KAMIEN

gmina wiejska w pow. świętochłowickim, dawniej do bytomskiego należąca, używa dziś kilku pieczęci, z których na trzech występuje specjalne godło, mianowicie górnik z kilofem w rękę w wąwozie między skałami. Pieczęcie dawniejsze, z czasów niemieckich, są bezherbowe, z samym napisem, mimo że znamy ich 3 rozmaite, znalezione na dokumentach z r. 1879, 1894 i 1914 w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. Godło wymienione weszło zatem w użycie dopiero za czasów polskich, po 1921

r., a to na 3 pieczęciach, równocześnie używanych. Jedna ma napis *Województwo Śląskie) Powiat Świętochłowicki / Gmina / ❖ KAMIEN ❖* (43 mm). Druga ma napis podobny, ale rozmiary 38 mm, trzecia należy do Kasy gminnej (35 mm). Poza tym istnieje jeszcze jedna pieczęć gminna, ale bezherbowa z samym napisem (32 mm). Opisany herb można pokolorować i dać: złote skały, czarny górnik, srebrny kilof i niebieskie tło.

KAMIEŃ NAD ODRĄ

wieś w powiecie rybnickim, posiada pieczęć bezherbową, z napisem: GMINA / KAMIEN / nad Odrą / POWIAT RYBNICKI (33 mm). Jest to pieczęć, sprawiona po 1921 r. i używana do dziś dnia. Starsze są nam nieznane, inne pieczęcie biurowe są też napisowe.

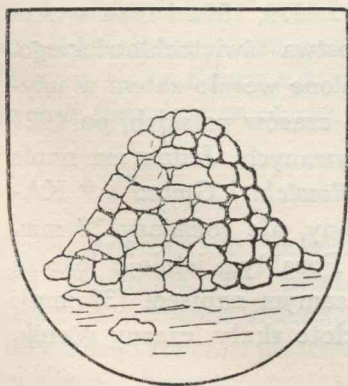
KAMIEŃ POD RZĘDÓWKĄ

gmina wiejska w pow. rybnickim, pieczętuje się herbem, wyobrażającym stojącego wieśniaka z młotem i kamieniem w ręku. Jest to zatem herb mówiący, od nazwy miejscowości urobiony. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku, która długie lata w XIX wieku była w użyciu⁶⁰), a także na dzisiejszej pieczęci gminnej. Na tej herb jest o tyle zmieniony, że zamiast młotka trzyma kamieniarz jakby rożek, w napisie zaś: GMINA KAMIEN) powiat rybnicki / pod - Rzęd (29 mm). Herb ujęty w barwy może

mieć czarno ubranego kamieniarza, złoty młotek, srebrny kamień i niebieskie tło. Inne pieczęcie biurowe są już bezherbowe i czysto napisowe.

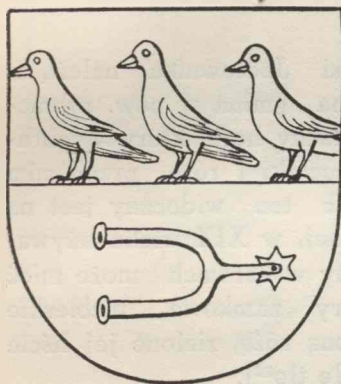
KAMIENICA

gmina wiejska w pow. lublinieckim, posiada również herb od nazwy swej urobiony, mianowicie kupę kamieni. Znamy z nim 3 pieczęcie niemieckie. Najstarsza pochodzi z XVIII wieku i znalazła się na dokumencie z 1802 r. w Archiwum śląskim. Napis jednak miała nieczytelny (21 mm). Druga została sprawiona w 1805 r. i nosi w otoku napis: GEMEINE CAMNITZ / 1805 (21 mm), a wyciśnięta została na aktach z 1869 i 1871 w wymienionym Ar-

chiwum. Trzecia z tym samym herbem jest jeszcze późniejsza i używana była aż do polskich czasów XX wieku. Opisany wyżej herb jest jednak i dziś aktualny i występuje też na obecnie używanej pieczęci gminnej, która nosi w otoku napis: **GINA KAMIENICA) * POWIAT LUBLINIECKI *** (31 mm). Oddany w kolorach może mieć: złote kamienie i niebieskie tło⁶¹).

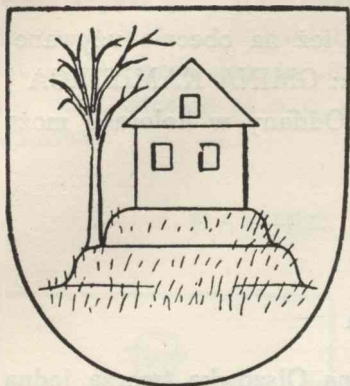
KAMIENICA

razem z Górną Olszówką tworzą jedną gminę wiejską w pow. bielskim i należą do dóbr ks. Sułkowskiego. Za czasów austriackich używały pieczęci bezherbowej z napisem: **GEMEINDE VORSTAND / KAMNITZ / UND / OBEROHLISCH** (owal 18—29 mm), którą znaleźliśmy na akcie z 1901 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Za polskich zaś czasów używa gmina pieczęci herbowej, ale z herbem swego właściciela, jako księcia bielskiego. Tarcza herbowa nakryta szyszakiem i pióropuszem,

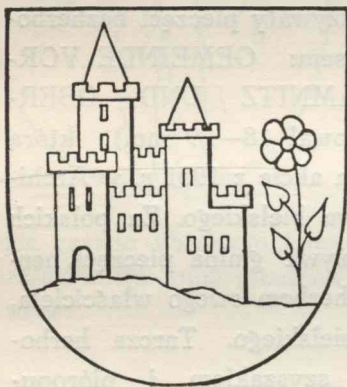
a podtrzymywana przez dwa lwy ukoronowane, umieszczona jest na paludamencie z mitrą książęcą na wierzchu. W środku tarczy jest ledwie widoczny herb księstwa bielskiego, 3 kruki i ostroga pod nimi, ale rysowany tak, że kruki jak topole wyglądają. Dokoła czytamy napis: *** URZĄD GMINNY *) KAMIENICA / GÓRNA OLSZÓWKA** (owal 45—35 mm). Pieczęć ta, sprawiona zaraz po 1918 r., jest do dziś dnia w użyciu. Użyty na niej herb powstał w XVIII wieku i ma trzy czarne kruki na polu czerwonym w górnej połowie tarczy i srebrną ostrogę również na tle czerwonym w dolnej połowie. Inne pieczęcie gminne i biurowe są już czysto napisowe i mówią tylko o Kamienicy, nie wspominając Olszówki.

KAMIONKA

wieś w pow. pszczyńskim, pieczętowała się herbem, wyobrażającym dom z trójkątnym dachem, stojący jakby na stopniach z drzewem u boku. Godło takie widoczne jest na pieczęci gminnej z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: KAMIONKA GEMEINE SIG) PLESSNER / CREYS (30 mm). Odcisk jej znalazł się w zbiorze p. wiz. Musioła. Herb ten oddany w kolorach może mieć zielone drzewo i murawę na stopniach, czerwony dom i białe tło.

KARKOSZKI

kolonia do wsi Jedłownika należąca, dawniej osobna gmina w pow. rybnickim, miała własny herb, który wyobrażał zamek rycerski i różę przed nim rosnącą. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, w XIX wieku używanej, a oddany w barwach może mieć czerwone mury zamkowe, niebieskie dachy, czerwoną różę, zielone jej liście i murawę, białe tło⁶²).

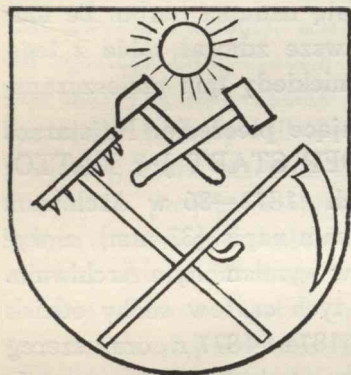
KARPENTNA

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana od XVII wieku, używała pierwotnie herbu z wyobrażeniem niecki albo dzieży. Widzimy ją na najstarszej pieczęci z 1702 roku z napisem: * KARPENTNA * ANNO 1702 (owal 26—20 mm), która znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim (fot.). Herbu tego nie mają już pieczęcie nowsze, jakie powstały w czasach czeskich. Znamy ich dwie. Jedna

ma w środku napis: *Karpentna*, a wokoło PŘEDSTAVENSTVO OBCE * (32 mm) i używana była w pierwszych latach rządów czeskich po 1920 r. Druga ma również sam tylko napis dwujęzyczny czesko-polski: *Úřad svobodné obce) Karpentna / * Úřad wolnej gminy) Karpentna ** (37 mm) i była w użyciu do 1938 r. Herbem wobec tego są niecki, które mogą być złote na tle niebieskim.

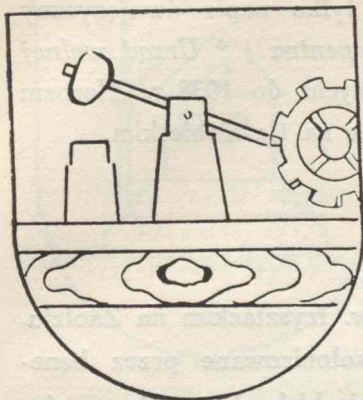
KARWINA

miasto w pow. fryszackim na Zaolziu, pierwotnie skolonizowane przez benedyktynów tyńskich, dziś główna siedziba zagłębia górniczego, została miastem dopiero w 1909 r. i od tego czasu używa herbu, który wyobraża pod promienistym słońcem 2 skrzyżowane młotki górnicze, niżej rok 1909, a pod nim grabie skrzyżowane z kosą. Prawdopodobnie grabie i kosa były godłem herbowym gminy przed 1909 r., młotki zaś dodane zostały dla zaznaczenia górniczego charakteru miejscowości.

Herb taki otoczony wieńcem lauru, widoczny jest na pieczęci XX-wiecznej z napisem: MĚSTSKÝ ÚŘAD) * KARVINNA * (35 mm), która powstała i używana była w pierwszych latach okupacji czeskiej ca 1925 roku. Później sprawiono drugą z podobnym wyobrażeniem herbowym, tylko że w nim zamiast grabi i kosa dano 2 gałązki palmowe, a dokoła w dwóch wierszach napis: * MĚSTSKÝ ÚŘAD * / KARVINNA // * MIEJSKI URZĄD *) KARWINA (37 mm). Używano jej już do końca rządów czeskich w 1938 roku. Widoczny tu herb może być oddany w kolorach, malując słońce złote, młotki i kosę czarne, drzewca złote, a: tło niebieskie.

KATOWICE

dzisiejsza stolica województwa śląskiego, wyrosły na miasto dopiero w 1865, stolicą powiatu stały się w 1873, a stolicą kraju w 1922 r. W r. 1867 otrzymały zatwierdzenie herbu, który wyobraża młot mechaniczny nad kowadłem, umieszczony na osi i poruszany kołem zębatym. Na pieczęciach herb ten występuje zwykle w tarczy i pod maszyną ma umieszczoną datę 1865, 1866 lub 1867, a więc datę początków miasta, lub datę nadania herbu. Że magistrat nie zawsze zdawał sobie z tego dokładnie sprawę, świadczy i data 1866, niekiedy tam umieszczana.

Z czasów niemieckich mamy następujące pieczęcie: Najstarsza z datą 1867 ma napis: *MAGISTRAT DER STADT) * KATTO-WITZ ** (31 mm) i znajduje się na aktach 1872—86 w Archiwum śląskim. Młodsza zaś ma datę 1866 i taki sam napis (32 mm), a wyciśnięta jest na dokumentach z 1895 i 1896 w wymienionym Archiwum. Z tym samym napisem istnieje jeszcze z tych czasów suchy odcisk (26 mm), widoczny na niektórych aktach z 1874 i 1877 r., oraz szereg nalepek pieczętnych z datą 1867 i napisem niemieckim jak poprzednio (31 mm). Znane mi są nalepki w kolorach: białoczerwonym, czarnoczerwonym i białoniebieskim, wszystkie ze zbioru p. wizyt. Musioła.

Za czasów polskich nie zmieniono rysunku herbu, ani nawet kształtu tarczy na pieczęciach miejskich, ale tylko dano datę 1865, jako rok założenia miasta. Główne pieczęcie magistratu zmienione w 1922 i do dziś używane są: jedna z napisem: *MAGISTRAT MIASTA KATOWIC* (34 mm), oraz druga z: *Magistrat miasta Katowic) Władza polityczna I instancji* (36 mm). Z takim samym herbem i datą 1865 istnieje cały szereg innych pieczęci miejskich, z których wymieniam:

- a) Miejski Urząd budowlany w Katowicach
- b) Urząd Budownictwa Naziemnego
- c) Urząd Budownictwa Podziemnego

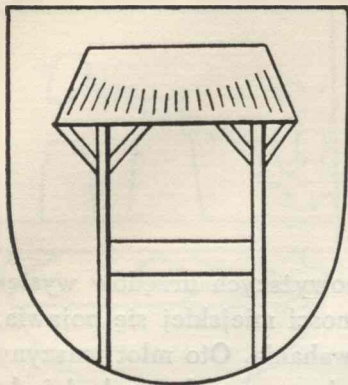
- d) Biuro Mieszkania miasta
- e) Urząd wykonawczy
- f) Miejska kasa podatkowa
- g) Zarząd ogrodów miejskich
- h) Szpital miejski
- i) Wydział podatkowy Magistratu
- j) Główna kasa miejska
- k) Dyrekcja rzeźni miejskiej
- l) Kasa rzeźni miejskiej.

Herb miejski, jaki na pieczęciach powyższych urzędów występuje i jaki również gdzie indziej na własności miejskiej się pojawia, zdradza w rysunku swoim pewne drobne wahania. Oto młot maszyny jest zwykle poziomy, ale czasem podniesiony, zwykle dochodzi do osi zębatego koła, czasem jednak wychodzi tylko z części środkowej, pod maszyną jest czasem belkowanie, a czasem jednolita przestrzeń. Szczegóły te były kilkakrotnie omawiane na posiedzeniach Rady miejskiej, która już dnia 20 IX 1933 przesłała do zatwierdzenia Ministerstwa projekt następującego herbu: na złotym tle młotownia koloru stalowego z kołem zębatym z prawej, a młotem i kowadłem z lewej strony. Młot ma być w pozycji podniesionej. W środku nad młotem widoczna jest tarcza czerwona z białym orłem polskim, otoczona niebieską obwódką. Pod maszyną przestrzeń niebieska a w koło tarczy również niebieska obwódka.

Powyższy projekt nie uzyskał zatwierdzenia w Ministerstwie, a to ze względu na błędy i braki natury heraldycznej. Wobec czego został przerobiony i na posiedzeniu Rady miejskiej z 17 XII 1936 na nowo przedyskutowany. Nowy projekt przesłany do zatwierdzenia nie nosi już tarczy z orłem, ma taką jak dawniej młotownię stalową (czarną) na tle złotym, daje tylko nową dolną część tarczy, mianowicie jako fundament młotowni belkę brunatną, pod nią zaś pas błękitny. Zatwierdzenie tego projektu nadeszło w ciągu 1937 r.

Herb powyższy jest pewnego rodzaju nawiązaniem do historii tej miejscowości. Jest w nim młotownia dlatego, gdyż miejscowość ta zwała się w XVIII wieku „Boguschützer Hammer” Bogucicką kuznicą, w której znajdował się młyn wodny. Pas dolny koloru niebieskiego ma oznaczać właśnie tę wodę, oraz rzeczkę Rawę, która płynie przez Katowice⁶³).

KICZYCE

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb wyobrażający rodzaj szopy, na dwóch słupach wspartej. Widzimy go na pieczęciach gminnych, których znamy 4. Najstarsza z nich pochodzi z XVIII wieku i ma dach trójkątny. Znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim (31 mm), ale napis jej jest nieczytelny. Druga sprawiona została w 1856 i ma tę datę u spodu, nad szopą zaś nosi napis: GMINA KICZYCA (26 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1866 r. w Archiwum Starostwa biel-

skiego. Trzecia pieczęć z rzędu ma datę 1898 i napis dwujęzyczny: GEMEINDE KITSCHITZ) GMINA KICZYCE (30 mm), a znalazła się na akcie z 1907 r. w wymienionym Archiwum. Ostatnia wreszcie w polskich już czasach powstała, ma na sobie datę 1922 i napis: URZĄD GMINNY) KICZYCE (37 mm) i jest używana do dziś dnia. W rysunku herbu są na tych pieczęciach drobne różnice. I tak, jeżeli na najstarszej pieczęci dach szopy jest trójkątny, to na 3 dalszych jest podłużny. Na dwóch pierwszych pieczęciach połączone są nadto słupy deską poziomą, natomiast na dwóch ostatnich pieczęciach z 1898 i 1922 zwisa ze środka dachu belka, która się jednak nie tłumaczy. Ewentualne kolory tego herbu mogą być: złota szopa i niebieskie tło.

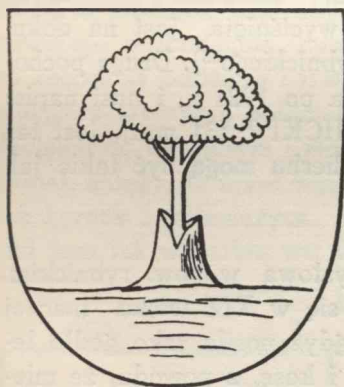
KISIELÓW

wieś w pow. cieszyńskim, używa herbu z wyobrażeniem wieśniaka, który napadnięty dusi wilka. Znamy 4 rozmaite pieczęcie z takim herbem. Najstarsza pochodzi z XVIII w., ma napis GEMEINRATH SIE :: KISILAU (25 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga jest nieco młodsza, nosi napis GEMEINSIGEL : KISELU (owal 26—25 mm) i znalazła się na akcie z 1863 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Zaraz po-

tem, w 1864 roku sprawiono nową pieczęć z napisem: GEMEINDE KISELAU 1864 (owal 27—25 mm) i wyciśnięto na dokumencie z 1865 roku w wymienionym Archiwum. Wreszcie w XX już wieku, jeszcze za czasów austriackich, sprawiono czwartą pieczęć z napisem: * GMINA KISIEŁÓW * GEMEINDE KISELAU (36 mm), która do dziś jest używaną, z tym, że w 1922 roku wyskrobano na stemplu napis dolny niemiecki, a zostawiono tylko polski. Herb na tych pieczęciach widoczny, podobny jest do herbu wsi Iłownicy, tylko tu mężczyzna wilka dusi. W kolorach może się przedstawiać następująco: czarno ubrany mężczyzna, złoty wilk, niebieskie tło.

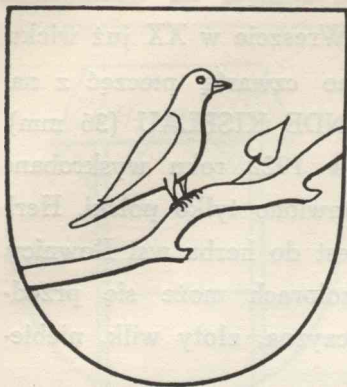
KLESZCZÓW

wieś w pow. rybnickim, używała herbu z wyobrażeniem drzewa liściastego, które ze starego pnia wyrasta. Taki rysunek przynosi najstarsza pieczęć gminna, z XVIII może wieku pochodząca, z napisem: GEM.KLISCZOW) RYBNIKER / KREIS (28 mm), która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Natomiast pieczęć dziś używana jest bezherbową i nosi sam napis: GMINA /

KLESZCZÓW / powiat rybnicki (32 mm). Ponieważ wieś należała do miasta Żory, przeto w wielu wypadkach, akta tej wsi dotyczące mają pieczęć tego miasta na sobie. Herbem jej jednakowoż jest opisane wyżej wyobrażenie, które ujęte w barwy, może mieć: zielone drzewo i murawę, białe tło⁸⁴).

KŁODNICA

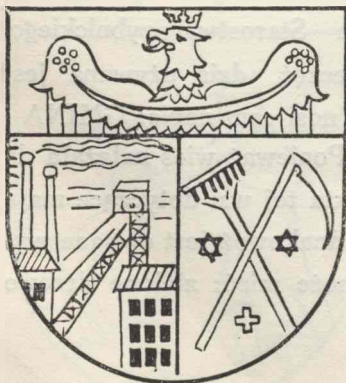
wieś w pow. katowickim, posiada w herbie ptaka na gałęzi siedzącego. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, powstałej ca 1873 r., która nosi napis: GEMEINDE KŁODNITZ) * KREIS KATTOWITZ * (26 mm), a której tłok oryginalny znajduje się dziś w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Powyższy herb powtarza się również na nowszej polskiej pieczęci XX wieku, która dziś jest używana i nosi napis: *Gmina Kłodnica*) * pow. Katowicki * (31 mm). Herb ten oddany

w barwach może mieć czarną gałązkę, złotego ptaka i niebieskie tło. Inne pieczęcie gminne dziś używane herbu tego nie posiadają.

KŁOKOCIN

wieś w powiecie rybnickim, posiada herb z wyobrażeniem koguta, który jest znany z dwóch pieczęci tej gminy. Pierwsza pochodzi jeszcze z XVIII wieku, nosi zniszczony w części napis... RYBNIKER / KREIS (30 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁶⁵). Druga pochodzi z ostatnich polskich czasów, sprawiona po 1921 r. i nosi napis: GMINA KŁOKOCIN) □ POWIAT RYBNICKI □ (31 mm), jest też do dziś dnia używana. Rysunek i kolory herbu mogą być takie jak we wsi Grodziec (por.).

KNURÓW

osada przemysłowa w pow. rybnickim, pieczętowała się w XIX wieku inaczej niż obecnie, gdyż nosiła jako godło lemiesz, grabie i kosę, z powodu, że mieszkańcy więcej rolniczym zajęciom się oddawali. Pieczęć z takim herbem pochodzi z początków XIX wieku, ma napis: GEM.KNUROW) RYBNIKER / KREIS (25 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁶⁶). Gdy jednak w XX wieku zaczęły tu powstawać szyby i fabryki i wieś zamieniała się na

ośrodek przemysłowy, wówczas zmieniono herb, tworząc tarczę 3-polową: w pierwszym górnym polu widoczna jest górna połowa orła śląskiego z koroną na głowie i półksiężcem na piersiach; w drugim polu widać zabudowania fabryczne i kopalniane, w trzecim polu grabie i kosę skrzyżowane, a między nimi 2 gwiazdy i krzyżyk. Taki herb nosi pieczęć gminna, sprawiona po 1921 r. z napisem dookoła: * GMINA KNURÓW *) POW. RYBNIK. WOJ. SL. * (40 mm), będąca dzisiaj w użytku. Ten sam herb nosi jeszcze druga pieczęć gminna do laku z napisem: * * GMINA KNURÓW * *) POW. RYBNIK WOJ. SL. (41 mm) — oraz pieczętka mała używana do czeków i dowodów osobistych z napisem: GMINA KNURÓW) *pow. Rybnik Woj. Sl.* (23 mm). Także i dwie pieczęcie, dziś używane, Kasy gminnej mają herb powyższy w środkowym kole. Jedna większa ma napis: KASA GMINNA KNURÓW) * *pow. Rybnik* * (39 mm), druga mniejsza ma: KASA GMINNA KNURÓW) *pow. Rybnik* (23 mm). Natomiast bezherbowa i z samym napisem są pieczęcie: a) Biura ewidencji ruchu ludności, b) Biura meldunkowego, c) Biura opieki społecznej, d) Pieczęć listowa gminna, e) listowa okręgu urzędowego, f) Komitetu funduszu pracy. Orła zaś polskiego noszą jak zwykle: g) Urząd stanu cywilnego i h) Naczelnik okręgu urzędowego. Wszystkie są to pieczęcie dziś używane, a podobnie i herb gminny jest najnowszego pochodzenia, powstały dopiero w polskich czasach. Jeżeli go zechcemy oddać w barwach, to możemy dać: czarnego orła na tle złotym z srebrnym półksiężcem, czarne zabudowania o czerwonych dachach na tle białym i złote narzędzia na tle niebieskim. Nadmienić jednak należy, że orzeł winien tu być górnośląski, złoty na niebieskim, bez korony i półksiężca. Zabudowania fabryczne mają tu rysunek taki sam jak w herbie wsi Czerwionki, również 3-polowym (por.).

KOBIELICE

wieś w pow. pszczyńskim, pieczętuje się w XIX wieku herbem z wyobrażeniem konia, biegnącego w lewo, nad nim półksiężyc. Jest to herb mówiący od nazwy Kobielice — kobyła urobiony. Widać go na pieczęci z połowy XIX wieku, która ma napis: KOBIELITZER. GEMEINDE.S.) PLESSNER / KREISSES i wyciśniętą jest na dokumencie z 1860 w Archiwum śląskim. Dzisiaj jednakże pieczętuje się gmina niewłaściwie orłem polskim. Używa go mianowi-

cie na pieczęci gminnej z napisem: *Gmina Kobielice*) * *Powiat Pszczyna* * (35 mm), która powstała po 1921 r. Inne pieczęcie są nieznane.

KOBIÓR

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, ma na każdej swojej pieczęci herb inny. Na najstarszej, z początku XIX wieku pochodzącej pieczęci, wyobrażone jest popiersie papieża z tiarą na głowie i krzyżem potrójnym w ręce, z aureolą, a więc św. Urbana, który jest patronem tutejszej gminy. Pieczęć ta ma napis: SIEGEL DER GEMEINDE) KOBIER / KR.PLESS (25 mm) i używana była w pierwszej połowie XIX wieku⁶⁷). Następna pieczęć jednak zmieniła herb o tyle, że zamiast pa-

pieża dała św. Jana Kantego, w popiersiu, z biretem na głowie i krzyżem podwójnym w ręku, choć bez aureoli. Może to być również św. Jan Nepomucen. Pieczęć ta ma napis: SIEGEL DER GEMEINDE) KOBIER / KR.PLESS (25 mm) i znalazła się w dokumentach z 1843, 1867, 1873 r. w Archiwum śląskim. Trzecia, już z polskich czasów pochodząca pieczęć przynosi znów orła polskiego i ma napis: * GMINA *) KOBIÓR (32 mm), a jest do dziś dnia używana. Z przytoczonych tu godeł najbardziej miarodajne jest pierwsze z papieżem św. Urbanem, które oddane w barwach może mieć: biało ubranego papieża, ze złotą tiarą, aureolą i krzyżem, na tle niebieskim.

KOBYLA

wieś w pow. rybnickim, znaną nam jest z dwóch pieczęci, na których występują dwa zupełnie inne herby. Pieczęć pierwsza sprawiona w 1849 r. wyobraża kosę i grabie skrzyżowane, nad nimi wyjątkowo polski napis: *Gromada Kobyla*, a pod nimi rok 1849 (32 mm). Używana była aż do początków panowania polskiego, a jej oryginalny stempeł przechowany jest dzisiaj w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Druga natomiast pieczęć z polskich

czasów już pochodząca wyobraża ptaka stojącego na belce i zrywającego się do lotu, oraz nosi napis: GMINA KOBYLA) * POWIAT RYBNICKI * (35 mm), a jest do dziś dnia w użytku. Pomieszczony na niej herb, gdy oddamy w barwach, możemy mieć: złotego ptaka, białą belkę i niebieskie tło.

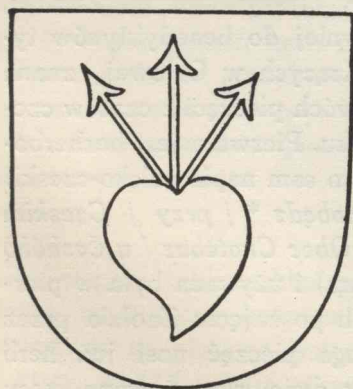
KOCHANOWICE

z samym tylko napisem: GMINA / KOCHANOWICE / POWIAT LUBLINIECKI (34 mm).

gmina wiejska w pow. lublinieckim, posiada herb, wyobrażający wieśniaka z siekierą na ramieniu, idącego między dwoma drzewami. Taki herb widzimy na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis: KOCHANOWIZ GEM...) LUBLINITZ / CREYS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1842 r. w Archiwum śląskim⁶⁸). Herb ten oddany w barwach może mieć czarno ubranego robotnika z niebieską siekierą, zielone drzewa i murawę, białe tło. Dziś jednak używa gmina pieczęci bezherbowej,

KOCHCICE

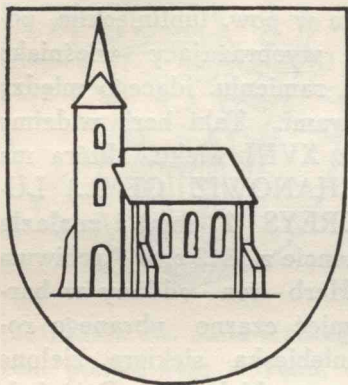

herbem będzie wyobrażenie pierwsze, które oddane barwnie może

gmina wiejska w pow. lublinieckim, znana mi jest z dwóch pieczęci, herbowej i bezherbowej. Pierwsza, pochodząca może jeszcze z XVIII wieku, wyobraża serce z wystającymi zeń trzema strzałami. Posiada napis: KOCHTZITZ GEMEIN.SIGEL (26 mm) i znalazła się na dokumencie z 1842 r. w Archiwum śląskim. Druga ma tylko sam napis: *Siegel für die / Gemeinde / Kochtztitz / Kreis / Lublinitz* (28 mm) i wyciśnięta jest na aktach z 1895 i 1898 wymienionego Archiwum. Wobec tego

mieć: czerwone serce i niebieskie strzały na tle złotym. Po r. 1922 i aż do obecnych czasów używa jednak gmina pieczęci bezherbowej z samym napisem: *Gmina / KOCHCICE / Powiat Lubliniecki* (33 mm). Przywrócenie dawnego oryginalnego godła byłoby zatem pożądane.

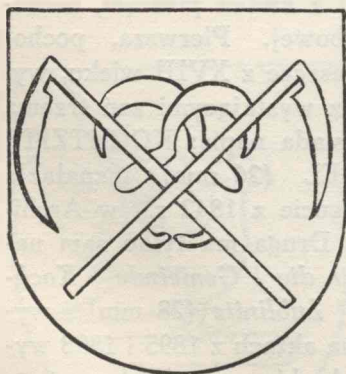
KOCHŁOWICE

osada przemysłowa w pow. katowickim, dawniej wieś kościelna, z kościołem pierwotnie drewnianym, a od 1805 r. murowanym. Ten właśnie kościół stanowi tu wyobrażenie napieczątne, rysowany z wieżą na froncie i trzema wysokimi oknami w nawie bocznej. Tak go widzimy na pieczęci z napisem: *Gmina Kochłowice) * Pow. Katowicki ** (32 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Godło to oddane w barwach może mieć kościół czerwony, dach i murawę zielone, tło

białe. Poza tym używa gmina jeszcze kilku pieczęci bezherbowych z samym napisem, jak: do listów, Biura wojskowego, Biura ewidencji, Wydawnictwa kart kwitowych, Funduszu pracy, Opieki nad bezrobotnymi, Pośrednictwa pracy etc.

KOCOBĘDZ

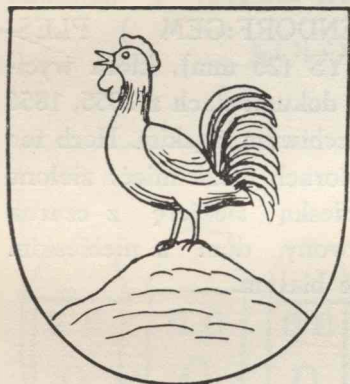
wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, należąca dawniej do benedyktynów tyńskich, siedzących w Orłowej, znana nam jest z dwóch pieczęci z czasów czeskich XX wieku. Pierwsza jest bezherbowa i nosi tylko sam napis polsko-czeski: ** Gmina Kocobędz * | przy | Czeskim Cieszyńie)* Obec Chotěbuz | u Českého Těšína (37 mm) i używana była w pierwszych latach po zajęciu Zaolzia przez Czechy. Druga pieczęć nosi już herb wyobrażający dwie skrzyżowane kosy i 2 sierpy, a dokoła napis: *Obec Chotě-*

buz) * *Gmina Kocobędz* * (34 mm) i była w użyciu w ostatnich latach rządów czeskich aż do 1938 r. Wobec tego ostatnie wyobrażenie napieczątne jest herbem gminy, a oddane w kolorach może mieć srebrne żelaziwa kos i sierpów, złote ich drzewca, tło niebieskie.

KOJKOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana już od XV wieku, nie używa herbu, lecz posiada pieczęć gminną z pustym środkiem i z napisem dokoła dwujęzycznym, czesko-polskim: *Obec Kojkovice*) — *Gmina Kojkowice* — (33 mm). Używano jej za czasów czeskich XX wieku w latach 1923—1938. Inne pieczęcie są nam w tej gminie nieznane.

KOKOSZYCE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z kogutem na pagórku stojącym, a więc ma herb mówiący, od nazwy swej urobiony. Znamy takie dwie pieczęcie: jedna pochodzi z początków XIX wieku, wyobraża koguta na pagórku i ma napis: *G.KOKOSCHIZ*) *RYBNIKER KREIS* (29 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁶⁹). Druga pieczęć, z polskich już czasów pochodząca, ma koguta bez pagórka, nosi napis: *GINA KOKOSZYCE*) *

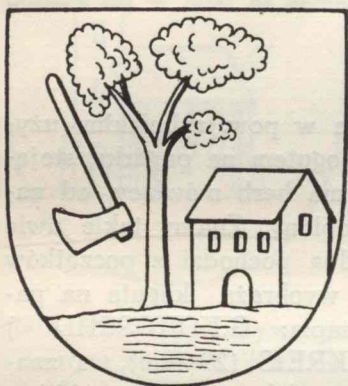
Powiat Rybnicki * (34 mm), a używana jest do dziś dnia. Widoczny na tych pieczęciach herb można oddać barwami, malując: białego koguta o złotym grzebieniu i nogach na tle niebieskim, ewent. na złotym pagórku mierzwy. Podobny herb ma wieś Grodziec i Kokotek. Inne natomiast pieczęcie biur tej gminy są już bezherbowe i z samym napisem.

KOKOTEK

wieś w pow. lublinieckim, posiada również herb od swej nazwy urobiony, ze stojącym kokotem czyli kogutem, w prawo zwróconym. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku jeszcze pochodzącej, i długo w XIX wieku używanej⁷⁰). Również i najnowsza polska pieczęć, od 1922 r. używana, ma to samo godło, a w koło niego w otoku

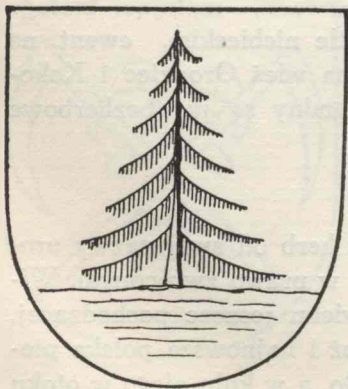
napis: GMINA KOKOTEK) □ *Powiat Lubliniecki* □ (35 mm). Inne pieczęcie biur gminnych dzisiejszych są już bezherbowe. Podobny jak tu herb mają też wsie Grodziec i Kokoszyce, dlatego dla odróżnienia można mu dać inne barwy, np. czerwonego koguta, o zielonych piórach ogona na tle białym. Rysunek jak w herbie wsi Grodziec (por.).

KOLONIA GOLASOWSKA

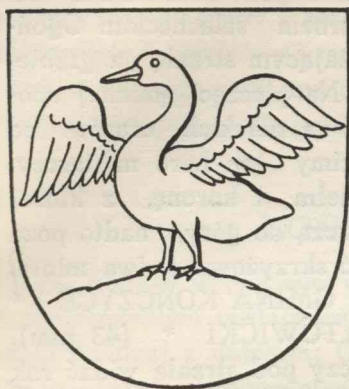
należąca do gminy Golasowice w pow. pszczyńskim, miała w XVIII wieku własny samorząd, a co za tym idzie i herb wyobrażający siekierę, drzewo i dom kolonisty. Herb ten widzimy na pieczęci XVIII-wiecznej z napisem: CHARLOTTENDORF:GEM) PLES-SNER / CREYS (26 mm), która wyciśnięta jest na dokumentach z 1855, 1856 i 1857 r. w Archiwum śląskim. Herb ten oddany w kolorach może mieć: zielone drzewo, niebieską siekierę z czarną rączką i czerwony dom z niebieskim dachem na tle białym.

KOLONIA STRZEBIŃSKA

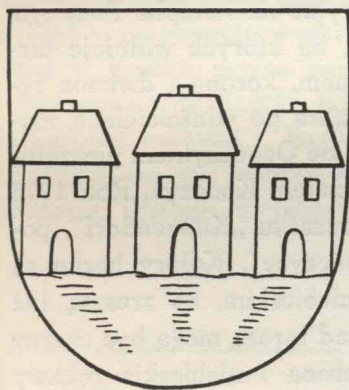
wieś w pow. lublinieckim, pieczętuje się jodłą samotnie rosnącą. Taki herb wi- dać na pieczęci gminnej z XVIII wieku jeszcze pochodzącej z dawną nazwą Erdmannsheim tej kolonii. Oddany w kolorach może mieć zieloną jodłę i zieloną murawę na tle białym⁷¹). Pie- częć polska dziś używana jest już bez- herbowa i nosi sam napis: GMINA / STRZEBIŃSKA-KOLONIA / POWIAT LUBLINIECKI (34 mm).

KOLONIA ZAMECKA

należąca dziś do gminy Bzie zameckie w pow. pszczyńskim, zwała się Johannendorf i posiadała herb wyobrażający łabędzia z rozłożonymi skrzydłami. Herb taki widać na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, z napisem: IOHANNENDORF GEM.S) PLESSNER / CREYS (26 mm), która się znalazła na dokumencie z 1833 r. w Archiwum śląskim. Oddany w barwach może mieć ten herb: białego łabędzia, z żółtym dzióbem i nogami, stojącego na czarnym pagórku, na tle niebieskim.

KOLONIA ZEBRZYDOWSKA

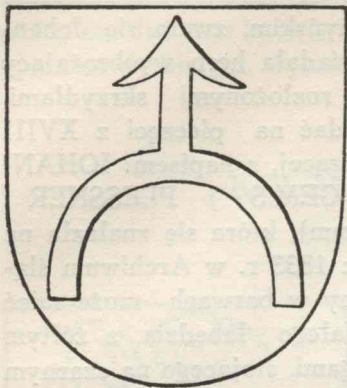

należąca dziś do gminy Zebrzydowice w pow. rybnickim, miała w XIX wieku własny samorząd, którego wyrazem jest herb i pieczęć kolonii, zwanej wówczas Schlachtendorf. Herb wyobraża 3 obok siebie stojące domy kolonistów i widoczny jest na pieczęci, z początków XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: COL.SCHLACHTENDORFF) RYBNIKER / KREIS (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa w Rybniku. Herb pokolorowany może mieć białe domy ze złotymi dachami na tle niebieskim.

KOMOROWICE

gmina wiejska w powiecie bielskim, używała pieczęci bezherbowej, z samym napisem: URZĄD GMINNY / KOMOROWICE / *koło Bielska* (43 mm), która powstała po 1918 r., a obecnie używa podobnej mniejszej z: URZĄD GMINNY / KOMOROWICE / *pow. Bielsko* (31 mm).

KOŃCZYCE

gmina wiejska w pow. katowickim, pieczętuje się herbem szlacheckim Ogończyk, wyobrażającym strzałę na grzbiecie półkola. Na pieczęci gminnej sporządzonej już za polskich czasów po 1922 r. widzimy ten herb na tarczy, ozdobnej w hełm i koronę, z której dwie ręce sterczą do góry, nadto poza hełmem widać skrzyżowane dwa młoty. Dokoła napis: GMINA KOŃCZYCE) * POWIAT KATOWICKI * (43 mm). W środku tarczy pod strzałą widać rok 1775. Ten sam herb, ale bez roku, znajdu-

jemy też na drugiej pieczęci, do laku, z napisem: GMINA KONCZYCE) * POW. KATOWICKI * (35 mm). Trzecia pieczęć, Kasy gminnej, ma tylko dwa młotki skrzyżowane, oraz napis: *Kasa gminna*) * *Kończyce* * (32 mm), czwarta zaś, dziś używana pieczęć, biura meldunkowego, jest bezherbowa i posiada sam napis tylko na stemplu. Poza tym znane są jeszcze bony pieniężne z 1923 r., na których widnieje tarcza z herbem Ogończyk, z datą 1775, hełmem, koroną i dwiema rękami. Herb ten jest prawdopodobnie pamiątką po właścicielach majątku w XVIII wieku, hr. Wilczkach, którzy się Ogończykiem pieczętowali i z których jeden, Maciej, był założycielem Kończyce. Rok 1775 jest datą założenia tej kolonii, zwanej z początku „Kunzendorf”, potem z polską „Kunatów”, a wreszcie „Kończyce”. Kolory herbu są zapewne: złota strzała i półkole na tle niebieskim, co zresztą już i w szrafirowaniu tarczy jest zaznaczone. Nad tarczą mogą być czarne młoty, stalowy (niebieski) hełm, złota korona i niebieskie rękawy na rękach.

KOŃCZYCE MAŁE

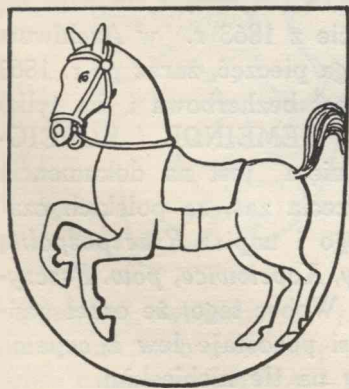
gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, używa pieczęci bezherbowych, zarówno w XIX jak i XX wieku. Pieczęć dawniejsza, pochodząca z I połowy XIX wieku, ma napis niemiecko-czeski: GEMEINDE / KL / KUNTSCHITZ / OBEC MAL. / KUNČIČ (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1858 r. w Archiwum

Starostwa bielskiego. W początkach XX wieku sprawiono nową pieczęć przez to interesującą, że też jest dwujęzyczną, polsko-niemiecką: *Przełożenie gminy / Małe Kończyce / Gemeinde-Vorstand / Klein Kuntschitz* (owal 27—43 mm). Ostatnia dziś używana pieczęć jest też bezherbowa, ale napis ma czysto polski: *Urząd gminny / w / Małych Kończycach / Śląsk Cieszyński* (owal 30—40 mm).

KOŃCZYCE WIELKIE

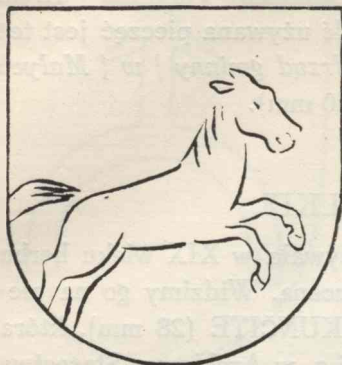
gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, używała w XIX wieku herbu z wyobrażeniem postaci św. Jana Nepomucena. Widzimy go na pieczęci gminnej z napisem: *OBEC VELKE KUNČITE* (28 mm), która się znalazła na dokumentach z 1879 i 1885 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. W nowszych czasach zmieniono godło i dziś gmina używa herbu z wyobrażeniem promienistego trójkąta z okiem Opatrzności. Widać go na pieczęci z XX wieku, która pod tym trójkątem ma litery MK (= miejscowość Kończyce?), a nad nim napis: *GMINA WIELKIE-KOŃCZYCE* (33 mm). Napis niemiecki, który był u dołu, został w 1918 r. na stemplu wyskrobany. Ten sam herb z trójkątem Opatrzności w środku można zauważyć także na dziś używanej pieczęci z napisem: ** WIELKIE KONCZYCE **) *powiat Cieszyn* (35 mm), sprawionej po 1918 r. Herb ten można oddać w kolorach, dając złoty trójkąt na tle niebieskim, podobnie jak herby wsi Boguszowic, Bronowa, Chełmu, Grzębłowca itd. (por. Boguszowice rys.).

KONIAKÓW

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, ma herb od swojej nazwy utworzony, mianowicie konia osiodłanego i skaczącego w lewo. Widzimy go na dzisiaj używanej pieczęci, noszącej napis: ** GMINA KONIAKÓW **) *POWIAT CIESZYN* (30 mm). Koń może być biały, z czerwoną uprzężą na tle niebieskim.

KOŃSKA

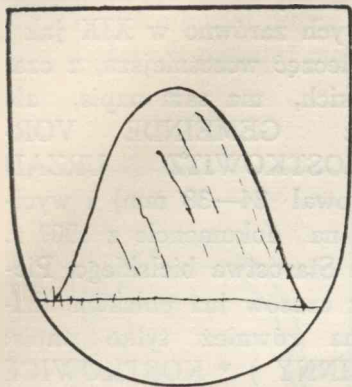
wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiada herb mówiący, od swej nazwy urobiony, a to konia pędzącego w prawą stronę. Znamy dwie pieczęcie gminne z takim herbem. Jedna ma napis polski: GMINA * KONSKA * (owal 24—39 mm) i ta używana była w XX wieku jeszcze w pierwszych latach rządów czeskich (1923, 1924). Druga sprawiona już pod naciskiem władz zaborczych ma herb taki sam jak poprzednio, ale dookoła napis czesko-polski: OBEC KONSKA * GMINA KONSKA * (owal 26—38 mm) i używana była do 1938 r. Herbem jest wobec tego koń rozpędzony, bez uprzęży, który może być złoty na tle niebieskim.

KOPCIEWICE

wieś nad Przemszą w pow. pszczyńskim, znana jest nam z trzech pieczęci, z których każda wyobraża co innego. Najstarsza z nich, może jeszcze z XVIII wieku pochodząca, przedstawia lwa na tylnych łapach stojącego, a w przednich trzymającego cepy. Pieczęć ta ma napis: KOPTZIOWITZ.GEM.S) PLESSNER / CREIS (25 mm) i znalazła się na dokumencie z 1863 r. w Archiwum śląskim. Druga pieczęć, zaraz po r. 1863 sprawiona, jest bezherbowa i ma tylko sam napis: GEMEINDE / KOPCIEWITZ / KR. PLESS (25 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1865 r. w wymienionym Archiwum. Trzecia zaś, za polskich czasów sprawiona pieczęć, nosi orła polskiego i napis: *Rzeczpospolita Polska Wojewódz. Śląskie) Urząd gminny, Kopciowice, pow. Pszczyńska* (48 mm), a jest do dziś dnia używana. Wobec tego, że orzeł państwowy jest tu nieodpowiedni, herbem wsi pozostaje lew z cepami, który oddany w kolorach może być złoty na tle niebieskim.

KOPIEC

może mieć kolory: zielony kopiec na białym tle i na zielonej murawie.

KORNOWAC

wieś w powiecie rybnickim, używa dziś pieczęci z wyobrażeniem gałązki o dwóch liściach lipowym i dębowym, oraz o napisie: *Gmina Kornowac*) * *Pow. Rybnicki* * (31 mm). Druga pieczęć do listów i trzecia biura ewidencji jest bez tych liści, z samym napisem. Jako herb mogą być te liście złote na tle niebieskim, ale wątpliwym jest, czy w tym wypadku mają charakter godła. Raczej jest to dekoracja do wypełnienia pustego pola.

KOŚMIDRY

wieś w pow. lublinieckim, posiada własny herb odpowiedni nieco do nazwy wsi Kośmidry czyli kuźnica, który wyobraża lwa stojącego na tylnych łapach, a trzymającego w jednej przedniej łapie młot i uderzającego w kowadło. Taki herb widzimy na pieczęci gminnej, z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: *GEMEINDE KOSCHMIEDER* / *KREIS* / *LUBLINITZ* (26 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1895 r. Herb tu podany może mieć złotego lwa, czarny młot i kowadło, niebieskie tło⁷²). Jednakże za czasów polskich XX wieku zarzucono herb powyższy i sprawiono pieczęć bezherbową z samym tylko napisem: *GMINA* / *KOSMIDRY* / * *Powiat Lubliniecki* * (34 mm). Powrót do dawnej tradycji byłby i tu pożądanym.

KOSTKOWICE

wieś w pow. cieszyńskim, używa pieczęci bezherbowych zarówno w XIX jak i XX wieku. Pieczęć wcześniejsza, z czasów austriackich, ma sam napis, ale dwujęzyczny: GEMEINDE VORSTAND / KOSTKOWITZ / URZĄD GMINNY (owal 24—38 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Pieczęć druga z czasów już polskich, dzisiejszych, ma również tylko napis: URZĄD GMINNY) * KOSTKOWICE * (owal 23—43 mm). Natomiast zna-

lazła się trzecia najstarsza pieczęć, z XVIII wieku może pochodząca, która nosi herb, a to wieśniaka stawiającego snop zboża. Pieczęć ta ma napis * SIGEL DES GUTES KOSTOWITZ (owal 24—21 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1872 r. w Archiwum śląskim. Herb tu widoczny może mieć następujące barwy: biału ubrany wieśniak, złoty snop i ściernisko, niebieskie tło.

KOSZARZYSKA

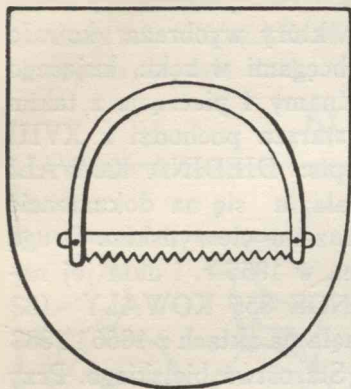

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XVII wieku, używała herbu z wyobrażeniem kozła, co ma pewien związek z nazwą miejscowości, gdyż kosary to zagrody, gdzie owce i kozy zapędza się do dojenia lub na nocleg. Taki kozioł w prawo stojący widoczny jest na najstarszej pieczęci gminnej, z napisem: KOSARZISK * ANO 170Z * (owal 25—21 mm), która znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Taki sam kozioł, ale w lewo zwrócony i z dwiema gałązkami po bo-

kach figuruje na pieczęci z 1865 r., która ma napis niemiecko-polski: GEMEINDE KOSZARZYSK) GMINA / KOSZARZYSKA (31 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumentach z 1876 i 1883 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Dopiero później przestano używać tego herbu, a pieczęć sprawiona w XX wieku ma środek pusty i tylko napis

dookoła: GMINA * KOSZARZYSKA * (32 mm). Używano jej jeszcze w czasach czeskich 1924 r. Herbem gminy jest zatem od początku XVIII wieku kozioł, który może być biały, stojący na zielonej murawie, o złotych rogach i niebieskim tle.

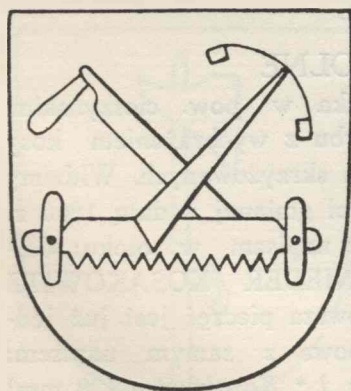
KOSZĘCIN

gmina wiejska w pow. lublinieckim, pieczętuje się ręczną piłą stolarską, która może jest aluzją do faktu, że w obręb gminy wchodzi kolonia Piłka. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: KOSCHENTIN:GEM:S / LUBLINITZ / KREIS (25 mm) i występuje na aktach z 1866 i 1889 r. w Archiwum śląskim⁷³). Kolory tego herbu mogą być: biała piła, ze złotą półokrągłą rączką na tle niebieskim. Pieczęcie powstałe w czasach polskich

XX wieku są już bezherbowe i noszą sam napis: *Gmina / KOSZĘCIN / Powiat Lubliniecki* (32 mm), a podobnie napisowe są pieczęcie Kasy gminnej i biura ewidencyjnego dziś używane. W Koszęcinie znajduje się również zarząd dóbr księcia Hohenlohe, którego pieczęci nie należy mieszać z gminnymi.

KOSZTOWY

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, znana nam jest z 3 rozmaitych pieczęci. Najstarsza z nich ma w środku wyobrażone 3 narzędzia ciesielskie: piłę, strug i hebel(?), oraz nosi napis: GEMEINDE KOSZTOW) PLESSER KR: (25 mm). Pieczęć pochodzi z początków XIX wieku i znalazła się na dokumentach z 1861, 1863 i 1872 w Archiwum śląskim. Późniejsza nieco, choć równocześnie z poprzednią używana, była pieczęć bezherbowa z samym napisem: GEMEINDE / KOSZTOW / KR.

PLESS. (25 mm), która jest wyciśnięta na dokumencie z 1865 r. w wymienionym Archiwum. Trzecia to dziś używana polska pie-

część, która wyobraża orła polskiego i nosi napis: *Gmina Kosztowy*) * *powiat Pszczyna* * (36 mm). Ponieważ orzeł państwowy jest tu użyty niewłaściwie, przeto herbem zostaną narzędzia stolarskie, które oddane barwnie, mogą być: białe żelaziwa, o złotych rączkach na tle niebieskim.

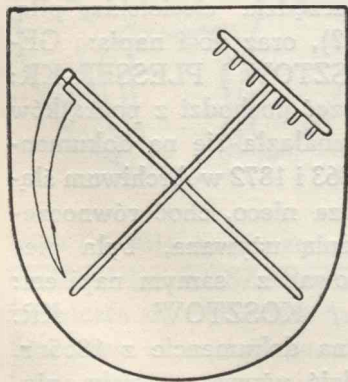

KOWALE

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb własny, który wyobraża kowala z młotem i obcęgami w ręku, kującego na kowadle. Znamy 4 pieczęcie z takim godłem. Najstarsza pochodzi z XVIII wieku, ma napis: *DIEDINA KOWALI* (28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Drugą sprawiła gmina w 1855 r. i dała jej napis: *GEMEINDE 855 KOWALY* (32 mm), a wycisnęła na aktach z 1866 i 1888 w Archiwum Starostwa bielskiego. Przy

końcu XIX wieku powstała nowa pieczęć z takim samym wyobrażeniem i z napisem: * *GMINA KOWALI* ** (30 mm), a wyciśnięta jest na akcie z 1907 r. w wymienionym Archiwum. Ostatnia wreszcie pieczęć powstała już po 1918 r. ma napis: *GMINA KOWALE* * (33 mm) i jest używana do dziś dnia. Występujący prawie jednako na wszystkich herb może mieć kolory następujące: czarno ubrany kowal i czarna posadzka, srebrne kowadło, złoty młot i obcęgi, niebieskie tło. Jest to oczywiście godło mówiące, od nazwy miejscowości urobione.

KOZAKOWICE DOLNE

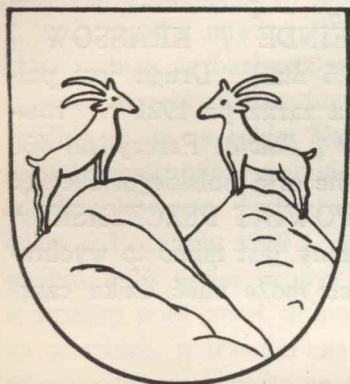
gmina wiejska w pow. cieszyńskim, używała herbu z wyobrażeniem kosy i grabi razem skrzyżowanych. Widzimy go na pieczęci gminnej z datą 1866 r. w środku i z napisem w otoku: *GEMEINDE NIEDER KOSAKOWITZ* (23 mm). Nowsza pieczęć jest już jednak bezherbowa z samym napisem: *Gmina Dólne*) * *Kozakowice* (28 mm) i jest do dziś dnia w użyciu. Herb na pierwszej pieczęci widoczny można od-

dać w kolorach, dając kosę i grabie złote na tle niebieskim.

KOZAKOWICE GÓRNE

wieś w powiecie cieszyńskim, używają pieczęci bezherbowych, zarówno w austriackich jak i w polskich czasach. Pieczęć dawniejsza ma sam napis, ale dwujęzyczny: *Gmina Górne / Kozakowice / Gemeinde / Ober Kosakowitz* (36 mm) i znalazła się na akcie z 1901 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Pieczęć druga jest nowsza, powstała już za polskich czasów i nosi napis: URZĄD GMINNY) * KOZAKOWICE GÓRNE * (owal 22—42 mm), a jest w użytku do dziś dnia.

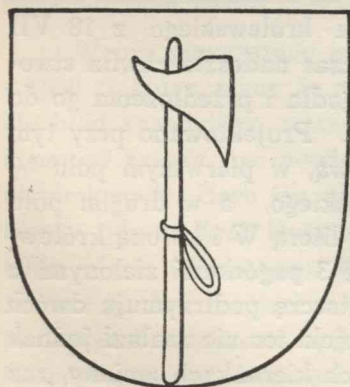
KOZŁOWA GÓRA

wiejska gmina w pow. tarnogórskim, nosiła swego czasu w herbie 2 kozły, stojące na dwóch górach naprzeciw siebie. Jest to herb mówiący, od nazwy miejscowości utworzony, a jest widoczny na pieczęci gminnej, pochodzącej z początków XIX wieku⁷⁴). Oddany w kolorach może mieć kozły czerwone, góry zielone, a tło białe. Pieczęć, jaką gmina dzisiaj używa, jest jednak bezherbowa i ma sam tylko napis: ZARZĄD GMINNY / *Kozłowa Góra* / *powiat Tarnowski*

Góry (36 mm), a powstała po r. 1921.

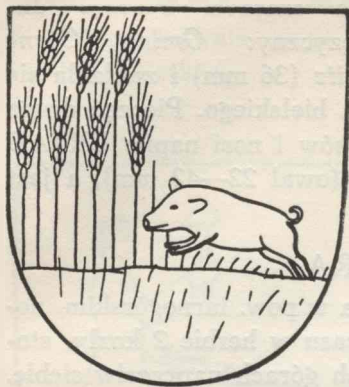
KRASNA

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb sięgający początków XVIII wieku, który wyobraża halabardę z ostrzem na prawo. Widoczny jest na pieczęci z 1722 r., która nosi napis: KROSNOWES ANNO 1722 (owal 25—20 mm) i której tłok oryginalny w mosiądzu ryty, znajduje się w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Pieczęć jednak dzisiejsza jest bezherbowa i ma tylko sam napis: *Urząd gminny / Krasna p. C. / * Śląsk polski **. Herbem wobec tego jest halabarda, która oddana w kolorach może

mieć białe żelazo, złote drzewce i niebieskie tło.

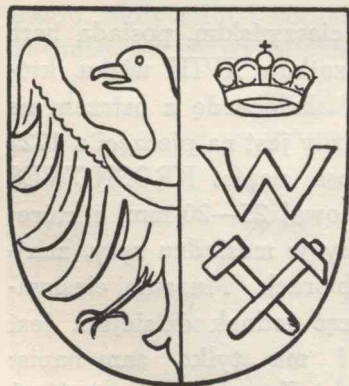
KRASOWY

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem łanu zboża i dzika doń idącego. Taki herb widzimy na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis: CRASSOW.GEM: SIGL) PLESSNER / CREYS (24 mm) i znana nam jest ze zbioru p. wiz. Musioła. Dwie dalsze pieczęcie są już bezherbowe. Jedna, niemiecka, używana do końca pruskiego tu panowania, ma sam napis: GEMEINDE / KRASSOW / KR.PLESS (25 mm). Druga jest polska, sprawiona zaraz po 1921 r., rów-

nież z samym napisem: *Gmina / Krasowy / Powiat Pszczyński* (30 mm). Dziś używana pieczęć ma niewłaściwie orła polskiego. Pieczęć ta ma napis: *GINA KRASOWY) * POWIAT PSZCZYŃSKI ** (34 mm) i powstała po 1921 r. Herbem gminy jest mimo to wyobrażenie poprzednie, które oddane w barwach może mieć dzika czarnego, łan zboża złoty, a tło niebieskie.

KRÓLEWSKA HUTA

dziś zwana Chorzowem, dawniej odrębna gmina, która powstała przy kopalniach w 1797 r., a miastem stała się na mocy dekretu królewskiego z 18 VII 1868 r. Wówczas nadeszła chwila stworzenia sobie godła i przedłożenia go do zatwierdzenia. Projektowano przy tym tarczę 2-polową, w pierwszym polu $\frac{1}{2}$ orla górnoląskiego, a w drugim polu dwa młoty, z literą W i koroną królewską u góry, a 3 pagórkami zielonymi u dołu. Taką tarczę podtrzymuje dwóch górników. Projekt ten nie znalazł jednak

zatwierdzenia w Berlinie i doznał w dwóch kierunkach zmiany, raz zamiast orla górnoląskiego dano dolnoląskiego z półksiężycem na piersiach, nadto wyrzucono 3 pagórki, jako niepotrzebne. W ten spo-

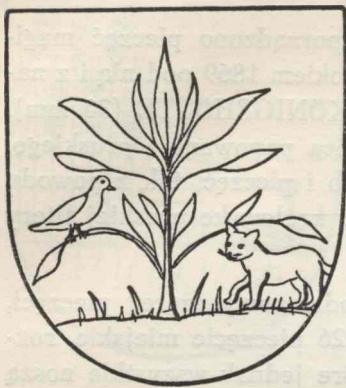
sób zatwierdzony dnia 18 X 1869 r. herb Królewskiej Huty miał czarnego orła na złotym, złotą koronę, literę W i młoty na tle czerwonym.

Na podstawie tego zatwierdzenia sporządzono pieczęć magistracką z tarczą dwupolową, jak wyżej, z rokiem 1869 pod nią i z napisem dokoła * MAGISTRAT * STADT KÖNIGSHÜTTE (30 mm). Pieczęci tej używano jednak tylko do końca panowania pruskiego. Po przyłączeniu do Polski odrzucono i herb i pieczęć, tak z powodu niemieckiego na niej języka, jak z powodu królewsko-pruskiej litery W i korony.

Z czasów między 1922 a 1934 pochodzi nowy szereg pieczęci, które jednak są bezherbowe. Znane są mi 26 pieczęcie miejskie, rozmaitych urzędów i instytucji miejskich, które jednak wszystkie noszą jedynie napis na sobie. Napisy są przecież zawsze polskie. O herbie jednak miasto nie zapomniało, lecz projektowało nowy i całkiem inny od dawniejszego. Dało temu wyraz w Przewodniku po wystawie miast w Poznaniu 1929 r. (str. 231), rysując tarczę 3-polową: w pierwszym polu umieszczony jest orzeł polski biały na czerwonym, w drugim polu orzeł dolnośląski, czarny na złotym z półksiężycem na piersiach, w trzecim zaś dolnym polu korona nad dwoma skrzyżowanymi młotami, złote na niebieskim. Herb ten jednak nie wszedł na pieczęcie miejskie, ani zatwierdzenia nie uzyskał. Zanim bowiem można było o to się postarać, przyszło w czerwcu 1934 r. połączenie z sąsiednimi gminami, Chorzowem i Nowymi Hajdukami i miasto stało się dużą gminą miejską, nazwaną Chorzowem.

Wobec powyższego miarodajnym jest tu jeszcze herb pierwszy z 1869 r., który, mimo że pochodzi z nadania królewskiego, ma w sobie błąd zasadniczy, mianowicie orła dolnośląskiego, zamiast jak z natury rzeczy być powinno, mieć orła górnośląskiego, złotego na niebieskiem⁷⁵). Herb ten nie odpowiada jednak dzisiejszemu stanowi rzeczy, gdy do Król. Huty włączono szereg gmin sąsiednich i nazwano takie miasto Chorzowem. W 1936 r. rozpoczął też magistrat starania o nowe godło i rozpiął w tym celu konkurs na projekt herbu, który by wyrażał połączenie tych gmin razem i mógł być następnie przez Ministerstwo zatwierdzony. Złączone przed 1934 z Królewską Hutą dawne gminy jak Chorzów, Erdmannswille, Pniaki, Szarlociniec etc. omawiamy osobno.

KRÓLÓWKA

ptaka i czarnego kota na tle białym. Przez pewien jednak czas zaraz po przyłączeniu do Polski używała gmina pieczęci bezherbowej, za to z dwujęzycznym wyjątkowo napisem: *Gmina Królówka | Powiat | Pszczyński*) *Gemeinde Krolowka | Kreis Pless* (32 mm).

wieś w pow. pszczyńskim, używa herbu wyobrażającego krzew, na którego gałązce siedzi z lewej strony ptak, a do niego z prawej podchodzi kot. Znamy dwie pieczęcie z takim herbem: starsza pochodzi z XVIII wieku i nosi napis: *KRALOWKA GEM:SIG) PLESSNER CREYS* (25 mm)⁷⁶) (por. fig.). Młodsza zaś pochodzi już z ostatnich polskich czasów XX wieku i ma napis: ** GMINA KRÓLÓWKA **) *POW. PSZCZYŃSKI* (33 mm). Herb oddany w kolorach może mieć: zielony krzak, czerwonego

Królówka

KROSTOSZOWICE

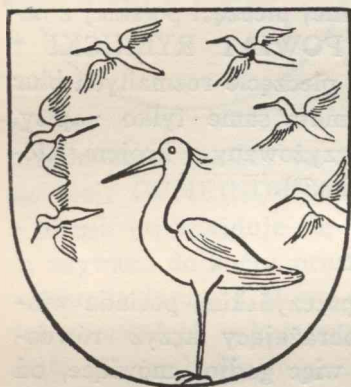

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, który wyobraża figurę św. Jana Nepomucena, a przy niej mały domek. O herbie takim wspomina Wilpert. Natomiast drugi autor, Henke, pisząc o nim podaje, że na prawo i lewo przy figurze wspomnianego świętego mają być domki wiejskie. Herb taki ma być widoczny na pieczęci XVIII-wiecznej, która jednak nie dała się odnaleźć. Natomiast pieczęć z początków XIX w.,

którą znaleźliśmy na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego, ma przedstawioną jakby kopę siana lub pagórek dość

niewyraźny, oraz napis ...RYBNIKER / KREIS (30 mm). Pieczęć z najnowszych polskich czasów jest już zupełnie bezherbowa i nosi sam napis: *Gmina / Krostoszowice / pow. Rybnicki* (30 mm), a jest do dziś dnia używana. Tak samo czysto napisowe są dzisiejsze pieczęcie biura meldunkowego, biura ewidencji, związku szkolnego, listowa etc. Wobec powyższego herbem może być jedynie wyobrażenie pierwsze, które oddane w kolorach może mieć: czarną figurę świętego, ze złotą aureolą w koło głowy, domki białe ze złotymi dachami i tło niebieskie⁷⁷⁾.

KRYRY

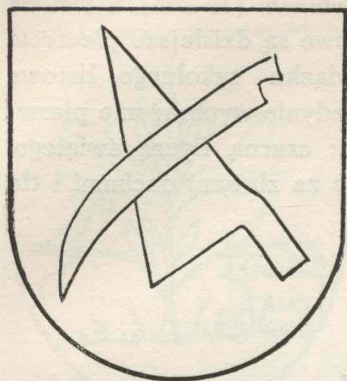
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu, który wyobrażał stojącą czaplę i 6 innych latających w powietrzu dokoła. Jest to aluzja do nazwy miejscowości, gdyż w tych stronach Śląska mówi się „czaple kryrują”. Pieczęć z takim herbem, pochodząca z XVIII wieku, ma napis: KRIER GEM: SIGEL / PLESSNER / CREYS (26 mm), znalazła się na dokumencie z 1833 r. w Archiwum śląskim. Herb ten jednak zarzucono w dzisiejszych czasach,

a najnowsza pieczęć gminy nosi orła polskiego i napis: * GMINA KRYRY *) POWIAT PSZCZYNSKI (36 mm). Ponieważ orzeł państwowy użyty jest tu niewłaściwie, przeto herbem pozostaje wyobrażenie poprzednie, które oddane w barwach może mieć białe czaple na tle niebieskim.

KRYWAŁD

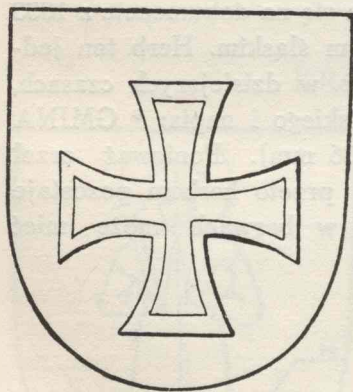
dziś przyłączony do Szczygłowic, dawniej osobna gmina wiejska w powiecie rybnickim, po której została pieczęć, XVIII wieku sięgająca, która wyobraża zwierzę. Wspomina o niej Wilpert, ale miał w ręku tak niewyraźny odcisk, że bliżej tego herbu określić nie można było⁷⁸⁾.

KRZYŻKOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający lemiesz i krój razem skrzyżowane. Dla-
czego Wilpert wspomina o kosie i ko-
paczce, jaką rzekomo widział na pieczę-
ci XVIII wieku, nie wiadomo. Herb z le-
mieszem i krojem widoczny jest na naj-
starszej pieczęci z napisem: G . KRZI-
SKOWIZ / RYBNIKER / KREIS (30
mm), która znajduje się wyciśnięta na
dokumencie z 1857 r. w Zarządzie Gmin-
nym. Ten sam herb powtarza się i na
obecnie używanej pieczęci polskiej z na-
pisem: GMINA KRZYŻKOWICE) * POWIAT RYBNICKI *
(24 mm), którą sprawiono po 1921 r. Inne pieczęcie rozmaitych biur
i urzędów gminnych są już bezherbowe i mają same tylko napisy.
Wobec tego herbem gminy jest lemiesz skrzyżowany z krojem, któ-
rego kolory mogą być złote na tle niebieskim.⁷⁹⁾

KRZYŻOWICE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada wła-
sny herb, wyobrażający krzyż równo-
ramienny, a więc godło mówiące, od
nazwy urobione. Na pieczęci najstar-
szej, z XVIII wieku pochodzącej, jest
to krzyż wojskowy, kawalerski, a nad-
to napis: CREUTZDORFER GEM.S)
PLESSNER / CREYS (25 mm); wyci-
śnięta jest na dokumencie z 1837 r.
w Archiwum śląskim⁸⁰⁾. Natomiast dru-
ga pieczęć niemiecka jest już bez-
herbowa i ma sam napis: GEMEINDE
/ KREUTZDORF / KR.PLESS (25 mm)

i ta używana tu była do końca niemieckiego panowania. Z polskich
czasów XX wieku pochodzą dwie bardzo podobne pieczęcie, różniące
się tylko większymi i mniejszymi czcionkami napisu. Obie mają
dawne godło na sobie, ale w formie krzyża sanitarnego. Na obu jedna-
kowy napis dokoła krzyża w otoku: *Gmina Krzyżowice*) * *Powiat*

Pszczynski * (31 mm). Nie ulega wątpliwości, że miarodajniejsze jest godło starsze i że kolory jego mogą być: złoty krzyż na tle niebieskim.

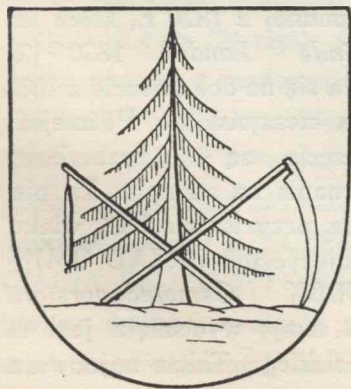
KSIAŻENICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, znana jest nam z 4 pieczęci, z których każda ma inne godło. Jedna, wspomniana u Wilperta, wyobraża tarczę, a w niej dwa kwiaty obok siebie⁸¹). Druga, z początków XIX wieku pochodząca, nosi w środku pług bez kół i zaprzęgu, a z napisu widoczne tylko: ...RYBNIKER / KREIS (28 mm); znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Trzecia pochodzi z końca XIX wieku i wyobraża tarczę herbową, nakrytą hełmem i koroną, ale

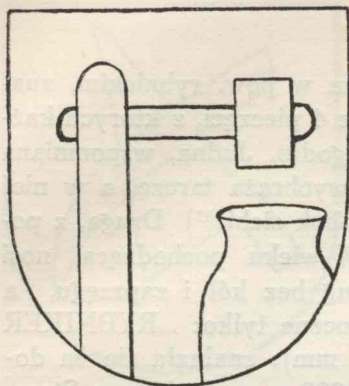
przedmiot w środku tarczy umieszczony jest niezrozumiały. Napis na niej: GEMEINDE KNEZENITZ KREIS RYBNIK (30 mm), a odcisk jej znajduje się na dokumencie z 1913 r., czyli, że pieczęć tą używano do końca pruskich czasów. Najnowsza, z czasów polskich wyobraża tarczę z głową w profilu, nad tarczą zaś hełm w koronie, jak poprzednio, w koło napis: GMINA KSIAŻENICE) * *powiat rybnicki* (31 mm). Możliwe, że tym herbem chciano podkreślić książęce pochodzenie nazwy tej miejscowości. Oddany w barwach może mieć głowę blond w tarczy niebieskiej.

KUCHARZÓWKA

kolonia niemiecka, zwana dawniej Altenstein, dziś złączona z gminą Świerklany Dolne w pow. rybnickim, posiadała własny herb, wyobrażający jodłę, oraz na niej dwa skrzyżowane narzędzia: cepy i kosę. Widzimy go na pieczęci gminnej z XVIII wieku, a oddany w barwach może mieć zieloną jodłę i murawę, niebieską kosę i czarne drzewca na tle białym⁸²).

KUCZÓW

dzis część gminy Kalety, dawniej osobna wieś w pow. lublińskim, zwana Kuźnicą, posiada herb własny do tej nazwy nawiązany, z wyobrażeniem mechanicznego młota nad kowadłem umieszczzonego. Znamy 3 niemieckie pieczęcie z takim herbem. Najstarsza pochodzi z XVIII wieku i ma napis: KUTSCHAU. GEM.SIEGEL) LUBLINITZ / CREYS (26 mm), a wyciętna jest na dokumencie z 1869 r. w Archiwum śląskim. Druga podobna nosi napis: KUTSCHAU GEM.SIEGEL) LUBLINITZ: / KREIS (26 mm), a znana mi jest ze zbioru p.

wiz. Musioła. Trzecia i ostatnia pochodzi z końca XIX wieku i ma napis: GEMEINDE KUTSCHAU) LUBLINITZ / KREIS (27 mm), a znalazła się na akcie z 1895 w wymienionym Archiwum. Jak z tego widać, różnica między pieczęciami jest bardzo drobna, a w rysunku herbu prawie żadna. Herb ten oddany w kolorach może mieć młot i kowadło białe, drzewca złote, a tło niebieskie⁸³).

LANDEK

wieś w pow. bielskim, używała herbu, który wyobrażał stojącego wieśniaka z łopatą w ręce. Ten herb widoczny jest na pieczęci gminnej z 1820 r., która ma napis: *Gemeinde* ○ *Landek* ○ 1820 ○ (29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Późniejsze jednak pieczęcie są już bezherbowe i noszą sam napis na stemple. Ta pieczęć, powstała przy końcu XIX wieku, ma napis dwujęzyczny: URZĄD GMINNY / LANDEK / *Gemeindevorstand* (owal 25—42 mm); wyciętna jest na

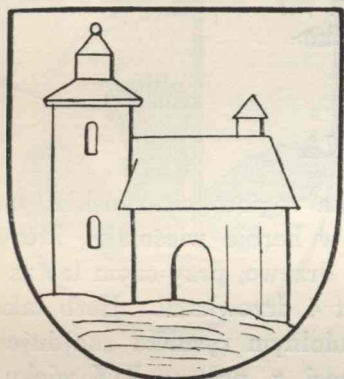
akcie z 1901 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Także najnowsza,

dziś używana pieczęć ma tylko napis: ZARZĄD / GMINNY / w LANDEKU (31 mm). Wobec tego herbem jest chłop z łopata, który może mieć kolory: białe ubranie, złota łopata, niebieskie tło.

LASOWICE

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, używa pieczęci bezherbowej, z samym napisem: *Zarząd Gminny / Lasowice / powiat Tarnogórski* (33 mm), która sprawiona po 1921 r. używana jest do dziś dnia.

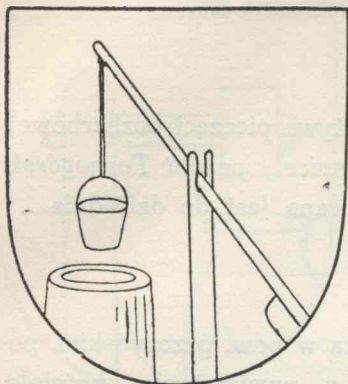
LĘDZINY

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada herb z wyobrażeniem kościoła, który jest kościołem miejscowym św. Klemensa. Widzimy go już na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis: LENDZINER GEM. SIGL) PLESSNER CREYS (26 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1851 r. w Archiwum śląskim. Następna pieczęć z początku XIX w. nosi zamiast kościoła prymitywną kapliczkę i napis: ADAMSCHT . B . LENDZIN) PLES / KR. (24 mm). (Adamschacht, szyb na terenie Lędzin). Pó-

źniej jednak gmina posługiwała się pieczęciami napisowymi. W czasach niemieckich miała ta pieczęć napis: GEMEINDE / LENDZIN / KREIS PLESS (31 mm). W czasach polskich, zaraz po 1921 r., sprawiono pieczęć z napisem: GMINA / LENDZINY / *Powiat Pszczyna* (30 mm). Późniejsza, z niewłaściwie użytym orłem polskim, ma napis: *Gmina Lędziny*) * *Powiat Pszczyński, Wojew. Śląskie* (35 mm). Wreszcie ostatnia, dziś używana pieczęć, nosi również orła polskiego i ma napis w otoku: * RZECZPOSPOLITA POLSKA WOJ. ŚLĄSKIE *) GMINA LĘDZINY POWIAT PSZCZYŃSKI (43 mm). Właściwym herbem gminy pozostanie jednak kościół, który ujęty w barwy, może mieć mury czerwone, dachy niebieskie, a tło białe.

LESZCZYNY

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb, wyobrażający studnię z żórawiem. Jest on widoczny na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej⁸⁴), a również na pieczęci dziś używanej. Ta powstała po 1921 r. i nosi napis: GMINA LESZCZYNY) POWIAT / RYBNIK (32 mm). Herb ten w barwach oddany może mieć białą kamienną studnię i białe wiadro, złote drzewca żórawia i niebieskie tło. Pieczęcie dzisiejsze Kasy gminnej, Urzędu meldunkowego etc. są już bezherbowe i noszą sam napis tylko.

LESZNA DOLNA

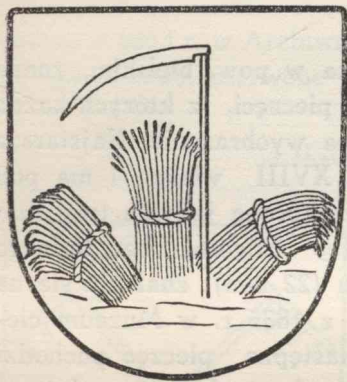

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, ma w herbie wieśniaka, który rąbie w lesie drzewo, przy czym las zaznaczony jest 4 drzewkami. Herb taki o dosyć nieudolnym rysunku znajdujemy na pieczęci z połowy XIX wieku, która ma napis polski: GMINA DOLNA LESZNA — (25 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1880 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Nieco poprawniejszy rysunek ma pieczęć niedługo po 1880 r. wykonana. Jej godło przedstawia wieśniaka z podniesioną

siekierą w rękę, przed nim 3, za nim 1 jodła, a w koło napis: GMINA DOLNA LESZNA (32 mm). Znaleźliśmy ją wyciśniętą na akcie z 1884 roku w wymienionym Archiwum. Za czasów czeskich XX wieku sprawiono z początku pieczęć, która ma na tarczy państwowego lwa czeskosłowackiego i napis czeski dokoła: OBEČNÍ ŮŘAD) * DOLNÍ LIŠNA * (32 mm). Używano jej w latach 1920—1923, ale już w 1924 r. widzimy nową pieczętkę gminną z herbem jak w 1884 r. i z napisem

polsko-czeskim: *Urząd gminny Dol. Leszna*) * *Obecní úřad Dolní Lišna* (31 mm). Również ostatnia pieczęć z czasów czeskich nosi herb jak poprzednio oraz napis polsko-czeski: * *GMINA DOLNA LISZNA* * *OBEC DOLNÍ LIŠTNA* (37 mm) i ta jeszcze w 1938 r. była w użyciu. Herbem gminy wobec tego jest rębacz w lesie, który oddany w kolorach może mieć zielone drzewa i murawę, niebiesko ubranego wieśniaka z czarną siekierą i białe tło.

LESZNA GÓRNA

gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, przez jakiś czas w XX wieku rozdzielona granicą na 2 połowy, polską i czeską. Jej najstarsza pieczęć, może z XVIII wieku pochodząca, wyobraża kosę pionowo stojącą, przy niej również stojący snop żyta. Pieczęć ta ma napis niemiecki: * *SIEGL DER GEMEIN OBER LIESCHNEI* (owal 24—22 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Z późniejszych czasów XIX wieku pochodzą jeszcze dwie pieczęcie z podobnym herbem, gdzie

kosa stoi między 3 snopkami zboża, z których środkowy stoi, a dwa boczne leżą na ziemi. Jedna z nich ma napis niemiecko-polski w otoku: *GEMEINDE OBER LISCHNA*) * *GMINA GOR. LESZNA* (33 mm), druga ma ten sam herb i napis, ale bez otoku w środku (32 mm). Przy końcu czasów austriackich, już w XX wieku, sprawiono dużą owalną pieczęć, również dwujęzyczną, ale bezherbową z samym napisem: *Urząd gminny / Górna Leszna / Gemeindevorstand* (owal 29—56 mm). Z polskich już czasów po r. 1918 pochodzą dwie dalsze owalne i bezherbowe pieczęcie. Jedna ma napis: *Gminny urząd / gospodarczy / Górna Leszna* (owal 27—50 mm). Druga również owalna i bezherbowa ma: * *URZĄD GMINY* *) *GÓRNEJ LESZNEJ* (27—50 mm) i ta jest do dziś dnia w użyciu.

W czasach okupacji czeskiej Zaolzia 1920—1938 r. miała i druga część wsi własny samorząd i osobne pieczęcie, z których znamy jedną, należącą do komisji administracyjnej ustanowionej w 1920 r. Pieczęć ta jednak jest bezherbowa, ma pusty środek i napis czeski w koło: SPRÁVNÍ KOMISE) * v HORNÍ LIŠŇĚ (36 mm). Tłoki wszystkich opisanych tu pieczęci z wyjątkiem najstarszej XVIII-wiecznej, znajdują się przechowane w miejscowym urzędzie gminnym. Mimo przerwania tradycji herbem gminy będzie kosa między 3 snopkami jak w XIX wieku, co oddane w kolorach może mieć kosę srebrną, drążek i snopy oraz ściernisko złote, tło niebieskie.

LIGOTA

gmina wiejska w pow. bielskim, znana jest nam z 4 pieczęci, z których każda nieco inne ma wyobrażenie. Najstarsza z nich sięga XVIII wieku i ma pod pięciopalkową koroną jedynie trzy litery .E.L.G. (= Ellgoth) bez żadnego więcej napisu (22 mm); znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Następna pieczęć pochodzi z 1887 r. i wyobraża koronę nad trzema kłosami, oraz nosi napis: GEMEIN-

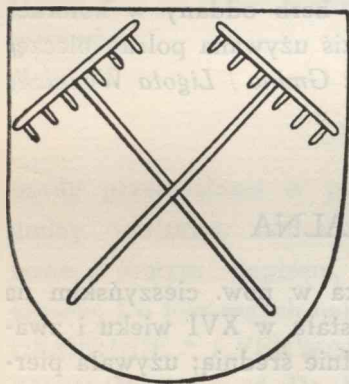
DE VORSTAND / ELLGOTH / 1887 (30 mm). Wyciśnięta jest na dokumencie z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego, a jej tłok oryginalny przechowany jest we wspomnianym wyżej Muzeum. Trzecia pieczęć pochodzi z początków XX lub z końca XIX wieku i nosi jako godło 2 skrzyżowane kłosy z sierpem, a w napisie: URZĄD GMINNY) w LIGOCIE (31 mm), wystąpiła zaś na dokumentach z 1901 i 1907 r. we wspomnianym Archiwum. Ostatnia wreszcie pieczęć jest bezherbowa, z napisem: URZĄD GMINNY) w LIGOCIE (owal 22—42 mm); powstała po 1918 r. i jest do dziś dnia używana. Z wyobrażeń herbowych tu zachodzących, najbardziej miarodajne wydaje mi się to z pieczęci 1887 r., które jest niejako łącznikiem między poprzednim a następnym. Oddane w barwach może mieć: złotą koronę i kłosy, a niebieskie tło. Koronę pomieszczono tu prawdopodobnie dlatego, że wieś była kameralną, arcyksiążęcą.

LIGOTA

dziś w obrębie miasta Katowic, dawniej osobna gmina w pow. pszczyńskim, miała herb wyobrażający jakby drzewo z dwoma ptakami po bokach. Badane przeze mnie odciski były jednak niewyraźne, tak że jest możliwym, iż z jednej strony drzewa jest lis? z drugiej ptak. Herb taki jest widoczny na pieczęci XVIII-wiecznej z napisem: ELLGOTH: GEMEIN.S) PLESSNER / CREYS (24 mm), która znalazła się na dokumencie z 1863 r. w Archiwum śląskim. Oddany w barwach może mieć: zielone drzewo, czerwone ptaki, zieloną murawę i białe tło.

LIGOTA RYBNICKA

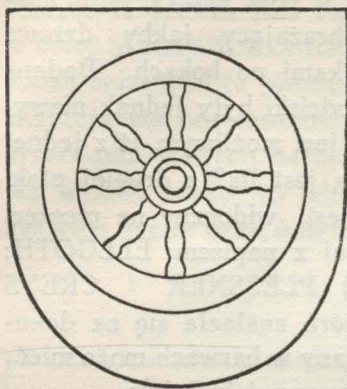

dziś w obrębie miasta Rybnika, dawniej osobna gmina wiejska, której herbem jest dwoje skrzyżowanych grabi. Widoczny jest ten herb na pieczęci z początków XIX wieku pochodzącej, która ma napis: GE.ELLGUTH... / RYBNICKER / KREIS (28 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁸⁵). W myśl tytułu dokumentu można napis uzupełnić „Ellguth und Paruschowitz” i przyjmując, że herb i pieczęć odnosi się i do Ligoty i do osady Paruszwowice razem, gdyż obie jedną stanowiły gminę. Kolory herbu mogą być: złote grabie na niebieskim tle. Pieczęć późniejsza, XIX-wieczna, jest już bezherbowa.

LIGOTA TWORKOWSKA

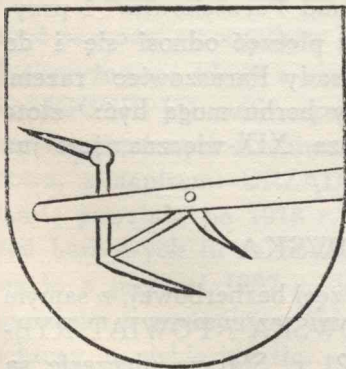
wieś w powiecie rybnickim, używa dziś pieczęci bezherbowej, z samym napisem: GMINA / LIGOTA / TWORKOWSKA / POWIAT RYBNICKI (35 mm), która powstała ca 1921 r. Starsze pieczęcie są nieznanne.

LIGOTA WOŹNICKA

gmina wiejska w pow. lublinieckim, posiada herb własny, który wyobraża koło od wozu. W ten sposób zaznacza wieś swoją przynależność do miasta Woźnik, gdyż herbem tegoż jest właśnie $\frac{1}{2}$ orła i $\frac{1}{2}$ koła. Powyższy herb widoczny jest na dwóch pieczęciach XIX wieku. Jedna pochodzi z początków XIX, a może nawet z końca XVIII wieku i posiada napis: ELLGU.WO-SCHNIK . GEM : S) LUBLINITZ / CREIS (27 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1870 r. w Archiwum śląskim. Druga powstała po 1870 r. i oprócz owego koła nosi napis: SIEGEL Der GEMEINDE ELLGUTH WOISSCHNIK) KREIS / LUBLINITZ (28 mm), a znalazła się na dokumencie z 1895 r. w wymienionym Archiwum⁸⁶). Występujący tu herb oddany w kolorach może mieć złote koło na tle niebieskim. Dziś używana polska pieczęć jest jednak bezherbowa, z samym napisem: *Gmina / Ligota Woźnicka / Powiat Lubliniecki* (33 mm).

LIGOTKA KAMERALNA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XVI wieku i zwała się pierwotnie średnią; używała pierwotnie jako swego herbu radła, które w bardzo uproszczonej formie widoczne jest na najstarszej pieczęci tej gminy, pochodzącej z 1702 r. Jest to pieczęć owalna z napisem: + ELGOTH + ANNO 170Z (24—20 mm), która znalazła się na dokumencie z 1833 i 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Wyobrażona na niej figura geometryczna byłaby niezrozumiała, gdyby nie jeden ustęp dokumen-

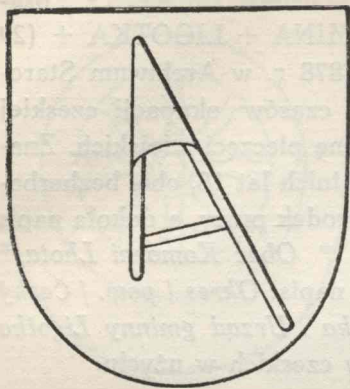
tu z 1835 r., który objaśnia, że to radło, jakim dawniej obrabiano rolę. Herb ten nie utrzymał się długo, gdyż już w drugiej połowie XIX wieku znajdujemy akta pieczętowane innym stemplem z wyobrażeniem mianowicie wieśniaka, z fajką w ustach, stojącego z 2 psami obok drzewa. Pieczęć ta ma napis: GMINA + LIGOTKA + (29 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1878 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Przetrwała też do czasów okupacji czeskiej w XX w., która przyniosła ze sobą i zmianę pieczęci wiejskich. Znamy dwie pieczęcie z tych czasów, tj. z ostatnich lat 18, obie bezherbowe z samym tylko napisem. Pierwsza ma środek pusty, a dokoła napis polsko-czeski: *Gmina Ligotka Kameralna * Obec Komorní Lhota ** (37 mm). Druga, późniejsza, ma w środku napis: *Okres / pow. / Český Těšín*, a dokoła: *Obecni úřad Kom. Lhotka . Úřad gminny Ligotka Kam.* (34 mm) i ta była do końca rządów czeskich w użyciu.

Z powyższego widać, że dwa godła, radło lub wieśniak z psami mogą stanowić herb gminy. Z nich radło jest ważniejsze, raz że starsze i pierwotne, a po wtóre, że dłużej, bo blisko 150 lat było w użyciu. Gdybyśmy go chcieli pokolorować, to możemy dać radło złote na tle niebieskim.

LIPINY ŚLĄSKIE

osada przemysłowa w powiecie świętochłowickim, o charakterze gminy wiejskiej, nie używa herbu, lecz ma pieczęcie bezherbowe z samym napisem, zarówno z niemieckich jak i polskich czasów. Do pierwszych należy pieczęć z 1879 r. z napisem: ** LAND-GEMEINDE * / VERWALTUNG / LIPINE / 1879. / KREIS BEUTHEN O/S* (27 mm). Do drugich, dziś używanych, należy cały szereg pieczęci tej miejscowości z polskimi napisami. Są to pieczęcie: a) Gminy Lipiny z napisem: *Województwo Śląskie / Gmina / LIPINY / Powiat Świętochłowicki* (34 mm), b) podobnie napisowa Kasy gminnej, c) ewidencji ruchu ludności, d) funduszu pracy, e) Kasy komitetowej, f) urzędu opieki społecznej, g) Związku ubogich, h) Biura wojkowego, i) Oddziału podatkowego, j) listowa gminna, k) Urzędu stanu cywilnego, l) Komunalnej Kasy Oszczędności. Dwie ostatnie pieczęcie noszą orła polskiego.

LIPOWIEC

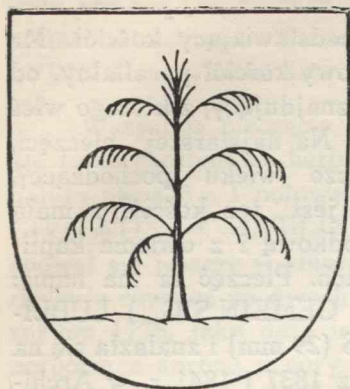
gmina wiejska w pow. cieszyńskim, posiada herb, wyobrażający rodzaj klinu lub rodzaj lemiesza. Herb ten widoczny jest na dwóch pieczęciach gminy, z których starsza pochodzi z 1711 r. i ma tę datę w środku wypisaną. Nosi też napis: *Dziedzina Lipowietz* (owal 22—26 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim, oraz 1863 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga pieczęć pochodzi już z polskich czasów, nosi ten sam herb, oraz ma napis: *Urząd gminny*

** Lipowiec) * pow. Cieszyn ** (owal 27—33 mm). Najnowsza i dziś używana pieczęć ma również ten sam herb i napis: *Urząd gminny w Lipowcu) * pow. Cieszyn ** (owal 27—34 mm). Herb tu używany rozumiany był też jako litera A, o czym przekonuje mała pieczęć, również z ostatnich czasów XX wieku, z dużą literą A i datą 17-11 w środku i z napisem: URZĄD GMINNY LIPOWIEC (owal 18—24 mm). Nie ulega wątpliwości, że rok 1711 powtórzony tu został z pierwszej pieczęci i że herb nie wyobrażał pierwotnie litery, lecz prawdopodobnie narzędzie rolnicze. Oddany w barwach może to być klin złoty na tle niebieskim⁸⁷).

LISÓW

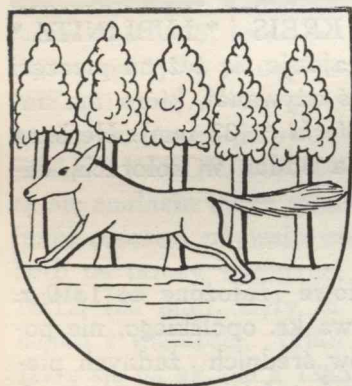
wieś w powiecie lublinieckim, używała przez cały XIX wiek pieczęci bezherbowej, z samym tylko napisem: GEMEINDE / LISSAU / LUBLINITZER / KREISES (29 mm), gdyż znalazła się wyciśnięta na dokumentach z lat 1842, 1879 i 1895 w Archiwum śląskim. Również sam tylko napis ma pieczęć polska z XX w., do dziś dnia używana: *Gmina / LISÓW / Powiat Lubliniecki* (35 mm).

LISOWSKA KOLONIA

dziś w obrębie gminy Lisowa w pow. lublinieckim, dawniej osobna gmina, miała za herb drzewo wolno stojące i słabo ulistnione. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej z 1805 r., na której data ta wypisana jest u dołu, a u góry: COLONIE LIEBSDORFF (owal 24—22 mm). Wyciśnięta jest na dokumencie z 1842 r. w Archiwum śląskim. Herb oddany w kolorach może mieć drzewo i murawę zielone na tle białym.

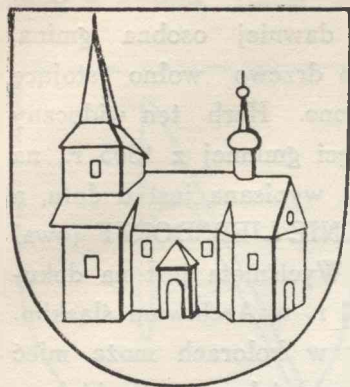
LISOWICE

wieś w pow. lublinieckim, używała w XIX wieku dwóch pieczęci, każda o nieco innym herbie. Pieczęć starsza, powstała może jeszcze w XVIII wieku, wyobraża pagórek z trzema drzewami, oraz nosi napis: LISSOWITZ GEM. SIEG / LUBLINITZ / CREIS (26 mm), a znalazła się na aktach z 1837 i 1841 r. w Archiwum śląskim. Druga pieczęć, powstała w 2. połowie XIX wieku, przedstawia las i na tle niego lisa, a wokoło napis: GEMEINDE LISSOWITZ) * KREIS LUBLINITZ * (30

mm) i używana tu była do końca niemieckich rządów⁸⁸). Wyobrażenie to jest herbem mówiącym, bo od nazwy wsi urobionym, wydaje się przeto więcej miarodajne, niż poprzednie. Oddane w kolorach, może mieć zielony las, czerwonego lisa i białe tło. Natomiast pieczęć polska z XIX wieku, dziś używana, jest bezherbowa i ma sam napis: *Gmina / LISOWICE / Powiat Lubliniecki* (34 mm).

LUBECKO

wieś w pow. lublinieckim, posiada własny herb, przedstawiający kościół. Ma to być miejscowy kościół parafialny, od 600 lat tu się znajdujący, z którego wieś jest dumną. Na najstarszej pieczęci, z XVIII jeszcze wieku pochodzącej, wyrysowany jest ten kościół z małą wieżyczką środkową i z dwiema kaplicami po bokach. Pieczęć ta ma napis: LUBETZKO GEMEIN.SIG.) LUBLINITZ / CREIS (29 mm) i znalazła się na dokumentach z 1837 i 1841 r. w Archiwum śląskim. Następna pieczęć, sprawiona w połowie XIX wieku, ma już kościół inaczej rysowany, z wieżyczką na dachu i główną wieżą po prawej stronie, po której i mała kruchta. Pieczęć ta nosi napis: GEMEINDE LUBETZKO) KREIS / LUBLINITZ (30 mm), a wyciśnięta jest na akcie z 1869 r. Bardzo podobna jest pieczęć trzecia, w końcu XIX wieku sprawiona, ale ma wieżę główną po lewej stronie, a kruchtę i wejście w ścianie bocznej. Napis na niej: GEMEINDE LUBETZKO) KREIS / * LUBLINITZ * (30 mm)⁸⁹). Ten sam prawie rysunek znajduje się też na pieczęci najnowszej po 1922 r. sprawionej i do dziś używanej, która ma napis: GMINA LUBECKO) * powiat Lubliniecki * (32 mm). Herb na powyższych pieczęciach wyobrażony można oddać w kolorach, dając białe mury, złote dachy, niebieskie tło.

LUBLINIEC

miasto powiatowe założone ca 1310 r. przez Bolesława ks. opolskiego, nie posiada z wieków średnich żadnych pieczęci ani innych zabytków, po których można by poznać, jak wówczas herb miejski wyglądał. Najstarsza znana pieczęć pochodzi dopiero z 1590 r., a i to jest pieczęć ławnicza, nie radziecka. Wyobraża ona pole na 3 części podzielone, przy czym w górnej części wyobrażona jest sępia głowa z rybą w dziobie, w dolnej prawej części $\frac{1}{2}$ orła, a w dolnej lewej 5 gwiazd. Jest

to zatem herb złożony z dwóch części: z herbu ówczesnego właściciela miasta, bar. Kochtitzkiego (sępia głowa), oraz z dwupolowego herbu miejskiego. Pieczęć ta nosi napis: SIGIL.SCABINORVM. LVBIN i ma w polu datę skróconą 90. = 1590.

Wszystkie pieczęcie późniejsze nie mają już herbu właściciela, ale tylko dwupolowy herb miasta z $\frac{1}{2}$ orłem i 5 gwiazdami. Do nich należy pieczęć z I połowy XVII wieku z napisem w otoku: * SIGIL. CIVITATIS . * . LVBLINIECZ (35 mm), której oryginalny tłok zachował się jeszcze w zbiorach miejscowego magistratu. Ten sam herb figuruje również na dwóch pieczęciach XVIII-wiecznych, opatrzonych rokiem 1775, jako datą ich powstania. Pierwsza wyobraża tarczę herbową z koroną u góry i nosi napis w otoku: SIEGEL CIWITAS LUBLINIETS (owal 23—22 mm). Zdaje się, że z powodu tych myłek w napisie została odrzucona i zrobiła miejsce innej, poprawniejszej, która mając podobnie ukoronowaną tarczę, nosi napis: * SIGIL-LVM CIVITATIS LUBLINECENSIS (26 mm). Obu tych pieczęci oryginalne mosiężne tłoki znajdują się jeszcze w zbiorach magistratu.

Z początkiem XIX wieku sprawiono nową małą pieczętkę miejską, przy czym wzorowano się na poprzednich do tego stopnia, że nawet rok 1775, teraz już nieaktualny, na niej umieszczono. Zmiany dokonano tylko w napisie, dając: * SIGILLUM CIVITATIS LUBLINIZ (21 mm). Nieco później sprawiono drugą pieczęć owalną z herbem w kartuszu jakby rokokowym i z napisem niemieckim: SIEG:D: STADT VERORDNETEN: ZU LUBLINITZ: (owal 25—23 mm), która się znalazła także na akcie z 1845 r. w Archiwum śląskim. Jeszcze innej pieczęci używało miasto w II połowie XIX wieku. Miała ona herb na tarczy wyginanej i nosiła napis: MAGISTRAT ZU LUBLINITZ (28 mm). Były to właściwie dwie pieczęcie tego samego rysunku i wielkości, tylko jedna do atramentu, druga do laku. Znalazły się na aktach z 1885 i 1895 r. w wspomnianym Archiwum.

Za czasów polskich, po 1921 r., sprawiono nową pieczęć, ale w jej rysunku wzorowano się ściśle na ostatniej niemieckiej, dając taki sam kształt tarczy herbowej i podobny napis: MAGISTRAT * LUBLINIEC * (32 mm). Poza tym sprawiono szereg pieczęci dla urzędów i instytucji gminnych, ale już bez herbu, z samym napisem polskim. Są to pieczęcie: a) miejskiej kasy oszczędności, b) urzędu stanu cywilnego, c) miejskiego urzędu policyjnego, d) głównej kasy miejskiej, e) rzeźni miejskiej, f) elektrowni miejskiej (ta z rysunkiem strzały elektrycznej).

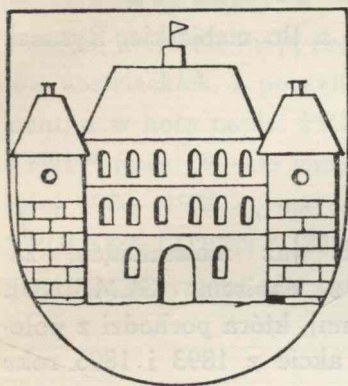
Z powyższego widać, że zasadniczy rysunek herbu miejskiego jest zawsze ten sam od XVI wieku, a prawdopodobnie od samego początku miasta w XIV wieku. I jeżeli w przyszłości znajdą się w jakimś archiwum nieznane dotąd pieczęcie średniowieczne tego miasta, to niewątpliwie będą nosić tak samo $\frac{1}{2}$ orła i 5 gwiazd, jak późniejsze. Herby tak złożone jak lubliniecki są zwykłym zjawiskiem na Śląsku. Połowę orła nosi bowiem w swoim herbie szereg miast śląskich, jak: Bielsko, Bytom, Frysztat, Gliwice, Krapowice, Lesnica, Lubin, Namysłów, Olesno, Opole, Paczkowo, Prusnica, Raciborz, Strzelce, Toszek, a także miasta pierwotnie śląskie, a potem krakowskie, jak Kęty, Oświęcim i Wadowice⁹⁰). Natomiast trudniej jest o analogię z gwiazdami. Znamy tylko dwa miasta, również górnośląskie, które noszą gwiazdy w herbie, a to Namysłów i Toszek, ale gwiazdę jedną, a nie 5 jak w Lublińcu. Po 9 gwiazd nosi wprawdzie herb województwa dawnego sandomierskiego i ziemi sandeckiej, ale z nimi Lubliniec nie miał nic wspólnego.

Zachodzi z kolei pytanie, jakiego rodzaju to orzeł w tarczy herbowej i jakie są tu barwy heraldyczne. Uczni heraldycy, zajmujący się dotychczas tym przedmiotem, są dość rozbieżni w swoich zapatrywaniach. Saurma, Knötel, nawet Wilpert twierdzą, że ma tu być orzeł dolnośląski, z półksiężycem na piersiach, w kolorach zaś czarny na tle czerwonym. Knötel przyznaje, że taki orzeł jest nieheraldyczny, gdyż normalnie winien być czerwony na złotym. Natomiast Hupp jest zdania, że winien tu być orzeł złoty na tle niebieskim. Tak samo niepewni są autorowie i co do drugiego pola tarczy, na którym są umieszczone gwiazdy, a sam porządek ich ustawienia jest rozmaicie podawany. Knötel chce mieć je w porządku: $2 + 2 + 1$, natomiast Hupp, zgodnie zresztą z pieczęciami, daje $3 + 2$. Co do ich kolorów, to Saurma i Knötel dają złote gwiazdy na tle niebieskim, natomiast Hupp maluje białe gwiazdy na tle czerwonym. Najciekawsze, że barwy przez siebie podane wyprowadza Saurma od prywatnego herbu właścicieli bar. Garnier, którzy rządili w Lublińcu w latach 1727—63, a nosili w herbie 3 złote gwiazdy na niebieskim i czarnego dwugłowego orła na tle złotym⁹¹).

Herb miasta jest jednak daleko starszy niż baronowie Garnier i jeżeli zbadamy jego genezę, to i barwy jasno się nam przedstawia. Miasto zostało bowiem założone przez księcia opolskiego i tylko jego orzeł może tu figurować, tak jak figuruje w tyłu innych miastach górnośląskich. Jest to jedynie orzeł górnośląski, a zatem nie może mieć

półksiężycą na piersiach, a w barwach może być tylko złoty na tle niebieskim. Co do gwiazd, to naturalne kolory będą tu najbardziej miarodajne, a zatem złote na niebieskim. W tych barwach zatwierdzony też został herb Lublińca przez Ministerstwo S. W. w 1936 r.

LUBLINIECKI ZAMEK

dzisiaj w obrębie miasta Lublińca, dawniej osobna gmina, posiadała herb mówiący, od swej nazwy urobiony, a mianowicie zamek miejscowy, tyle razy w ciągu wieków zmieniający swych właścicieli. Wrysowany jest jako budowla dwupiętrowa z dwiema basztami po bokach. Widzimy go na pieczęci gminnej z XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: GEMEINDE SCHLOSS LUBLINITZ) * KREIS LUBLINITZ (30 mm), przy czym ten sam rysunek i napis ma pieczęć do atramentu co i do

laku⁹²). Herb ten oddany w kolorach może mieć czerwone mury, zielone dachy i murawę, białe tło.

LUBOMIA

gmina wiejska w powiecie rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem Adama i Ewy, stojących pod rajskim drzewem, na którym wąż okręcony. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, z napisem: GMINA LUBOMIA) * pow. Rybnik * (33 mm), która sprawiona po 1921 r. do dzisiaj jest w użytku. Rysunek i kolory herbu mogą być takie same jak w Adamowicach (por.). Inne pieczęcie, jak listowa, skarbnika, biura meldunkowego, są czysto napisowe.

LUBSZA

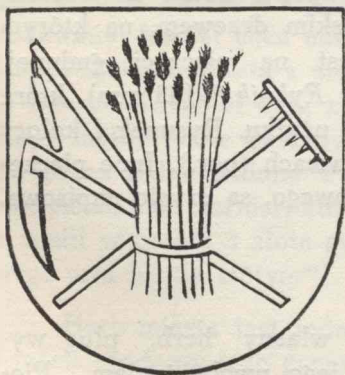
wieś w powiecie lublinieckim, posiada własny herb, pług wyobrażający. Znamy dwie pieczęcie z jego wyobrażeniem. Pieczęć starsza, pochodząca z XVIII wieku, ma ten pług bez kół przednich i nosi napis: GEM * SIGEL LUBSCHAU (owal 23—21 mm), a znalazła się na dokumencie z 1802 r. w Archiwum śląskim.

Druga, pochodząca z XIX wieku, ma już pług z kołami i nosi napis: GEMEINDE SIEG. LUBSCHAU LUBLINITZER KREIS (28 mm), a wyciśnięta jest na dokumencie z 1869 r. w tymże Archiwum⁹³). Herb podobny ma również najnowsza pieczęć gminna, w polskich czasach XX wieku powstała, która nosi napis: GMINA LUBSZA ŚL) . POW. LUBLINIECKI. (34 mm) i jest do dziś dnia w użyciu. Natomiast inne pieczęcie gminne dziś używane, jak listowa i biura ewidencyjnego, są czysto napisowe bez herbu. Ten oddany w kolorach może mieć żelazniwa białe, drzewca złote, a tło niebieskie. Rysunek jak u Książenic (por.).

LUISENHOF

folwark w powiecie pszczyńskim, dziś już nieistniejący, zostawił po sobie pieczęć bezherbową, z napisem: GEMEINDE LOUISENHOF) * KREIS PLESS * (23 mm), która pochodzi z połowy XIX wieku, a wyciśnięta została na akcie z 1893 i 1895 roku w Archiwum Starostwa pszczyńskiego.

LUTYNIA NIEMIECKA

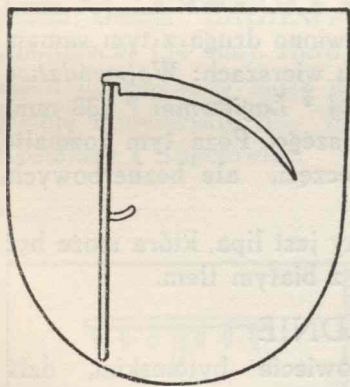
gmina wiejska w pow. frysztańskim na Zaolziu, powstała w XIII wieku, pieczętowała się jeszcze przed wojną światową herbem, który wyobrażał snop żyta, a spoza niego wystające: kosa, cepy i grabie. Takie godło widzimy na owalnej pieczęci XX-wiecznej z polskim napisem: *Przełożęństwo gminy*) NIEM. LUTYNSKIEJ (28—42 mm), która znalazła się na dokumencie z 1911 r. w Archiwum Starostwa frysztańskiego. Herb ten ustąpił miejsca w następnych latach monogramowi RČS (Republika czesko-słowacka), który jest widoczny na pieczęci z napisem: *Obecní úřad*) * v Něm. Lutyni, Těšínsko * (35 mm), jaka aż do 1938 r. była w użyciu.

Herb na poprzedniej pieczęci pomieszczony może być oddany w kolorach, dając np. snopek złoty, kosę srebrną, drzewca złote, a tło niebieskie.

LUTYNIA POLSKA

gmina wiejska w pow. frysztackim na Zaolziu, znana mi jest z dwóch pieczęci, które nie mają żadnego godła. Jedna pochodzi jeszcze z czasów austriackich, z początku XX wieku, ma w środku banalny ornament, a w koło napis: PRZEDSTAWIENSTWO GMINY) * P. LUTYNI * (owal 26—38 mm). Druga, używana w czasach okupacji czechoskiej 1920—1938 r., ma środek pusty, a dokoła: OBECNÍ ÚŘAD) * POLSKA LUTYN * (32 mm). Możliwe, że odszukane kiedyś starsze pieczęcie przyniosą pierwotny herb tej gminy.

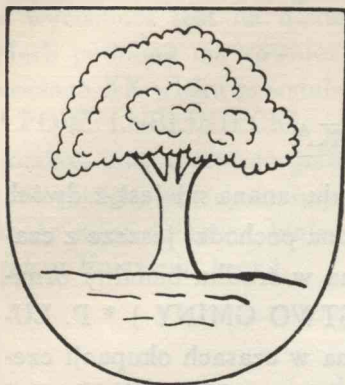
ŁĄCZKA

wieś w pow. cieszyńskim, pieczętuje się kosą, pionowo ustawioną. Znamy dwie takie pieczęcie. Na starszej, z XVIII wieku pochodzącej, kosa zwrócona jest w prawo, a w koło biegnie napis: SIGIL.DER GEMEIN.AVF ŁONCZKA (owal 23—21 mm), odcisk zaś jest na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga pieczęć ma kosę na lewo, pod nią rok 1886, a w napisie: * PIECZEC GMINY ŁACZKA (27 mm). Ten sam herb znajdujemy i na pieczęci najnowszej, która ma również

rok 1886 w środku, tylko że trawa, w której kosa stoi, przedstawia się jako 4 poziome pasy. Napis jest umieszczony w otoku i brzmi: *Urząd gminny*) * *Łączka* * (27 mm); sprawiono ją po 1918 r. i jest do dnia dzisiejszego w użytku. Rok 1886 jest widocznie skopiowany z pieczęci poprzedniej w tym roku wykonanej. Herb ten oddany w barwach może mieć kosę białą, drzewce złote, pole niebieskie.

ŁAGIEWNIKI

osada przemysłowa w pow. świętochłowickim, dzieliły się dawniej na Górne i Średnie, a połączone 1 IV 1904 r. w jedną gminę, nazwane zostały po niemiecku Hohenlinde. Nazwa ta ma związek z herbem Górnych Łagiewnik, który wyobrażał od dawna lipę wolno stojącą. Z czasów niemieckich znane są trzy pieczęcie z lipą jako godłem gminy. Najstarsza pochodzi z początków XIX wieku, ale znana nam jest tylko ze wzmianki u Wilperta⁹⁴). Druga pochodzi z końca XIX wieku i ma dokoła lipy

napis: *Gemeinde Ober Lagiewnik) Kr. Beuthen OS (31 mm)*, a wyciśnięta jest na dokumencie z 1902 r. w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. Trzecia pochodzi z czasu po połączeniu obu miejscowości i nosi napis: *Gemeinde Hohenlinde) Kr. Beuthen OS (31 mm)*, a była używana do końca pruskich czasów.

W polskich czasach, po 1921 r. sprawiła gmina nową pieczęć z tym samym co dawniej herbem, ale z polskim napisem: *Wojew. Śląskie pow. Świętochłowicki) * GMINA ŁAGIEWNIKI (31 mm)* i ta do 1931 r. była używana. Wtedy sprawiono drugą z tym samym wyobrażeniem i z napisem w 4 półkolistych wierszach: *Województwo Śląskie | Powiat Świętochłowicki | Gmina | * Łagiewniki * (38 mm)* i ta pieczęć używana jest do dnia dzisiejszego. Poza tym rozmaite biura gminne używają innych jeszcze pieczęci, ale bezherbowych, z samym napisem.

Z powyższego widać, że herbem gminy jest lipa, która może być tylko zielona, z zieloną murawą u spodu i z białym tłem.

ŁAGIEWNIKI ŚREDNIE

dawniej osobna gmina wiejska w powiecie bytomskim, dziś złączona razem z Łagiewnikami w powiecie świętochłowickim. Została po niej pieczęć z wyobrażeniem św. Jana Nepomucena i z napisem: *Gemeinde Mittel Lagiewnik) Kreis Beuthen OS (32 mm)*, która powstała w drugiej połowie XIX wieku i wyciśnięta jest na dokumencie z 1895 r. w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. Herb tu widoczny można pokolorować, dając czarno ubranego świętego, ze złotym krzyżem w ręce i złotymi gwiazdami koło głowy, na tle niebieskim. Tego samego świętego mają w herbie wsie: Krostoszowice i Kobiór (por.).

ŁAGIEWNIKI WIELKIE

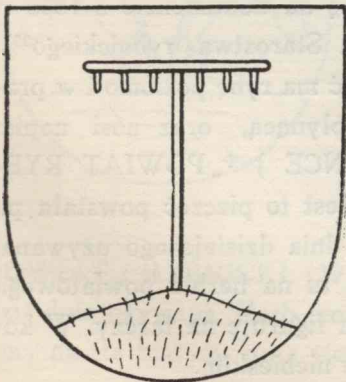

fig.). Napis na niej: *Gemeinde Gross-Lagiewnik - Kr. Lublinitz* - (27 mm)⁹⁵). Na wzór tej zrobiono w 1922 r. po przyłączeniu do Polski nowy stempel z takim samym wyobrażeniem, ale z napisem polskim: *Gmina Łagiewniki-Wielkie*) * *Powiat Lubliniecki* * (27 mm), później zaś jeszcze sprawiono nową pieczęć gminną, ale bezherbową, z samym napisem: *Gmina / ŁAGIEWNIKI WIELKIE / Powiat Lubliniecki* (34 mm). Herb na poprzednich pieczęciach umieszczony może mieć: złotego lwa, białe drzewo, czarną ziemię i niebieskie tło. Podobnie skomponowane są pieczęcie wsi Kośmidry i Kopciowice.

Łagiewniki Wielkie

ŁĄKA

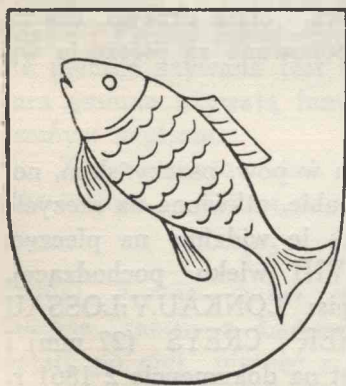
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, nosi w herbie grabie, utkwione na szczycie pagórka. Tak je widzimy na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: *LONKAU.V:LOSSAU G:) PLESSNER / CREYS* (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Napis rozwiązuje się: „*Lonkau von Lossau Gemeinde*”, z powodu, że obok Łąki Kameralnej istniały tu 3 osobne działy rycerskie o własnych samorządach: Łąka von Lossau, Łąka von Mletzko i Łąka-Paszek.

Wszystkie miały własne pieczęcie, niestety jedną tylko udało nam się odszukać. Pierwsza polska XX-wieczna pieczęć nie ma już tego herbu, lecz sam napis: *Gmina Łąka*) *Powiat Pszczyński* (32 mm). Druga, dziś używana, ma orła polskiego, najnowszego typu i napis w otoku: GMINA ŁĄKA) * POWIAT PSZCZYŃSKI * (35 mm). Miarodajną będzie tu najstarsza pieczęć, a herbem miejscowości będą naturalnie grabie, które mogą być złote, utkwione w pagórek złotego ścierniska, na tle niebieskim.

ŁĄKI NAD OLZĄ

wieś w pow. frysztackim na Zaolziu, nie używa herbu, lecz ma pieczęć zapełnioną samym napisem: *Urząd gminny* / *w* / *Łąkach n. Olzą* / *Obecni urząd* / *v* / *Łonkach n. Olzou* (38 mm). Pieczęć ta pochodzi z czasów okupacji czeskiej i używana była do 1938 r.

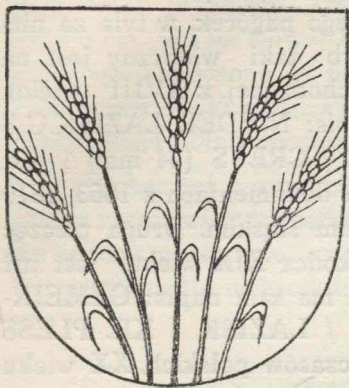
ŁĄNCE

wieś w pow. rybnickim, pieczętuje się rybą. Znamy takie 2 pieczęcie. Starsza, z początku XIX wieku pochodząca, ma tę rybę ukośnie ustawioną i w lewo płynącą, oraz nosi napis: *GEM.LOH-NITZ*) *RYBNIKER* / *KREIS* (27 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁹⁶). Druga pieczęć ma rybę poziomo i w prawą stronę płynącą, oraz nosi napis: *GMINA ŁANCE*) ♦ *POWIAT RYB-NICKI* ♦. Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dnia dzisiejszego używana.

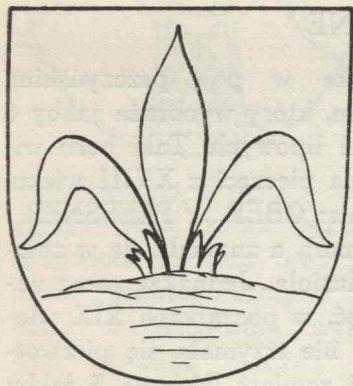
Nie wykluczone, że Łąnce wzorowały się tu na herbie powiatowego swego miasta Rybnika, gdzie również ryba figuruje na tarczy. W kolorach można tę rybę malować złotą na tle niebieskim.

ŁANY

włączone dziś w obręb miasta Woźnik, tworzyły dawniej osobną gminę wiejską w pow. lublinieckim i używały herbu z wyobrażeniem 5 kłosów, robiąc tym niewątpliwie aluzję do swojej nazwy. Herb ten widoczny jest na pieczęci, używanej w XIX wieku, która dokoła kłosów ma napis: GEMEINDE LOHNA) KREIS LUBLINITZ. (25 mm), a znalazła się wyciśnięta na akcie z 1895 r. w Archiwum śląskim. Herb ten w kolorach oddany może mieć kłosa złote na tle niebieskim⁹⁷).

ŁAZISKA

wieś w pow. rybnickim, posiada oryginalny herb własny, z wyobrażeniem rośliny czy krzewa o 3 dużych liściach. Herb ten widoczny jest na dwóch pieczęciach, niemieckiej i polskiej. Pierwsza pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, ma ten krzew podobny do agawy i napis: GEMEIN.LAZISK) RYBNIKER KREIS (27 mm), a znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego⁹⁸). Druga pieczęć ma krzew o dużych 3 liściach i napis: GMINA ŁAZISKĄ)

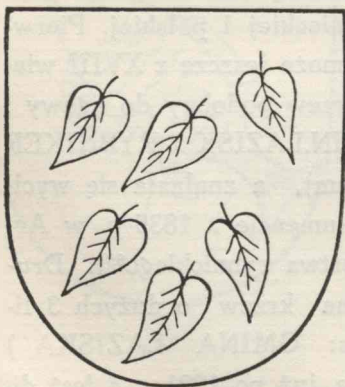
POWIAT / RYBNICKI (29 mm), powstała już po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w barwach może mieć krzew zielony na tle białym, oraz zieloną murawę.

ŁAZISKA DOLNE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu, który wyobraża jelenia, przeskakującego pagórek, w tyle za nim drzewo. Herb taki widoczny jest na pieczęci, pochodzącej z XVIII wieku, która ma napis: NIEDER LAZISK.G.S / PLESSNER / CREYS (24 mm) i jest wyciśnięta na dokumentach z 1863, 1870 r. w Archiwum śląskim. Druga pieczęć niemiecka z końca XIX wieku jest już bezherbowa i ma sam napis: GEMEINDE / NIED. / LAZISK / KR. PLESS (24 mm). Z czasów polskich XX wieku pochodzą dwie dalsze pieczęcie. Pierwsza jest również napisowa i wyjątkowo dwujęzyczna: *Gmina Łaziska Dolne / Powiat / Pszczyński* / *Gemeinde Niederlazisk / Kreis Pless* (35 mm). Druga, dziś używana, nosi orła polskiego i w koło niego napis: *Gmina Łaziska Dolne* — *Powiat Pszczyna* — (33 mm). Miarodajną jest tu pieczęć najstarsza i herb, który oddany w kolorach, może mieć czerwonego jelenia, zielony pagórek i drzewo, białe tło.

ŁAZISKA GÓRNE

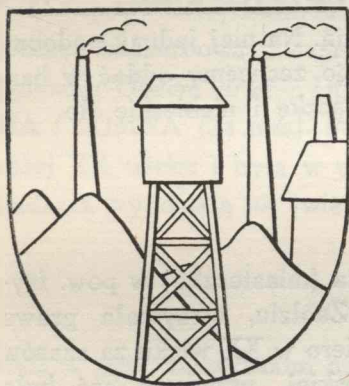

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu, który wyobraża jakby 6 opadłych liści lipowych. Taki herb widoczny jest na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis: OBER... / PLESSNER / CREYS (24 mm), a znalazła się w zbiorze p. wiz. Musioła. Jednakże zaraz następna pieczęć, w początkach XIX wieku powstała, nie trzymała się pierwotnego wzoru i zamiast liści ma 5 jakby naczyń szklanych, może na pamiątkę, że tu niegdyś istniała szklarnia. Pieczęć ta nosi napis: OBER LAZISK: GEM: S. / PLESSNER / KREIS (25 mm) i była w użyciu do połowy XIX wieku⁹⁹). Koło 1860 roku sprawiła gmina nową pieczęć,

tym razem już bezherbową, z samym napisem: GEMEINDE / OBER / LAZISK / KR. PLESS (25 mm), która się znalazła na akcie z 1869 r. w Archiwum śląskim, a była zdaje się używana do końca panowania pruskiego. Zmieniono ją dopiero po przyłączeniu kraju do Polski, ale na nowej pieczęci dano zamiast herbu własnego orła polskiego i otoczono go napisem: *Gmina Łaziska Górne*) * *Powiat Pszczyński* * (35 mm). Pieczęć ta jest do dziś dnia używana. Również i urząd policyjny nosi na swej pieczęci orła polskiego.

Wobec tej różnorodności trudno zdecydować, jakie wyobrażenie jest w rzeczywistości herbem lokalnym. Najwięcej miarodajne wydaje się jednak najstarsze, owych 6 liści, które oddane w kolorach mogą być złote na tle niebieskim.

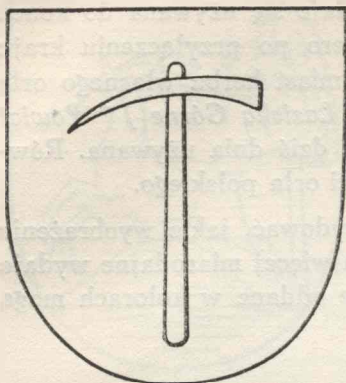
ŁAZISKA ŚREDNIE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiadała już w XVIII wieku pieczęć herbową z wyobrażeniem skrzyżowanych 2 toporów i krzyżem pod nimi. Pieczęć ta ma napis: MITTEL LAZISK GEM.S) PLESSNER / CREYS (28 mm) i używana była do 1875 r. Z późniejszych czasów też pozostała jedna pieczęć, ale ta jest bezherbowa i ma sam napis: GEMEINDE / MITTEL / LAZISK / KR. PLESS (24 mm), a wyciśnięta jest na dokumentach z 1869, 1871 roku

w Archiwum śląskim i 1916 roku w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Tak samo bezherbowa jest pierwsza pieczęć polska, sprawiona ca 1921 roku. Ma tylko napis: *GMINA / Średnie Łaziska / Powiat Pszczyna* (30 mm), a znalazła się na akcie z 1922 roku w Archiwum wymienionego starostwa. Dopiero ostatnia, dziś używana pieczęć, otrzymała na interwencję p. wizytatora Musioła oryginalne wyobrażenie: mianowicie szybu i fabryk z 3 kominami, a wokoło nosi napis: * *Urząd gminy* *) *Łaziska Średnie, pow. Pszczyna* (35 mm). Można tu widzieć zwykły widok samej osady, ale można też uważać go za godło herbowe i dać mu barwy heraldyczne, a to czarne góry węgla, czarny szymb, czerwone kominy i dachy, białe tło.

ŁAZY

(36 mm) i była używana do 1932 r. Później sprawiono pieczęć owalną z tym samym herbem tj. kilofem w środku i z napisem: **WOJEWÓDZ-TWO ŚLĄSKIE / POWIAT BIELSKI / * URZĄD GMINNY ŁAZY *** (owal 25—51 mm) i do dziś dnia ją używają. Na niej jednak podobny jest kilof do młotka murarskiego. Jeżeli go zechcemy oddać w barwach, to można dać białe żelazo, złotą rączkę i niebieskie tło.

ŁAZY

gmina miejska (miasteczko) w pow. frysztańskim na Zaolziu, otrzymała prawa miejskie dopiero w XX wieku za czasów okupacji czeskiej, przedtem zaś była wsią i dużym osiedlem górniczym. Inny też jest jej herb jako wsi a inny jako miasta. Za czasów austriackich w XIX wieku nosiła w herbie snop stojący żyta, spoza którego wystają narzędzia rolnicze jak: pług, cepy, kosa, grabie jedne, grabie drugie i sierp. Takie godło widzimy na pieczęci, jeszcze przed wojną światową używanej, która ma napis czeski: **× OBEC LAZY VE SLEZSKU ×** (31 mm). Później jednak za czasów czeskich, gdy Łazy zostały miasteczkiem, pojawia się tarcza 3-polowa, mająca w pierwszym polu pół orła śląskiego, w dru-

gim polu dwa skrzyżowane młotki wstążeczką związane, a w trzecim polu snop z narzędziami jak na pieczęci dawniejszej. Herb ten skomponowany został podobnie jak jabłonkowski, albo tarnogórski, przy czym orzeł oznacza, że to miejscowość śląska, młotki, że górnicza, a snop, że ma wiejską i rolniczą tradycję. Taki 3-polowy herb figuruje na pieczęci z napisem: OBECNÍ RADA MĚSTYSE) * LAŽŮ VE SLEZSKU * (34 mm), która używana była do 1938 r. Jeżeli herb powyższy zechcemy pokolorować, to możemy dać w pierwszym polu złotego orła na tle niebieskim, w drugim dwa czarne młotki z srebrną wstęgą na tle czerwonym i w trzecim polu złoty snop i narzędzia na tle niebieskim.

ŁOMNA DOLNA

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XVII wieku i posiada pieczęć bezherbową z samym tylko napisem dwujęzycznym czesko-polskim: *Obecní úřad / DOLNÍ / LOMNA // Úřad gminny / DOLNA / ŁOMNA* (34 mm). Pieczęć ta pochodzi z czasów okupacji czeskiej XX wieku i była w użyciu do 1938 r. Niewątpliwie późniejsze badania wydobędą na światło dzienne pierwotny herb tej gminy.

ŁOMNA GÓRNA

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, pieczętowała się dawniej przed podziałem na Górną i Dolną herbem, z wyobrażeniem wieśniaka z łaską w rękę, siedzącego pod drzewem. Taka scena znajduje się na małej pieczętce z XVIII wieku pochodzącej, która wyjątkowo jest beznapisowa (owal 22—19 mm), a wyciśnięta jest jako pieczęć tej gminy na dokumencie z r. 1835 w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Poza tym znamy jeszcze pieczęć z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej, która jest jednak bezherbowa, ma środek pusty i wokoło napis czesko-polski: *Obec Hor. Lomna) * Gmina Górna Łomna ** (35 mm). Herb z pierw-

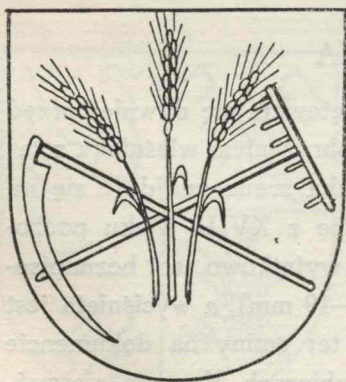

szej pieczęci oddany w barwach może mieć: zielone drzewo i murawę, czarno ubranego wieśniaka i białe tło.

ŁUKÓW

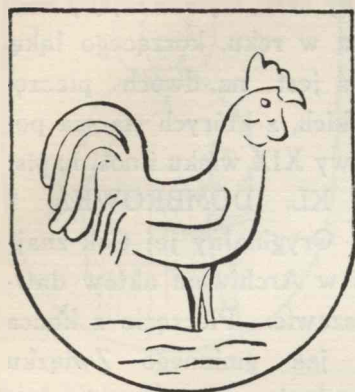
wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający robotnika z siekierą, stojącego przy pniaku. Herb taki ma się znajdować na pieczęci z XVIII wieku, o której wspomina Wilpert¹⁰⁰), a również umieszczony jest na najnowszej pieczęci polskiej, z napisem: GMINA ŁUKÓW) POW. RYBNICKI (26 mm), która dziś jest w użyciu. Oddany w kolorach, może mieć: czarno ubranego robotnika, złotą siekierę, zielony pniak i murawę, białe tło.

ŁYSKI

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb, który na dwóch znanych mi pieczęciach nie jednakowo się przedstawia. Na starszej, pochodzącej może z początków XIX wieku, widać drzewo i skrzyżowane na nim grabie i kosę. Napis na niej: GEM. LISSECK) RYBNICKER / KREIS (27 mm), a odcisk znalazł się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁰¹). Na drugiej widzimy zamiast drzewa 3 kłosa oraz kosę i grabie skrzyżowane, a w koło napis: GMINA ŁYSKI) * powiat Rybnicki * (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb może mieć kolory następujące: biała kosa, złote drzewca i złote kłosa, na tle niebieskim.

ŁYŻBICE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, ma herb wyobrażający koguta, stojącego w prawo. Znamy 3 pieczęcie z takim herbem. Pierwsza, zwana na wzór miejski wyjątkowo sekretem, pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, ma napis: ❖ SEKRET = GMINY = ŁYZ-BIC (26 mm) i znalazła się na dokumencie z 1880 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga również z kogutem w środku, ma napis: PRZEDSTAWIENSTWO GMINY ŁYŻBICE * (32 mm) i pochodzi już z XX wieku. Trzecia z tym samym herbem ma napis czesko-polski: *Obecni úřad * Úřad gminny) * Łyżbice ** (37 mm), pochodzi już z czasów okupacji czeskiej i używaną była do 1938 r. Herb na wszystkich widoczny, oddany w kolorach, może mieć złotego koguta, o czerwonych grzebieniach i nogach na tle niebieskim.

MAKOSZOWY

gmina wiejska w pow. katowickim, pieczętuje się dwoma skrzyżowanymi młotami. Herb taki widać na pieczęci gminnej dziś używanej, która ma napis: GMINA MAKOSZOWY) * pow. Katowice * (36 mm). Inne pieczęcie dzisiejsze są bezherbowe i noszą sam napis, jak: Biura meldunkowego, Funduszu pracy, i listowa Zarządu gminnego. Herb oddany w barwach może mieć czarne młoty, złote drzewca i niebieskie tło.

MAŁA DĄBRÓWKA

osada przemysłowa w pow. katowickim, posiada własny herb, wyobrażający wieśniaka z kosą w ręku, koszącego łąkę. Widoczny zaś jest na dwóch pieczęciach niemieckich, z których starsza pochodzi z połowy XIX wieku i nosi napis: GEMEINDE KL. DOMBROWKA * (25 mm)¹⁰²). Oryginalny jej tłok znajduje się dziś w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Pieczęcie z końca XIX wieku, jak gminnego Związku ubogich, są bezherbowe, a pieczęć egzekutora gminnego nosi orła pruskiego.

W ostatnich latach panowania narzucił rząd pruski dla gminy nazwę Eichenau, a to pociągnęło za sobą zmianę pieczęci. Herb jednak, kosiarz na łące, pozostał nadal, tylko w napisie nowej pieczęci gminnej dano: GEMEINDE EICHENAU) * KREIS KATTOWITZ (35 mm), ale i ten tłok powędrował do wymienionego archiwum w Warszawie. Poza tym znane są bezherbowe pieczęcie z nazwą „Eichenau” zarządu szkolnego, zarządu dóbr, oraz pieczęć urzędu stanu cywilnego z orłem pruskim.

Za polskich czasów nazwa Małej Dąbrówki wróciła z powrotem, a pierwszą pieczęcią tego rodzaju była pieczęć lokalnej Rady ludowej z orłem polskim. Herb jednak dawny nie stracił znaczenia i umieszczony został na dwóch nowszych pieczęciach gminnych do dziś dnia używanych. Jedna, do atramentu, ma napis: GMINA DĄBRÓWKA - MAŁA) * Powiat Katowicki * (34 mm). Druga jest do laku i nosi napis: ZARZĄD GMINNY MAŁA-DĄBRÓWKA) * POW. KATOWICKI * (34 mm). Inne pieczęcie gminne są bezherbowe i mają sam tylko napis na stemplu, są to pieczęć listowa gminy, pieczęć kasy gminnej i Funduszu Pracy. Herb na opisanych wyżej pieczęciach użyty może być oddany w barwach i mieć czarno ubranego wieśniaka, niebieską kosę o czarnym drzewcu, zieloną łąkę i białe tło.

MARKLOWICE DOLNE

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający stojącego św. Walentego z mieczem u boku. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej z XIX wieku, o której wspomina Wilpert i Henke¹⁰³). Poza tym widać go też na najnowszej pieczęci z napisem: GMINA MARKLOWICE DOLNE) * POWIAT RYBNICKI * (35 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś dnia jest w użyciu. Figura świętego odnosi się niewątpliwie do patrona miejscowego kościoła, a oddana w kolorach może

mieć biały płaszcz, czerwoną szatę, złoty miecz i złotą aureolę, niebieskie tło.

MARKLOWICE DOLNE

wieś w pow. frysztańskim na Zaolziu, posiada pieczęć bezherbową z samym tylko napisem polsko-czeskim: *Úřad gminny / Marklowice Dolne // Obecni úřad / Dolní Marklovice* (40 mm). Powstała ona za czasów okupacji czeskiej XX wieku i używaną była do 1938 r. Możliwe, że dalsze poszukiwania przyniosą też i pieczęcie herbowe.

MARKLOWICE GÓRNE

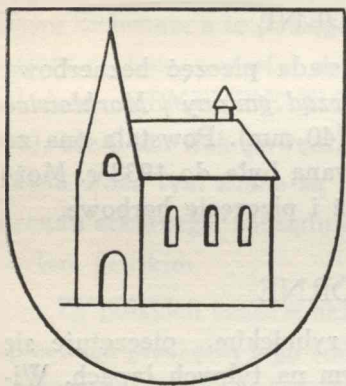
wieś w pow. rybnickim, pieczętuje się lwem wspiętym na tylnych łapach. Widzimy go na dwóch pieczęciach gminnych, niemieckiej i polskiej. Na pierwszej, która pochodzi z początków XIX wieku, umieszczono go w kolistej tarczy i dodano napis: G. O. MARKLOWITZ) RYBNIKER / KREIS (28 mm). Wyciśnięto ją na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁰⁴). Pieczęć druga ma lwa bez tarczy i napis: *Gmina Marklowice Górne*) POWIAT RYBNICKI (30 mm), a powstała po

1921 i jest do dziś używana. Herb oddany w kolorach może mieć złoto-
go lwa na niebieskim tle. Nie jest wykluczone, że herb ten ma coś
wspólnego z herbem hr. Laryszów, którzy długie lata byli właścicielami
tego majątku, ale również nie należy zapominać, że lew nie jest
zjawiskiem wyjątkowym w śląskiej heraldyce gminnej i że w rozma-
itych kombinacjach noszą go różne wsie jak: Łagiewniki Wielkie,
Kopciowice, Kośmidry itd.

MARKLOWICE GÓRNE

wieś w powiecie cieszyńskim, nie używa herbu, lecz posługuje się
pieczęcią z samym napisem w 4 wierszach: PRZEŁOŻENSTWO
GMINY / *Marklowice / Górne* / * powiat Cieszyn * (31 mm). Pieczęć
ta powstała po 1918 r., dawniejszych nie znamy.

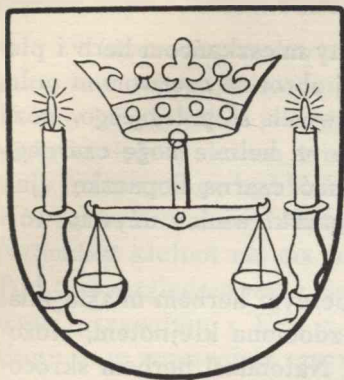
MARUSZE

wieś w pow. rybnickim, założona w 1776
r. przez hr. von Dyhrn i dlatego Dyhrn-
grund zwana, posiada herb własny, któ-
ry na rozmaitych pieczęciach rozmaicie
się przedstawiał. Na najstarszej pie-
częci, może jeszcze z XVIII wieku po-
chodzącej, wyobrażony jest kościół ale
bez wieży, z mocno wystającą przednią
częścią. Pieczęć ta ma napis: G.
DYHRNGRUND / RYBNIKER / KREIS
(29 mm) i jest wyciśnięta na dokumen-
cie z 1835 r. w Archiwum Starostwa

rybnickiego. Druga pieczęć, znacznie późniejsza, nosi wyobraże-
nie domu na wzgórzu stojącego, jakby szkoły z sygnaturką na
dachu, ma napis taki sam jak poprzednia (29 mm), a znana jest
z publikacji Wilperta i Henkego¹⁰⁵). Trzecia, najmłodsza pieczęć,
ma znów kościół, ale bez pagórka, z wysoką wieżą i nosi na-
pis: GMINA MARUSZE) * POWIAT RYBNICKI * (31 mm). Ta
powstała po 1921 r. i jest do dnia dzisiejszego w użyciu. Herb tu po-
mieszczony oddany w kolorach może mieć kościół biały o złotych
dachach na tle niebieskim.

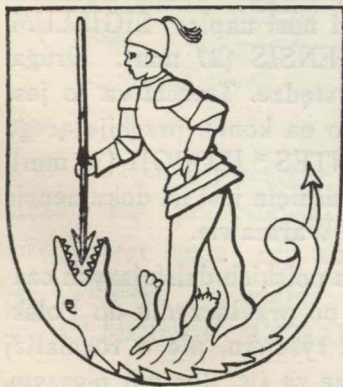
MAZAŃCOWICE

gmina wiejska w pow. bielskim, używała dawniej herbu, który wyobrażał wagę kupiecką pod koroną z dwiema świecami w lichtarzach po bokach. Tak go widzimy na najstarszej pieczęci gminnej, jeszcze z XVIII wieku pochodzącej, która ma u dołu litery MDGSVN (= Matz-dorfer Gemeinde Siegel??) (30 mm). Na pieczęci używanej w XIX wieku usunięto koronę, a świece wyrysowano jakby podpórki do wagi, w otoku zaś dano napis: GEMEINDE VORSTAND MATZDORF (32 mm). Obie

powyższe pieczęcie są metalowe i znajdują się w przechowaniu gminy. Z początkiem XX wieku sprawiono trzecią z rzędu pieczęć, ale już bezherbową, za to dwujęzyczną z napisem: *Urząd gminny / Mazańcowice*)) *Gemeindevorstand / Matzdorf* (24—39 owal) i drugą czysto polską, okrągłą, z napisem: URZĄD GMINNY / W / MAZANCOWICACH (28 mm). Ten sam napis bez herbu ma również ostatnia pieczęć gminna, znacznie tylko większa (36 mm), do dziś dnia używana. Inne pieczęcie biurowe mają formę prostokątną i są również napisowe. Dla heraldyki ważną w tym szeregu jest pieczęć najstarsza, z powodu, że przynosi herb gminy w oryginalnej postaci. Herb ten może być oddany w kolorach i mieć złotą koronę, złotą wagę i płomienie świec, białe lichtarze i świece, niebieskie tło.

MIASTECKO

zwane dawniej Górą św. Jerzego (Georgenberg), miasto w pow. tarnogórskim, było jeszcze w XVI wieku osadą, która dopiero w 1561 r. otrzymała prawa miejskie, a to od Jerzego Fryderyka margrabiego brandenburskiego, który wówczas parę księstw na Śląsku posiadał. Od jego imienia otrzymało miasto swoją nazwę i swój herb, przedstawiający św. Jerzego jako pieszego rycerza, który dzidą smoka przebija. W Archiwum śląskim znajduje się kronika miasta z 1637 r., gdzie i wspomnia-

ny przywilej lokacyjny margrabiego z 1561 r. się znajduje, a w nim następujący ustęp, dotyczący herbu miasta, który tu w przekładzie podajemy¹⁰⁶):

„Z szczególniejszej łaski naszej dajemy mieszkańcom herb i pieczęć, a to wyobrażenie św. Jerzego w białej zbroi na czerwonym polu, pieszo, z dzidą, którą przebija smoka u swoich stóp leżącego, poza tym hełm z czarnymi i białymi labrami, a na hełmie nogę czarnego orła ze szponami, w których winna trzymać czarną kopaczkę (jak to jest wymalowane). Tej nogi orlej i kopaczki winien używać wójt przy czynnościach sądowych...”

Z dokumentu powyższego widać, że pełnym herbem miasta miał być św. Jerzy w tarczy, która winna być ozdobiona klejnotem, złożonym z hełmu, labrów, nogi orlej i kopaczki. Natomiast herbem skróconym tj. samym klejnotem z nogą orłą winny się pieczętować były sądy ławnicze miasta.

Niestety, nie znamy jeszcze najstarszej pieczęci miasta, która by pochodziła z XVI wieku i sprawiona była zaraz po otrzymaniu samorządu w 1561 r. Pierwsza, jaką znamy, pochodzi dopiero z XVII wieku, jest owalna, przedstawia pełny herb miasta z tarczą i klejnotem i nosi napis: SIGILLVM.CIVITATIS.MONTANIS.GEORGENBERGENSIS (owal 41—38 mm), a jej oryginalny mosiężny tłok zachował się w zbiorach Muzeum śląskiego w Katowicach. Z XVII wieku także może pochodzić mniejsza pieczęć ławnicza, wyobrażająca hełm z nogą orłą i nosząca napis: SIGIL.CIVIM.MONTIS GEORGI (28 mm), o której wspomina Saurma, Hupp i Knötel. Napis jednak na niej nie zgadza się z wyobrażeniem, które wymagało napisu „Sigillum scabinorum...”

Wiek XVIII przyniósł parę nowych pieczęci. Jedna wyobraża tarczę z św. Jerzym i z klejnotem u góry i nosi napis: SIGILLUM.CIVITATIS.MONTANIS.GEORGENBERGENSIS (27 mm). Druga, zupełnie podobna, ma ten sam napis na wstędze. Trzecia za to jest nieco inna, gdyż ma wyjątkowo św. Jerzego na koniu, przebijającego smoka, oraz nosi napis: * SIGILLUM * MONTES * IEORGII (30 mm). Pochodzi może z połowy XVIII wieku, a wyciśnięta jest na dokumencie z 1775 w jednym z prywatnych archiwów w Warszawie.

Pieczęci z XIX wieku nie znamy, ale za polskich dzisiejszych czasów herb miasta ten sam pozostał. Zaraz po przyłączeniu do Polski sprawiło miasto 3 pieczęcie o tym samym rysunku, ale o rozmaitej wielkości 29, 35 i 42 mm. Wyobrażają tarczę ze św. Jerzym pieszym,

a nad tarczą hełm z labrami i ramię zbrojne zamiast nogi orleja z kopczyką. Pod tarczą jest rok * 1561 * jako data założenia miasta, a dokoła napis: MAGISTRAT MIASTA MIASTECZKA G.-ŚL.

Widoczny na powyższych pieczęciach herb miejski winien mieć przepisane przywilejem kolory tj. białego rycerza na czerwonym polu. Dokument nie mówi jakiego koloru ma być smok u dołu, ale nie ulega wątpliwości, że wobec tamtych barw może być tylko czarny. Labry przy hełmie winny być biało-czarne, gdyż tak mówi dokument z 1561 r. i to są kolory margrabiego. Dlatego i noga ma być czarnego orła. Natomiast klejnot nie ma już tła żadnego, znajdując się ponad tarczą. Pod tym względem mylą się dotychczasowi badacze, którzy nie znają treści przywileju z 1561 r. Siebmacher nie podaje w ogóle kolorów, Hupp daje wprowadzić czerwone tło, ale mylnie maluje zbroję na niebiesko, a smoka na zielono. Saurma zaś i Knötel zajmują się klejnotem, przy czym pierwszy daje czarną nogę orła na tle srebrnym, a drugi daje ją na tle złotym¹⁹⁷).

MICHAŁKOWICE

gmina wiejska w pow. katowickim, posiada herb mówiący, od swej nazwy urobiony, a przedstawiający św. Michała archanioła, unoszącego się na skrzydłach w długiej szacie i trzymającego w ręku miecz i wagę sprawiedliwości. Herb taki widoczny jest na najstarszej pieczęci gminnej, która pochodzi z XVIII wieku i ma napis: GEM: MICHALKOWITZ (owal 21—18 mm), a znalazła się na dokumencie z 1857 r. w Archiwum śląskim. Poza tym znane

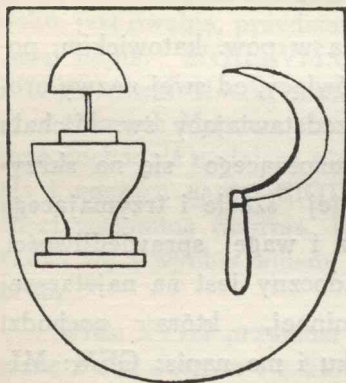
są mi jeszcze 2 pieczęcie z XIX wieku, na których herb nieco inaczej się przedstawia: naprzeciw bowiem archanioła umieszczony jest smok czy wąż o dużej głowie, z którym św. Michał walczyć się zdaje. Obie te pieczęcie mają jednakowy napis: GEMEINDE MICHALKOWITZ, tylko jedna jest okrągła¹⁹⁸).

(28 mm), druga owalna (28—24 mm). Oryginalny tłok tej owalnej, która tu do końca panowania niemieckiego była w użyciu, znajduje się dziś w Archiwum aktów dawnych w Warszawie.

Po przyłączeniu gminy do Polski 1922 r. sprawiono nową pieczęć, na której powtórzono herb poprzedni z aniołem i smokiem i dano jej napis polski: GMINA MICHAŁKOWICE * (34 mm). Inne jednak, dziś używane pieczęcie, tego herbu nie noszą, lecz zadowolniają się samym napisem, jak pieczęć Zarządu gminnego i Kasy gminnej.

Występujący na tych pieczęciach herb gminy, oddany w barwach, może mieć białą ubranego aniola, z złotym mieczem i złotą bramą, czarnego smoka i niebieskie tło.

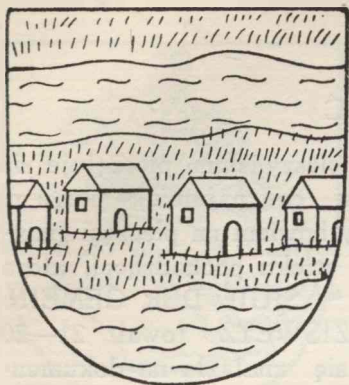
MIEDŹNA

wieś w pow. pszczyńskim, używała herbu o tarczy dwupolowej, gdzie w pierwszym polu wyobrażone było jakby naczynie z podniesioną pokrywą, a w drugim polu sierp pionowo ustawiony. Tak widzimy na pieczęci, z początku XIX w. pochodzącej, która nosi napis: MIEDZINA GEMEINDE) PLESSNER / KREYS (25 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Jednakże nowsza pieczęć gminna nie używa już tego herbu, lecz nosi niewłaściwie orła polskiego na stemplu,

a dokoła ma napis: * *Gmina Miedzna* *) powiat Pszczyna (33 mm). Jest to pieczęć, która powstała po 1921 r. i przez kilka lat następnych była w użyciu. W ostatnich czasach zmieniono ją na większą (38 mm) z takim samym polskim napisem, ale z nieco odmiennym orłem państwowym polskim najnowszego typu. Herbem gminy pozostaje zatem wyobrażenie wcześniejsze, które oddane w kolorach może mieć złotą lampę, biały sierp ze złotą rączką i oba pola niebieskie.

MIĘDZYRZECZE

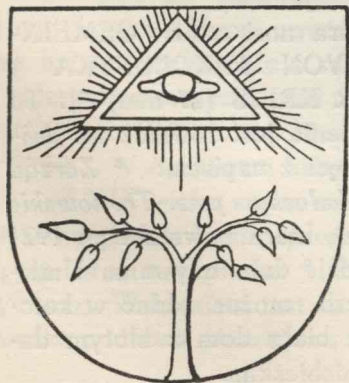

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny, od swojej nazwy urobiony, który wyobraża 4 domki wiejskie, między dwiema rzekami położone. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: MESERITZER GEM: S) PLESSNER / CREYS (26 mm), a znalazła się na dokumencie z 1831 r. w Archiwum śląskim¹⁰⁹). Jednakże następna pieczęć niemiecka nie ma już tego herbu, lecz nosi sam napis: GEMEINDE / MEZERZITZ / KR. PLESS (23 mm). Ostatnia pieczęć, powstała już za polskich czasów, po roku 1921, nosi niewłaściwie na stemplu orła polskiego, dokoła którego biegnie napis: *Gmina Międzyrzecz*) * *Powiat Pszczyna* * (34 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 i do dziś dnia używana. Wobec tego właściwym herbem jest godło poprzednie, które oddane w kolorach może mieć białe domki z czerwonymi dachami, zielone pole i białe wstęgi rzek.

MIĘDZYRZECZE DOLNE

wieś w powiecie bielskim, nie używa żadnego godła i ma pieczęć bezherbowe. Taką jest najdawniejsza, z XVIII wieku pochodząca pieczęć z napisem KURCZ / WALDE (owal 22—20 mm), która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Taką jest też najnowsza pieczęć gminna, która ma sam napis: URZĄD GMINNY / MIĘDZYRZECZE DOLNE (owal 20—39 mm) i jest do dziś dnia używana.

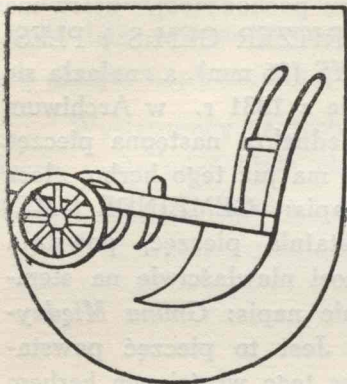
MIĘDZYRZECZE GÓRNE

gmina wiejska w pow. bielskim, używa herbu, który wyobraża trójkąt z okiem Opatrzności w promieniach, nad drzewem liściastym. Herb taki widzimy na najnowszej pieczęci gminnej, otoczony napisem: URZĄD GMINNY w MIĘDZYRZECZU GÓRNEM (36 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb ten oddany w barwach może mieć złoty trójkąt Opatrzności i czarne drzewo o złotych liściach

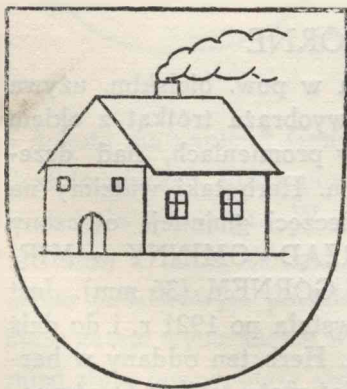
na tle niebieskim. Pieczęcie starsze są nieznane, nowsze biurowe są bezherbowe.

MIĘDZYŚWIEĆ

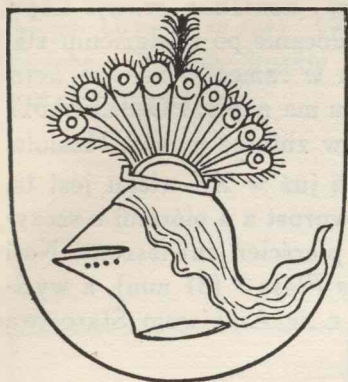
wieś w pow. cieszyńskim, pieczętuje się od 1½ wieku co najmniej pługiem. Pług widzimy bowiem na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: * SIGIL DER GEMEIN. AUF MENDZISWETZ (owal 21—20 mm), która się znalazła na dokumentach z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim oraz z 1863 i 1901 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Z dat tych wynika, że była używana przez cały wiek XIX i w początkach nawet wieku XX. Pług również jest godłem najnowszej pieczęci, po 1918 r. powstałej, która nosi napis: * *Urząd gminny* *) w *Międzyświeciu, pow. Cieszyn* (owal 28—54 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć białe żelazniwa u pługa, złote drzewca i niebieskie tło.

MIKOŁESKA

wieś w pow. tarnogórskim, posiada własny herb, wyobrażający zwykły dom wiejski z dymiącym kominem. Widzimy go na pieczęci gminnej, w XIX wieku używanej, która nosi napis: GEMEINDE SIEGEL VON MIKOLUSYKA) GLEIWITZER KREIS (27 mm)¹¹⁰⁾. To samo wyobrażenie jest również na najnowszej pieczęci z napisem: * *Zarząd gminy* *) *Mikołoska pow. Tarnowskie Góry* (35 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Umieszczany tu herb można oddać w kolorach, malując biały dom z złotym dachem na tle niebieskim.

MIKOŁÓW

miasto w pow. pszczyńskim, zwane tak od nieistniejącego już dziś kościoła św. Mikołaja, a założone jeszcze w XIII wieku. Jego najstarsza pieczęć pochodzi z XV wieku i nosi zupełnie oryginalne godło na sobie. Jest to piękna pieczęć w stylu gotyckim, która wyobraża hełm turniejowy rycerski z labrami od tyłu zwisającymi i z pawim pióropuszem na szczycie, z którego jeszcze sterczy w górę rajer z piór czaplich. W otoku jest napis minuskułą: * signum civitatis. myfulow (37 mm). Oryginalny mosię-

żny tłok tej pieczęci, znaleziony ca 1870 r., przechowany jest dzisiaj w Muzeum starożytności śląskich w Wrocławiu. Wprowadzony tu hełm zdaje się być już symbolem książęcym i dlatego możliwe, że zmiana ta pieczęci i godła łączy się z ofiarowaniem miasta przez dotychczasowych dziedziców królowi Maciejowi węgierskiemu w połowie XV wieku.

Od tego czasu hełm z pióropuszem pozostał godłem miejskim, stale na pieczęciach używanym. Z wieku XVI nie znamy żadnej, ale z XVII wieku pozostała pieczęć z wyobrażeniem hełmu rycerskiego, ale bez labrów, z koroną i 2 strusimi piórami zamiast pióropusza, oraz z rajerem w środku. Pieczęć ta ma napis: SIGILLVM CIVITATIS NICOPOLIEN (29 mm) i znalazła się na dokumentach z 1650 i 1658 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie.

Z wieku XVIII pochodzą dwie pieczęcie, okrągła i owalna. Pierwsza wyobraża hełm wprost z czterema piórami u szczytu i nosi napis: * SIGILLVM.CIVITATIS.NICOPOLIENSIS (30 mm), a wspomina o niej Saurma i Hupp, uważając mylnie za XIX-wieczną. Druga pieczęć ma hełm z profilu, ale z zakratowanym wizjerem, z piórami strusimi i rajerem na szczycie, oraz nosi dokoła napis: SIGILLVM CIVITATIS NICOPOLIENS (owal 23—20 mm), znalazła się zaś na dokumencie z 1758 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie.

Z XIX wieku znane nam są 3 pieczęcie z herbem miejskim. Pierwsza wyobraża hełm wprost z 4 piórami u szczytu i półkolisto uciętą szczytą, oraz z napisem: * POLIZEY AMT DER STADT NICOLAY (29 mm). Wyciśnięta jest na akcie z 1861 w Archiwum śląskim. Druga bardzo podobna pieczęć ma hełm wprost z 3 tylko piórami i z falisto

uciętą szyją, a napis ten sam w koło: POLIZEYAMT DER STADT NICOLAI (30 mm), znalazła się zaś na dokumencie z 1863 r. w wymienionym Archiwum. Trzecia z nich jest dokładną prawie kopią pieczęci gotyckiej XV wieku i powstała widocznie po znalezieniu starego stempla ca 1870 r. Wyobraża zatem w ramce 4-łukowej hełm z profilu z pióropuszem i rajerem, a w otoku ma napis: POLIZEIAMT STADT NICOLAI (29 mm). Znalazła się w zbiorze p. wiz. Musioła.

Ostatnią niemiecką pieczęcią używaną już w XX wieku jest ta, która ma znów fatalne wyobrażenie hełmu wprost z 4 piórami u szczytu, z falisto uciętą szyją, na której jakby pierścień zawieszony. Nosi napis: *Polizei-Verwaltung Nicolai) * Kreis Pless ** (31 mm), a wyciętna jest jeszcze na dokumencie z 1922 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego.

Ten sam niezgrabny rysunek hełmu z 4 piórami u góry i z pierścieniem na szyi powtarzają i polskie pieczęcie, jakie od 1922 weszły w użycie. Znamy ich 4 z napisami:

- a) * Zarząd policyjny *) miasta Mikołowa Sl. (31 mm),
 - b) Zarząd Policji Miejskiej) * Magistrat Mikołów Sl. * (35 mm),
 - c) * Zarząd policyjny * miasta Mikołowa Sl. (31 mm),
 - d) Urząd meldunkowy) * miasta Mikołowa Sl. * (31 mm).
- Poza tym znane mi są pieczęcie bezherbowe, z samym napisem:
- e) Komun. Urzędu pośrednictwa pracy,
 - f) Magistratu pieczęć listowa,
 - g) Głównej Kasy miejskiej.

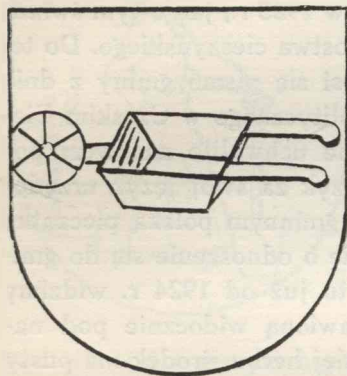
Z powyższego zestawienia widać, że herbem miasta jest od XV wieku hełm rycerski, którego jednak nie należy używać w formie zniekształconej w XVIII i XIX wieku i dziś używanej, ale w tej pięknej i klasycznej, w jakiej na gotyckiej pieczęci występuje. Forma dziś używana zatracą w ogóle charakter przedmiotu i przez władze nadzorcze nie została zatwierdzona. O barwach heraldycznych nic źródła nie mówią, a w literaturze jedynie Hupp stara się rozwiązać to zagadnienie, dając pole srebrne, hełm stalowy czyli niebieski, z żółtymi labrami, pawim czyli zielonym pióropuszem i kogucimi czyli czerwonymi piórami. Na kolory te można by się zgodzić z małymi zmianami, a to, że labry wolelibyśmy mieć czerwone, a pióra rajera czyli czaple czarne¹¹²).

MIKUSZOWICE

gmina wiejska w powiecie bielskim, wraz z przysiółkiem Olszówką Dolną, używa pieczęci bezherbowych, z samym napisem, zarówno w czasach niemieckich jak polskich. Pierwsza nosi napis:

Gemeinde Amt / Nikelsdorf & / Nied. Ohlsch / Bezirk Bielitz (35 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga zaś ma: *URZĄD GMINNY / Olszówka Dolna / Pow. Bielsko / Wojew. Śląskie / * MIKUSZOWICE ** (35 mm) i jest do dziś dnia używana.

MILIKÓW

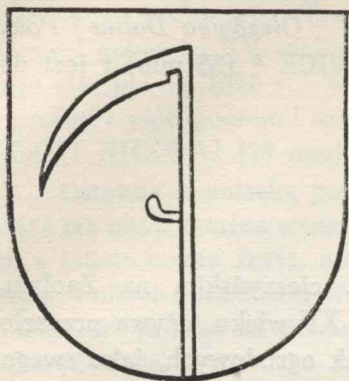

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana już w XV wieku, używa przeszło 200 lat tacek ogrodowych, jako swego herbu. Widzimy je bowiem już na najstarszej pieczęci gminnej z 1702 r., tylko w dość skróconej formie. Pieczęć ta ma napis: + MILIKAU + ANNO 1702 (21—26 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum miejskim w Cieszyźnie. Zdaje się, że służyła jeszcze dłużej, gdyż dopiero w 1865 r. sprawiono nowy stempel z wyraźnymi taczkami, z datą 1865 pod nimi i z napisem nie-

miecko-polskim nad nimi: GEMEINDE MILIKAU / GMINA / MILIKÓW (31 mm). Odcisk jego znalazł się na akcie z 1881 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Jeszcze wyraźniejsze taczki znajdujemy na pieczęci już z XX wieku pochodzącej, która ma taki sam napis niemiecko-polski jak poprzednia, ale bez daty u dołu (33 mm) i używana była aż do 1926 r. Wtedy pod naciskiem czeskim sprawiono nową pieczęć z taczkami jak dawniej, ale z napisem polsko-czeskim: GMINA MILIKÓW) OBEC MILIKOV (31 mm) i posługiwano się nią aż do 1938 r., czyli do końca okupacji czeskiej. Herbem zatem gminy są od 1702 r. taczki, które mogą być złote na tle niebieskim, z czarnymi okuciami.

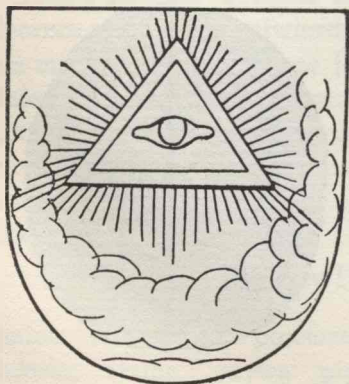
MISTRZOWICE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, głósna tym, że w 1861 r. mia-nowała Franciszka Smolkę, za jego sta-rania o język polski, obywatelem hono-rowym, znana mi jest z dwóch pieczęci, polskiej i czeskiej. Polska jest starsza, pochodzi może z początków XX wieku i wyobraża pionowo stojącą i w lewo zwróconą kosę, przy której napis: GMI-NA MISTRZOWICE (27 mm). Używa-no ją jeszcze w 1923 r., jak o tym świad-czą akta Starostwa cieszyńskiego. Do tej pieczęci odnosi się pismo gminy z dnia

26 XI 1923 r., wystosowane do Zarządu politycznego w Czeskim Cie-szynie, gdzie czytamy: „Zastępstwo gminne uchwaliło na swem po-siedzeniu z dnia 22 listopada br. polski język za swój język urzędo-wy, jakoteż uchwaliło używać w urzędzie gminnym polską pieczętkę gminną. Donosząc o tej uchwale uprasza się o odnoszenie się do gmi-ny miejscowej w polskim języku”. Mimo tu już od 1924 r. widzimy w aktach nową pieczęć i to czeską, sprawioną widocznie pod na-ciskiem władz okupacji czeskiej. Brak na niej herbu, środek ma pusty i w koło napis: OBECNÍ ÚŘAD * MISTŘOVICE * (34 mm), a używana była do końca panowania czeskiego 1938 r. Wobec powyższego her-bem gminy będzie kosa, pionowo stojąca. Oddana w kolorach może być biała z żółtym drzewcem, na tle niebieskim.

MIZERÓW

wieś w pow. pszczyńskim, posiada wła-sny herb wyobrażający trójkąt z okiem Opatrzności wśród promieni, obłokami otoczony. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, z napisem: MISERAU . GEM: SIGL / PLESSNER / CREYS (25 mm), która znalazła się w zbiorze p. wiz. Musioła, a publiko-wana już dawniej była przez Wilper-ta¹¹³). Druga jednak pieczęć niemiecka, używana jeszcze w XX wieku, jest bez-herbowa i ma tylko napis: GEMEINDE / MISERAU / KR. PLESS. (25 mm).

Następna pieczęć, z polskich czasów pochodząca, ma zamiast godła gałązkę 7-listną, podobną do tej, jaką miała pieczęć polska Bzi Górnych, oraz dokoła napis * GMINA MIZERÓW *) *Powiat Pszczyński* (32 mm) i powstała po 1921 r. Jednakże wyobrażona tu gałązka ma raczej dekoracyjne, a nie herbowe znaczenie i dlatego godłem gminy pozostaje nadal dawniejszy trójkąt Opatrzności. Oddany w barwach może mieć: złoty trójkąt i promienie, białe obłoki, niebieskie tło.

MNICH

gmina wiejska w pow. bielskim, posiada własny herb, który wyobraża dziewczynę wiejską z łopatą w ręku, jakby w ogrodzie pracującą, przy niej na lewo drzewko. Widzimy go na pieczęci XVIII-wiecznej, z napisem: DZIEDZINA MNICH INSIEGEL (25 mm), której oryginalny tłok zachował się w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Herb ten oddany w barwach może mieć dziewczynę białą ubraną, łopatę i drzewko złote, tło niebieskie. W ostatnich czasach jednak używa gmina pieczęci

bezherbowej z samym napisem: URZĄD / GMINNY / w MNICHU / WOJEW. / ŚLĄSKIE (35 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r.

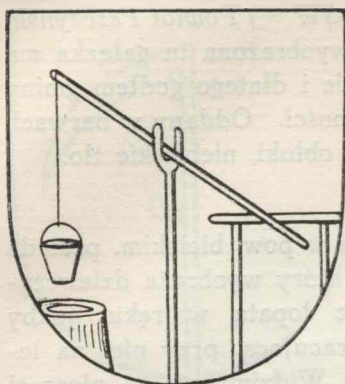
MNISZTWO

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb mówiący, od swej nazwy urobiony, który przedstawia mnicha klęczącego ze złożonymi do modlitwy rękami. Widzimy go na pieczęci XIX-wiecznej, która ma w otoku napis: * GMINA * / MNISZTWO (28 mm) i na drugiej, najnowszej, o takim samym rysunku pieczęci gminnej, z napisem: GMINA MNISZTWO) * POWIAT CIESZYN * (32 mm), która powstała po 1918 r. i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć białą

ubranego mnicha (dominikanin), klęczącego na czarnej ziemi i na tle niebieskim.

MOKRE

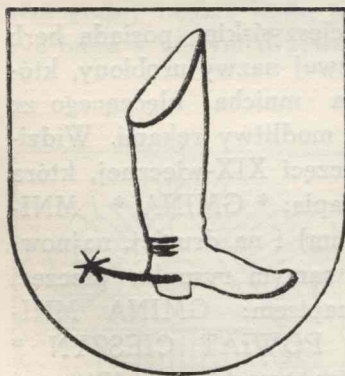
gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada herb wyobrażający studnię wiejską z żórawiem. Widać go na pieczęci gminnej pochodzącej z XVIII wieku, która nosi napis: MOKRAU. GEM: SIG: / PLESSNER / CREYS (25 mm) i znalazła się na dokumentach z 1861 i 1863 w Archiwum śląskim (porównaj fig.). Pieczęć najnowsza herbu tego już nie posiada, lecz zadowala się samym napisem: GMINA / MOKRE SL: / Pow. Pszczyński (35 mm). Istnieją dwie tego rodzaju polskie pie-

częcie z XX wieku (35 i 34 mm) z tym samym napisem, chociaż z innymi czcionkami i innymi ornamentami w środku. Miarodajną jest wobec tego pieczęć pierwsza i herb wyżej opisany, który oddany w barwach może mieć białe wiadro, złote drzewca żórawia, białe cembrowaną studnię i niebieskie tło.

Mokre. Pieczęć gminna z XVIII wieku

MOSTY CIESZYŃSKIE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana mi jest z 5 pieczęci, z których dwie XIX-wieczne są herbowe, a trzy XX-wieczne czysto napisowe. Najstarszą z nich jest pieczęć z 1865 r., która wyobraża żelaziwo lemiesza, a nad nim napis niemiecko-polski: GEMEINDE MOSTY) GMINA / MOSTY i rok 1865 u dołu (29 mm). Znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1878 roku w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Równocześnie jednak musiano używać drugiej pieczęci owalnej z wyobraże-

niem dragońskiego buta z ostrogą u dołu. Ma ona napis: GMINA MOSTY) PRZY CIESZYNI (20—45 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1876 r. w wymienionym Archiwum. Następne pieczęcie

pochodzą już z czasów czeskich XX wieku i są bezherbowe. Pierwsza z 1923 r. ma w środku napis MOSTY a dokoła napis czeski: *Správní Komise obce*) u Č. Těšína (34 mm), czyli jest to pieczęć komisji administracyjnej, rządzącej w pierwszych latach po okupacji. Druga to pieczęć owalna czesko-polska z napisem: OBECNÍ ÚŘAD / MOSTY U Č. TĚŠÍNA / *Gminny úřad* (26—56 mm). Trzecia zaś i ostatnia z tych czasów, to pieczęć z napisem: *Obecní úřad* / * *Mosty* * / u Č. Těšína / *Gminny úřad* (33 mm) i ta używana była do 1938 r.

Wobec powyższego herbem gminy będzie albo lemiusz, albo but żołnierski. Jeżeli wybierzemy ten ostatni i zechcemy go oddać w kolorach, to możemy malować but czarny ze złotą ostrogą na tle niebieskim.

MOSTY JABŁONKOWSKIE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała po 1590 r., nosiła pierwotnie herb z wyobrażeniem podobnym do strzemienia. Widzimy je na najstarszej pieczęci gminnej z 1767 r., owalnej, z napisem: MOSTY BEY GABLUNKAU 1767 (23—18 mm), która zachowała się na dokumencie z 1835 r. w zbiorach Muzeum Cieszyńskiego.

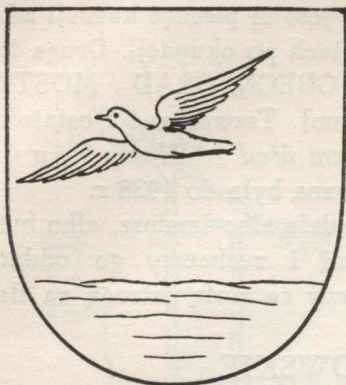

Następne znane mi 3 pieczęcie pochodzą już z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej. Pierwsza z nich miała napis czeski: OBEC MOSTY / u JABLUNKOVA / SLEZSKO (26—38 mm) i używana była do r. 1924. Wtedy przysłała zmiana stempla, co wiąże się z uchwałą rady gminnej, by od dnia 15 kwietnia 1924 r. używać pieczętki dwujęzycznej polsko-czeskiej. Donosi o tym przełożony gminy (po polsku) starostwu czeskiemu, dnia 18 kwietnia 1924 r. i równocześnie zamawia nowy stempel. Jest on również

czysto napisowy: MOSTY PRZY JABŁONKOWIE) URZĄD GMINNY / OBECNÍ ÚŘAD) MOSTY U JABLUNKOVA / ŚLĄSK / SLEZSKO (34 mm). I ta pieczęć nie trwała długo, gdyż w ostatnich latach sprawiono inną, trzecią z rzędu, z pustym środkiem i dwoma wierszami napisu dokoła: OBEC MOSTY) *soud. okres Jablunkov* / * *GINA MOSTY* * / *okřeg sąd. Jablunków* (34 mm) i tej używano do 1938 r.

Wobec powyższego herbem gminy może być tylko strzemie, jak na najstarszej widać pieczęci. Może być złote na tle niebieskim.

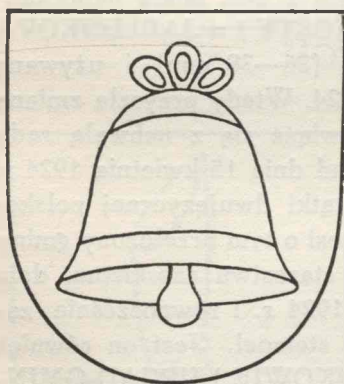
MOSZCZENICA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający lecącego gołębia nad polami. Widać go na pieczęci z początku XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: G.MOSCHCZINIEZ) RYBNIKER / KREIS (28 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹¹⁵). Herb ten powtarza się i na pieczęci najnowszej, tylko o ile na pieczęci poprzedniej pola wiejskie wyobrażone były liniami półkolistymi, to na tej wyobrażone są jako pas zakreskowany.

Napis na niej: GMINA MOSZCZENICA) * POWIAT * / RYBNICKI (34 mm). Pieczęć ta powstała po 1921 r. i jest dziś jeszcze używana. Herb oddany w barwach może mieć białego gołębia, złotą ziemię i niebieskie tło. Inne pieczęcie urzędów gminnych dzisiejszych są już czysto napisowe.

MSZANA

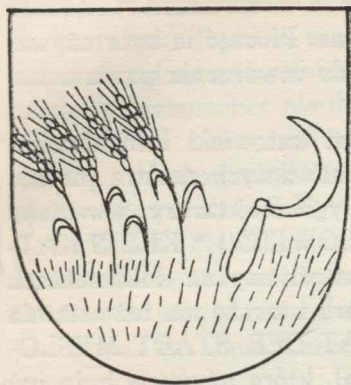

gmina wiejska w pow. rybnickim, złożona z dwóch dawnych wsi: Mszany Dolnej i Górnej. Każda z nich posiadała herb odrębny, a tylko herb Mszany Dolnej stał się godłem gminy dzisiejszej. Herbem tym jest dzwon kościelny mający niewątpliwie związek z nazwą miejscowości (Mszana od mszy). Widzimy go na pieczęci gminnej, z początku XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: G.NIE.MSCHANNA) RYBNIKER / KREIS (30 mm) (= Gemeinde Nieder Mschanna) i znalazła się wy-

ciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹¹⁶). Ten sam herb widzimy również na najnowszej pieczęci z napisem: GMINA MSZANA) * POWIAT RYBNICKI * (32 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Herb oddany w kolorach może mieć złoty dzwon na niebieskim tle. Nie jest wykluczone, że chciano tu przedstawić rzeczywisty dzwon miejscowego kościoła, będący najstarszym zabytkiem gminy i okolicy, gdyż pochodzi z 1520

r. i od dawna jest chlubą miejscowości. Inne dziś używane pieczęcie biurowe gminy są już bezherbowe i noszą tylko sam napis.

MSZANA GÓRNA

Inny herb miała Mszana Górna, wieś dziś włączona do gminy Mszany Dolnej. Wyobrażał on 4 kłosa w lewo pochyłone i sierp przy nich położony. Widzimy go na pieczęci gminnej, z początku XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: GEM. MSCHANA.O.) RYBNIKER / KREIS (28 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Oddany w kolorach może mieć ten herb: złote kłosa i złote ściernisko, biały sierp z złotą rączką i niebieskie tło.

MURCKI

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, używa pieczęci bezherbowej, z samym tylko napisem: *Gmina / Murcki / Powiat Pszczyński* (34 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i do dziś dnia w użyciu. Dawniejszych nie znamy, z powodu, że osada nie była dawniej samodzielną gminą,

MYSŁOWICE

miasto nad Przemszą w pow. katowickim, założone zostało w 1360 r. przez Mikołaja ks. raciborskiego, ale aż do 1858 r. zwane było miasteczkiem (Städtel). Herbem miasta jest brodata głowa mężczyzny wprost ustawiona, którą powszechnie uważa się za głowę św. Jana, mimo że nie ma przy niej ani misy, ani aureoli. Również św. Jan nie jest patronem miejscowego kościoła, tak że Knötel przypuszcza, że ten święty wszedł na herb miejski dopiero w XV wieku, kiedy Mysłowice należały

do opactwa Orłowo na Śląsku opawskim. W każdym razie wątpliwym jest, czy głowa na tarczy miejskiej jest głową św. Jana.

Głowa taka występuje na pieczęciach miejskich, ale dopiero od XVII wieku, gdyż pieczęcie starsze są nieznane. Głowa jest tu umie-

szczona w tarczy barokowej i otoczona napisem: SIGILLUM.CIVITATIS.MISLOVIENSIS (30 mm). Jest to jedyna łacińska pieczęć miasta, znana już Saurmie z dokumentu 1643 r., następne są już niemieckie. Taką jest pieczęć z XVIII wieku, mająca też głowę brodatą w tarczy, oraz napis wokoło: † STADT MISLOWITZ. BEUTHEN : KREIS (29 mm), którą też Saurma i Hupp wspomina. Pieczęć ta była używana przez większą część XIX wieku, bo aż do utworzenia powiatu katowickiego.

Gdy w r. 1873 powstał nowy powiat katowicki i Mysłowice znalazły się w jego obrębie, musiały zmienić dotychczasową pieczęć i sprawić nową. I ta ma brodatą twarz na wyginanej tarczy, a w otoku nosi napis: MAGISTRAT D.STADT MYSLOWITZ) * KREIS KATTOWITZ * (28 mm), wyciśniętą zaś znaleźliśmy na dokumentach z 1888 r. w Archiwum śląskim. Podobny herb i tarczę ma też ostatnia pieczęć niemiecka, z napisem: MAGISTRAT DER STADT MYSLOWITZ) * KREIS KATTOWITZ * (28 mm), która używana była już w XX wieku i której tłok oryginalny dostał się do Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Poza tym zanotować jeszcze należy nalepki pieczętne białe-czerwone, z taką samą tarczą herbową i napisem jak poprzednio (31 mm), które znam ze zbioru p. wiz. Musioła.

W czasach polskich nie zmieniono herbu, lecz dano nieco mniej powyginaną tarczę, stosunkowo za małą do powierzchni pieczęci. Rozwijające się miasto musiało w 1922 r. sprawić szereg pieczęci o jednakowym zresztą rysunku herbu dla rozmaitych biur i instytucyj miejskich, a mianowicie:

- a) Magistrat miasta Mysłowic (29 mm),
- b) Magistrat urząd podatkowy miasta Mysłowic (36 mm),
- c) Miejska gazownia i zakład wodny w Mysłowicach (30 mm),
- d) Główna kasa miasta Mysłowic (28 mm),
- e) Dyrekcja rzeźni miejskiej Mysłowice (36 mm),
- f) Miejska Kasa Oszczędności Mysłowice (29 mm),
- g) Miejskie gimnazjum żeńskie humanistyczne w Mysłowicach (35 mm).

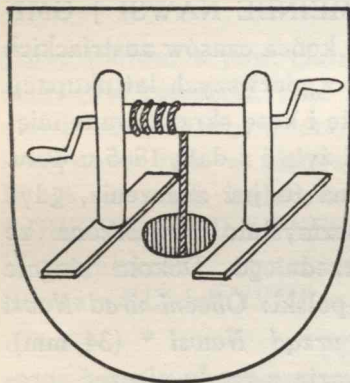
Obok powyższych pieczęci, noszących herb miejski wyżej opisany, jest szereg innych, które zamiast tego herbu noszą orła polskiego, a to:

- h) Administracja policji miejskiej,
- i) Sąd przemysłowy, obecnie zniesiony,
- k) Sąd kupiecki, obecnie zniesiony,
- l) Urząd rozjemczy dla spraw najmu,

- m) Urząd stanu cywilnego,
- nadto dwie pieczęcie bezherbowe z samym napisem:
- n) Miejskiego Urzędu podatkowego,
- o) Miejskiego Urzędu pośrednictwa pracy.

Co do kolorów herbowych zdania są podzielone. Saurma daje tło czerwone, głowę o czarnych włosach, do tego na srebrnej misie, co nie znajduje uzasadnienia w znanych a wyżej przytoczonych pieczęciach. Siebmacher nie daje kolorów w ogóle. Hupp zaś daje głowę blond na tle niebieskim i te kolory można w dalszym ciągu utrzymać¹¹⁸). Herb powyższy zatwierdzony został przez Ministerstwo Spraw Wewn. dnia 3 X 1936 r. w brzmieniu i w kolorach następujących: W polu błękitnym głowa z zamkniętymi oczami, z włosami czarnymi i takim samym zarostem pełnym. Twarz barwy naturalnej. W drugim zarządzeniu z dnia 2 VI 1937 dodało Ministerstwo, że to jest głowa św. Jana Chrzciciela.

NAKŁO

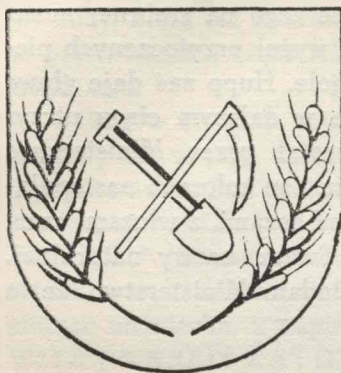
gmina wiejska w pow. tarnogórskim, posiada herb własny, wyobrażający studnię z liną na walcu o dwóch korbach po bokach. Widzimy go na pieczęci tak czasów niemieckich, jak i polskich. Pierwsza ma napis: * GEMEINDE NAKŁO *) TARNOWITZER KREIS (27 mm), a jej tłok oryginalny przechowany jest dzisiaj w Archiwum aktów dawnych w Warszawie¹¹⁹) (por. fig.). Pieczęć druga, polska, ma herb podobny, tylko że tu lina nie nawija się na walec z korbami, ale jakby na drugą belkę.

Napis na niej: *Zarząd gminy Nakło * powiat tarnogórski ** (35 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb oddany w kolorach może mieć czarną ziemię, złote rusztowanie studni, biały łańcuch i korby, niebieskie tło. Wedle oświadczenia urzędu gminnego, herb ten przyjęto jeszcze w XVIII wieku na znak, że w Nakle już od 1530 istnieją kopalnie rudy żelaznej i galmanu i że już w 1534 r. było tu 84 szyby. Studnia herbowa jest właśnie przeznaczona do wyciągania wiader z szybu.

Nakło. Pieczęć gminna
z lat po 1860 r.

NAWSIE

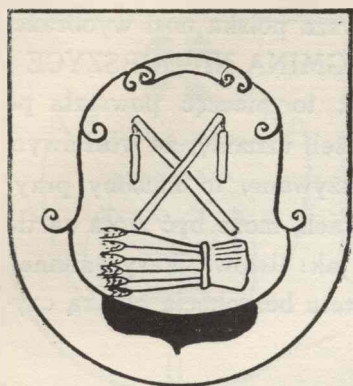
W górze ma napis niemiecko-polski: GEMEINDE NAWSI) GMINA / NAWSI (37 mm), a używaną była do końca czasów austriackich w XX wieku. Trzecia pieczęć pochodzi już z pierwszych lat okupacji czeskiej: nosi herb jak poprzednio, tj. łopatę i kosę skrzyżowane między 2 kłosami żyta i z datą 1865 u dołu.

Data ta nie ma tu już znaczenia, gdyż jest tylko bezmyślnie powtórzona ze stempla poprzedniego. Dokoła biegnie napis czesko-polski: *Obecni úřad Nawsi*) * *Gminny úřad Nawsi* * (34 mm). Wreszcie czwartą z rzędu pieczęć sprawiła gmina i używała w ostatnich latach rządów czeskich do 1938 r. Pieczęć ta ma takie same wyobrażenie jako poprzednia z łopatą, kosą, kłosami i rokiem 1865, tylko napis nieco odmienny: *Obec Nawsi*) * *Gmina Nawsie* (35 mm).

Wobec powyższego herbem gminy będzie wyobrażenie z ostatnich dwóch pieczęci. Oddane w kolorach może mieć: srebrne żelaziwa narzędzi, złote drzewca i złote kłosy, niebieskie tło.

NIEBOCZOWY

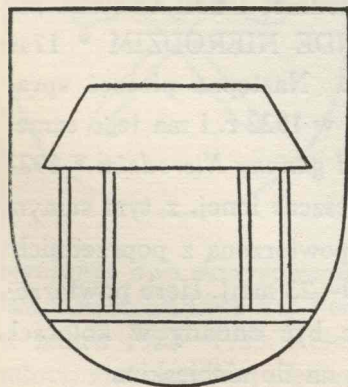
wieś w pow. rybnickim, dawniej do raciborskiego należąca, używa herbu, wyobrażającego 2 skrzyżowane cepy nad leżącym poziomo snopkiem zboża. Widzimy go na pieczęci XIX wieku z czasów niemieckich, która ma ten herb umieszczony w tarczy rokokowej i nosi dokoła napis: GEMEINDE NIEBOT-SCHAU) * KREIS RATIBOR (30 mm), a znana jest już z aktów z 1818 r. Ten sam herb w podobnej tarczy ma również i pieczęć najnowsza z polskim napisem: GMINA NIEBOCZOWY) * pow. Ryb-

nik * (28 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć: złoty snopek i złote cepy na tle niebieskim. Inne pieczęcie gminne są czysto napisowe.

NIEBORY

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, miała w ostatnich czasach dwie pieczęcie, obie bezherbowe z samymi napisami. Starsza z nich ma gwiazdę w środku i napis . OBEC . NEBORY (28 mm) i używana była w pierwszych latach okupacji czeskiej po 1920 r. Druga ma napis polsko-czeski: GMINNY URZĄD / NIEBORY)) * OBECNÍ ÚŘAD * / NEBORY (30 mm) i była w użyciu do 1938 r. Nie wykluczone, że znajdzie się przy dalszych badaniach pieczęć starsza z XIX lub XVIII w., która herb gminny przyniesie.

NIEDOBCZYCE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używała innego herbu za czasów niemieckich, niż za polskich. Pieczęć pochodząca z początku XIX wieku wyobraża szopę na siano, a raczej dach na 4 słupach wsparty i nosi napis: G.NIEDOB-SCHIZ) RYBNIKER KREIS (29 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹²⁰). Natomiast pieczęć nieco późniejsza, może z drugiej połowy XIX wieku, ma ten

dach zakratkowany, a kolumny ozdobniejsze, w napisie zaś: GEMEINDE NIEDOBSCHÜTZ) K. RYBNIK (28 mm). Zmiana herbu nastąpiła dopiero w XX wieku, gdyż pieczęć najnowsza polska nosi wyobrażenie kościoła z wieżą na dachu i ma napis: GMINA NIEDOBSZYCE) * POWIAT RYBNICKI * (34 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia będąca w użyciu. Jeżeli uznamy, że właściwym herbem jest godło dawniejsze i dłużej używane, to musimy przywrócić szopę z powrotem. Oddana w kolorach, może być złota na tle niebieskim. Inne pieczęcie, dziś używane, jak: listowa, kasy gminnej, biura ewidencji, Związku szkolnego, Komitetu bezrobocia etc. są czysto napisowe.

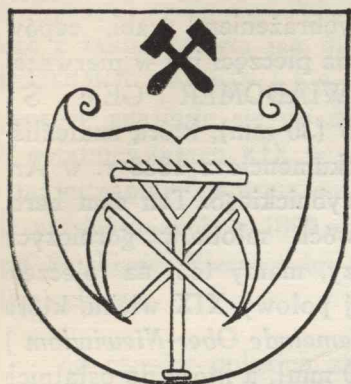
NIERODZIM

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb własny wyobrażający rybaka stojącego z siecią w rękach. Znamy 4 pieczęcie z takim herbem, wszystkie owalne. Jedna pochodzi z 1749 r. i ma w otoku napis: ...NERODIM * 1749 (owal 26—23 mm), a znalazła się na dokumentach z 1772 i 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga XIX-wieczna pieczęć jest ściśle skopioną z poprzedniej i nosi w otoku napis: GEMEINDE NIERODZIM * 1749 (27—23 mm). Następna pieczęć sprawiona została w 1922 r. i ma tego same-

go rybaka w środku, a w otoku napis: *Urząd gminny Nierodzim* * 1922 * (owal 28—22 mm). Obecnie używa się jeszcze innej, z tym samym wyobrażeniem i napisem, ale z datą 1749 powtórzoną z poprzednich: *Urząd gminny Nierodzim* * 1749 * (owal 29—23 mm). Herb powtarzający się na wszystkich pieczęciach, może być oddany w kolorach i mieć białą ubranego rybaka z złotą siecią na tle niebieskim.

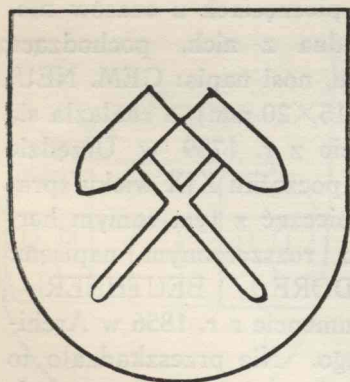
NIEWIADOM

gmina wiejska w pow. rybnickim, powstała z połączenia trzech miejscowości: Niewiadom Górny, Niewiadom Dolny i Obszar Dworski. Połączenie obszaru dworskiego z N. Dolnym nastąpiło w r. 1923, połączenie zaś N. Dolnego z Górnym w jedną gminę „Niewiadom” nastąpiło w 1928 r. Z tego powodu i herb zjednoczonej gminy ma charakter złożony z dwóch części, herbu N. Dolnego, tj. dwóch młotów i herbu N. Górnego, tj. skrzyżowanych grabi, kosi i cepów, ujętych jakby w niezamkniętą dołem tarczę.

Herb ten widzimy na pieczęci sprawionej w 1928 r. z napisem: *Gmina Niewiadom * powiat rybnicki ** (30 mm), i do dziś dnia używanej. Jest to również godło używane przez N. Górny w czasach jeszcze niemieckich. Oddane w kolorach może mieć: białą kosę, złote drzewca i niebieskie tło, a w górze czarne młoty o złotych drzewcach.

NIEWIADOM DOLNY

dawniej osobna gmina wiejska w pow. rybnickim, w 1928 r. złączona razem z N. Górnym i nazwana „Niewiadom”. Znamy jej dwie pieczęcie, niemiecką z XIX wieku i polską z XX wieku, z których każda inne ma wyobrażenie. Pierwsza wyobraża 2 cepy i grabie razem skrzyżowane i nosi napis: *G. N. NIEWIADOM / RYBNIKER / KREIS* (28 mm). Pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, a odcisk jej znalazł się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga pieczęć, polska,

wyobraża dwa skrzyżowane młoty i nosi w otoku napis: *GINA NIEWIADOM DOLNY *) Powiat Rybnicki ** (31 mm), a używaną była w latach 1922—1928. Kolory tego drugiego herbu mogą być: czarne młoty, złote rączki i niebieskie tło.

NIEWIADOM GÓRNY

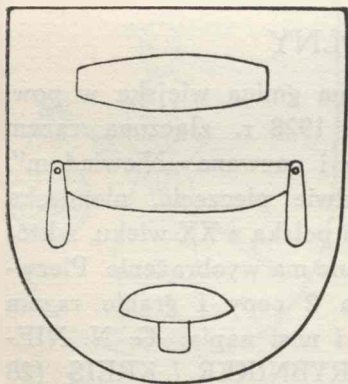
dziś należący do gminy Niewiadom, dawniej jednak do 1928 r. tworzący osobną gminę, posiadał herb z wyobrażeniem grabi, cepów i kosi razem skrzyżowanych. Widzimy go na pieczęci już w pierwszej połowie XIX wieku, z napisem: O : NIEWIADOMER . GEM . S /

Niewiadom Górny.
Pieczęć gminna z XIX w.

RYBNIKER / KREIS (30 mm), którą znaleźliśmy wyciśniętą na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Ten sam herb, ale z dodatkiem dwóch młotków górniczych i niezamkniętej tarczy, mamy też na pieczęci późniejszej, z drugiej połowy XIX wieku, która ma w otoku napis: *Gemeinde Ober-Niewiadom*) * *Kreis Rybnik* * (30 mm), a która do ostatnich czasów niemieckich była tu używana. Kolory tego herbu takie same co w gm. Niewiadom.

NOWA WIEŚ

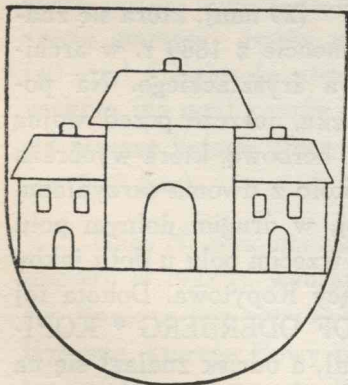
wieś w pow. katowickim, pochodząca z połowy XVI wieku i osada przemysłowa. Posiada herb własny, wyobrażający jakby ośelkę, strug i kowadło. Widzimy go na pieczęciach z czasów niemieckich. Jedna z nich, pochodząca z XVIII wieku, nosi napis: GEM. NEUDORF (owal 15×20 mm), a znalazła się na dokumencie z r. 1789 w Urzędzie gminnym. Na początku XIX wieku sprawiono nową pieczęć z tym samym herbem i nieco rozszerzonym napisem: GEM. NEUDORF / BEUTHNER /

KREIS (28 mm), jaka się znalazła na dokumencie z r. 1856 w Archiwum Akt Dawnych Województwa Śląskiego. Nie przeszkadzało to jednak gminie używać równocześnie starej pieczęci, jak o tym świadczy odbitka z pierwszej połowy XIX wieku, znana mi ze zbiorów p. J. Hutki. W drugiej połowie XIX wieku sprawiono trzecią pieczęć z herbem i jeszcze bardziej rozwiniętym napisem: GEMEINDE NEUDORF / KREIS / * BEUTHEN O/S * (32 mm), również w zbiorach

p. J. Hutki. Pieczęci tej używano aż do końca przynależności do powiatu bytomskiego, tj. do r. 1873. Po utworzeniu powiatu katowickiego i przyłączeniu doń Nowej Wsi, sprawiła sobie gmina nową pieczęć z takim samym jak dawniej herbem i z napisem: GEMEINDE NEUDORF / KREIS / KATTOWITZ (27 mm). Oryginalny tłok tej pieczęci znajduje się do dnia dzisiejszego w Urzędzie gminnym. W ostatnich latach XIX w. sprawiła sobie gmina pieczęć bezherbową z takim samym napisem co ostatnia (23 mm). Odbitka jej znajduje się na dokumencie z 1899 r. w Archiwum Akt Dawnych Województwa Śląskiego. Pieczęci tej używała gmina aż do końca panowania niemieckiego.

Za czasów polskich zmieniono naturalnie pieczęć gminną. Na nowy stempel nie dano jednak już dawnego herbu, lecz sam tylko napis: *Gmina Nowa Wieś / powiat / ♦ Katowice ♦* (31 mm). Tak samo bezherbowa jest też druga pieczęć do listów Zarządu gminnego (36 mm). Mimo to herb dawniejszy nie stracił swojej wagi i należałoby go przywrócić. Oddany w barwach, może mieć srebrną oślekę i srebrny nóż u struga, złote rączki i czarne kowadło, a niebieskie tło.

NOWA WIEŚ

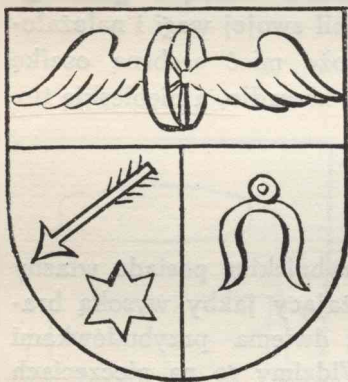
wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający jakby wysoką bramę miejską z dwiema przybudówkami po bokach. Widzimy go na pieczęciach gminnych, których znamy dwie, niemiecką i polską. Pierwsza pochodzi może z XVIII wieku i nosi napis: GEM: NEUDORFF / RYBNIKER / KREIS (30 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹²³). Druga ma ten sam rysunek, ale z większą i szerszą bramą środkową, oraz nosi napis: *Gmina Nowawieś / po-*

wiat / RYBNICKI (34 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb tu przedstawiony można oddać w barwach, dając białe domy, złote dachy i niebieskie tło.

NOWE HAJDUKI

osada przemysłowa w pow. świętochłowickim, obecnie należąca do m. Chorzowa, nie posiada godła własnego i używa pieczęci bezherbowych, zarówno w czasach niemieckich jak polskich. Z pieczęci niemieckich znana nam jest jedna z samym napisem: GEMEINDE / NEU-HEIDUK / KREIS / BEUTHEN O-S. (25 mm), wyciśnięta na dokumentach z 1905 i 1909 r. w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. Z pieczęci polskich od 1922 r. używanych znane nam są 4 następujące: a) gminy, b) urzędu meldunkowego, c) kasy gminnej, d) pieczęć listowa, z których wszystkie mają tylko sam napis na stemplu. Tylko e) pieczęć urzędu stanu cywilnego nosi orła polskiego.

NOWY BOGUMIN

miasto w pow. fryszackim na Zaolziu, składające się pierwotnie z 3 miejscowości: Szonychel, Kopytów i stacja kolejowa bogumińska. Już w 1889 r. miejscowości te tworzą jedną gminę i mają wspólną pieczęć. Jest to pieczęć bezherbowa z samym napisem niemieckim: GEMEINDE VORSTAND / SCHÖNICH-EL / KOPITAU mit / BAHNHOF / * ODERBERG * (29 mm), która się znalazła na dokumencie z 1889 r. w archiwum Starostwa fryszackiego. Na początku XX wieku, jeszcze przed wojną

światową, sprawiła gmina nową pieczęć już herbową, która wyobraża tarczę trzypolową, w niej na górnym polu koło z dwoma skrzydłami, jako odznaka kolejowa stacji bogumińskiej, w drugim dolnym polu strzała i gwiazda jako herb Szonychlu, a w trzecim polu u dołu jakby spód kopyta ze strzałką, czyli herb mówiący Kopytowa. Dokoła tej tarczy biegnie napis niemiecki: * BAHNHOF ODERBERG * KOPI-TAU * GEMEINDE SCHÖNICH-EL (37 mm), a odcisk znalazł się na dokumencie z 1910 r. w wymienionym archiwum. Te same herby na tarczy trzypolowej, z małymi tylko zmianami, znajdują się i na pieczęci miejskiej Nowego Bogumina, która powstała już za czeskiej okupacji po 1920 r. i po nadaniu praw miejskich. Zmiany ograniczają

się do strzały, która jest tu gruba, do beltu samego podobna i do kopyta, która ma wygląd jakby podkowy. Dokoła tarczy czytamy: * MĚSTSKÝ ÚŘAD *) NOVÝ BOHUMÍN // STADTAMT) NEU ODERBERG (40 mm). Używano jej do końca rządów czeskich 1938 r.

Herb wyżej opisany można oddać w kolorach, malując złote koło i skrzydła na tle niebieskim, złotą strzałę i gwiazdę na tle niebieskim i czerwone kopyto na tle białym.

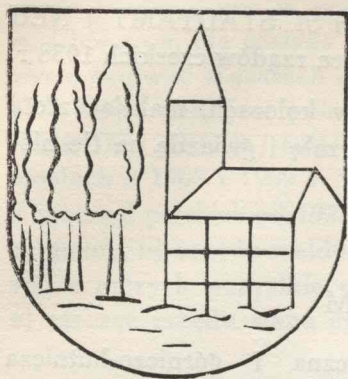
NOWY BYTOM

osada fabryczna i górniczo-hutnicza w pow. świętochłowickim, należała dawniej do miasta Bytomia, ale po wykreśleniu granicy polsko-niemieckiej w 1922 r. została po stronie polskiej i utworzyła osobną gminę wiejską. Sprawiając dla niej pieczęć, obrała sobie sama nowe godło, które wyobraża w tarczy 3-polowej: w pierwszym polu figurę św. Barbary, patronki górników, w drugim polu pół orła górnośląskiego, a w trzecim polu część koła zębatego, fabrycznego. Na

górze tarczy murowana korona. Z takim herbem sporządzono 2 pieczęcie gminne. Jedna ma napis: * GMINA *) NOWY BYTOM (40 mm) i służy do atramentu. Druga ma taki sam napis, ale jest większa (45 mm) i służy do laku. Obie są do dziś dnia używane. Trzecia pieczęć listowa i czwarta Zarządu gminnego jest bezherbowa (35 mm i 32 mm).

Herb N. Bytomia należy zatem do najmłodszych, gdyż powstał dopiero w 1922 r., wybrany i ustanowiony przez samą gminę. W nim św. Barbara jest patronką górników, orzeł wzięty jest z herbu miasta Bytomia, którego Nowy Bytom był częścią, a koło zębate jest symbolem ruchu fabrycznego. W myśl pisma Zarządu gminnego z 1932 r., kolory herbowe ustanowiono wówczas następujące: Święta Barbara w niebieskiej szacie i czerwonym płaszczu na tle białym, orzeł złoty na niebieskim i koło zębate srebrne na tle czerwonym.

NYDEK

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, skolonizowana w XIII wieku, pieczętowała się pierwotnie herbem, który wyobrażał kościół z wieżą i 4 topolami przed nim. Takie godło widzimy na najstarszej pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: NIDEK (owal 26—24 mm) i wycięta jest na dokumencie z 1835 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Służyła ona, jak się zdaje, do końca czasów austriackich, tak że dopiero z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej znane są dal-

sze 3 pieczęcie. Pierwsza, jeszcze w 1923 r. w użytku, ma na stemplu państwowego lwa czeskosłowackiego i w koło napis: OBECNÍ ÚŘAD v NYDKU) * OKRES Č. TĚŠÍN * (33 mm). Druga bezherbowa z 1924 r. ma ornament w środku i napis *Gmina Nydek*) *Obec Nydek* (owal 25—42 mm). Trzecia pieczęć, używana do 1938 r., ma sam napis czesko-polski: *Obecni úřad v Nydku*) * *Urząd gminny w Nydku*) *Okres Č. Těšín* / *Powiat Č. Těšín*.

Wobec tego herbem gminy i dziś miarodajnym będzie wyobrażenie najstarszej pieczęci, które oddane w kolorach może mieć czerwony kościół, z niebieskimi dachami, zielone drzewa i murawę, białe tło.

OBSZARY

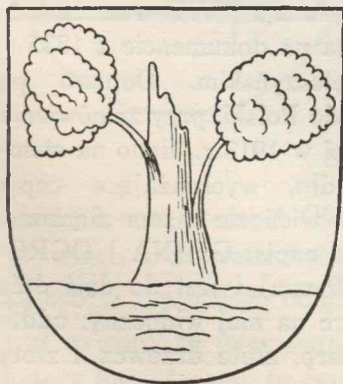
kolonia, należąca dziś do gminy Radlin w pow. rybnickim, dawniej, tj. przed 1913 r. osobna wieś pod nazwą Romanshof, miała herb własny, wyobrażający razem skrzyżowane 3 narzędzia: cepy, grabie i kosę. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku może pochodzącej, która ma napis: GEM.ROMANZOW / RYBNIKER / KREIS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹²⁴). Herb ten oddany w kolorach może mieć białą kosę, złote drzewca i niebieskie tło. Rysunek jego por. Goczałkowice Zdrój.

OCHABY

gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, składała się pierwotnie z dwóch wsi, Wielkich i Małych Ochab, które już w XVIII

wieku posiadały wspólną pieczęć, z wyobrażeniem jakby kościoła z drogą szeroką, do niego prowadzącą. Pieczęć ta ma w otoku napis: KLEIN OCHAB * GROSS OCHAB * (owal 30—37 mm). Tłok oryginalny jej znajduje się jeszcze w posiadaniu gminy, podobnie jak i wszystkich dalszych pieczęci. Z początkiem XIX wieku sprawiła sobie gmina, złożona już z obu razem połączonych wsi, nową pieczęć, na której nie ma kościoła, lecz tylko szeroka droga, jakby rzeka płynąca, w otoku zaś napis: * DZIEDZINA.OCHABCE (owal 25—23 mm). Znalazła się odcisnięta na dokumencie z 1835 r. w Muzeum Cieszyńskim. W drugiej połowie XIX wieku używano jeszcze innej pieczęci, ale bezherbowej, z jednym słowem o dużych literach: OCHABY * (33 mm). Nieco później, może już z początkiem XX wieku, sprawiono 4. z rzędu pieczęć, również bezherbową, ale z napisem dwujęzycznym: *Urząd gminy* / OCHAB / *Gemeindevorstand* (owal 20—40 mm). Po powstaniu Polski sprawiła sobie gmina nową pieczęć i przybrała na niej herb zupełnie nowy, ze snopkiem żyta, a za nim skrzyżowane kosa i grabie, dokoła zaś napis: URZĄD GMINNY) * w OCHABACH * (36 mm). Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i używana do dnia dzisiejszego. Z porównania pokazuje się, że nie tylko inne godło, ale i inną nieco nazwę wieś ta posiadała, niż dzisiaj. Obecne godło oddane w kolorach może mieć złoty snop zboża i złote drzewca, białą kosę, a niebieskie tło (rysunek por. Bładnice Dolne).

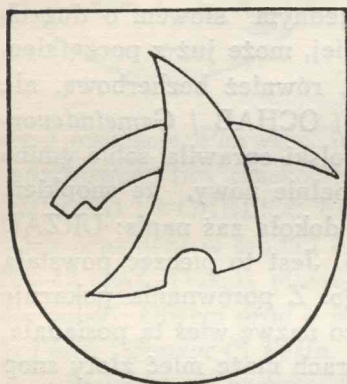
OCHOJEC

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający złamany pniak drzewa, z którego na dwie strony dwie gałęzie wyrastają. Herb taki widzimy na pieczęci, z XVIII może wieku pochodzącej, która nosi napis: GEM. OCHOIEZ / RYBNIKER / KREIS (30 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten znikł jednak z najnowszej pieczęci, która na jego miejscu ma dwa listki dębowe i 2 żółędzie, a w koło napis: * GMINA OCHOJEC *) POWIAT RY-

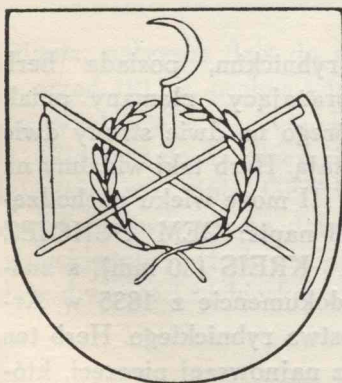
BNIK (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana, jednakże jej listki dębowe nie mają charakteru godła, a raczej ornamentu. Druga pieczęć gminna jest już bezherbowa, z samym napisem: * GMINA * / *Ochojec* / POWIAT RYBNICKI (29 mm) i jest do dziś używana. Wobec tego godłem właściwym wydaje się być wyobrażenie wcześniejsze, które oddane w barwach może mieć zielone drzewo i murawę na tle białym.

ODRA

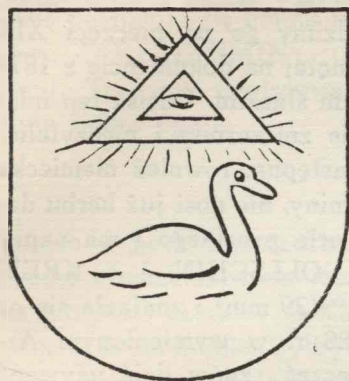
wieś nad rz. Odrą w pow. rybnickim, posiada herb wyobrażający lemiesz i krój skrzyżowane, podobnie jak wsie Cisówka i Gaszowice tego samego powiatu. Widzimy go na najnowszej pieczęci z napisem: GMINA ODRA) ❖ POWIAT RYBNICKI ❖ (30 mm), która sprawiona po 1921 r. do dzisiaj jest w użytku. Starsze pieczęcie są nieznane. Herb oddany w barwach może mieć srebrny lemiesz, złoty krój, niebieskie tło.

OGRODZONA

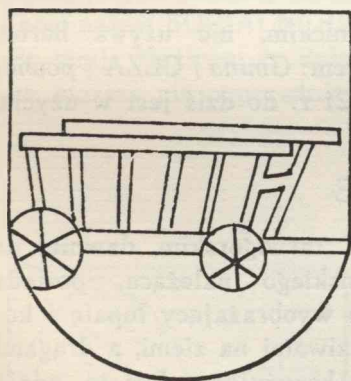
wieś w pow. cieszyńskim, nie miała dawniej herbu, lecz używała pieczęci z jednym wyrazem: *Ogroson* (owal 20 : 25 mm). Jest to pieczęć XVIII-wieczna, która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Dopiero po przyłączeniu do Polski, przy zamówieniu nowej pieczęci w 1918 r., dano na stempel nowe godło, wyobrażające cepy, sierp i kosę, wieniec razem złączone. Pieczęć ta ma napis: GMINA) OGRODZONA . (29 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb na niej widoczny, oddany w kolorach może mieć: białą kosę i sierp, złote drzewca i złoty wieniec, niebieskie tło.

OLBRACHCICE

wieś powiatu frysztackiego na Zaolziu, posiada herb wyobrażający trójkąt z okiem Opatrzności w promieniach, a pod nim łabędź w prawą stronę zwrócony. Taki herb nosi ostatnia pieczęć gminna z czasów czeskich, która ma napis: *Obecní úřad Albrechtice*) * *Úřad gminny Olbrachcice* * (30 mm) i była do 1938 r. używana. Herb ten można oddać w kolorach, dając złoty trójkąt, białego łabędzia i niebieskie tło.

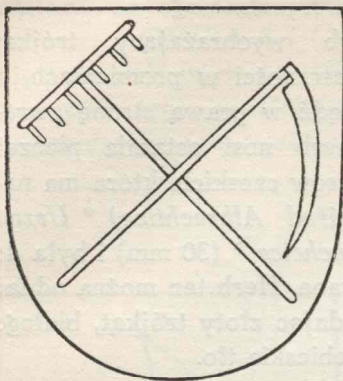
OLDRZYCHOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wzmiankowana już w XIV wieku, jako villa Ulrici, znana mi jest z 2 pieczęci z XVIII i XX wieku, z których każda inne godło na sobie nosi. Pierwsza z 1702 r. wyobraża jakby 2 niepełne klucze czy dziurki od kluczy i ma napis: *OLDRZICHOWITZ + A: 170Z* (owal 25—21 mm), a znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1773 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Druga pieczęć jest już nowsza, z czasów okupacji czeskiej XX wieku, wyobraża wóz drabiniasty i nosi napis: * *Obec Oldřichovice* *) *Gmina Oldřichovice* (33 mm), a używana była do 1938 r. Pieczęć ta jest na niektórych aktach w ten sposób odbita, że nie widać wozu zupełnie. Jeżeli ten wóz uznamy za miarodajny herb miejscowości i zechcemy mu nadać kolory heraldyczne, to możemy malować złoty wóz na tle niebieskim.

niasty i nosi napis: * *Obec Oldřichovice* *) *Gmina Oldřichovice* (33 mm), a używana była do 1938 r. Pieczęć ta jest na niektórych aktach w ten sposób odbita, że nie widać wozu zupełnie. Jeżeli ten wóz uznamy za miarodajny herb miejscowości i zechcemy mu nadać kolory heraldyczne, to możemy malować złoty wóz na tle niebieskim.

OLSZYNA

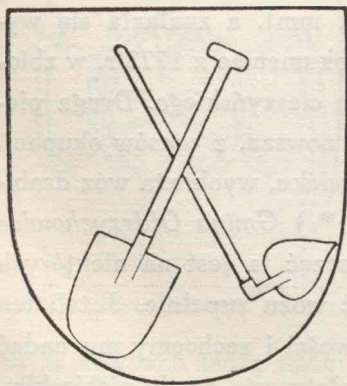

wieś w pow. lublinieckim, ma herb własny wyobrażający grabie z kosą skrzyżowane. Widzimy go na pieczęci XIX wieku, odcisniętej na dokumencie z 1874 r. w Archiwum śląskim. Odcisk ten miał niestety napis zniszczony i nieczytelny (22 mm). Następną, również niemiecką pieczęć tej gminy, nie nosi już herbu dawnego, lecz orła pruskiego i ma napis: GEMEINDE OLLSCHIN) × KREIS LUBLINITZ × (29 mm) i znalazła się na aktach z 1888 r. w wymienionym Archiwum. Pieczęć znów dziś używana jest bezherbowa i ma sam tylko napis: *Gmina / OLSZYNA / Powiat Lubliniecki* (33 mm). Godłem gminy wobec tego pozostaje wyobrażenie poprzednie, które oddane w barwach może mieć białą kosę, złote drzewca i niebieskie tło.

OLZA

gmina wiejska nad Olzą w pow. rybnickim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym napisem: *Gmina / OLZA / powiat rybnicki* (29 mm), która sprawiona po 1921 r. do dziś jest w użyciu.

OPATOWICE

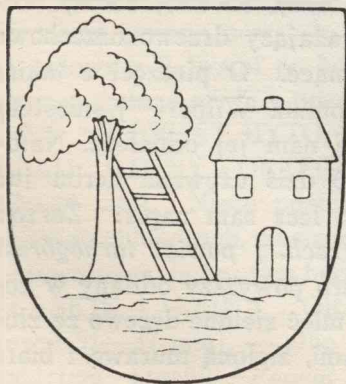
wieś w pow. tarnogórskim, dawniej do pow. bytomskiego należąca, posiada własny herb wyobrażający łopatę i kopaczkę, żelaziwami na ziemi, a drągami w górze się krzyżujące. Jest to, zdaje się, herb mówiący, od nazwy wsi urobiony, tylko od nazwy źle zrozumianej, nie od opata, lecz łopaty. Widzimy go na pieczęci gminnej, pochodzącej z połowy XIX wieku, której napisu niestety nie znamy, a o której Wilpert wspomina¹²⁵). Oddany w kolorach może mieć białe żelaziwa, złote drzewca i niebieskie tło.

Herbu tego nie nosi jednak najnowsza pieczęć, która ma sam napis: *Zarząd Gminy / Opatowice / powiat tarnogórski* (32 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i przez kilka pierwszych lat używana. Dziś posługuje się gmina inną pieczęcią, również bezherbową, z napisem: *ZARZĄD GMINY / OPATOWICE / * Tarnowskie Góry ** (34 mm). Tradycja miejscowa głosi, że w XVIII wieku herbem gminy była figura opata.

ORŁOWA

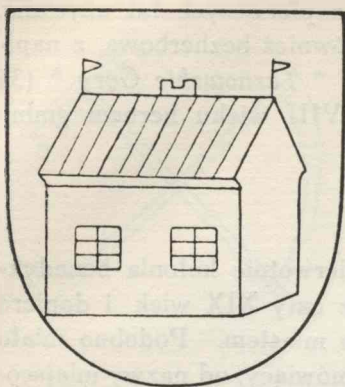
miasto w pow. frysztaćkim na Zaolziu, pierwotnie kolonia benedyktynów tynieckich, było jeszcze wsią przez cały XIX wiek i dopiero za okupacji czeskiej w XX wieku zostało miastem. Podobno miało orła w swym herbie. Byłby to zatem herb mówiący, od nazwy miejscowości urobiony. Jednakże mimo poszukiwań nie udało się nam odnaleźć takiej pieczęci herbowej i musimy poprzestać na dwóch czysto napisowych. Jedna pochodzi z XIX wieku i ma środek owalu pusty, a w otoku napis niemiecko-czeski: *GEMEINDE VORSTAND ORLAU*) * *Představenstvo obce Orlova* (31—42 mm) i używana była do czasu okupacji czeskiej w 1920 r. Druga pochodzi z czasów późniejszych, już po nadaniu miejscowości praw miejskich przez rząd czeski i nosi napis: *SOCIÁLNÍ REFERÁT MĚSTSKÉ RADY / v / ORLOVĚ* (26 mm). Możliwe, że dalsze poszukiwania przyniosą pieczęć herbową, starszą niż poprzednie.

ORŁOWIEC

kolonia należąca do gminy Rydułtowy w pow. rybnickim, była dawniej samodzielną gminą i miała własny herb, wyobrażający dom wiejski i drzewo z drabiną doń przystawioną. Tak widać na pieczęci gminnej, może jeszcze z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: *COL . ORLOWIZ . G. / RYBNIKER / KREIS* (:Colonie Orłowiz Gemeinde) (28 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten oddany w barwach może mieć zielone drzewo i murawę, czerwony dom z niebieskim dachem, czarną drabinę i białe tło.

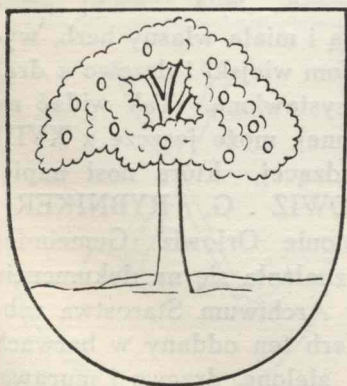
ORNONTOWICE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, nie posiada właściwie herbu. Jej najstarsza pieczęć, z XVIII wieku pochodząca, wyobraża wprawdzie budynek o dwóch oknach, właściwie zamek tamtejszy, nosi napis: SCHLOS ORNUNTOWITZS) PLESSNER / CREYS (27 mm). Używała ją jednak długie lata gmina, gdyż wycisnęła jeszcze na dokumentach z 1861 i 1863 r., jakie znalazły się w Archiwum śląskim. Następne pieczęcie gminne mają już tylko sam napis na stemplu.

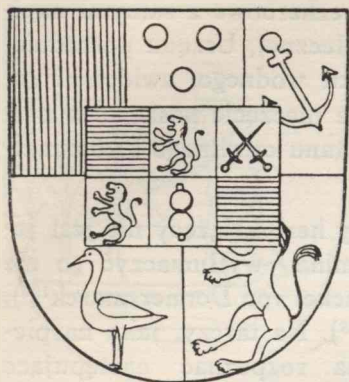
Taką jest pieczęć niemiecka z napisem: GEMEINDE / ORNONTOWITZ / KR.PLESS (25 mm), użyta już 1869 r. na dokumencie z wymienionego archiwum, oraz taką jest pieczęć polska z napisem: *Gmina / * Ornontowice * / Województwo Śląskie) Powiat Pszczyna* (36 mm), która sprawiona ca 1922 r. do dziś dnia jest w użyciu. Gdybyśmy jednak uznali, że herbem gminy był pierwotnie budynek szkolny i chcieli go oddać w barwach, to można dać białe mury, złoty dach i niebieskie tło tego herbu.

ORZECH

gmina wiejska w pow. tarnogórskim, posiada herb własny, od swej nazwy urobiony, wyobrażający drzewo orzechowe samotnie rosnące. O pieczęci z takim herbem wspomina Wilpert¹²⁶), niestety nie udało się nam jej odnaleźć. Natomiast pieczęć dziś używana herbu już nie posiada, lecz sam napis: *Zarząd Gminy / .Orzech. / powiat tarnogórski* (34 mm). Herb powyższy oddany w kolorach może mieć zielone drzewo ze złotymi orzechami, zieloną murawę i białe tło.

ORZEGÓW

osada górnicza w pow. świętochłowickim, z kopalniami węgla, należącymi niegdyś do hr. Schaffgotscha, a obecnie do Goduli, Sp. Akc. w Katowicach. Z tego powodu używa gmina na swej pieczęci herbu swoich właścicieli, mianowicie tarczy przez 2 lwy po bokach podtrzymywanej i nakrytej mitrą książęcą. Tarcza ta jest z początku 4-polowa i ma dokoła napis: GEMEINDE ORZEGOW) KR. BEUTHEN O-S (owal 27—33 mm). Jest to pieczęć powstała w połowie XIX wieku i wyciśnięta na dokumencie z 1884 r. w Archiwum śląskim. Wnet potem sprawiła jednak gmina pieczęć nową z takim samym napisem i tej samej wielkości (owal 27—33 mm), ale z tarczą 11-polową, mianowicie z tarczą główną 5-polową z nałożonym 6-polowym kwadratem w środku. Taką pieczęć znaleźliśmy na dokumentach z 1894 i 1907 r. w Archiwum Starostwa świętochłowickiego. W tychże latach używała gmina jeszcze drugiej, większej pieczęci (owal 29—36 mm), z takim samym herbem i napisem, jaka się znalazła na aktach z 1898 r. w wymienionym Archiwum.

Ostatnią niemiecką pieczęcią jest ta, która wyciśnięta jest na dokumencie z 1914 r. we wspomnianym Archiwum. Ma ten sam herb książęcy co poprzednio, tylko nieco zmieniony napis: GEMEINDE VORSTAND ORZEGOW) * KR. BEUTHEN O-S. * (32—37 mm).

Herb napieczętny nie zmienił się również za czasów polskich. Pieczęcie gminne powstałe po 1922 r. noszą tak jak dawniej tarczę 11-polową z 2 lwami po bokach i z mitrą książęcą u góry. Główna pieczęć gminna miała z początku napis: ZARZĄD GMINY) * ORZEGÓW * POWIAT BYTOMSKI * (owal 32—40 mm), albo: ZARZĄD GMINY ORZEGÓW) * POWIAT BYTOMSKI * (owal 32—40 mm). Nieco później, gdy utworzono Starostwo powiatowe w Świętochłowicach, musiano zmienić powyższe pieczęcie na nowe, które również mają ten sam herb, ale inne napisy, jak: WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE) GMINA / ORZEGÓW POW. ŚWIĘTOCHŁOWICKI (owal 31—37 mm), — albo jak przy drugiej okrągłej pieczęci: *Województwo Śląskie / Powiat Świętochłowicki*) ♦ *Gmina / ORZEGÓW* (40 mm). Inne pieczęcie z tym samym herbem, których napisów nie

ma potrzeby już tu przytaczać, należą do: a) Kasy gminnej, b) Urzędu zgłoszeń mieszkańców czyli meldunkowego. Natomiast pieczęcie innych biur gminnych, dziś używane, są bezherbowe z samymi napisami, jak: pieczęć listowa, biura opieki społecznej, Urzędu pośrednictwa pracy, oddziału podatkowego, Związku wodnego, ewidencji ruchu, urzędu aprowizacyjnego. Jeszcze inne pieczęcie noszą orła polskiego, jak: zarządu policyjnego, urzędu stanu cywilnego i komunalnej Kasy Oszczędności.

Użyty na pieczęciach pierwszej grupy herb książęcy nie jest jeszcze dostatecznie wyjaśniony i sama Gmina wytłumaczyć go nie umie. To pewne, że nie jest to herb hr. Henckel von Donnersmarck¹²⁷), a również nie jest herbem ks. Hohenlohe¹²⁸). Na tarczy, jaką na pieczęciach wyżej opisanych widzimy, można rozpoznać następujące herby: 1) pole pionowo zakreskowane, 2) trzy kule, 3) kotwica, 4) bocian, 5) lew wspięty, 6) pole poziomo zakreskowane, 7) lew wspięty, 8) dwa miecze skrzyżowane, 9) lew wspięty, 10) dwie kule na słupie, 11) pole poziomo zakreskowane. Kolory tych herbów są nieznane, gdyż możliwe, że są zupełnie fantastyczne.

ORZEPOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem Baranka bożego, jako symbolu św. Jana, który może jest patronem miejscowego kościoła. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, pochodzącej może jeszcze z XVIII wieku, która ma napis: GEM. OZUPOWIZ) RYBNIKER / KREIS (28 mm)¹²⁹) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Baranek ma tu chorągiewkę i głowę w tył odwróconą. Pieczęć najnowsza ma tego Baranka z głową

wprost, a napis: * GMINA ORZEPOWICE *) POWIAT RYBNICKI (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś używana. Herb gminny oddany w barwach może mieć białego Baranka z białą chorągiewką o złotym drzewcu na tle niebieskim.

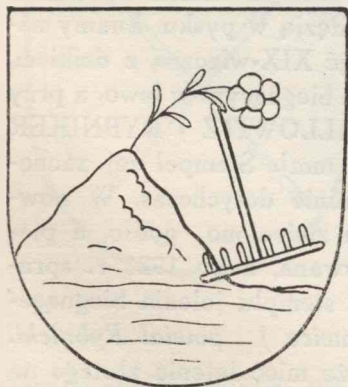
ORZESZE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada własny herb, wyobrażający drwala z siekierą, przy nim 3 drzewa do zrabania. Widzimy to na pieczęci, pochodzącej z XVIII wieku, która ma napis: ORZESZE U IASCHKOWITZ) PLESSNER / CREYS (30 mm). Jest to pieczęć wspólna dwóch połączonych wówczas wsi Orzesze i Jaśkowice, z których ta druga dziś jest do poprzedniej włączona. Pieczęć wyciśnięta jest na dokumentach z 1848 i 1861 r., przechowanych w Archiwum śląskim. W latach ca 1865

r. zmieniono pieczęć, ale na nowej dano tylko napis: GEMEINDE / ORZESZE / KR. PLESS (24 mm). Znamy ją z licznych aktów z lat od 1868 r. aż po koniec panowania niemieckiego. Po przyłączeniu kraju do Polski, sprawiła sobie gmina nową pieczęć, ale znowu bezherbową, z napisem polskim: *Gmina / Orzesze / Powiat pszczyński* (30 mm), potem taką samą nieco większą (32 mm), która do dziś dnia jest w użyciu. Wobec powyższego herbem gminy pozostaje wyobrażenie pierwotne, które oddane w kolorach może mieć zielone drzewa i murawę, czarnego drwala w niebieskiej bluzie i z czarną siekierą, białe tło.

OSINY

wieś w pow. rybnickim, składały się dawniej z Osin Dolnych i Górnych i każda z nich miała swój herb odrębny. Ostał się jednak dzisiaj herb Osin Górnych, który pierwotnie wyobrażał pagórek z kwiatem rosnącym na szczycie i grabie obok położone. Tak widzimy go na pieczęci z XVIII może wieku pochodzącej, która ma napis: G. OB. H. OSCHIHN) RYBNIKER / KREIS (= Gemeinde Ober Heuland?) 30 mm i wyciśnięta jest na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego.

go¹³⁰). Herb ten został ostatnio zmieniony, gdyż zamiast pagórka z kwiatem widzimy drzewo z gałęzią nad grabiami pochyloną. Tak jest na najnowszej pieczęci, sprawionej po 1921 r., z napisem: GMI-NA OSINY) POWIAT / * RYBNICKI * (31 mm), która do dziś dnia jest w użyciu. Herb pierwotny, oddany w kolorach, może mieć zielony pagórek, czerwony kwiat, czarne grabie, białe tło. Pieczęcie innych biur gminnych, jak ewidencyjnego, Związku szkolnego etc. są czysto napisowe.

OSINY DOLNE

wieś w powiecie rybnickim, dziś nieistniejąca i do gminy Osiny włączona, miała swego czasu własny herb, wyobrażający lipę czy dąb rozłożysty, samotnie rosnący. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku może pochodzącej, która ma napis: GE-MEIND.OSCHIN) RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹³¹). Herb ten oddany w kolorach może mieć drzewo zielone i murawę zieloną na tle białym (rysunek jak: Łagiewniki).

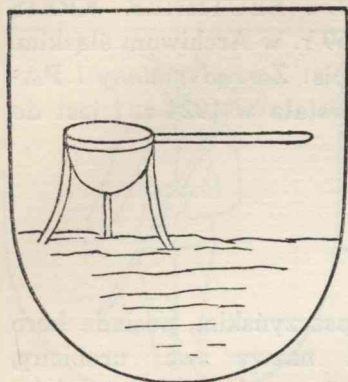
PALOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa dziś innego herbu niż dawniej. Wilpert¹³²) wspomina o pieczęci, pochodzącej jakoby z 1775 r., która wyobrażała ma dziką z gałęzią w pysku. Znamy natomiast pieczęć XIX-wieczną z dzikiem, ale bez gałęzi, biegnącym w lewo, a przy nim: GEM.PALLOWITZ) RYBNIKER / KREIS (27 mm). Stempel jej zachował się w gminie dotychczas. W nowszych czasach zmieniono godło, a pieczęć dziś używana, a po 1921 r. sprawiona, ma na stemplu jelenia biegnące-

go w lewo, a dokoła napis: *Gmina Palowice*) . *powiat Rybnicki*. (31 mm). Herb ten oddany w kolorach może mieć jelenia złotego na tle niebieskim.

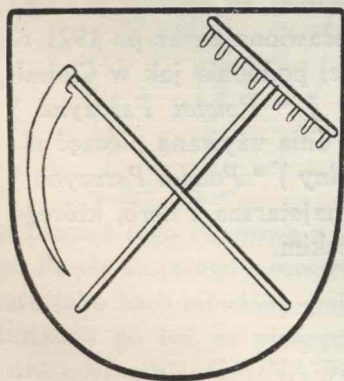
PANEWNIK

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, miała w 1863 r. sprawioną pieczęć, z wyobrażeniem kociołka z 3 nóżkami i rączką, stojącego na ziemi. Ma ona napis: GEM: PANEWNIK / PLESSER / 18 KR: 63. (27 mm), a znalazła się na dokumencie z 1871 r. w Archiwum śląskim. Około 1865 r. sprawiono nową pieczęć bezherbową, z samym napisem: GEMEINDE / PANEWNIK / KR. PLESS (26 mm), jaka znalazła się na dokumencie z 1869 r. w Archiwum śląskim. Widoczny na pieczęci z 1863 r.

herb powtórzono na pieczęci następnej, z końca XIX w. pochodzącej, która ma napis: GEMEINDE PANEWNIK) * KREIS / PLESS (27 mm). Herb ten zachował się i w czasach polskich na pieczęci najnowszej z polskim napisem: GMINA PANEWNIK) POWIAT / PSZCZYNA (28 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś dnia jest w użyciu. Oddany w kolorach, może mieć ten herb: złoty kociołek na czarnej ziemi i na niebieskim tle.

PANIÓWKI

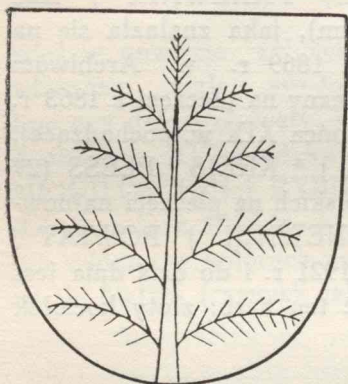
gmina wiejska w pow. rybnickim, należąca pierwotnie do pow. bytomskiego, po 1873 do zabrskiego, posiada herb własny, wyobrażający kosę i grabie skrzyżowane. Herb taki znajduje się na pieczęci XIX wieku, o której wspomina Wilpert¹³³), a również na pieczęci najnowszej z napisem: *Gmina Paniówki*) * *Pow. Rybnik* * (30 mm), która powstała po 1921 i do dzisiaj jest w użyciu. Herb ten oddany w kolorach może mieć: białą kosę, złote drzewce i niebieskie tło.

PANIOWY

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, należąca dawniej do pow. bytomskiego, potem po r. 1873 do pow. zabrskiego, a w latach 1921-24 do rud-

kiego. Herbu własnego nie posiada, lecz na swoich pieczęciach ma tylko napis. Jedna z nich, sprawiona w 1837 r., ma 5 wierszy napisu: GEMEINDE / GROSS / PANIOW / 1837. / BEUTHNER KREIS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1869 r. w Archiwum śląskim. Druga pochodzi z ostatnich czasów, ma napis: *Zarząd gminny* / PANIOWY / *Pow. Pszczyński* (30 mm), a powstała w 1924 r. i jest do dziś dnia w użyciu.

PAPROCANY

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb mówiący, od nazwy swej urobiony, który wyobraża rodzaj paproci, jako krzew o 8 gałązkach. Widzimy go na pieczęci gminnej z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: PAPROTZAN. GEM:S:) PLESSNER / CREYS (25 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Herb ten nie wszedł jednak na pieczęcie późniejsze, zarówno niemieckie jak polskie. Niemiecka pieczęć z końca XIX wieku ma tylko napis: GEMEINDE /

PAPROTZAN / KR. PLESS. (24 mm). Później za czasów polskich powstały dwie nowe pieczęcie: pierwsza, sprawiona zaraz po 1921 r., ma orła śląskiego, stojącego na postumencie, podobnie jak w Cielmicach i dookoła napis: *Gmina Paprocany*) * *Powiat Pszczyna* * (35 mm). Druga, nieco późniejsza i do dziś dnia używana pieczęć ma w środku: *Paprocany*, a w koło: *Zarząd Gminy*) * *Powiat Pszczyna* * (29 mm). Miarodajną jest zatem pieczęć najstarsza i herb, którego kolory mogą być: złota paproć na tle niebieskim.

PARUSZOWIEC

kolonia należąca dziś do miasta Rybnika, dawniej do Ligoty rybnickiej, posiadała wspólnie z Ligotą herb i pieczęć, wyżej pod Ligotą opisane.

PASTWISKA

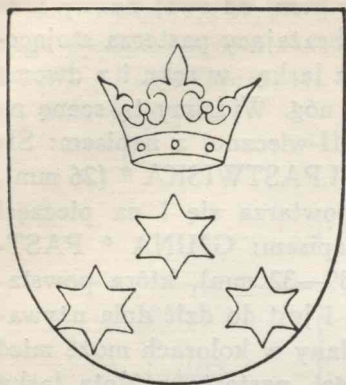
gmina wiejska w pow. cieszyńskim, posiada własny herb, od swej nazwy urobiony, a wyobrażający pasterza stojącego na ziemi z laską w rękę i z dwoma barankami u nóg. Widzimy tę scenę na pieczęci XVIII-wiecznej z napisem: **SL-GILVM.PAGI.PASTWISKA** * (26 mm), a to samo powtarza się i na pieczęci nowszej z napisem: **GMINA * PASTWISKA** * (39—32 mm), która powstała po 1918 r. i jest do dziś dnia używana. Herb oddany w kolorach może mieć biało ubranego pasterza z złotą laską w rękę, czarną ziemię, niebieskie tło.

PAWŁÓW

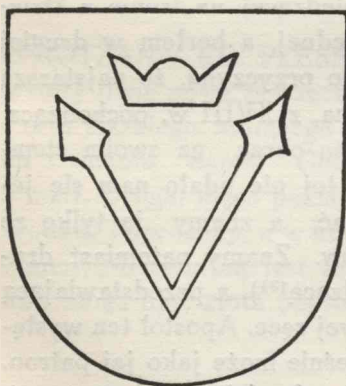
gmina wiejska w pow. katowickim, należała dawniej do pow. Zabrze. Pierwotnym herbem był obraz Najśw. Panny Maryi, siedzącej na tronie z Dzieciątkiem w jednej, a berłem w drugiej ręce, i to było przyczyną, że najstarsza pieczęć gminna, z XVIII w. pochodząca, skopiowała ten obraz na swoim stemplu. Pieczęci tej nie udało nam się jeszcze odszukać, a znamy ją tylko ze starych opisów. Znamy natomiast drugą pieczęć tego Pawłowa z XIX w. pochodzącą¹³⁴), a przedstawiającą św. Pawła stojącego z otwartą księgą w lewej ręce. Apostoł ten występuje jako herb mówiący gminy, a równocześnie może jako jej patron. Widzimy go też na pieczęci XX-wiecznej, do dziś dnia używanej, która nosi napis: **GMINA PAWŁÓW) * POW. KATOWICKI WOJ. SL. *** (30 mm). Inne jednak dzisiejsze pieczęcie mają sam tylko napis, a to pieczęcie Biura meldunkowego, Funduszu pracy, Komitetu bezrobocia etc. Herb oddany w kolorach może mieć św. Pawła w czerwonej szacie, białym płaszczu, z złotą aureolą przy głowie, na tle niebieskim.

PAWŁOWICE

Pszczynski * (36 mm). Herb pierwotny oddany w kolorach może mieć: złotą koronę i złote gwiazdy na tle niebieskim.

PAWONKÓW

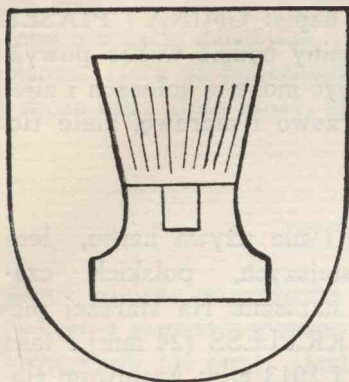

wieś w pow. lublinieckim, posiada herb własny, wyobrażający dwie strzały w formie litery V pod małą koroną. Herb ten widoczny jest na pieczęci, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: PAWONKAU GEM: SIGEL) LUBLINITZ / CREIS (25 mm). Znamy ją z publikacji Wilperta¹³⁵), który poza tym wspomina o drugiej pieczęci tej wsi z podobnym herbem, gdzie jednak ze strzał zrobiono już jakby kątomierz. Używano jej w XIX wieku, ale i tej niestety znaleźć na aktach się nie udało. Herb omawiany nie powtarza się jednak na najnowszej polskiej pieczęci XX wieku, która jest bezherbowa i nosi sam napis: *Gmina PAWONKÓW Powiat Lubliniecki* (34 mm). Opisany wyżej herb może być oddany w barwach i mieć złote strzały i koronę na tle niebieskim.

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada własny herb, wyobrażający koronę nad trzema połączonymi gwiazdami. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: SCHLOSS PAWLOWITZ) PLESSNER / CREYS (26 mm) i znalazła się na dokumentach z 1825, 1855 i 1856 r. w Archiwum śląskim. Herb ten znikł później z pieczęci, a najnowsza po r. 1921 r. sprawiona pieczęć nosi już zamiast niego orła polskiego, do tego bez korony, z napisem dokoła: *Gmina Pawłowice*) * *Powiat*

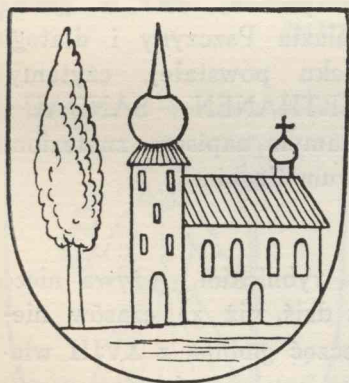
wieś w pow. lublinieckim, posiada herb własny, wyobrażający dwie strzały w formie litery V pod małą koroną. Herb ten widoczny jest na pieczęci, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: PAWONKAU GEM: SIGEL) LUBLINITZ / CREIS (25 mm). Znamy ją z publikacji Wilperta¹³⁵), który poza tym wspomina o drugiej pieczęci tej wsi z podobnym herbem, gdzie jednak ze strzał zrobiono już jakby kątomierz. Używano jej w XIX wieku, ale i tej niestety znaleźć na aktach się nie udało.

PIASECZNA

je¹³⁶). Trzecia z nich jest polska, ma napis: *Zarząd gminy Piaseczna*) * *pow. tarnogórski* * (33 mm), powstała zaś po 1921 r. i do dziś dnia jest w użyciu. Herb na niej wyobrażony oddany w kolorach może mieć złote kowadło na niebieskim tle.

PIASEK

wieś w pow. lublinieckim, szczyti się swoim ewang. kościołem, wystawionym 1755 r. Z tego powodu wyobrażenie tego kościoła weszło na stempel pieczęci gminnych i stało się herbem lokalnym. Jest to kościół z wysoką kopulastą wieżą z przodu i małą sygnaturką na dachu, w towarzystwie wysokiej topoli przed frontem. Taki herb widzimy na najstarszej pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi wokoło napis: *GEMEINDE LUDWIGSTHAL*) * *KREIS LUBLINITZ* * (30 mm), a zna-

lażła się na dokumencie z 1810 r. w Archiwum śląskim¹³⁷). Ten sam herb, z większą tylko kopułą, ma następna pieczęć, sprawiona w połowie XIX wieku, z napisem: *LUDWIGSTAL.G: SIEGEL / LUBLINITZER / KREISES* (28 mm), wyciśnięta na aktach z 1869 i 1870 r. w tymże Archiwum. Za polskich czasów XX wieku sprawiła gmina dwie dalsze pieczęcie. Jedna wyobraża również dawne godło, ale o tyle zmienione, że zamiast kościoła z topolą obok widzimy tu jakiś

szeroki budynek świecki, jakby szkołę i w koło mamy napis: * GMINA PIASEK *) *pow. Lubliniecki G.Śl.* (35 mm). Druga, najnowsza pieczęć, jest bezherbowa i nosi tylko sam napis: GMINA / PIASEK / *Powiat Lubliniecki* (34 mm). Herbem gminy będzie wobec powyższego wyobrażenie kościoła, które oddane być może w kolorach i mieć czerwone mury, niebieski dach, zielone drzewo i murawę, białe tło.

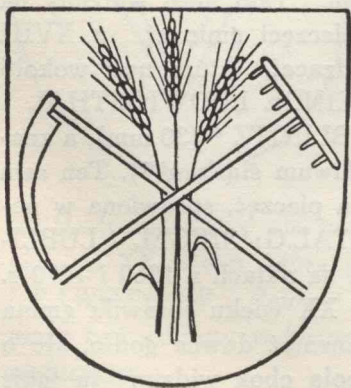
PIASEK

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz zarówno w niemieckich, jak w dzisiejszych, polskich czasach ma pieczęć bezherbową, z samym napisem. Na starszej pieczęci czytamy: GEMEINDE / SANDAU / KR.PLESS (24 mm) i taką znajdujemy na dokumentach z 1867, 1873 i 1913 r. w Archiwum śląskim. Młodsza pieczęć, sprawiona już w czasie wojny światowej, ma napis: GEMEINDE VORSTAND / SANDAU / * KREIS PLESS * (31 mm) i znalazła się na aktach z 1916 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Dziś używana pieczęć ma napis polski: *Zarząd Gminny* / PIASEK / *pow. Pszczyński* (32 mm), a sprawiona została po 1921 roku.

PIASEK MIEJSKI

dawniej osobna wieś w powiecie pszczyńskim, dziś z gminą Piasek połączona, stanowiła własność miasta Pszczyny i dlatego na jej pieczęci, w połowie XIX wieku powstałej, czytamy: GEMEINDE / STADT PLESS / UNTERTHANEN / SANDAU / (26 mm). Jest to pieczęć bezherbowa, z samym napisem, znaleziona na dokumentach z 1867 i 1873 r. w Archiwum śląskim.

PIECE

wieś w pow. rybnickim, używa nieco innego herbu dziś, niż za czasów niemieckich. Pieczęć gminna z XVIII wieku pochodząca wyobraża bowiem razem skrzyżowane cepy, grabie i kosę. Na dokumentach jej nie znaleźliśmy, ale znamy ją ze wzmianki Wilperta, który niestety napisu nie podaje¹³⁸). Natomiast pieczęć najnowsza polska ma również kosę i grabie, ale w środku trzy kłosa pszenicy. Jest to pieczęć z napi-

sem: GMINA PIECE) * POWIAT RYBNICKI * (30 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dzisiaj w użyciu. Są to właściwie dwie pieczęcie, jedna do atramentu, druga do laku, o tym samym rysunku i napisie. Inne pieczęcie dzisiejsze, listowa i biura ewidencji, są już czysto napisowe. Herb na poprzednich widoczny może być oddany w kolorach i może mieć złote kłosa, białą kosę, złote drzewca i niebieskie tło.

PIEKARY RUDNE

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, nie używa herbu, lecz ma pieczęć z samym napisem: *Zarząd Gminy / Piekary / Rudne / powiat tarnogórski* (36 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i używana do dziś dnia.

PIEKARY WIELKIE

por. WIELKIE PIEKARY.

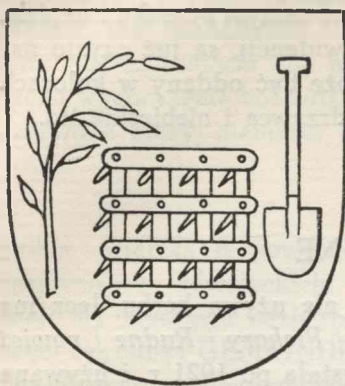
PIELGRZYMOWICE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada własny herb mówiący, od swej nazwy urobiony, który przedstawia kobietę wiejską, wracającą z pielgrzymki odpustowej, z piernikami w jednej, a z wiechą odpustową w drugiej ręce. Herb ten widoczny jest na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: PILGRAMSDORF : GEM : S / PLESSNER / CREYS (25 mm) i znalazła się na dokumentach z 1856, 1861, 1862 r. w Archiwum śląskim. Oddany w kolorach może mieć ten herb: biało ubraną kobietę ze złotymi piernikami i wiechą na tle niebieskim.

Pieczęć polska dziś używana jest bezherbowa i ma sam napis w otoku: * *Gmina Pielgrzymowice* *) pow. Pszczyński (31 mm).

PIERŚCIEC

wieś w pow. cieszyńskim, znana nam jest z trzech pieczęci, z których dwie mają rozmaite wyobrażenia, a trzecia żadnego. Najstarsza z nich przedstawia drzewo, bronę i łopatę i ma napis: PERSTETZ.UND.ZOBORZV (22 mm); pochodzi z XVIII wieku i znalazła się na dokumencie z 1794 r. w Muzeum cieszyńskim, oraz 1866 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga z rzędu pieczęć wyobraża scenę orki, a więc wieśniaka kierującego pługiem w 2 konie zaprzężonym, oraz ma napis: GEMEIN-

DE AMT) * PERSTETZ * (owal 25—45 mm). Powstała w drugiej połowie XIX wieku i znalazła się na dokumentach z 1901 i 1907 r. w wymienionym Archiwum. Trzecia i ostatnia pieczęć jest bezherbowa i ma sam napis: URZĄD GMINNY / PIERSCIEC / pow. Cieszyń (33 mm). Pochodzi z 1918 r. i jest do dziś dnia używana. Ponieważ najdłużej był w użyciu herb XVIII-wieczny, przeto on winien teraz powrócić na pieczęć gminną. Oddany w kolorach, może mieć białą łopatę i gwoździe brony, złote drzewce i drzewo, niebieskie tło.

PIERSNA

gmina wiejska w pow. fryszackim na Zaolziu, znana mi jest tylko z pieczęci bezherbowej, z samym napisem, która ma w środku: PRSTNA, a w otoku: *Obecní úřad*) *Urząd gminny* (37 mm). Pieczęć ta pochodzi z czasów okupacji czeskiej i aż do 1938 r. była używana.

PIETWAŁD

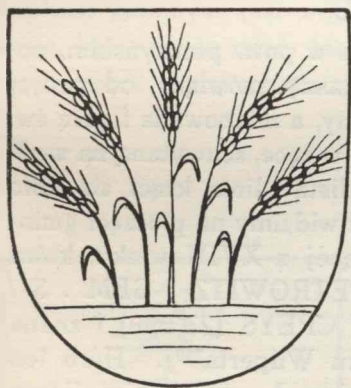

gmina wiejska w pow. fryszackim na Zaolziu, znana mi jest z 4 pieczęci, z których 2 starsze są bezherbowe. Pierwsza, powstała w XIX wieku i używana jeszcze 1909 r., nosi napis niemiecko-czeski: GEMEINDE PETERSWALD / *Öst. Schlesien* / *OBEĆ PĚTVALD* / *Rak. Slezsko* (owal 22—47 mm). Druga również bezherbowa jest okrągła i ma napis czesko - niemiecki: *OBEČNÍ ÚŘAD* PETRVALD) * *ve Slezsku* *)) GEMEINDEAMT PETERSWALD) * *in*

Schlesien * (36 mm), a używana była w 1910 i 1911 roku. Dopiero trzecia pieczęć, od 1911 roku używana, ma na stemplu godło, mianowicie pług zaprzężony w parę koni i prowadzony przez wieśniaka. Nad nim i pod nim napis czesko-niemiecki: OBECNÍ ÚŘAD PETŘVALD) *ve Slezsku*) GEMEINDEAMT PETERSWALD) * *in Schlesien* * (37 mm). Ten sam herb ma i czwarta pieczęć, już z czasów czeskiej okupacji pochodząca i do 1938 r. używana, która tylko ma krótszy napis: OBEC PETŘVALD) * ČSL. SLEZSKO * (33 mm).

Użyty na dwóch ostatnich pieczęciach herb może być oddany w kolorach, malując czerwone konie, czarny pług, niebiesko ubranego wieśniaka, zieloną ziemię i białe tło.

PIETRZKOWICE

wieś w pow. rybnickim, nie trzyma się jednego godła. Na starszej pieczęci, pochodzącej jeszcze z XVIII wieku, wyobrażone są cztery kłosa pszenicy i sierp obok nich na prawo. Ma ona napis: GEM.PETERKOWIZ) RYBNIKER / KREIS (28 mm) i opublikowana została przez Wilperta, który ją odnosi do 1775 r.¹³⁹) (Por. fig.) Natomiast nowsza pieczęć ma tylko pięć stojących kłosów

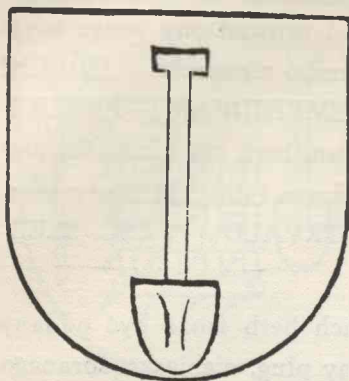

pszenicy, a wokół napis: GMINA PIETRZKOWICE) * POWIAT RYBNICKI * (31 mm).

Jest to pieczęć powstała po 1921 roku i do dziś dnia używana. Herb tu widoczny, oddany w kolorach, może mieć: złote kłosa i ziemię, niebieskie tło. Herb starszy podobny jest do tego z Mszany Górnej i Czarnuchowic, herb młodszy do tego z Łanów.

Pietrzkowice. Pieczęć gminna z I. połowy XIX wieku

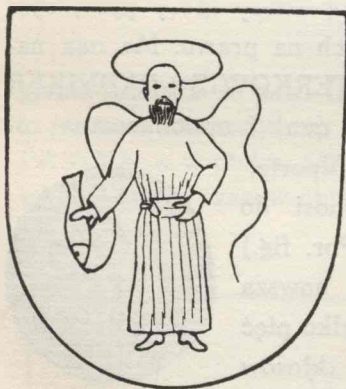
PIOSEK

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XV wieku, nosi w herbie łopatę ogrodową, pionowo ustawioną. Znamy ją z dwóch pieczęci gminnych, z których pierwsza z 1701 roku pochodząca, jest, jak dotąd, najstarszą pieczęcią wiejską na Śląsku. Jest owalna i ma w otoku napis: ANNO 1701 PIOSEKH (owal 28—22 mm), a znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Druga pieczęć jest już najnowszej daty, pochodzi z czasów okupacji czeskiej

i w koło łopaty nosi napis czesko-polski: OBEC PISEK) * GMINA PIOSEK * (28 mm), a używana była do 1938 r. Wyobrażony na tych pieczęciach herb można oddać w kolorach, malując złotą łopatę na tle niebieskim.

PIOTROWICE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, posiada herb własny, mówiący, od swojej nazwy urobiony, a mianowicie figurę św. Piotra, z rybą w ręce, schwytaną na wędkę, która falistą linią kręci się koło świętego. Tak widzimy na pieczęci gminnej, pochodzącej z XVIII wieku, która nosi napis: PETROWITZ . GEM . S / PLESSNER / CREYS (23 mm) i znana jest z rysunku Wilperta¹⁴⁰). Herb ten oddany w kolorach może mieć figurę św. Piotra białą, rybę i wędkę złotą, toż złotą aureolę, tło niebieskie. Później

nie ma już na następnych pieczęciach tego herbu, lecz sam tylko napis. Na niemieckiej mamy: GEMEINDE / PETROWITZ / KR.PLESS (25 mm), a jej odciski znalazły się na dokumentach z 1876 r. w Archiwum śląskim, oraz 1913 i 1917 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Polska pieczęć, sprawiona po 1921 r., ma napis: GMINA PIOTROWICE / Powiat / Pszczyński (32 mm) i jest do dziś używana.

PIOTROWICE

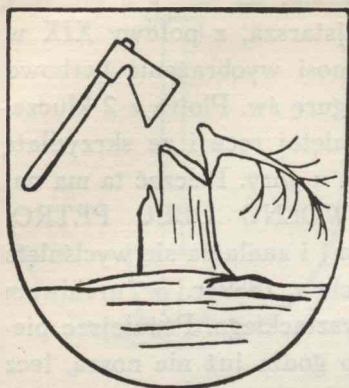
osada przemysłowa w pow. frysztackim na Zaolziu, znana mi jest z 3 pieczęci, z których najstarsza, z połowy XIX w. pochodząca, nosi wyobrażenie herbowe, mianowicie figurę św. Piotra z 2 kluczami w wyciągniętej ręce i ze skrzydlatą głową aniołka u góry. Pieczęć ta ma napis czeski: **WOLNO OBEC PETROWITZ** (30 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1889 r. w archiwum Starostwa frysztackiego. Późniejsze pieczęcie takiego godła już nie noszą, lecz sam napis, a pochodzą już z czasów czeskiej okupacji XX wieku. Jedna z nich ma napis czeski: **OBEČNÍ ÚŘAD / PETROVICE / u / BOHUMINA** (36 mm). Druga ma napis polsko-czeski: *Urząd gminny) PIOTROWICE // Obecni úřad / PETROVICE* (37 mm) i tej używano do końca rządów czeskich 1938 r. Herbem gminnym jest wobec tego św. Piotr, jak na pierwszej pieczęci, który może mieć: białą szatę, złotą aureolę i złote klucze, nad nim aniołek o białych skrzydłach, tło niebieskie.

PNIAKI

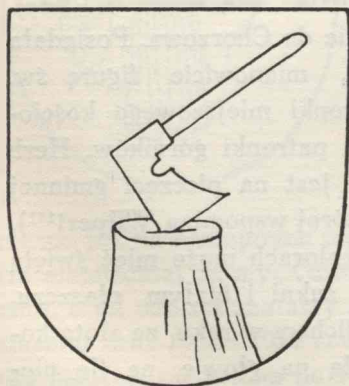
dawniej osobna gmina wiejska w pow. bytomskim, dziś włączona do Król. Huty, a obecnie do Chorzowa. Posiadała własny herb, mianowicie figurę św. Barbary, patronki miejscowego kościoła, a zarazem patronki górników. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej z 1857 r., o której wspomina Wilpert¹⁴¹), a oddany w kolorach może mieć świętą w czerwonej sukni i białym płaszczu, ze złotym kielichem w ręku, ze złotą koroną i aureolą na głowie, na tle niebieskim.

PNIOWEK

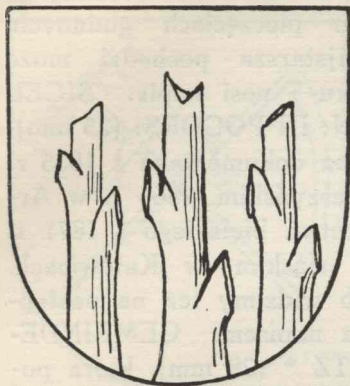
wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny, od swej nazwy urobiony, a wyobrażający pień drzewa z odrąbaną gałęzią i siekierę obok ustawioną. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: OBER... PNIOWEK PLESSNER / CREYS (26 mm), a znalazła się na dokumentach z 1833 i 1856 r. w Archiwum śląskim. Herb ten nie powtarza się jednak na późniejszych pieczęciach. Pieczęć niemiecka, używana do ostatnich czasów panowania niemieckiego, ma tylko sam napis: *Gemeinde / Pniówek / Kreis Pless O-Sch.* (28 mm). Pieczęć zaś polska, zaraz po 1921 r. sprawiona i do dziś używana, nosi orła polskiego i w otoku napis: *Gmina Pniówek*) * *Powiat Pszczyzna* (34 mm). Wobec tego miarodajną jest najstarsza pieczęć, a herb tam umieszczony może mieć zielone drzewo i zieloną murawę, niebieską siekierę z czarną rączką i białe tło.

PNIOWIEC

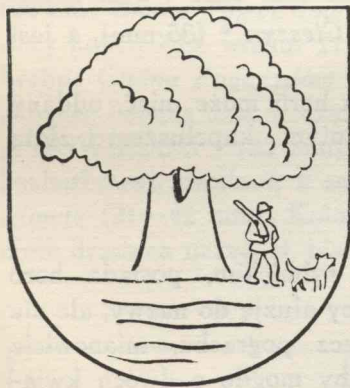
gmina wiejska w pow. tarnogórskim, posiada własny herb mówiący, od swej nazwy urobiony i do herbu wsi Pniówka podobny, mianowicie ścięty pień drzewa i wbitą weń siekierę. Widzimy go na najnowszej pieczęci gminnej z napisem: *Zarząd Gminy*) * *Pniowiec, pow. Tarnowskie Góry* * (31 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś dnia jest w użyciu. Oddany w kolorach może mieć: złoty pniak, srebrną siekierę ze złotym drzewcem i tło niebieskie.

PODBUCZE

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający trzy sękate pnia-ki obok siebie stojące. Widzimy je na dwóch pieczęciach gminnych, nie-mieckiej i polskiej. Pierwsza pochodzi z 1809 r. i ma napis: COLLONIE FRIE-DRICHSTHAL) 1809 (27 mm), a zna-lażła się na dokumencie z 1835 r. w Ar-chiwum Starostwa rybnickiego¹⁴²). Dru-ga, z tym samym herbem, powstała po 1921 r., nosi napis: GMINA PODBU-CZE) * POW. RYBNICKI * (28 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć złote pnia-ki na tle niebieskim.

PODLESIE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, po-siada herb własny, od nazwy wsi po części urobiony, a wyobrażający rozło-żyste drzewo. Na najstarszej pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, jest to drzewo schematyczne o niewielu gałęziach i liściach, a przy nim napis: PODLESIE GEM. SIGL) PLESSNER / CREYS (26 mm). Pieczęć taką, oder-waną od dokumentu, znalazłem w zbiorach p. wiz. Musioła. W tychże zbiorach jest też nalepka pieczętna, biało-niebie-ska, ale z samym napisem: GEMEINDE

/ PODLESIE / KR. PLESS (32 mm), która może odpowiada niezna-nej nam pieczęci z końca XIX wieku. Pieczęć powstała w czasach polskich, po 1921 r., wyobraża znów herb dawny tj. drzewo rozłoży-ste, ale pełne liści, niby dąb i stojącego myśliwego z fuzją i psem my-śliwskim. Pieczęć ta ma napis: * GMINA PODLESIE *) *Pow. Pszczyń-ski* (34 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb oddany w kolorach może mieć: zielone drzewo i murawę na tle białym (rysunek por. Dąb).

POGÓRZ

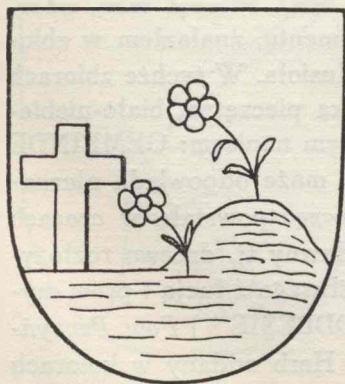

wieś w pow. cieszyńskim, posiada herb własny, wyobrażający wieśniaka stojącego z łopatą na ramieniu. Widzimy go na wszystkich pieczęciach gminnych, z których najstarsza pochodzi może z XVIII wieku i nosi napis: SIGEL DER:GEMEIN: IN POGORS: (25 mm). Znalazła się na dokumentach z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim, 1866 r. w Archiwum Starostwa bielskiego i 1871 r. w Archiwum śląskim w Katowicach. Ten sam herb widzimy też na następnej pieczęci z napisem: GEMEINDE-

AMT POGORSCH) * POL. BEZ. BIELITZ * (28 mm), która pochodzi z lat ca 1880 i wyciśnięta jest na dokumencie z 1888 r. w Archiwum wymienionego starostwa. Także i trzecia pieczęć, niemiecka, ma ten sam herb i podobny napis: *Gemeindevorstand Pogorsch*) * *Pol. Bez. Bielitz* * (38 mm); powstała już w XX wieku i znalazła się na dokumencie z 1907 w Archiwum tegoż starostwa. Ostatnia, polska pieczęć, powstała po 1918 r., ma także ten sam herb i nosi napis: *Przełożenie gminne w Pogórze*) * *pow. Cieszyn* * (35 mm), a jest do dziś dnia używana.

Widoczny na powyższych pieczęciach herb może mieć, oddany w kolorach: biało ubranego wieśniaka z złotym kapeluszem i złotą łopatą na tle niebieskim.

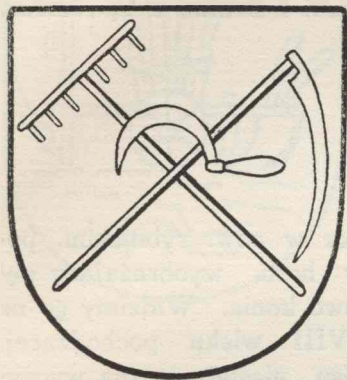
POGRZEBIEN

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny, robiący aluzję do nazwy, ale nie grzebień, lecz pogrzebu, mianowicie wyobraża jakby mogiłę o dwóch kwiatkach, z krzyżem obok. Widzimy go na najnowszej pieczęci z napisem: GMINA POGRZEBIEN) * POW. RYBNICKI * (29 mm), która powstała po 1921 r. i do dzisiaj jest w użyciu. Poza tym używa gmina jeszcze drugiej pieczęci, czysto napisowej, bez herbu, z: *Gmina / Pogrzebien / pow. rybnicki* (29 mm). Herb

wyżej opisany może być oddany w barwach i mieć: zieloną mogiłę i murawę, czerwone kwiaty i krzyż, białe tło.

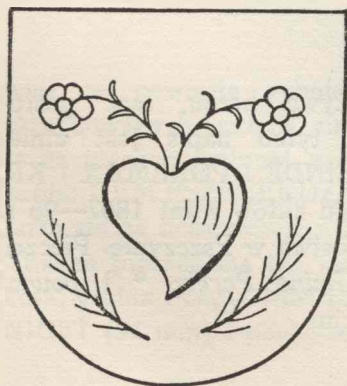
POGWIZDÓW

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, używa herbu złożonego z sierpa, kosy i grabi razem skrzyżowanych. Na najstarszej pieczęci, z pierwszej połowy XIX wieku pochodzącej, widać tylko cepy i grabie, przy nich BZ-SC (= Bezirk Schlesien?), a w koło: GMINA) .POGWIZDOW. (28 mm). Również i druga pieczęć, z połowy XIX wieku, ma tylko cepy i grabie, oraz napis w dwóch wierszach: * PIECZĘĆ PRZEDŁOŻENSTWA GMINY / W POGWISDOWIE (gwał 40—35 mm). Następna pieczęć

ma już grabie i kosę, oraz w koło napis: GMINA POGWIZDÓW) . POWIAT CIESZYN (25 mm). Dalsze cztery pieczęcie noszą herb złożony z kosy, grabi i sierpu. Pierwsza ma dokoła napis: GMINA POGWIZDÓW * POWIAT CIESZYN * (25 mm), druga nieco większa ma: *Gmina Pogwizdów*) * *Powiat Cieszyn* * (29 mm) i powstała przy końcu XIX wieku. Trzecia, używana jeszcze dzisiaj, ma w koło herbu: *Gmina Pogwizdów*) * *pow. Cieszyn* (32 mm). Czwarta zaś również będąca dziś w użytku ma ten sam herb i napis * GMINA *) „POGWIZDÓW” (33 mm). Poza tym używa gmina jeszcze pieczęci bezherbowej, owalnej, z samym napisem *Gminny Urząd*) w *Pogwizdowie* (21—42 mm). Kolory poprzednio opisanego herbu mogą być: złote drzewca narzędzi, białe żelaziwa, niebieskie tło.

POŁOMIA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny, wyobrażający serce, z którego dwa kwiaty wyrastają, przy nim zaś dwie gałązki. Widzimy go na pieczęci gminnej, może z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: GEMEIN.POHLOM / RYBNIKER / KREIS (27 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r.¹⁴³) w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten powtarza się również na pieczęci polskiej XX w., sprawionej po 1921 r., która ma napis: *Gmina Po-*

łomia / powiat / RYBNICKI (33 mm) i jest do dziś dnia używana. Nie mają go natomiast inne dzisiejsze pieczęcie, jak listowa, biura ewidencji etc., które są czysto napisowe. Oddany w kolorach może ten herb mieć czerwone serce i kwiaty, zielone listki i gałązki, białe tło. Podobny rysunek mają herby wsi Gorzyczki i Dralin, z tą różnicą, że mają po 3 kwiaty w sercu.

POPIELÓW

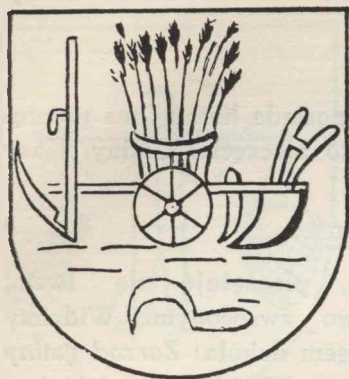

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający pędzącego w lewo konia. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, z której napisu niestety można wyczytać tylko... RYBNIKER / KREIS (30 mm). Znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego i zamyka akt wystawiony imieniem Popielowa i Radziejowa, dwóch wsi już wówczas razem połączonych. Z tego powodu można przyjąć, że obie te nazwy są też wymienione na opisanej pieczęci¹⁴⁴). Drugi raz widzimy ten sam herb na pieczęci najnowszej z polskim napisem: *Gmina Popielów*) * *pow. Rybnicki (Wojew. Sl.)* * (30 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś używana. Herb oddany w kolorach może mieć białego konia na tle niebieskim. Podobny herb, ale z osiodłanym koniem, ma wieś Koniaków.

PORĘBA

wieś w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęciami, na których sam tylko napis jest umieszczony. Pieczęć starsza ma napis: GEMEINDE / POREMBA / KR. PLESS (24 mm), a znalazła się na szeregu aktów z lat 1867—96 r. w Archiwum śląskim w Katowicach i Starostwa w Pszczynie. Pieczęć młodsza, powstała po 1921 r., ma: * *Gmina Poręba* *) *powiat Pszczyński* (32 mm) i jest do dziś w użyciu.

PORĘBA

wieś w pow. frysztackim na Zaolziu, używa herbu, który wyobraża snop stojący żyta, a przed nim pług, kosa i sierp, ostrzami na ziemi ułożone. Tak go widzimy na pieczęci, pochodzącej z czasów okupacji czeskiej XX wieku, która ma napis: OBECNÍ ÚŘAD) v PORUBĚ u Orlove (33 mm) i używana była do 1938 r. Herb ten oddany w kolorach może mieć złoty snop, czarny pług, kosę i sierp białe o złotych drzewcach, zieloną murawą i niebieskie tło.

PRUCHNA

gmina wiejska w powiecie cieszyńskim, używała herbu z wyobrażeniem pługa z 2 kołami, krojem, lemieszem i kierownicą. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma czeski napis: OBEC PRVCHNAV (owal 22—21 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Ten sam herb powtórzył się i na małej pieczętce niemieckiej z XIX wieku, która nosi napis: DORF PRUCHNAU (22 mm), a której tłok oryginalny znajduje się w posiadaniu gminy. Mimo to najnowsza pieczęć jest bezherbowa i nosi sam tylko napis: *Urząd gminny) Pruchna) * pow. Cieszyn ** (33 mm). Jest to pieczęć sporządzona po 1918 r. i do dziś dnia używana. Herbem zostanie jednak pług, który oddany w barwach może mieć żelaziwo białe, drzewca złote, tło zaś niebieskie. Jest to godło używane również przez wsie: Biertułtowy i Międzywieć (por. rys.).

PRZEGĘDZA

wieś w powiecie rybnickim, używa jako godła swego trzech skrzyżowanych razem narzędzi: cepów, grabi i kosy. Widzimy je na pieczęci gminnej, z XVIII może wieku pochodzącej, która nosi napis: GEM.PSZEGENDZA / RYBNIKER / KREIS (30 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Nowsza pieczęć ma ten sam herb, ale narzędzia w innym porządku: kosa, grabie i cepy. Nosi napis: *Gmina Przegędza / POWIAT / RYBNICKI* (34 mm) i pochodzi z lat po 1921 r. Herb powyższy oddany

w kolorach może mieć białą kosę, złote drążki i niebieskie tło. Tym samym godłem pieczętują się wsie: Czyżowice, Niewiadom Górny, Obszary i Piece (rys. por.).

PRZEŁAJKA

gmina wiejska w powiecie katowickim, nie posiada herbu i ma pieczęcie opatrzone samym tylko napisem. Są to pieczęcie: Gminy, Kasy gminnej i Funduszu pracy.

PRZYSZOWICE

gmina wiejska w powiecie rybnickim, pieczętuje się lwem, na tylnych łapach stojącym i w lewo zwróconym. Widzimy go na najnowszej pieczęci gminnej, z napisem dokoła: *Zarząd gminy * Przyszowice ** (25 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś jest w użyciu. Również i druga pieczęć Zarządu gminnego, dziś używana, ma tego lwa herbowego, oraz podobny napis: *Zarząd gminny) * Przyszowice ** (30 mm). Nie mają go natomiast inne pieczęcie gminne, dzisiejsze, jak: listowa, biura ewidencji, biura wojskowego, kasy gminnej, komitetu bezrobocia etc. Herb ten oddany być może w kolorach i może mieć złotego lwa na niebieskim polu. Taki sam herb występuje we wsi Markłowice Górne (por. rys.).

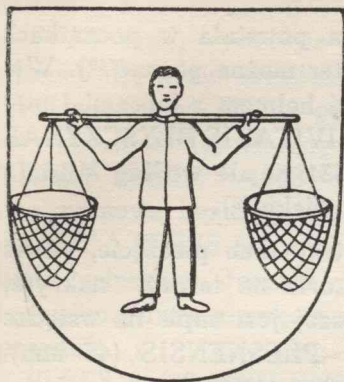

PSARY

wieś w pow. lublinieckim, posiada własny herb mówiący, od nazwy wsi urobiony, a wyobrażający psa owczarskiego w lewo stojącego. Widzimy go na dwóch pieczęciach gminnych z czasów niemieckich. Jedna, starsza, pochodzi jeszcze z XVIII wieku, ma napis: *PSAAR GE-MEIN.SIGEL / LUBLINITZ / CREIS* (28 mm) i znalazła się na dokumentach z 1802 i 1869 r. w Archiwum śląskim¹⁴⁵. Druga jest młodsza, ma napis: *GE-MEINDE PSAAR) * KREIS LVBLI-NITZ* (31 mm) i wyciśnięta jest na ak-

tach z 1898 w wymienionym Archiwum¹⁴⁶). Ten sam herb nosi również i najnowsza pieczęć po 1922 r. sprawiona i do dziś używana z napisem: ** GMINA PSARY *) POW. LUBLINIECKI* (33 mm). Herb ten można oddać w kolorach, malując złotego psa na niebieskim polu.

PSTRAŻNA

wieś w pow. rybnickim, posiada herb z małą aluzją do nazwy miejscowości, gdyż wyobraża rybaka, idącego wprost i niosącego na ramieniu dwie siecie jakby pełne pstrągów. Herb taki widoczny jest na pieczęciach gminnych, z których starsza sięga XVIII wieku i ma napis: GEM: PSTRZONZNA / RYBNIKER / CREIS (30 mm)¹⁴⁷). Znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga jest nowsza, nie ma sieci, lecz wiadra wody w ręku parobka; ma napis *Gmina Pstrązna*

/ POWIAT / RYBNICKI (33 mm), powstała po 1921 r. i jest do dnia używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć białą ubranego rybaka, złote sieci i niebieskie tło. Inne pieczęcie biurowe, dziś w gminie używane, są czysto napisowe.

PSZCZYNA

miasto powiatowe, założone już w XIII wieku, należało całe wieki średnie do książąt górnośląskich, raciborskich, cieszyńskich lub oświęcimskich i dopiero w 1517 r. przeszło w ręce prywatne Turzonów, a potem innych. Z tego też powodu pieczętowało się zawsze orłem piastowskim. Niestety najstarsze pieczęcie miasta są jeszcze nieznane, a było ich w ciągu średnich wieków co najmniej 4. Pierwsza pochodziła z XIV wieku, jeżeli nie z jeszcze wcześniejszej epoki, ale o niej ani śladu nigdzie nie ma.

Dwie drugie były młodsze i mogły pochodzić z XIV lub z początków XV wieku, gdyż jest o nich wzmianka pod r. 1425: jedna z nich była pieczęcią miejską (*sigillum civitatis*), druga pieczęcią radziecką (*sigillum consulum*)¹⁴⁸). O czwartej wreszcie pieczęci, dziś zaginionej, dowiadujemy się z rachunków miejskich, które pod r. 1466 zapisują, że za sporządzenie pieczęci miejskich zapłacono ślusarzowi 3 grosze.

Pieczęć ta nazwana jest tu sygnetem (pro signeto civitatis), a zatem była mniejszych rozmiarów lub miała ten wyraz na sobie wypisany.

Najstarszą, zachowaną do dziś na aktach pieczęcią miasta, którą udało się odnaleźć, jest ta, która powstała w początkach XVI wieku, jak to z jej stylu i kształtu liter można poznać¹⁴⁹). Wyobraża orła na tarczy turniejowej, nakrytej hełmem z labrami i pióropuszem i otoczonej wstęgą, na której: S.CIVITATIS BLYSCZYNAE (31 mm). Znalazła się na dokumencie z 1631 r., ale według Musioła używana była w XVI i aż do połowy XVII wieku¹⁵⁰).

Z wieku XVII zdają się pochodzić trzy inne pieczęcie, dwie okrągłe i jedna owalna. Mają tak samo orła na tarczy, nakrytej hełmem z pióropuszem i labrami. U pierwszej jest napis na wstędze pomieszczony: SIGILLVM CIVITATIS PLESNENSIS (45 mm). Druga jest podobna, ale mniejsza (28 mm) z tym samym napisem. Trzecia zaś jest owalna, ma herb tak samo ozdobiony, a dokoła niego napis: * SIGILLVM * CIVITATIS * PLAESNENSIS * (owal 30—27 mm). Dwie pierwsze znane mi są z opisów Saurmy i Huppa, trzecia zaś z dokumentów z 1661 i 1670 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie. Możliwe, że ta pieczęć nazwana była radziecką i odnośnie do jej przechowywania i używania istniały osobne przepisy, na które składano specjalną przysięgę, sformułowaną w akcie pod datą 4 III 1698 r. w wymienionym Archiwum.

Do wieku XVIII należą naszym zdaniem dalsze trzy pieczęcie, wszystkie o takim samym wyobrażeniu wyginanej tarczy z orłem, na której hełm z pióropuszem i bujnymi labrami. Jedna z nich jest owalna i nosi napis: SIGILLUM.CIVITATIS.PLESNENSIS: (30—28 mm). Możliwe, że do niej odnosi się notatka rachunków miejskich z 1710 r., gdzie czytamy, że za małą pieczęć miejską zapłacono Krzysztofowi Freyhube (wraz z wyostrzeniem miecza katowskiego) 12 guldenów. Druga pieczęć jest okrągła, ma taki sam prawie rysunek, a w napisie: SIGILL.CIVITATIS.PLESSNENSIS (31 mm), znalazła się zaś na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim w Katowicach. Trzecia, której tłok oryginalny przechował się jeszcze w magistracie pszczyńskim, jest pieczęcią ławniczą, ma jednak rysunek taki sam jak poprzednie, a napis w otoku: * SIGILLVM SCABINATUS CIVITATIS PLESNENSIS (26 mm). Znalazła się na dokumencie z 1725 r. w Archiwum magistratu.

Wiek XIX zostawił po sobie cały szereg pieczęci miejskich, z których najwcześniejszą jest ostatnia łacińska pieczęć, o dosyć nie-

dołącznym rysunku. Wyobraża tak jak inne orła na tarczy ozdobionej hełmem i pióropuszem, ale zamiast labrów ma jakby dwie gałązki od hełmu zwisające. Napis na niej: SIGILLUM:CIVITATIS:PLESNEN-SIS: (30 mm), wyciśnięta jest na dokumencie z 1860 r. w Archiwum Magistratu, gdzie również i tłok oryginalny jest przechowany. W r. 1863 sprawiono po raz pierwszy pieczęć niemiecką: dano jej rysunek jak na XVIII-wiecznych pieczęciach i napis: MAGISTRAT DER STADT PLESS. ✧ 1863 ✧ (31 mm). Około 1880 r. zmieniono tę pieczęć na nową, bez daty, ale z podobnym napisem: MAGISTRAT DER STADT) PLESS (31 mm) i sprawiono też zupełnie podobne nalepki białe-niebieskie. Jeszcze później, przy samym końcu XIX wieku, sprawiono dwie pieczęcie policyjne: a) z tym samym herbem co poprzednio i z napisem: STADT POLIZEI VERWALTUNG) * PLESS * (29 mm), oraz b) z orłem pruskim i napisem POLIZEI VERWALTUNG) * PLESS O. S. * (28 mm). Te trzy ostatnio opisane pieczęcie używane były przez administrację miejską aż do upadku panowania niemieckiego w 1922 r.

Do pewnej zmiany herbu przyszło w 1917 r. Ponieważ w czasie wojny światowej gościł w Pszczynie wielokrotnie ces. Wilhelm II, zrodziła się w mieście myśl, by herb miasta przekształcić w duchu bardziej prusko-królewskim. Zaprojektowano więc tarczę dwupolową, która ma w pierwszym polu orła dolnośląskiego z półksiężycem na piersiach i cesarską koroną na głowie, a w drugim polu koronę królewską i dwa skrzyżowane miecze, tarcza zaś taka nakryta jest murem o trzech basztach. Projekt ten niespodziewanie znalazł zatwierdzenie cesarskie w dniu 12 maja 1917 r. i wobec tego wszedł na pieczęcie miejskie. Znamy cztery takie pieczęcie, 1 niemiecką i 3 polskie. Pierwsza ma napis na wstędze, wijącej się nad tarczą: POLIZEI-PLESS-VERWALTUNG (34 mm) i używana była w latach 1917—1922 r. Z polskich pieczęci, sprawionych w 1922, po ustąpieniu okupacji, mają napisy następujące, umieszczone dokoła tegoż herbu:

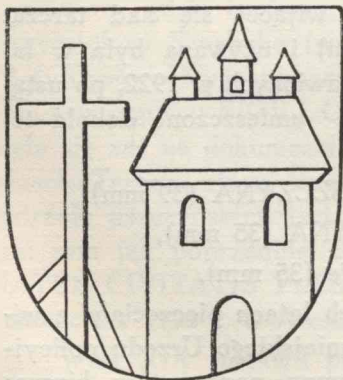
- a) * 1 * MIASTO POWIATOWE PSZCZYNA (39 mm),
- b) MIASTO POWIATOWE PSZCZYNA (35 mm),
- c) *Główna Kasa miejska w Pszczynie* (35 mm).

Poza tym posługuje się miasto w tych latach pieczęciami z wizerunkiem orła polskiego, a to w biurach miejskiego Urzędu policyjnego, a pieczęciami bezherbowymi, z samym napisem, w biurze: a) Głównej kasy miejskiej i b) miejskiego komitetu funduszu pracy.

Miasto od dawna czuło, że herb narzucony mu przez większość niemiecką w 1917 r. jest nieodpowiedni. Już dnia 21 VIII 1933 zwróciła się Rada miejska do Ministerstwa z prośbą o usunięcie tego herbu i o przywrócenie dawniejszego godła. Jednakże dopiero 26 VI 1936 załatwione zostało to podanie i zarządzeniem p. Ministra Spraw Wewn. zatwierdzony został dawny herb miasta. Sprawiono wówczas nową pieczęć miejską, owalną i dano na niej ściśle przepisową tarczę z orłem, a pod nią trzy wiersze napisu: MIASTO / POWIATOWE / PSZCZYNA / 5 (35×28 mm).

Barwy heraldyczne tego herbu rozmaicie były podawane, zależnie od tego, czy uważano orła za dolno- czy za górnośląskiego. Saurma widzi tu złotego orła na niebieskim tle. Siebmacher czarnego na złotym, Wilpert jest za pierwszym, Hupp za drugim. Wobec tego jednak, że miasto leży na terenie Górnego Śląska i założone było niewątpliwie przez książąt raciborskich, orzeł winien być tylko górnośląski, a zatem złoty na niebieskim. Tak też ustaliło zatwierdzenie ministerialne, opublikowane w Monitorze Polskim nr 164 z dnia 17 VII 1936 r.: „w polu błękitnym orzeł złoty bez korony, zwrócony w prawo, dziób, język i szpony orła czerwone”. Pieczęci na tej podstawie nowosporzadzonych nie miałem jednak sposobności oglądać¹⁵¹).

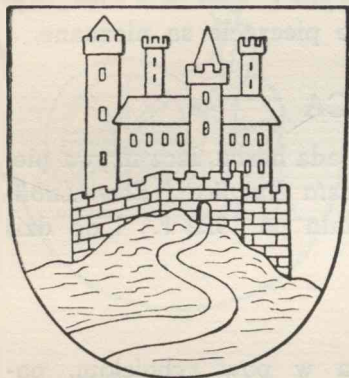
PSZÓW

gmina wiejska w pow. rybnickim, znane miejsce odpustowe z kościołem i obrazem cudownym N. P. Maryi. Z tego może powodu herbem gminy jest tenże kościół od frontu widziany i krzyż odpustowy obok niego ustawiony. Widzimy to na pieczęci z XVIII wieku jeszcze pochodzącej (28 mm), która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Niestety, niewyraźny odcisk nie pozwolił na odczytanie legendy poza... RYBNIKER / KREIS¹⁵²). Herb ten powtarza się na najnowszych

pieczęciach polskich, po 1921 r. sprawionych i do dziś używanych. Jest ich dwie. Jedna wyobraża kościół o dwóch wieżach i napis w otoku: *Zarząd gminy Pszów*) * *Powiat Rybnik* * (28 mm). Druga ma kościół o trzech wieżach i w otoku napis: *GINA PSZÓW*) * *POWIAT RYBNICKI* * (30 mm). Herb na nich pomieszczony może być oddany w kolorach i może mieć białe mury kościoła, złote dachy i złoty krzyż, niebieskie tło.

PSZOWSKIE DOŁY

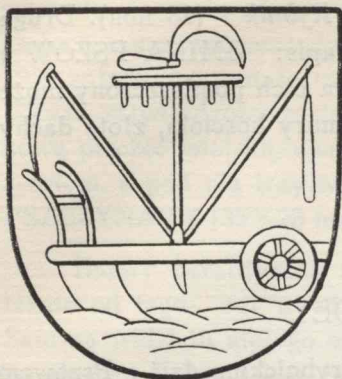

wieś w pow. rybnickim, dziś z Pszowem połączona, posiadała herb własny, wyobrażający zamek o 4 wieżach, stojący na górze, po której wije się droga. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, używanej w XIX wieku, której jednak nie udało się nam odnaleźć, a znamy ją tylko z krótkiej wzmianki Wilperta¹⁵³). Oddany w kolorach, może ten herb mieć zieloną górę, czerwone mury zamkowe, zielone dachy, białą na górze drogę i białe tło.

PUDŁÓW

gmina wiejska w pow. fryszackim na Zaolziu, znana mi jest z dwóch pieczęci, ale bezherbowych. Jedna, wcześniejsza, pochodzi z czasów austriackich XIX wieku i nosi napis niemiecki: *GEMEINDE VORSTAND*) *IN* / * *PUDLAU* * (29 mm), a znalazła się na dokumencie z 1889 r. w Archiwum Starostwa fryszackiego. Druga pochodzi już z okresu okupacji czeskiej XX wieku i ma czeski napis: *OBEČNÍ* / * *ÚŘAD* * / *V PUDLOVĚ* (31 mm), a używana była do końca rządów czeskich 1938 r. Możliwe, że znajdzie się kiedyś jeszcze starsza pieczęć, która herb gminny przyniesie.

PUNCÓW

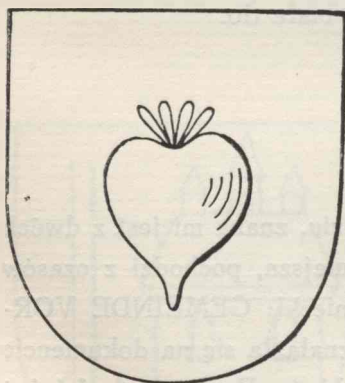

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, używała godła z wyobrażeniem narzędzi rolniczych jak pługu, kosi, grabi, cepów i sierpa. Herb taki widzimy na pieczęci XIX-wiecznej, która ma w otoku napis: * * * PIECZĘĆ GMINY w PUNCOWIE (28 mm). Herb ten zniknął w nowszych czasach i dziś gmina nie ma herbu, lecz posiada pieczęć z samym napisem: GMINA PUNCOW (34 mm) i pustym środkiem. Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i do dziś dnia używana. Starsze pieczęcie są nieznane.

PUSTA KUŹNICA

gmina wiejska w pow. lublinieckim, nie posiada herbu, lecz używa pieczęci z samym tylko napisem: *Gmina / Pusta Kuznica / Pow. Lubliniecki* (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1922 r. i do dziś używana.

RADLIN

gmina wiejska w pow. rybnickim, powstała przez połączenie 4 gmin i obszaru dworskiego. W r. 1865 połączono Radlin Dolny i Górny, w 1913 r. gminę Obszary, w 1926 r. obszar dworski Radlin, obejmujący część folwarku Kempa i Kisielowiec, wreszcie w 1932 r. gminę Biertułtowy. Radlin jest jedną z najstarszych miejscowości w pow. rybnickim, gdyż wspominają o nim źródła już w 1365 r. Nazwa jego wzięta jest niewątpliwie od radła lub radlicy, sprzętów używanych niegdyś w rolnictwie.

Od 1922 r. używa Radlin jako gmina zbiorowa także herbu, wybrane go przez siebie, a wyobrażającego jakby buraka lub rzodkiewkę. Widzimy to na pieczęci gminnej z napisem: *Gmina Radlin) * Pow. rybnicki, Woj. Śląskie* (26 mm), która powstała w 1922 r. i do dziś

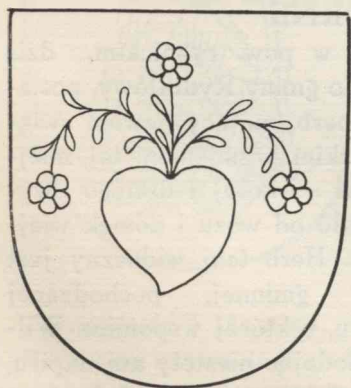
dnia jest w używaniu. Kolory tego herbu mogą być: czerwony burak, zielone listki, białe tło. Wybór takiego godła powstał, jak się zdaje, przez nieporozumienie, albowiem herbem Radlina Górnego, który tu niewątpliwie za wzór służył, było serce, a nie burak. Inne wsie z Radlinem związane, opisujemy osobno, jak Radlin Dolny, Górny, Obszary i Biertułtowy, inne jak Głóżyń i Kopalnia Ema samorządu nie posiadały i pieczęci też nie zostawiły.

RADLIN DOLNY

dziś w obrębie gminy Radlin, a przed r. 1865 osobna wieś w pow. rybnickim, posiadał własny herb, mający pewien związek z nazwą wsi, ale w niemieckim brzmieniu (Rad = koło). Wyobraża bowiem wieśniaka toczącego przed sobą koło od wozu. Widzimy ten herb na pieczęci gminnej, z XVIII wieku może pochodzącej, która ma napis: G.NIEDER RADLIN / RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁵⁴). Oddany w kolorach może mieć ten herb biało ubranego wieśniaka, złote koło i niebieskie tło.

RADLIN GÓRNY

dawniej wieś w pow. rybnickim, dziś włączony do gminy Radlin, posiadał własny herb, wyobrażający serce, z którego trzy kwiaty wyrastają, a więc tak jak w herbach Gorzyczek lub Dralina. Widzimy to na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej¹⁵⁵), która nosi napis: G.OBER.RADLIN) RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten oddany w kolorach może mieć czerwone serce i czerwone kwiaty, zielone gałązki, białe tło.

Używano go do 1865 r., tj. do chwili połączenia Radlina Górnego i Dolnego razem.

RADOSTOWICE

wieś w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz zarówno niemiecka jak i polska jej pieczęć noszą tylko sam napis na sobie. Pierwsza pochodzi z połowy XIX wieku i ma napis: GE-MEINDE / RADOSTOWITZ / KR.PLESS. (25 mm), a znalazła się na dokumencie z 1867 r. w Archiwum śląskim. Druga pochodzi z 1922 r., ma w środku orła polskiego, a dokoła napis: *Gmina Radostowice*) * *Powiat Pszczyna* * (36 mm) i jest do dziś dnia używana.

RADOSZOWY DOLNE

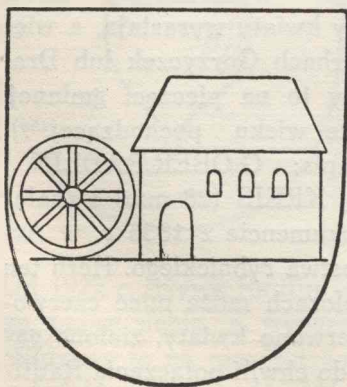
ten herb zielone pniaki i murawę, czarno ubranego drwala, niebieską siekierę z czarną rączką i białe tło.

wieś w pow. rybnickim, dziś przyłączona do gminy Rydułtowy, posiadała herb własny, wyobrażający wieśniaka siedzącego na jednym pniaku i rąbiącego drugi siekierą. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, z napisem: G . NIED . RADOSCHAU / RYBNIKER / KREIS (27 mm), którą znamy z rysunku Wilperta¹⁵⁶). Porównaj fig.). Oddany w kolorach może mieć

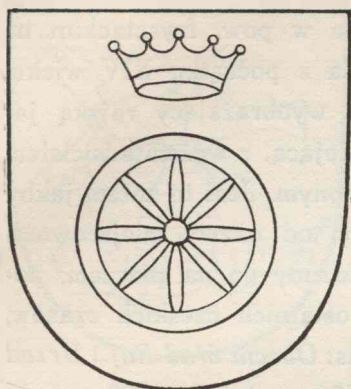
Radoszów Dolny.
Pieczęć gminna
z XVIII wieku

RADOSZOWY GÓRNE

dawniej wieś w pow. rybnickim, dziś przyłączona do gminy Rydułtowy, posiadała własny herb, mający pewien związek z niemieckim brzmieniem tej miejscowości (Rad = koło) i dlatego wyobrażający koło od wozu i domek wiejski przy nim. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, pochodzącej z XVIII wieku, o której wspomina Wilpert¹⁵⁷), nie podając niestety ani napisu, ani rysunku. Oddany w kolorach może mieć złote koło, biały dom i złotą strzechę na tle niebieskim.

RADOSZOWY WIELKIE

dawniej wieś w pow. rybnickim, zwana też Radoszowy Królewskie, dziś przyłączona do gminy Rydułtowy, posiadała herb własny, który nawiązuje do niemieckiego brzmienia tej nazwy (Rad = koło) i przedstawia koło od wozu pod 5-pałkową koroną. Herb ten widzimy na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: G.O.RA-DOSCHAU . KGL (= Gemeinde Ober Radoschau Königlich) RYBNIKER KREIS (28 mm)¹⁵⁸) i znalazła się na dokumentach z 1835 r. w Archiwum Sta-

rostwa rybnickiego, oraz 1856, 1858, 1860, 1870 r. w Archiwum śląskim. Oddany w kolorach może mieć złotą koronę i złote koło na tle niebieskim.

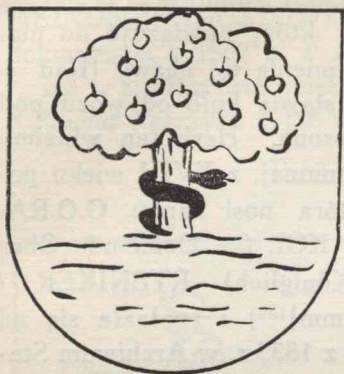
RADZIONKÓW

osada przemysłowa w pow. tarnogórskim, posiada od XVI wieku kościół parafialny pod wezwaniem św. Wojciecha i dlatego figura tego świętego, siedząca na obłokach w infule, z wiośłem i krzyżem podwójnym w ręku, jest godłem tej gminy. Widać ją na pieczęci dokumentów, sięgających roku 1785, w przechowaniu gminy będących, z czasów niemieckich, o jakiej wspomina Knosalla i Wilpert¹⁵⁹), oraz na pieczęci z czasów polskich. Ta ma napis: *Zarząd gminy Radzionków*) * *Powiat*

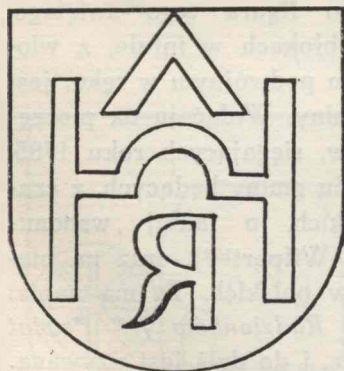
Tarnogórski * (33 mm), powstała po 1922 r. i do dziś jest używana. Poza tym używa jeszcze kasa gminna pieczęci bezherbowej (32 mm), a Urząd stanu cywilnego pieczęci z orłem polskim (47 mm). Herb z św. Wojciechem można oddać w barwach, dając postać ubraną biało, krzyż, wiośło i aureolę złoto, obłoki biało, a tło niebiesko.

RAJ

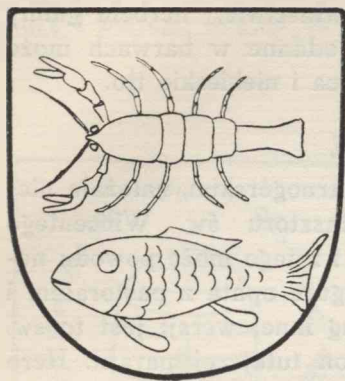
gmina wiejska w pow. frysziackim na Zaolziu, znana z początku XIV wieku, posiada herb wyobrażający rajską jabłoń, wolno stojącą, z węzem kusicielem na pniu okręconym. Jest to zatem jakby herb mówiący, od nazwy miejscowości urobiony. Widzimy go na pieczęci, pochodzącej z ostatnich czeskich czasów, która ma napis: *Obecní úřad Ráj*) *Urząd gminny Raj* (36 mm) i do 1938 r. była w użyciu. Herb ten oddany w barwach może mieć drzewo zielone z czerwonymi jabłkami, zieloną murawą, złotego węża i białe tło.

RAKOWIEC

dziś przysiółek w gminie Smiłowice, pow. cieszyński na Zaolziu, dawniej osobna gmina, mająca własną pieczęć i osobny herb (?). Ten miał kształt monogramu, złożonego z liter HRA (=Hromada Rakowiec?). Widzimy go na małej 6-bocznej pieczęci, z XVIII wieku pochodzącej, która innego napisu nie posiada (18—16 mm), a znajduje się wyciśnięta na dokumencie z 1833 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Jeżeli ten monogram za herb uznamy i zechcemy go ubrać w barwy, to możemy dać litery złote na tle niebieskim.

RASZCZYCE

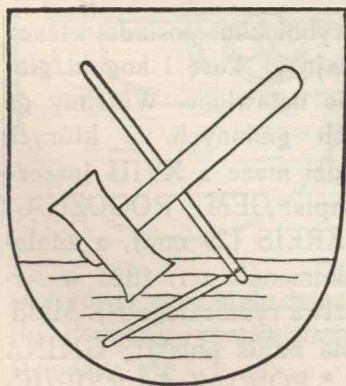
gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem raka i ryby w lewo zwróconych. Widzimy je na najnowszej pieczęci gminnej, po 1921 r. sprawionej i dziś jeszcze używanej, która ma napis: **GMINA RASZCZYCE**) * **POWIAT RYBNICKI** * (32 mm). Równocześnie używa gmina i pieczęci bezherbowych, z samym napisem: **ZARZĄD GMINY | Powiat | Rybnik | RASZCZYCE** (33 mm) i innych podobnych, jak biura ewidencyjnego, komitetu bezrobocia etc. Herb na pierwszej

pieczęci użyty może być oddany w kolorach i mieć czarnego raka, złotą rybę i niebieskie tło.

REISNERHOEFEL

dawniej wieś w powiecie rybnickim, ale od 1852 roku włączona w obręb miasta Wodzisławia, miała osobny herb, wyobrażający lwa wspiętego na tylnych łapach. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: **G.REISNER-HOEFFEL**) **RYBNIKER KREIS** (29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁶⁰). Herb oddany w kolorach może mieć złotego lwa na niebieskim polu, tak jak herby wsi Przyszowice lub Markłowice Górne (por. rys.).

REPTY NOWE

gmina wiejska w pow. tarnogórskim, założona 1748 r., posiada herb własny, wyobrażający cepy i młot skrzyżowane i na ziemi leżące. Widzimy go na pieczęci gminnej, powstałej przed 1860 r., którą znamy ze wzmianki Wilperta¹⁶¹). Herbu tego nie nosi jednak nowsza pieczęć, która ma orła polskiego oraz napis: **ZARZĄD GMINY REPTY NOWE**) * *powiat tarnogórski* * (31 mm). Jest to pieczęć, powstała po 1921 r. i przez kilka lat używana. Druga, najnowsza

pieczęć, jest bezherbowa i nosi sam tylko napis: ZARZĄD GMINNY / *Repty-Nowe* / powiat Tarnowskie Góry (36 mm). Wobec tego jednak, że orzeł państwowy występuje tu niewłaściwie, herbem gminy pozostaje wyobrażenie poprzednie, które oddane w barwach może mieć czarną ziemię, biały młot, złote drzewca i niebieskie tło.

REPTY STARE

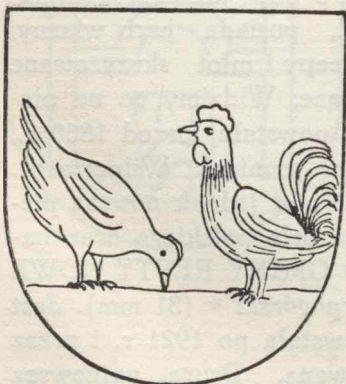

wieś w pow. tarnogórskim, należała niegdyś do klasztoru św. Wincentego w Wrocławiu i z tego może powodu nosi w herbie figurę opata z pastorałem i infułą. Według innej wersji jest to św. Mikołaj, patron tutejszej parafii. Herb ten widzimy na najnowszej pieczęci z napisem: ZARZĄD GMINY REPTY STARE) * powiat Tarnogórski * (32 mm), która powstała po 1921 r. i do dziś jest używana. Starszych pieczęci nie udało się znaleźć. Herb ten oddany w barwach może mieć opata w białej albie, złotym ornacie, z złotym pastorałem i infułą, na niebieskim tle.

ROGÓW

gmina wiejska w powiecie rybnickim, nie używa herbu, lecz ma pieczęć z samym tylko napisem: GMINA / *Rogów* / POWIAT RYBNICKI (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj używana.

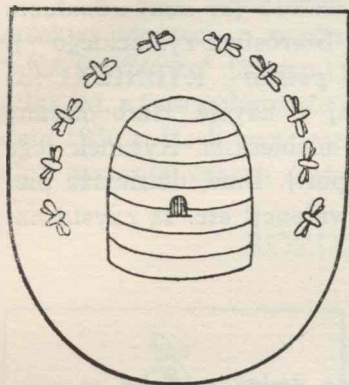
ROGOŻNA

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb wyobrażający kurę i koguta głowami ku sobie ustawione. Widzimy go na pieczęciach gminnych, z których starsza pochodzi może z XVIII jeszcze wieku i ma napis: GEM . ROGOZNA / RYBNIKER KREIS (29 mm), a znalazła się na dokumencie z r. 1835 w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁶²). Młodsza pieczęć ma napis polski: GMINA ROGOŻNA) * POWIAT * / RYBNICKI

KI (34 mm). Powstała po 1921 r. i jest do dzisiaj w użyciu. Występujący na obu herb może być oddany w kolorach, dając żółtą kurę i białego koguta na tle niebieskim.

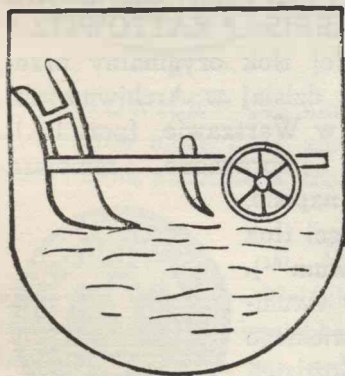
RÓJ

wieś w pow. rybnickim, posiada herb od swej nazwy urobiony, a wyobrażający rój pszczół, mianowicie ul słomiany z małym otworem w środku i latającymi pszczołami dokoła. Herb ten widzimy na obu pieczęciach gminnych, niemieckiej i polskiej. Pierwsza powstała może w XVIII wieku, ma napis zniszczony... RYBNIKER / KREIS (28 mm), a jest wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga powstała po 1921 r., ma ul więcej do dzwonu podobny i napis: *Gmina Rój*

) * *Powiat Rybnicki* * (32 mm) i jest do dziś dnia używana. Herb oddany w barwach może mieć złoty ul i złote pszczoły na niebieskim tle.

ROPICA

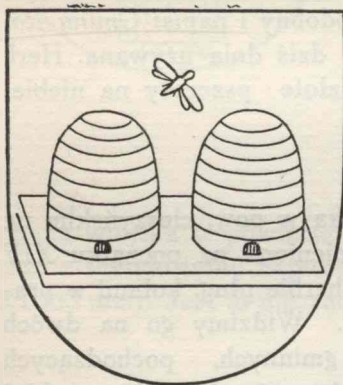
wieś szlachecka w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wymieniona na początku XIV wieku, ma w herbie pług, kołami w prawo zwrócony. Widzimy go na dwóch pieczęciach gminnych, pochodzących z czasu niedawnej okupacji czeskiej XX wieku. Jedna ma koło pługa napis: OBEC ROPICE) * GMINA ROPICA * (32 mm) i była używana w pierwszych latach tej okupacji. Druga, bardzo podobna, ma ten sam napis, ale nadto nad pługiem: *okr. Č. Těšín* (33 mm) i służyła do 1938 r. Herb ten oddany w kolo-

rach może mieć białe żelazniwa i złote drzewca u pługa, oraz niebieskie tło. Podobny rysunek herbu znajdujemy też na pieczęciach Dobracic, Uchylska etc.

RÓWIEŃ

wieś w powiecie rybnickim, posiada w herbie swoim krzyż podwójny, może na znak, że należała niegdyś do klasztoru Bożogrobców w Miechowie. Widzimy go na pieczęciach gminnych, zarówno niemieckiej, jak polskiej. Pierwsza, powstała może jeszcze w XVIII wieku, nosi napis: ...RYBNIKER KREIS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁶³). Druga ma napis polski: *Gmina Rówień*) *powiat* / RYBNICKI (33 mm), powstała po 1921 r. i jest do dzisiaj w użyciu. Herb oddany w barwach może mieć krzyż złoty na tle niebieskim. Rysunek jego taki sam jak dawniejszy herb Chorzowa (por.). Inne, dzisiejsze pieczęcie tej gminy, jak listowa, skarbnika, ewidencji etc. są czysto napisowe.

ROŹDZIEN

dawniej osobna gmina wiejska w pow. katowickim, dziś połączona razem z Szopienicami. Posiadała własny herb wyobrażający dwa ule słomiane i pszczołę latającą między nimi. Widzimy go na pieczęciach gminnych, zarówno niemieckiej jak i polskiej. Pierwsza powstała w 1874 i nosi napis: GEMEINDE ROSDZIN) KREIS / * KATTOWITZ * (33 mm), a jej tłok oryginalny przechowany jest dzisiaj w Archiwum aktów dawnych w Warszawie (por. fig.). Równocześnie sprawiono mniejszą

pieczęć (29 mm) o tym samym rysunku i napisie, tylko grubszymi nieco literami. I tej pieczęci tłok znajduje się dziś w wymienionym Archiwum¹⁶⁴). Odnosnie do tych pieczęci natrafiłem w Archiwum śląskim na pismo landrata katowickiego z dnia 25 IV 1874 r., wzywające gminę Roździeń do wytłumaczenia, dlaczego nie zmieniała dotychczas swoich starych pieczęci i rozkaz wykonania tego w ciągu czterech tygodni. W odpowiedzi gmina tłumaczy się, że ma jeszcze spory zapas daw-

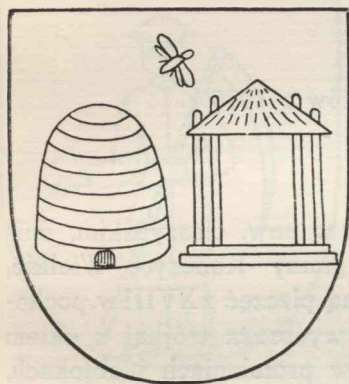

Roździeń. Pieczęć gminna z lat po 1874 roku

nych nalepek pieczętnych i jak on się skończy, zaraz zmiany dokonano. Chodziło tu o przystosowanie napisu na pieczęciach do świeżo utworzonego w 1873 roku powiatu katowickiego i usunięcie dawnych pieczęci, na których figurował jeszcze dawny powiat bytomski. Tych dawniejszych pieczęci i nalepek sprzed 1873 roku nie udało się nam odnaleźć.

Ten sam herb, dwa ule z pszczołą, znajduje się jeszcze na polskiej pieczęci, z napisem: GMINA ROŹDZIEN / POWIAT / * KATOWICE * (33 mm), która powstała po 1922 r. i służyła przez kilka lat, aż do połączenia gmin Rożdżenie i Szopienice w jedno w grudniu 1930 r. Herb wyżej opisany oddany w kolorach może mieć: złote ule i pszczołę, czarną deskę i niebieskie tło.

ROŹDZIEN-SZOPIENICE

osada przemysłowa w pow. katowickim, powstała w grudniu 1930 r. z połączenia dwóch osobnych gmin Rożdżenia i Szopienic i uwidoczniła to nawet w herbie, łącząc razem ul Rożdżenia z szopą Szopienic. Taki skombinowany herb widzimy na pieczęci osady, która ma napis: GMINA ROŹDZIEN-SZOPIENICE) POWIAT / KATOWICE (36 mm) i do dnia 15 I 1934 była używana. Również ten sam herb noszą nalepki biało-czerwone z napisem URZĄD GMINY ROŹDZIEN-SZOPIENICE) POWIAT

/ * KATOWICE * (45 mm), także dziś używane. Herb ten oddany w barwach może mieć złoty ul, złotą szopę z białym podmurowaniem i złotą pszczołę w środku na tle niebieskim.

ROZTROPICE

wieś w powiecie bielskim, nie używa herbu, lecz ma pieczęć, zarówno niemiecką jak polską, wypełnione samym tylko napisem. Pierwsza ma pole puste i w otoku tylko: GEMEINDE . ROSTROPITZ. (owal 22—27 mm), a znalazła się na akcie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga, powstała po 1918 r., nosi napis: PRZEŁOŻENSTWO GMINY / ROZTROPICE / pow. BIELSKO (33 mm) i jest do dziś używana.

RUDA ŚLĄSKA

osada przemysłowa w powiecie świętochłowickim, nie używa dziś herbu, lecz wszystkie swoje pieczęcie z ostatnich czasów zaopatrzyła w sam tylko napis. Nie podając szczegółowo tych napisów, zaznaczyć należy, że istnieją tu następujące pieczęcie gminne:

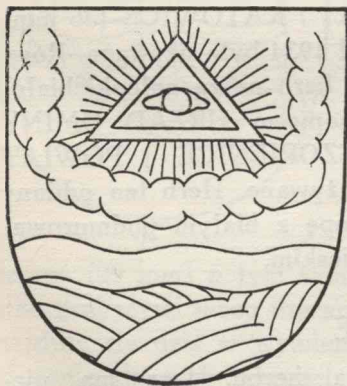
- a) Zarządu gminnego (6 kauczukowych i 9 metalowych piecz.),
- b) Głównej kasy gminnej (1 kauczukowa i 1 metalowa),
- c) Kasy urzędu okręgowego,
- d) Gminna listowa,
- e) Biura meldunkowego gminy,
- f) Związku ubogich,
- g) Biura opieki społecznej,
- h) Komunalnego Urzędu pośrednictwa pracy.

Wszystkie powyższe pieczęcie mają sam napis i są bezherbowe, do nich dołącza się z orłem polskim dwie:

- i) Komunalnej Kasy Oszczędności,
- j) Urzędu stanu cywilnego.

Stan powyższy notujemy na podstawie aktów z 1930 r.

RUDNIK

dawniej wieś w pow. cieszyńskim, dziś należąca do gminy Kończyce Wielkie, posiada własną pieczęć z XVIII w. pochodzącą, która wyobraża trójkąt z okiem Opatrzności w promieniach i obłokach, unoszący się jakby nad rzeką i polami. Pieczęć ma napis: SIGILLUM COMMUNITATIS RUDNICENSIS (owal 31—29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Wyobrażony tu herb można mieć w kolorach, dając złoty trójkąt Opatrzności, białe obłoki, niebieskie tło, niżej zaś białą wstęgę rzeki i zielone zagony.

RUDOŁTOWICE

wieś w powiecie pszczyńskim, nie posiada herbu i za czasów niemieckich używała początkowo pieczęci z samym napisem

tylko. Pochodziła ona z połowy XIX wieku i nosiła napis: GEMEINDE / RUDOLTOWITZ / KR.PLESS (25 mm), a znalazła się na dokumencie z 1913 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Jednakże zaraz w 1914 r. zmieniono tę pieczęć i dano na nową orła pruskiego, a dokoła napis: *Gemeindevorstand Rudoltowitz*) *Kreis Pless O/S.* (28 mm) i używano jej już aż do końca panowania niemieckiego. Gdy w 1922 przyłączono powiat do Polski, sprawiła wieś znowu nową pieczęć, teraz z orłem polskim i dała jej napis: GMINA RUDOLTO-WICE) * *Powiat Pszczyna* * (33 mm) i używa jej do dziś dnia.

RUDZICA

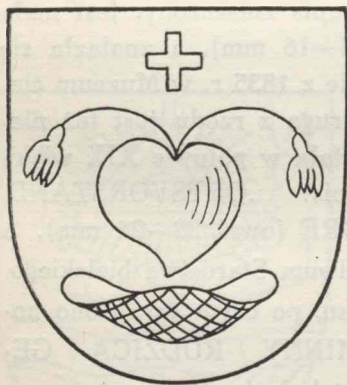
gmina wiejska w pow. bielskim, posiada herb własny, wyobrażający wieśniaka stojącego z kosą na ramieniu. Herb ten widzimy na pieczęciach gminnych, zarówno niemieckich jak polskich. Najstarsza z nich pochodzi z XVIII wieku, ma jednak napis zniszczony, jest mała i owalna (18—16 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga z rzędu jest też niemiecka, powstała w połowie XIX wieku i nosi napis: .ORTSVORSTAND. RIEGERSDORF (owal 28—24 mm), a

jest wyciśnięta na akcie z 1863 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Używano jej zdaje się do końca XIX wieku, po czym sprawiono nową, dwujęzyczną, z napisem: URZĄD GMINNY / RUDZICA / GEMEINDE-VORSTAND (34 mm), która już była bezherbowa, a znalazła się na dokumencie z 1901 r. w wymienionym Archiwum. Ostatnią w szeregu jest pieczęć powstała po 1918 r.; ma ona napis czysto polski: URZĄD GMINNY / * RUDZICA * (owal 35—26 mm), nosi herb jak poprzednio, z tym, że u stóp kosiarza pasą się jakby owce, i jest do dziś dnia w użyciu. Herb ten oddany w kolorach może mieć wieśniaka biało ubranego, w złotym kapeluszu, z srebrną kosą o złotym drzewcu, na tle niebieskim.

RUDZICZKA

wieś w powiecie pszczyńskim, posiada własny herb wyobrażający pług z lemieszem, krojem, kołem i kierownicą. Wiadocznym jest na pieczęci gminnej, z XVIII jeszcze wieku pochodzącej, która nosi napis: RIEGERSDORFER GEM. / PLESSNER / CREIS (25 mm)¹⁶⁵, a znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Nowsza pieczęć nie ma jednak tego herbu, lecz sam tylko napis: *Gmina / Rudziczka / powiat pszczyński* (30 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj używana. Herb poprzednio użyty może być oddany w kolorach, dając białe żelaziwa, złote drzewca i niebieskie tło. Rysunek zupełnie jak w herbach wsi Biertułtowy, Łubsza, Międzywiecie i Pruchna (por.).

RUPTAWA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający nad muszlą serce, z którego wyrastają dwa pączki kwiatów, nad nimi krzyż. Tak go widzimy na starszej pieczęci gminnej, z napisem: GEMEINE.RUPTAU.RYBNIKER KREIS. (33 mm)¹⁶⁶, która pochodzi może jeszcze z XVIII wieku i znalazła się na dokumencie z 1855 r. w Archiwum śląskim. Na nowszej pieczęci polskiej zmieniono nieco powyższy rysunek, dając zamiast muszli obłoki, zamiast pączków rozkwitłe kwiaty i

zamiast unoszącego się krzyża, krzyż wyrosły z serca. Ma ona napis: GMINA RUPTAWA) * POWIAT RYBNICKI * (32 mm), powstała po 1921 r. i jest do dziś w użyciu. Podobne herby mają wsie: Radlin Górny, Połomia, Gorzyczki i Dralin, ale bez krzyża w środku. Oddany w barwach może mieć: czerwone serce i pączki, czerwony krzyż, zieloną muszlę i gałązki, białe tło. Inne pieczęcie biurowe tej gminy są czysto napisowe.

RUPTAWIEC

dawniej osobna wieś w pow. rybnickim, dziś włączona do gminy Ruptawa, miała własny herb, wyobrażający łabędzia z podniesionymi skrzydłami, w lewo zwróconego. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: GEM.RUPTAWIEZ / RYBNIKER / KREIS (28 mm), a znana nam jest z rysunku Wilperta¹⁶⁷). Herb ten oddany w kolorach może mieć białego łabędzia na tle niebieskim.

RUSINOWICE

wieś w powiecie lublinieckim, posiada herb własny wyobrażający konia w biegu, w lewo zwróconego. Widoczny jest na pieczęci gminnej, w XIX wieku używanej, o której wzmiankuje Wilpert¹⁶⁸), której jednak nie udało się nam odnaleźć. Herb ten oddany w barwach może mieć złotego konia na tle niebieskim, a rysunek jego będzie taki jak herbów wsi Popielowa lub Koniakowa (por.). Dziś jednak używana pieczęć jest bezherbowa i ma sam napis: *Gmina / RUSINOWICE / Powiat Lubliniecki.*

RYBNA

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym napisem: *Zarząd Gminy / * Rybna * / powiat tarnogórski* (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1922 r. i do dzisiaj używana. Starsze są nieznane.

RYBNIK

miasto powiatowe, było w XII wieku posiadłością klasztoru w Czarnowąsie, w XIV wieku miasteczkiem, w 1538 r. otrzymało jarmarki, a w 1818 roku stało się stolicą powiatu. W herbie swoim posiada rybę na ukos tarczy położoną, która niewątpliwie urobiona została od nazwy miejscowości. Herb ten widoczny jest na wszystkich pieczęciach miejskich, ale nie zawsze jednakowo rysowany. Najstarszą w tym szeregu jest pieczęć XVI-wieczna, może wnet po przywileju z 1538 r. sprawiona, która przedstawia rybę w tarczy, ale pod nią jeszcze dwie gwiazdy. Nosi napis: * SI * CIVITATIS * RIBNIK (30 mm), a znana jest z oryginalnego tłoku mosiężnego, jaki przechował się jeszcze w magistracie miejscowym. Używana była jak się zdaje do 1669 r., w którym zmiana statutu miasta nastąpiła.

Nowy statut nadali miastu ówcześni właściciele ks. Lobkowitze. Na skutek tego sprawiło sobie miasto szereg pieczęci, z których wszystkie oznaczone są na stemplu datą 1669 r. Największa z nich wyobraża tarczę z rybą, ale poziomo nad wodą ułożoną, nad tarczą hełm, na którym stojąca bogini sprawiedliwości, Temida. Pieczęć ta ma napis: SI : CIVITATIS : RIBNIK : 1669 (40 mm). Druga mniejsza ma tylko tarczę z rybą, bez klejnotu, nosi napis w otoku: * SIGILLUM.CIVITATIS.RYBNICENSIS (32 mm) i ma w polu przy tarczy rok 1669. Trzecią jest pieczęć magistracką, która ma też rybę w tarczy, rok 1669 w polu i napis: + SIG: CIVITATIS.RIBNIK. EX MAGISTRATU (25 mm) w otoku. Czwartą zaś w tym samym czasie sprawioną jest pieczęć ławnicza, która znowu jest nieco inna, gdyż wyobraża w tarczy rybę poziomo nad wodą ułożoną, a nad rybą trzy gwiazdy, dokoła zaś w otoku jest napis: * SIG:SCABINATVS RIBNICENSIS 1669 (30 mm). Oryginalne tłoki wszystkich czterech przechowane są jeszcze w zarządzie miasta, a używane były od 1669 aż prawie do końca XVIII wieku.

Z wieku XVIII pozostała, jak się zdaje, jedna tylko pieczęć z rybą w tarczy, jak zwykle i z napisem: SIG:CIVITATIS.RIBNIK.

EX MAGISTRATU (26 mm), która nie ma daty i jest dokładnym powtórzeniem poprzedniej magistrackiej z 1669 r.

Z wieku XIX pochodzą dwie nowe pieczęcie, będące rezultatem nowych ustaw o organizacji miejskiej z 1809 i 1851 r. Pierwsza to pieczęć radziecka z datą 1809 w polu i napisem niemieckim: * SIEGEL DER STADT VERORDNETEN ZU RYBNICK (owal 34—31 mm), który biegnie dokoła tarczy z rybą. Jako wyraz drugiej regulacji ustrojów miejskich, sprawiono w 1851 r. nową pieczęć z herbem jak poprzednio, ale z koroną nad tarczą, oraz z napisem dokoła: GEMEINDE VORSTAND ZU RYBNIK * 1851 * (32 mm).

Po przyłączeniu miasta do Polski w 1922 r. zmieniono jeszcze raz stemple pieczętne, a na nowych umieszczono tarczę z rybą, nakrytą koroną murowaną i otoczoną labrami, pod tarczą zaś dano wstęgę z napisem: RYBNIK. Z takim herbem istnieją dwie pieczęcie, dziś jeszcze używane. Jedna magistracka nosi napis: MAGISTRAT MIASTA RYBNIKA G-SL * (37 mm). Druga kasy miejskiej ma napis: *Główna Kasa Miejska w Rybniku* (35 mm). Poza tym używa dziś pieczęci bezherbowych z samym napisem:

- a) Komunalny Urząd pośrednictwa pracy,
- b) Urząd policji miejskiej (pieczęć listowa),

albo też pieczęci z orłem państwowym polskim:

- c) Urząd policji miejskiej,
- d) Urząd stanu cywilnego,
- e) Komunalny urząd pośrednictwa pracy.

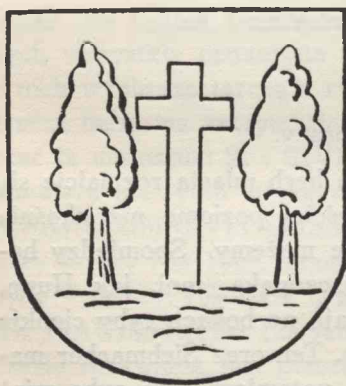
Widoczny na powyższych pieczęciach herb miasta rozmaicie się zatem przedstawia. Widzimy tu rybę częściej poziomo niż ukośnie ułożoną, a już rodzaju ryby rozpoznać nie możemy. Spomiędzy heraldyków jedni, jak Knötel, widzą tu szczupaka, inni, jak Hupp, woleliby karpia. Knötel i Siebmacher dodają po bokach ryby cienkie zwoje arabesek, czego znów nie robi Hupp. Ten oraz Siebmacher malują białą rybę na tle niebieskim, Knötel natomiast chce rybę mieć złotą na niebieskim. Jesteśmy zdania, że karp jest tu odpowiedniejszy, ponieważ występuje też w innych herbach śląskiego pochodzenia, jak Głaubicz, Wadwicz, Korzbok, oraz, że kolory jego powinny być górnośląskie, tj. złoty karp na tle niebieskim¹⁶⁹). Miasto jednak używa dziś w tarczy szczupaka otoczonego arabeskami i białego na tle niebieskim. Tarcza ma czerwoną murowaną koronę, zielone labry po bokach i białą u dołu wstęgę z napisem RYBNIK. Pieczęcie i herby

wsi Smolna i Paruszowiec, dziś włączonych do m. Rybnika, opisujemy na swoich miejscach osobno.

RYCHUŁD

dziś włączona do gminy Bąków, dawniej osobna wieś w powiecie bielskim, posiadała własny herb z wyobrażeniem dwóch sękatych pniaków, obok siebie stojących. Widzimy je na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: * DORF RIHULT (22 mm) i znalazła się na dokumentach z 1835 i 1844 r. w Muzeum cieszyńskim. Kolory heraldyczne, jakie by można tu zastosować, to złote pniaki na tle niebieskim. Po włączeniu do gminy Bąków-Rychułd nie używano więcej herbu, lecz posługiwano się pieczęciami z samym napisem, o których już wyżej była mowa.

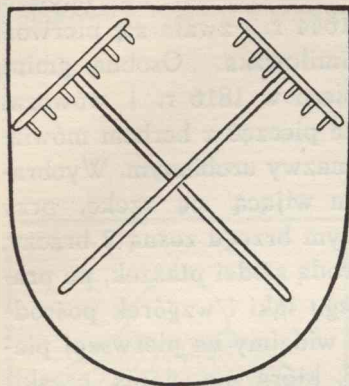
RYCHWAŁD

gmina wiejska w pow. frysztaćkim na Zaolziu, używała w XIX wieku herbu, który wyobrażał krzyż przydrożny między dwiema brzozaami. Widzimy go na pieczęci gminnej z czasów jeszcze austriackich, która ma napis polski: GMINA RYCHWAŁD (25 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1911 r. w archiwum Starostwa frysztaćkiego. W tymże czasie (1910 r.) była w użyciu i druga pieczęć, ale bezherbowa i z napisem niemiecko-polskim: *Gemeindevorstand / Reichwaldau* / URZĄD GMIN-

NY RYCHWAŁD (28—51 mm, owal). Później w XX wieku, za okupacji czeskiej, sprawiono nową pieczęć z lwem czeskosłowackim w tarczy i z czeskim napisem: OBECNÍ ÚŘAD) * v RYCHVALDĚ (SLEZSKO) * (34 mm) i tej używano do 1938 r. Herb gminny, jaki na pierwszej pieczęci widzimy, może być oddany w barwach, malując krzyż czerwony, drzewa i murawę zieloną, a tło białe.

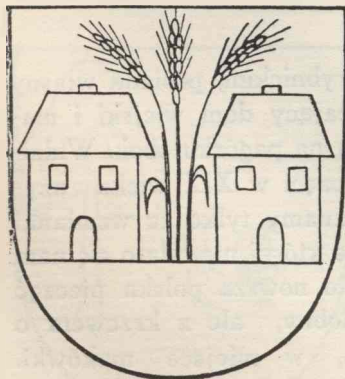
RYDUŁTOWY

gmina wiejska w pow. rybnickim, złożona z dawniejszych wsi: Rydułtowy Dolne i Górne, nadto Orłowiec, oraz Radoszowy Wielkie, Górne i Dolne. Każda z nich miała herb osobny, własny, ale herb Rydułtów Dolnych ostał się i w nowej połączonej gminie. Wyobraża on mianowicie dwoje grabi skrzyżowanych, a widoczny jest na pieczęciach zarówno niemieckiej jak polskiej. Pierwsza pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, nosi napis: G. NIED . RIDULTAU / RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła

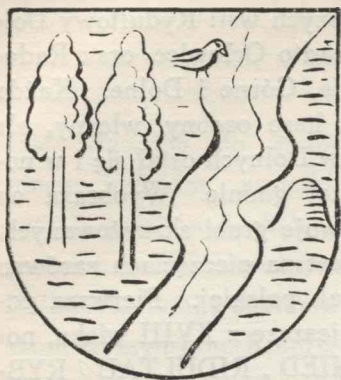
się na dokumencie z 1835 roku w Archiwum Starostwa rybnickiego. Używano jej do drugiej połowy XIX wieku, po czym sprawiono nową, ale z orłem pruskim, a nie herbem lokalnym¹⁷⁰). Gdy jednak kraj przyłączono do Polski i oba Rydułtowy połączono razem, znalazły się grabie znowu na nowej polskiej pieczęci. Ma ona napis: *Gmina* / * grabie * / RYDUŁTOWY / *Powiat rybnicki* (33 mm) i jest do dziś używana. Herb na tych pieczęciach widoczny można oddać w kolorach: złote grabie na niebieskim polu.

RYDUŁTOWY GÓRNE

dawniej wieś w pow. rybnickim, dziś włączona do gminy Rydułtowy, utworzona została dopiero w 1811 z osad Gastrzowskiej i Dudowskiej i w tym czasie przyjęła sobie za herb dwa domy wiejskie, między którymi trzy kłosa żyta wyrastają. Herb taki widzimy na pieczęci gminnej z napisem: G. OBER . RIDULTAU / RYBNIKER / KREIS (28 mm), która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁷¹). Herb ten oddany w kolorach może mieć białe mury domów, złote strzechy i złote kłosa, tło niebieskie.

RZEKA

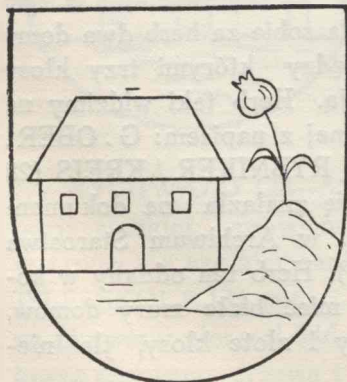

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w 1644 r. i zwała się pierwotnie Rzeka Śmiłowska. Osobną gminą stała się dopiero w 1816 r. i wówczas sprawiła sobie pieczęć z herbem mówiącym od swej nazwy urobionym. Wyobraża on bowiem wijącą się rzekę, przy której po lewym brzegu rosną 2 brzozy, a nad samą wodą siedzi ptaszek, po prawym zaś brzegu łąki i wzgórek pośrodku. Herb taki widzimy na pierwszej pieczęci gminnej, która ma napis czeski:

⊗ PECZET KNIZ : COM : DIEDZINE

RZEKA (32 mm) i znalazła się na dokumentach z 1835 i 1882 r. w zbiorach muzealnych i starościńskich w Cieszynie. Z dat widać, że była w użytku przez cały wiek XIX. Dopiero w XX wieku, za czasów okupacji czeskiej, nastąpiła zmiana. Powstała około 1920 r. nowa pieczęć nosi tarczę z państwowym lwem czeskosłowackim i ma napis czesko-polski: *Obecni úřad Řeka*) * *Urząd gminny Rzeka* (36 mm). Druga i ostatnia pieczęć z tych czasów jest już bezherbowa i ma tylko napis *OBEČNÍ ÚŘAD v ŘECE | okr. Č. Těšín* // *URZĄD GMINNY w RZECE | Pow. Č. Těšín* (32 mm), a używana była do 1938 r. Herb gminny umieszczony jest zatem tylko na jednej najstarszej pieczęci, a oddany w barwach, może mieć srebrną rzekę, zielone brzegi i drzewa, złotego ptaka.

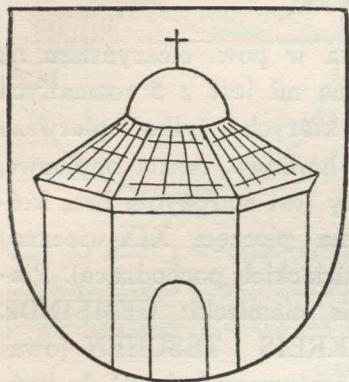
RZUCHÓW

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający dom wiejski i makówkę rosnącą na pagórku obok. Widzimy go na pieczęci w XIX wieku używanej, którą znamy tylko ze wzmianki u Wilperta, ale której nie udało się nam odnaleźć. Za to nowsza polska pieczęć nosi herb podobny, ale z krzewem o trzech liściach, w miejsce makówki. Jest to pieczęć powstała po 1921 r., ma napis: *GINA RZUCHÓW*) *powiat*

/ RYBNICKI (32 mm) i jest do dzisiaj w użyciu. Herb oddany w kolorach może mieć czerwony dom z zielonym dachem, zielony pagórek i makówkę, białe tło. Dzisiejsza pieczęć listowa i inne są już napisowe,

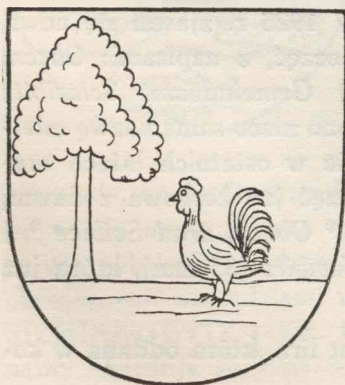
SADÓW

płycy na tle niebieskim. Dziś jednak używana pieczęć jest bezherbowa, z samym napisem: *Gmina / SADÓW / Powiat Lubliniecki* (33 mm).

wieś w pow. lublinieckim, powstała z połączenia dwóch osobnych wsi, Sadowa Dolnego i Górnego. Sadów Dolny posiadał własny herb, wyobrażający kaplicę, jakby 6-boczną, kopułą nakrytą, z krzyżem na szczycie. Widoczny jest na pieczęci gminnej, bardzo nieudolnie wykonanej, która powstała w pierwszej połowie XIX wieku, ma napis: SODOV. GEM:SIEGEL (22 mm) i znalazła się na dokumencie z 1863 r. w Archiwum śląskim. Herb ten oddany w kolorach może mieć białe mury i złoty dach ka-

SADÓW GÓRNY

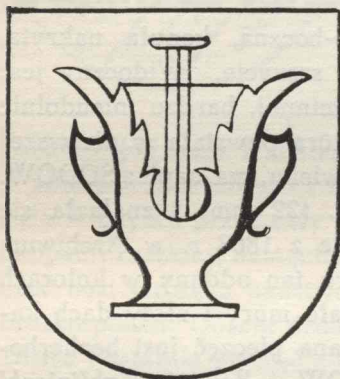

dawniej osobna wieś w pow. lublinieckim, dziś złączona razem z Sadowem Dolnym, ma własny herb, wyobrażający drzewo, pod którym stoi kogut. Herb ten widoczny jest na pieczęci gminnej, pochodzącej z pierwszej połowy XIX wieku, która ma napis: GEMEIN.SIEGEL IN SODOV (owal 15—14 mm), a znalazła się na dokumencie z 1863 r. Herb ten oddany w kolorach może mieć zielone drzewo i murawę, czerwonego koguta i białe tło.

ŚCIERNIE

wieś w powiecie pszczyńskim, posiada pieczęć z orłem państwowym polskim i napisem dokoła: * GMINA SCIERNIE *) POWIAT PSZCZYŃSKI (33 mm), która powstała po 1921 r. i do dzisiaj jest używana. Starsze pieczęcie są nieznane.

SIBICA (ŚWIBICA)

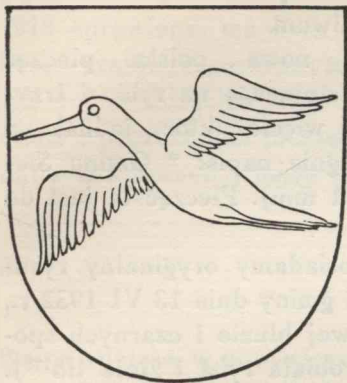

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, znana mi jest z 5 rozmaitych pieczęci, z których tylko pierwsza i ostatnia są herbowe, reszta napisowe. Herbem gminy jest starożytna lira, którą widzimy na pieczęci XIX-wiecznej z czasów austriackich pochodzącej. Pieczęć ma napis niemiecki: GEMEINDE SCHIBITZ) KREIS / TESCHEN (owal 33—28 mm) i używana była aż do końca wojny światowej. Z czasów okupacji czeskiej pochodzą 4 dalsze pieczęcie.

Do 1923 r. urzędowała tu komisja administracyjna i posługiwała się pieczęcią bezherbową z napisem: *Komisja administracyjna w Sibicy / Powiat Cz. Cieszyn / Okres Č. Těšín / Správní Komise Sibice* (40 mm). Wobec ustąpienia tej komisji, w 1924 r. sprawiono nową pieczęć z napisem aż w 3 językach: URZĄD GMINNY w SIBICY / OBECNÍ ÚŘAD / ŠVIBICE / * GEMEINDE-AMT SCHIBITZ * (owal 35—52 mm). W 1925 r. zjawia się nowa, trzecia z rzędu i również trójjęzyczna pieczęć, z napisami: *Obecní úřad Svibice*) *Gminny urząd Świbica*) *Gemeindeamt Schwibitz* (33 mm), na której po raz pierwszy zmieniono nieco samą nazwę miejscowości, Świbica zamiast Sibica. Wreszcie w ostatnich latach rządów czeskich powstała jeszcze jedna pieczęć już herbową z dawną lirą w środku i z trójjęzycznym napisem: * *Obecní úřad Svibice* *) *Urząd gminny Świbica*) *Gemeindeamt Schwibitz* (35 mm), którą już do końca, tj. do 1938 r. używano.

Wobec powyższego herbem gminy jest lira, która oddana w kolorach może być złota na tle niebieskim.

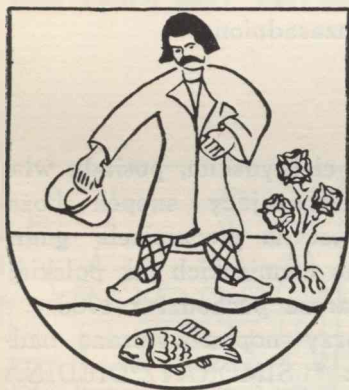
SIEDLICE

dawniej osobna gmina w pow. pszczyńskim, dziś przyłączona do miasta Pszczyny, posiadała własny herb, wyobrażający lecącego bociana. Widzimy go na pieczęci z XVIII wieku, która ma napis SCHEEDLITZ.GEM:S: / PLES-SNER / CREYS (27 mm) i znalazła się oderwana od dokumentu w zbiorach p. wiz. Musioła. Jednakże następna pieczęć niemiecka, z połowy XIX wieku, jest już bezherbowa i ma sam tylko napis: S:D:GEMEINDE / SCHAE DLITZ (-KALUS.) * KREIS PLESS * (owal

22—25 mm) i wyciśnięta jest na aktach z 1861 i 1867 r. w Archiwum śląskim. Herb z poprzedniej pieczęci, oddany w barwach, może mieć białoczarne go bociana na tle niebieskim.

SIEMIANOWICE

miasto przemysłowe w pow. katowickim, było pierwotnie osadą rybacką, dopóki nie otwarto tu kopalni węgla, co się stało w 1787 r. Ten rybacki charakter pozostał jednak w herbie tej miejscowości, który wyobraża rybaka z wiadrzem w ręku i kwiatami u stóp, stojącego na brzegu rzeki, w której płynie ryba. Taką scenę widzimy na pieczęci gminnej, powstałej w XVIII wieku, jeszcze przed 1787 r., która nosi napis: GEMEINDE SCHIEMANOWITZ (owal 34—25 mm) i była używana, jak

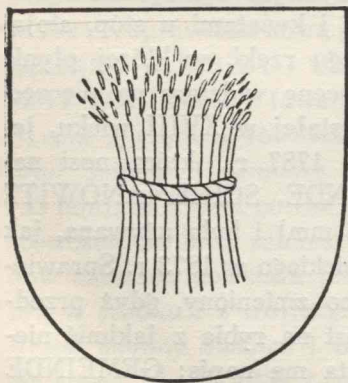
się zdaje, aż do utworzenia powiatu katowickiego w 1873 r. Sprawiona wtedy nowa pieczęć ma już herb nieco zmieniony, gdyż przedstawia rybaka z wiadrzem, stojącego wprost na rybie z jakimiś nieokreślonymi narzędziami u nogi. Pieczęć ta ma napis: GEMEINDE SIEMIANOWITZ) KR. KATTOWITZ. (32 mm), a jej tłok oryginalny znajduje się dziś w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Równocześnie sprawiono dwie jeszcze inne pieczęcie, ale już z orłem

pruskim, z których jedna ma napis: AMT SIEMIANOWITZ) * KREIS KATTOWITZ * (25 mm), druga zaś: *Amt Gemeinde Siemianowitz * Kreis Kattowitz * (45 mm)*. Obu tych pieczęci tłoki oryginalne znalazły się w wymienionym Archiwum.

Po przyłączeniu do Polski powstała nowa, polska pieczęć gminna, która przedstawia znowu rybaka stojącego na rybie i trzymającego w jednej ręce wiadro, w drugiej węciez, który jednak na stemplu jest niewyraźny. Dokoła tego biegnie napis: * *Gmina Siemianowice Śląskie* *) *powiat Katowice* (31 mm). Pieczęć ta jest do dziś używana.

Co do kolorów heraldycznych, to posiadamy oryginalny rysunek, przesłany nam łaskawie przez Zarząd gminy dnia 13 VI 1932 r., gdzie wymalowany jest: rybak w granatowej bluzie i czarnych spodniach, zielone wiadro, biały węciez, szarobiała ryba i złote tło¹⁷²). Dnia 26 VI 1936 r. nastąpiło zatwierdzenie herbu miasta przez Ministerstwo Spraw Wewn., ale w nieco zmienionej postaci. W polu błękitnym ma według tego stać wieśniak w białej sukmanie, lewą rękę zgiętą, opierając na boku, w prawej wyciągniętej trzymając stożkowy czerwony kapelusz. Wieśniak ten stoi na zielonym brzegu, srebrnej wody, a w wodzie płynie w prawo złoty karp. Z lewej strony wieśniaka wyrastają z jednej łodyki 3 czerwone róże. Taką jednak kombinację herbową uważamy za błędną i nieuzasadnioną.

SIMORADZ

wieś w pow. cieszyńskim, posiada własny herb, wyobrażający snopek zboża. Widoczny jest na pieczęciach gminnych, zarówno niemieckich jak polskiej. Z nich najstarsza pochodzi z 1788 r. i ma tę datę przy snopku wypisaną, nadto ma napis: * SIMORATZ:DIEDINA C:... (owal 25—22 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Następna pieczęć, powstała w połowie XIX wieku, jest bardzo zniszczona, ale ma zdaje się również snopek zboża na środku, a doko-

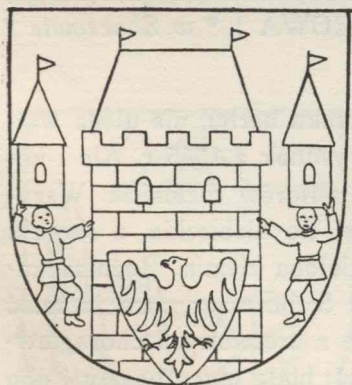
ła napis dwujęzyczny: GMINA GEMEINDE) SIMORADZ (owal 30—27 mm), znalazła się zaś na dokumencie z 1866 r. w Archiwum

Starostwa bielskiego. Trzecia pieczęć jest również dwujęzyczna, z napisem dokoła snopa: GEMEINDE SCHIMORADZ) * GMINA SIMORADZ (36 mm). Ostatnia z rzędu pieczęć jest już polska, po r. 1918 sprawiona, ma herb mocno zmieniony, gdyż wyobraża snopek, kosę i grabie razem skrzyżowane. Dokoła nosi napis: URZĄD GMINNY) * w SIMORADZU * (34 mm) i jest używana do dziś dnia. Herb z poprzednich pieczęci, który tu jest miarodajny, może być oddany w kolorach i może mieć złoty snop na tle niebieskim.

SKALITE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, dawniej do Czadeckiego należąca, używała na swej pieczęci herbu austriackiego, tj. dwugłowego orła. Jest to pieczęć XIX-wieczna z napisem niemiecko-czeskim: GEMEINDE SKALIT) × OBEC SKALICE (31 mm), a znalazła się na dokumencie z 1883 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Dalsze jednak badania przyniosą niewątpliwie na światło dzienne inne pieczęcie i może oryginalny herb gminny na nich.

SKOCZÓW

miasto w pow. cieszyńskim, założone w XIII w., posiada z tych czasów herb, wyobrażający basztę forteczną ze ściętym wysokim dachem u góry i z tarczą, na której orzeł cieszyński; po bokach tej baszty dwa skoczki z małymi wieżami trzymanymi na głowach. Skoczki te są aluzją do nazwy miasta i dlatego mylą się heraldycy niemieccy, nazywając ich geniuszami, gnomami lub chłopcami. Herb w powyższej postaci widzimy jednak tylko na najstarszej pieczęci, jaka się zachowała, a która pochodzi z 1565

r. Będąc o 100 lat blisko późniejszą od założenia miasta, nie może być jego pierwszą pieczęcią. Ma ona napis w otoku: SIGIL.M19.

CIVILSKOZ.1565 (= Sigillum minus civitatis Skoczow) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1690 r., czyli że przez cały jeszcze XVII wiek była w użyciu.

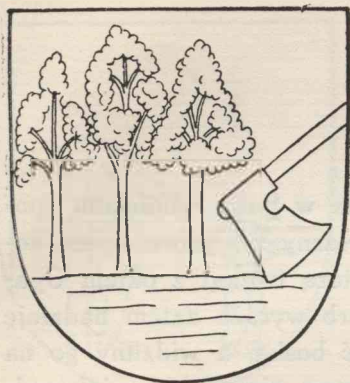
Dalsza pieczęć zdaje się pochodzić z XVIII wieku i ma herb już mocno zmieniony: mianowicie trzy okrągłe wieże obok siebie stojące, równowielkie i spiczastymi dachami zakończone. Koło nich napis: GEMEINDE) SKOTSCHAU (owal 31—28 mm), a odcisk jej na dokumencie z 1866 r. w Archiwum Starostwa bielskiego.

Z wieku XIX znamy jedynie trzy nalepki pieczętne ze zbioru p. wiz. Musioła. Wszystkie trzy mają herb jednakowy, znowu nieco odmienny od poprzednich. Wyobraża on także trzy spiczaste wieże, ale przy bocznych dodane są na zewnątrz dwa aniołki skrzydlate, jakby wzlatujące na wieże. Pierwsza z nich ma napis: GEMEINDE AMT SKOTSCHAU (40 mm) i jest złoto-niebieska. Druga ma napis jak poprzednia, ale jest owalna (30—27 mm) i białoczerwona. Trzecia również z takim samym napisem jest okrągła (28 mm) i złotozłota.

Po powstaniu Polski 1918 sprawiło miasto nową pieczęć i dało na nią herb jak w 1565 r. z basztą i 2 skoczkami, którzy noszą wieżyczki na głowach, natomiast nie dało tarczy z orłem książęcym na środku. Znamy dwie pieczęcie z takim herbem i polskim napisem, jedna to zarządu miasta, z napisem: URZĄD GMINNY) * w SKO-CZOWIE * (35 mm), druga należy do Rady szkolnej miejscowej i nosi napis: RADA SZKOLNA MIEJSCOWA) * w Skoczowie * (35 mm). Obie są używane do dziś dnia.

Wobec tych rozmaitych zmian w rysunku herbu, nie ulega wątpliwości, że miarodajnym będzie jedynie rysunek z 1565 r. Ale i kolory tegoż przedstawiają się u rozmaitych autorów rozmaicie. Wszyscy zgadzają się, że mury mają być białe, tło niebieskie, a skoczki jeden czerwony, drugi złoty, dołem zaś zielona ziemia. Różnica zachodzi jednak w barwach dachów, gdyż Siebmacher chce je mieć złote, Saurma czerwone, a Widimsky żółte z czerwonymi chorągiewkami. Naszym zdaniem należałoby malować: białe mury baszty i obu wieżyczek, złotego orła w tarczy niebieskiej u dołu baszty, dachy złote z złotymi chorągiewkami, skoczki zaś jeden czerwony, drugi żółto ubrany¹⁷³).

SKRBEŃSKO

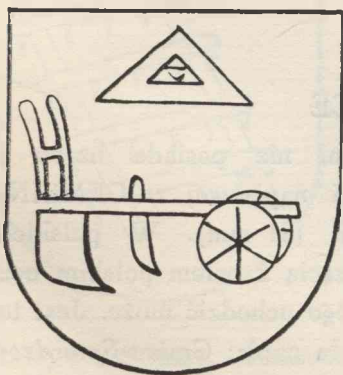
wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, wyobrażający trzy drzewa obok siebie stojące i przy nich na prawo siekierę ostrzem na dół. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII jeszcze wieku pochodzącej, która nosi napis: GE-MEIN . SKRBENSY / RYBNIKER / KREIS (29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. W nowszych polskich czasach wieś nie zmieniła herbu i umieściła go w dawnej postaci na pieczęci z napisem: *Gmina Skrbenski / powiat /*

RYBNICKI (32 mm). Mimo to posługuje się dziś pieczęcią gminy sąsiedniej Gołkowice z wyobrażeniem Temidy, do której przyłączona została. Opisany wyżej herb może być oddany w kolorach i może mieć: trzy zielone drzewa, zieloną murawę, czarną siekierę z czerwonym drzewcem i białe tło¹⁷⁴).

SKRZECZKOWICE

wieś w powiecie rybnickim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym tylko napisem: * *Gmina* * / SKRZECZKOWICE / *pow. Rybnicki* (29 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj w użyciu.

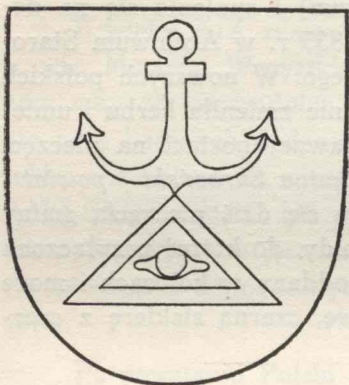
SKRZECZON

gmina wiejska w pow. frysztańskim na Zaolziu, znana mi jest z dwóch pieczęci, jednej z czasów austriackich, drugiej z czasów czeskich. Pierwsza, z XIX w. pochodząca, wyobraża pług, a nad nim trójkąt z okiem Opatrzności. Dokoła ma napis: GEMEINDEAMT * SKRZECZON * (owal 26—46 mm), a używana była do końca wojny światowej. Druga z czasów okupacji czeskiej (1920—38) jest bezherbowa i ma w środku napis: *okres Fryštát*, a dokoła w otoku: OBEC

SKREČON * (31 mm). Godło na pierwszej pieczęci wyobrażone można by oddać w kolorach, malując pług srebrem, trójkąt złotem, a tło barwą niebieską.

SKRZYSZÓW

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny z wyobrażeniem kotwicy, pod którą trójkąt z okiem Opatrzności. Herb wyraża zatem nadzieję w Opatrzność boską, a widzimy go na pieczęci zarówno niemieckiej, jak polskiej. Pierwsza pochodzić może jeszcze z XVIII wieku i nosi napis: GEM. SKRZISCHOW) RYBNIKER / KREIS (28 mm)¹⁷⁵), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego (por. fig.).

Druga sprawiona została po 1921 r., ma napis: GMINA SKRZYSZÓW * POW. RYBNIK * (25 mm). Trzecia taka sama, ale większa (30 mm), jest do dzisiaj używana. Herb ten oddany w kolorach może mieć srebrną kotwicę, złoty trójkąt i niebieskie tło.

Skrzyszów. Pieczęć gminna z XVIII w.

SMARDZOWICE

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie posiada herbu i w czasach niemieckich używała pieczęci napisowej z: GEMEINDE / SMARZOWITZ / Kreis Pless O. S. (31 mm). W polskich zaś czasach XX wieku posługuje się pieczęcią z orłem polskim bez korony, który również za orła górnośląskiego uchodzić może. Jest to pieczęć powstała po 1921 r., ma dokoła orła napis: Gmina Smardzowice) * Powiat Pszczyna * (35 mm) i jest do dziś dnia używana.

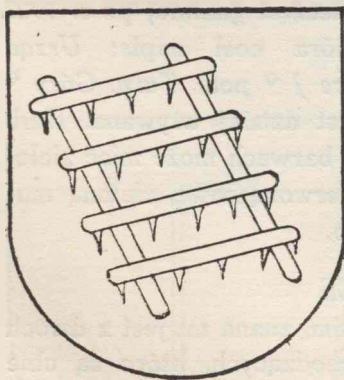
ŚMIŁOWICE

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny z wyobrażeniem stojącego żołnierza z szablą przy boku i dzidą w ręce, a obok małego grajka ze skrzypkami(?). Tak widzimy na pieczęci gminnej z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: SMIŁOWITZ GEM.S) PLESSNER / CREYS (24 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Następne pieczęcie, zarówno niemiecka jak i polska, są już bezherbowe i mają sam napis na sobie. Jedna ma: GEMEINDE / SMIŁOWITZ /

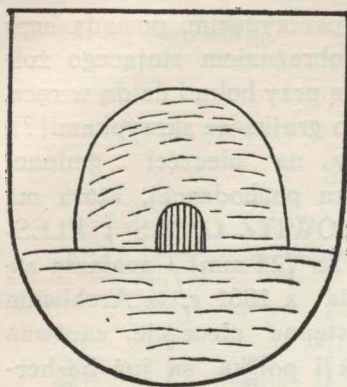
KR. PLESS (23 mm) i jest wyciśnięta na aktach z 1870 i 1875 r. w wymienionym Archiwum. Druga powstała po 1921 r., nosi napis: GMINA / SMIŁOWICE / Pow. Pszczyński (32 mm) i jest do dziś dnia w użyciu. Herb na XVIII-wiecznej pieczęci widoczny, może być oddany w kolorach i może mieć złotego żołnierza i białego grajka na tle niebieskim.

ŚMIŁOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wzmiankowana w 1459 r., miała herb wyobrażający bronę rolniczą. W dokumencie z 1833 r., przechowanym w zbiorach Muzeum cieszyńskiego, znajdujemy opis dziś zaginionej pieczęci gminnej z 1702 r., która nosiła bronę w środku i napis: SMIŁOWITZ ANNO 1702. Z późniejszych czasów znana mi jest tylko pieczęć z okresu okupacji czeskiej po 1920 r., która jest bezherbowa z samym napisem: * Obec Smilovice * / okr. Č. Těšín // Gmina Śmiłowice / pow. Cz.

Cieszyn (38 mm). Herbem gminy jest przeto brona, podobnie jak w Gutach i Boronowie. Może to być brona złota na tle niebieskim.

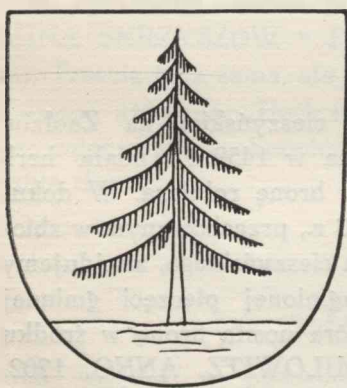

SMOLNA

dawniej osobna wieś w pow. rybnickim, dziś przedmieście miasta Rybnika, do jego obrębu włączone. Posiadała herb własny z wyobrażeniem smolnej budy, którą widzimy na pieczęci, pochodzącej z XVIII jeszcze wieku. Nosi ona napis: GEM.SMOLLNA / RYBNIKER / KREIS. (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁷⁶). Herb ten oddany w kolorach może mieć czarną budę na tle niebieskim.

SOLARNIA

gmina wiejska w powiecie lublinieckim, nie posiada herbu, lecz używa pieczęci napisowych. Znamy dwie takie pieczęcie z ostatnich polskich czasów. Jedna ma napis: GMINA / SOLARNIA / POW. LUBLINIECKI (32 mm). Druga, dziś używana, ma napis: *Gmina / SOLARNIA / Powiat Lubliniecki* (33 mm).

SOWICE

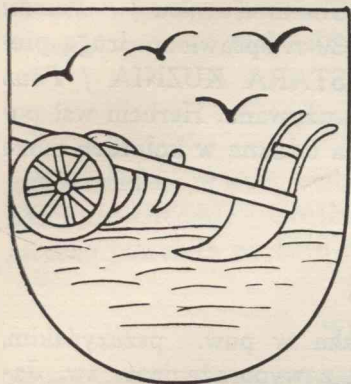
gmina wiejska w pow. tarnogórskim, posiada własny herb, od nazwy wsi urobiony, a to z wyobrażeniem świerku, na którego górnej gałęzi siedzi sowa. Tak widzimy na pieczęci gminnej po r. 1922 powstałej, która nosi napis: *Urząd Gminny Sowice*) ❖ *pow. Tarn. Góry* ❖ (38 mm) i jest dzisiaj używana. Herb ten oddany w barwach może mieć zielone drzewo, czerwoną sowę, zieloną murawę, białe tło.

STANISŁOWICE

gmina wiejska na Zaolziu w pow. cieszyńskim, znana mi jest z dwóch pieczęci, z ostatnich czeskich czasów pochodzących, które są obie bezherbowe. Jedna używana jeszcze 1925 r. ma środek pusty i w koło napis czeski: OBEC * STANISLOVICE * (34 mm). Druga używana do 1938 r. ma 3 wiersze napisu: OBECNÍ / * ÚŘAD * / STANISLA-

VICfCH (33 mm). Możliwe, że dalsze badania odkryją pieczęć herbową.

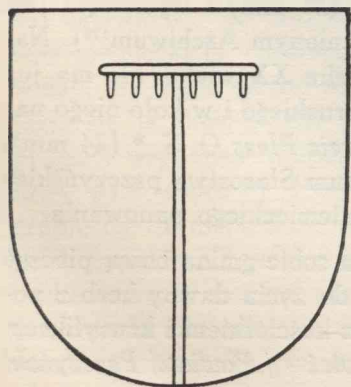
STANOWICE

wieś w pow. rybnickim, posiada herb własny z wyobrażeniem pługu z kierownicą, lemieszem, krojem i kołami, a nad pługiem 4 latające wrony. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: GEMEIN.STANOWITZ / RYBNIKER / KREIS (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁷⁷). Następna pieczęć niemiecka nie ma już herbu powyższego, ale orła pruskiego na jego miejscu¹⁷⁸). Używana była w drugiej

połowie XIX wieku i dotrwała do czasów polskich. Wtedy zmieniono jeszcze raz stempel i przywrócono z powrotem dawny herb z pługiem. Pieczęć ta ma napis: *Gmina Stanowice* / POWIAT / RYBNICKI (33 mm) i jest do dziś dnia używaną. Herb oddany w barwach może mieć: białe żelaziwa, a złote drzewca pługu, czarne wrony, niebieskie tło. Jest to ten sam herb, którego używają także wsie: Rudziczka, Pruchna, Międzywieć, Lubsza i Biertułtowy, tylko bez latających wron u góry. Herb zaś z pługiem i wronami tego samego rysunku nosi jeszcze wieś Stanice, dawniej również rybnickiego powiatu, dziś po stronie niemieckiej pozostała.

STARA KUŹNIA

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem grabi pionowo wbitych w ziemię. Widzimy je na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: ALTHAMMER.GEM. SIGL) PLESSNER / CREYS (26 mm) i znalazła się na dokumencie z 1869 r. w Archiwum śląskim. Herb ten znika jednak z następnych pieczęci, z których tak niemiecka jak polska są bezherbowe. Pierwsza ma napis: GEMEINDE / ALTHAMMER / KR.PLESS (26 mm) i wy-

ciśnięta jest na dokumencie z 1871 r. w wymienionym Archiwum. Druga, powstała przy końcu XIX wieku, ma również sam napis: **GEMEINDE VORSTAND / ALTHAMMER / * KREIS PLESS *** (22 mm). Za czasów polskich, zaraz po 1921 r., powstała pieczęć o pustym środku i z napisem w otoku: *Gmina Kuznica*) * *Powiat Pszczyzna* * (34 mm). Nieco później, ca 1930 r. sprawiono drugą pieczęć z samym tylko napisem: **GMINA / STARA KUZNIA / Pow. Pszczyński** (33 mm) i ta jest do dziś dnia używana. Herbem wsi pozostają zatem grabie, jak w XVIII wieku, a oddane w kolorach może złote na tle niebieskim.

STARAWIEŚ

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używa herbu z wyobrażeniem św. Jadwigi śląskiej, patronki miejscowego kościoła. Na najstarszej pieczęci, pochodzącej jeszcze z XVIII wieku, patronka ta przedstawiona jest jak królowa z koroną na głowie, ale bez zwykłych atrybutów w rękach. Pieczęć ta ma napis: **ALTDORF . GEM : SIEGEL / PLESSNER / CREYS** (26 mm), a znalazła się na dokumentach z 1845 i 1848 r. w Archiwum śląskim. Druga z rzędu pieczęć, sprawiona ca 1860 r., wyobraża tylko popiersie świętej, ale w mitrze książęcej na głowie, z kościołem w jednej, a krzyżem w drugiej ręce. Pieczęć ta ma napis: **ALTDORFER GEMEINDE SIEGEL) PLESSER / KR:** (27 mm) i wyciśnięta jest na dokumentach z 1867 i 1873 r. w wymienionym Archiwum¹⁷⁹). Następna pieczęć, powstała na samym początku XX wieku, nie ma już powyższego herbu, ale orła państwowego pruskiego i w koło niego napis: *Gemeinde-Vorstand zu Altdorf*) * *Kreis Pless O. S.* * (34 mm), a znalazła się na akcie z 1912 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Niewątpliwie używana była do końca niemieckiego panowania.

Po powstaniu Polski, 1922 r. sprawiła sobie gmina nową pieczęć z polskim napisem, a na niej przywróciła do życia dawny herb z popiersiem św. Jadwigi w mitrze i płaszczu, z kościółkiem i krucyfiksem w ręku. Pieczęć ma napis: *+ Gmina Stara wieś + / Powiat / Pszczyński*

(30 mm). Nieco później sprawiono drugą, bardzo podobną, gdzie ten sam napis, ale biegnie dokoła (30 mm). Herb zatem gminy, tutaj i poprzednio użyty, może być oddany w barwach i może mieć świętą ubraną w czarną suknię i biały płaszcz, z czerwono-złotą mitrą na głowie, z białym kościółkiem w ręce o złotych dachach i z złotym krucyfiksem, na niebieskim tle.

STARE BIELSKO

gmina wiejska w pow. bielskim, posiada pieczęć bezherbową, z samym napisem: URZĄD / GMINNY / STARE BIELSKO (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i używana do dnia dzisiejszego.

STARE MIASTO

gmina wiejska w pow. frysztaćkim na Zaolziu, pierwotna osada miejska, która się stała wsią po założeniu Frysztatu, znana mi jest z dwóch pieczęci, ale obu bezherbowych. Pierwsza pochodzi z czasów austriackich XIX wieku, ma środek pusty, a w koło napis: OBEC × STARE MĚSTO × (29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1884 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga pochodzi z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej i nosi napis w 6 wierszach: *Správní Komise / obce / STARE MĚSTO u Fryštátu // Komisja Zawiadowcza / gminy / STARE MIASTO przy Frysztacie* (40 mm), a była używana po 1920 r. Możliwe, że dalsze badania odkryją i herbową pieczęć tej gminy.

STEBLÓW

wieś w powiecie lublinieckim, ma w herbie swoim grabie, pionowo ustawione, co widoczne jest na pieczęciach gminnych z czasów niemieckich. Starsza z nich pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, ma napis mocno niewyraźny: ...STAEBLAU... (21 mm) i znalazła się na akcie z 1837 r. w Archiwum śląskim. O drugiej podobnej pieczęci wspomina Wilpert, dodając, że ma pochodzić z drugiej połowy XIX wieku¹⁸⁰). Herb ten oddany w barwach może mieć złote grabie na tle niebieskim, a rysunek jak Stara Kuźnia (por.). Za polskich czasów XX wieku powstały dwie nowe pieczęcie gminne, ale bezherbowe, z samymi napisami. Jedna ma: *Gmina / Steblów / pow. Lubliniecki* (34 mm) — druga: *Gmina / STEBLÓW / Powiat Lubliniecki* (33 mm). Ta jest do dziś dnia używana.

STONAWA

gmina wiejska w pow. frysztackim na Zaolziu, posiada pieczęć bezherbową, z napisem czesko-polskim: *Obecní úřad / ve STONAVĚ // Průložení gminy / * STONAWY ** (36 mm). Pieczęć ta pochodzi z czasów okupacji czeskiej Zaolzia i używana była do 1938 r. Możliwe, że dalsze badania odkryją kiedy starsze, herbowe pieczęcie tej gminy.

STRUMIEŃ

miasto w pow. bielskim, powstałe dopiero w 1503 r., a obdarzone po raz drugi przywilejami w 1561 r., posiada herb dwupolowy, wyobrażający w pierwszym polu tarczy pół orła, a w drugim polu figurę św. Barbary z mieczem i wieżą. Do dziś dnia przechowuje miasto oryginalny przywilej cesarski z dodanym do tekstu 1503 r. iluminowanym herbem miasta, wykonanym w kancelarii cesarskiej w kolorach na pergaminie. Herb ten był niewątpliwie wzorem dla pieczęci XVI wieku. Niestety nie znamy dawniejszych pieczęci z takim herbem, jak dopiero z XIX wieku. Jest to pieczęć niemiecka i ma w koło tarczy napis: ** AMTSSIEGEL DER STADTGEMEINDE SCHWARZWASSER* (owal 38—30 mm), a znalazła się na dokumentach z 1901 i 1907 roku w Archiwum Starostwa bielskiego. Następna polska pieczęć ma inną renesansową tarczę, w niej orzeł ma koronę na głowie, a święta miecz na ramieniu i wieżę obok siebie na murze. Wokoło biegnie napis: *Miejski Urząd gminny) * w Strumieniu ** (34 mm). Druga zupełnie podobna pieczęć jest nieco mniejsza (32 mm) i ma krzyżyk na wieży.

Herbem m. Strumienia zajmowało się, jak dotąd, dwóch heraldyków, a to Widimsky i Saurma. Pierwszy z nich zostawił album kolorowe z 1855 r., przechowane dzisiaj w Muzeum cieszyńskim, gdzie w omawianym herbie daje pół orła czarnego na złotym, z białym półksiężycem na piersiach, oraz świętą w czerwonej sukni na tle niebieskim, trzymającą miecz i palmę męczeńską w ręku, przy niej biała wieża. Saurma natomiast, rysując tak samo orła, daje św. Barbarze zieloną suknię, czerwony płaszcz, a do ręki miecz i model

kościółka, jak św. Jadwidze¹⁸¹). Nie ulega wątpliwości, że są to kolory i rysunek mylny, a autentyczne kolory znajdzie miasto na swoim dokumencie herbowym z 1503 r.

STRZEBIŃ

gmina wiejska w powiecie lublinieckim, posiada w herbie grabie, pionowo ustawione, podobnie jak Stara Kuźnia i Steblów. Wilpert przytacza wprowadzić pieczęć strzebińską z grabiami na ukos, to w prawo, to w lewo, ale takich nie zdołaliśmy odszukać, a z porównania dat odszukanych można przypuszczać, że to myłka tego autora i że pieczęć z ukośnymi grabiami nie istnieje¹⁸²). Ze znanych nam pieczęci, które wszystkie mają grabie pionowo, najstarsza ma napis: GEM: SIEGEL. STRZEBIEN: (24 mm) i znalazła się na dokumentach z 1841 i 1866 r. w Archiwum śląskim. Zaraz potem powstała druga, z napisem: GEMEIN.SIEGEL TRZEBIN (21 mm), wyciśnięta na dokumencie z r. 1869 w tymże Archiwum. Trzecia zaś i ostatnia jest owalna, ma napis: GEM.SIEGEL.STRZEBIN (21—19 mm) i znalazła się na akcie z 1889 r. tamże. Widoczny na nich herb może być oddany w kolorach i mieć złote grabie na tle niebieskim, jak w Starej Kuźni (por.). Mimo to pieczęć dziś używana jest bezherbowa i ma sam napis: GMINA / STRZEBIŃ / *Powiat Lubliniecki* (33 mm).

STUDZIENICE

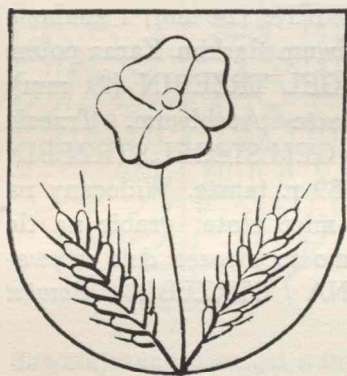
wieś w powiecie pszczyńskim, posiada w herbie studnię z żórawiem, a więc godło mówiące, od swej nazwy urobione. Widzimy je na pieczęci, pochodzącej z XVIII jeszcze wieku, która ma napis: STUDZIENITZ.GEM:S / PLESSNER / CREYS (25 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim¹⁸³). Następna jednak pieczęć Studzienic jest bezherbowa z samym napisem: GEMEINDE / STUDZIENITZ / KR.PLESS (26 mm), a wyciśnięta jest już na akcie z 1867 r. w wymienionym Archiwum. Trzecia z rzędu niemiecka pieczęć, pochodząca z końca XIX wieku, posiada z powrotem herb pierwotny, tj. studnię z żórawiem i nosi napis: GEMEINDE STUDZIENITZ) * KREIS PLESS * (28 mm). Na tą wzorowała się również pieczęć polska, która tak samo dawny herb posiada tj. studnię z żórawiem i nosi napis: GMINA STUDZIENICE) * POWIAT PSZCZYNA * (32 mm). Jest to pieczęć powstała po

1921 r. i do dnia dzisiejszego w używaniu. Herb tu występujący może być oddany w kolorach i mieć białą studnię i wiadro, złote drzewca i niebieskie tło. (Rysunek por. Mokre.)

STUDZIONKA

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym napisem: *Gmina Studzionka / Powiat * Pszczyński ** (32 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj używana.

SUCHA DOLNA

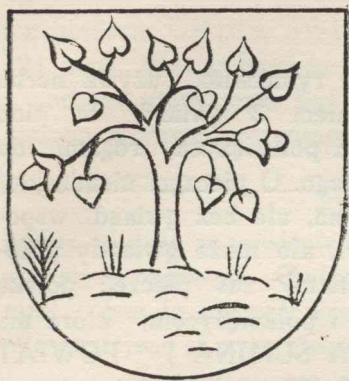
gmina wiejska w pow. frysztańskim na Zaolziu, wspomniana w XIV w., znana mi jest z dwóch pieczęci, jednej XIX, drugiej XX-wiecznej. Pierwsza, z czasów austriackich pochodząca, ma w środku rozetę, a dokoła 2 wiersze napisu niemiecko - czeskiego: GEMEINDE AMT NIEDER SUCHAU) OBEC DOLNÍ SUCHA (36 mm) i była używana do końca wojny światowej. Druga, późniejsza pieczęć, pochodzi już z czasów czeskich, wyobraża tarczę herbową, a w niej kwiat między dwoma kłosami pszenicy, w oto-

ku zaś napis czeski: OBEC DOLNÍ SUCHA × OKRES FRYŠTÁT × (37 mm). Używano jej do 1938 r. Herb na tej pieczęci uwidoczniiony można ubrać barwami, dając biały kwiat i złote kłosy na tle niebieskim.

SUCHA GÓRA

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, nie posiada herbu, lecz zarówno w czasach niemieckich jak polskich posługuje się pieczęciami z samym tylko napisem. Taką jest pieczęć niemiecka z: GEMEINDE TROCKENBERG / KREIS / TARNOWITZ (27 mm), której oryginalny tłok przechowany jest dzisiaj w Archiwum aktów dawnych w Warszawie. Podobnie bezherbowa jest pieczęć polska, sprawiona po 1921 r., która ma napis: *Zarząd gminy / Sucha Góra / powiat Tarnogórski* (32 mm) i jest do dzisiaj w użyciu.

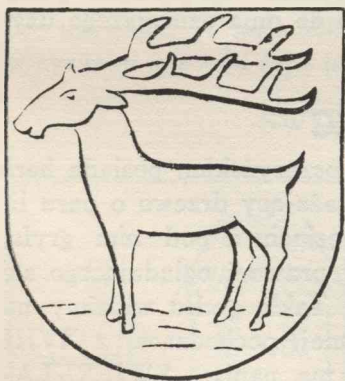
SUCHA GÓRNA

gmina wiejska w pow. fryszackim na Zaolziu, wzmiankowana w XIV wieku, znana mi jest z dwóch pieczęci, pochodzących z ostatnich czeskich czasów. Pierwsza jest bezherbowa z napisem czesko-polskim: *Obecní úřad / HORNÍ / SUCHA // Úřad gminny / SUCHA / GÓRNA* (22 mm) i była używana jeszcze w 1935 r. Wnet potem sprawiono drugą pieczęć z godłem w środku, mianowicie z stojącym na wzgórku drzewem i z napisem dokoła: *OBEC HORNÍ SUCHA) * GMINA SUCHA GÓRNA* (36 mm)

i ta pieczęć była do 1938 r. w użyciu. Godło z ostatniej pieczęci może być herbem gminy, a pokolorowane może mieć zieloną murawę i drzewo z czerwonymi owocami na tle białym.

SUCHA ŚREDNIA

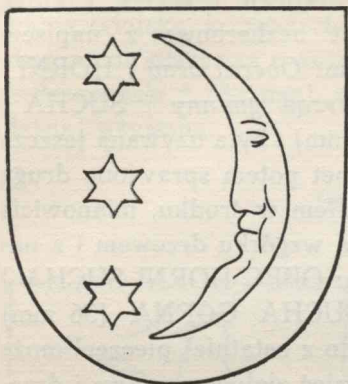

gmina wiejska w pow. fryszackim na Zaolziu (na początku XIV wieku były tylko dwie Suche), posiada herb z wyobrażeniem stojącego i w lewo zwróconego jelenia. Widzimy go na trzech pieczęciach gminnych, z których pierwsza pochodzi z XIX, a dwie dalsze z XX w. Pieczęć pierwsza, z czasów austriackich, ma wokół jelenia napis 3-języczny: *Obecní úřad Prostřední Sucha / Gminny úřad w Sušej Średniej ***) Gemeindeamt Mittel Suchau* (38 mm). Używana była do końca wojny światowej. Druga

pieczęć pochodzi już z czasów okupacji czeskiej z lat 1920 r., ma jelenia w środku i napis czeski tylko: *+ Obecní úřad +) Prostřední Sucha* (34 mm). Używana była jeszcze w 1935 r. Trzecia i ostatnia pieczęć pochodzi z lat ostatnich i ma dokoła jelenia napis: *Obec Prostřední Sucha * okres Fryštát ** (33 mm) i ta używana była do 1938 r.

Herbem gminy jest zatem jeleni, którego możemy ubrać w barwy, dając go złotego na zielonej murawie i na niebieskim tle.

SUMINA

wieś w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem 3 gwiazd w pion ustawionych i półksiężyca, rogami do nich zwróconego. O pieczęci niemieckiej z półksiężycem, ale bez gwiazd, wspomina Wilpert, ale może gwiazdy przeoczył¹⁸⁴). Znamy zaś pieczęć polską z gwiazdami i półksiężycem, która ma napis GMINA SUMINA) * POWIAT RYBNICKI * (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj używana. Herb oddany w kolorach może mieć: złote gwiazdy i księżyc, niebieskie tło.

SUSZEC

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie posiada herbu, lecz pieczęć swoją zdobi orłem państwowym polskim, a w koło napisem: * GMINA SUSZEC *) POWIAT PSZCZYŃSKI (35 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dnia dzisiejszego używana. Starszych nie znamy.

ŚWIERCZYNIEC

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb własny wyobrażający drzewo o paru liściastych gałęziach, a pod nim gryfa, skaczącego w prawo i oglądającego się poza siebie. Takie godło widzimy na pieczęci gminnej, pochodzącej z XVIII wieku, która ma napis: SWIERKLA-NIETZ.GEM / PLESSNER / CREYS (26 mm) i znalazła się w zbiorach p. wiz. Musioła. Uderza tu nazwa miejscowości inna niż dzisiaj i nie przezwana jeszcze na Tannendorf. Taką jest następna pieczęć niemiecka, ale bezher-

bowa, z samym napisem: GEMEINDE / TANNENDORF / KREIS PLESS (28 mm), którą używano do końca panowania niemieckiego. Za czasów polskich sprawiono znów inną pieczęć, z orłem polskim i z napisem GMINA SWIERCZYNIEC) * POWIAT PSZCZYNA * (24 mm). Wobec powyższego miarodajną jest tu pieczęć najstarsza z herbem, który może być oddany w barwach i mieć zielone drzewo, zieloną murawę, czerwonego gryfa i białe tło.

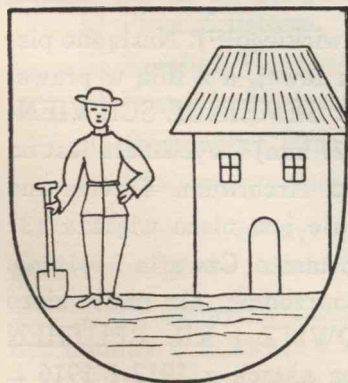
ŚWIERKLANIEC

gmina wiejska w powiecie tarnogórskim, używa pieczęci bezherbowej, z samym napisem: *Gmina / Swierklaniec / powiat Tarnogórski* (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia w użyciu. Wcześniejsze są nam nieznane.

ŚWIERKLANY DOLNE

gmina wiejska w powiecie rybnickim, posiada własny herb z wyobrażeniem konia, nieosiodłanego i skaczącego w lewo. Widoczny jest na pieczęciach gminnych, zarówno niemieckiej jak polskiej. Pierwsza pochodzi może jeszcze z XVIII wieku i ma napis: G.NIEDER.SCHWIRKLON) RYBNIKER / KREIS (29 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁸⁵). Druga jest nowsza, sprawiona po 1921 r., ma napis: *Gmina Swierklany Dolne*) POWIAT / RYBNICKI (28 mm) i jest dziś jeszcze używana. W kolorach może to być złoty koń na tle niebieskim, w rysunku zaś taki sam jak w Rusinowicach lub Popielowie (por.).

ŚWIERKLANY GÓRNE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa osobnego herbu z wyobrażeniem ogrodnika stojącego z łopatą w ręku przed domem wiejskim. Widzimy go na pieczęci zarówno niemieckiej jak polskiej. Pierwsza ma napis: G.OBER-SCHWIRKLAN / RYBNIKER / KREIS (29 mm) i pochodzi może z XVIII jeszcze

Swierklany Górne.
Pieczęć gminna
z XVIII wieku?

wieku¹⁸⁶), a znalazła się na dokumencie z 1835 roku w Archiwum Starostwa rybnickiego (por. fig.). Druga jest nowsza, powstała po 1921 roku i nosi napis polski: *Gmina Swierklany Górne*) POWIAT / RYBNICKI (32 mm), a jest używana do dziś dnia. Kolory tego herbu mogą być: czarno ubrany ogrodnik z złotą łopatą, czarna ziemia, biały dom z złotym dachem, tło niebieskie. Biura gminne, meldunkowe i ewidencyjne mają pieczęcie napisowe.

ŚWIĘTOCHŁOWICE

stolica powiatu od 1922 r., ale jeszcze o charakterze gminy wiejskiej. Przed powstaniem Polski należała do pow. bytomskiego. Herbem gminy jest figura św. Antoniego Padewskiego. Święty przedstawiony jest zwykle po kolana, wprost, z Dzieciątkiem Jezus na lewej, a kwiatem w prawej ręce. Herb ten widoczny jest na pieczęciach zarówno z niemieckich jak polskich czasów. Znamy cztery pieczęcie niemieckie, z nich najstarsza powstała może w początkach XIX wieku, ma wyjątkowo św. An-

toniego z Dzieciątkiem na prawej ręce, a w koło napis: GEMEINDE Z ❖ SCHWENTOCHLOWITZ (22 mm); znalazła się na dokumencie z 1873 r. w Archiwum Starostwa świętochłowickiego¹⁸⁷). Następne pieczęcie mają już świętego z Dzieciątkiem na lewej, a z lilią w prawej ręce. Jedna, sprawiona ca 1880 r., ma napis: GEMEINDE SCHWIEN-TOCHLOWITZ) * KR. BEUTHEN O/S * (27 mm) i wyciśnięta jest na aktach z lat 1888 i 1906 w wymienionym Archiwum. Trzecia ma taki sam rysunek i napis jak poprzednia, ale jest nieco większa (31 mm) i znalazła się na dokumencie z 1909 r. tamże. Czwarta i ostatnia niemiecka pieczęć ma rysunek taki jak poprzednie, ale napis nieco dłuższy: GEMEINDE SCHWIENTOCHLOWITZ) KR. BEUTHEN (LAND) O/S (31 mm) i wyciśnięta jest na aktach z 1912 i 1916 r. tamże.

Po przyłączeniu do Polski 1922 r. próbowano stworzyć nowy herb gminy i nawet na budynku miejscowego starostwa umieszczono w kamieniu wykuty kartusz z nowym herbem. Jest to herb trzypolowy: w pierwszym polu wyobraża pół orła górnośląskiego, w drugim polu dwa skrzyżowane młotki, w trzecim polu koło zębate. Miało to wyrażać, że osada jest na Górnym Śląsku, ma kopalnie i fabryki. Projekt ten jednak się nie przyjął i mimo że figuruje jeszcze dziś na gmachu starostwa, przecież nie wszedł na pieczęcie ani starostwa, ani gminy. Ta trzyma się nadal dawnego herbu z wyobrażeniem św. Antoniego.

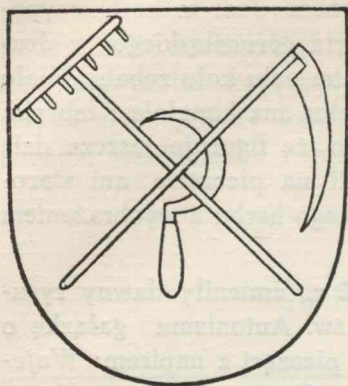
Pieczęcie gminne, sprawione po 1922 r., zmieniły dawny rysunek o tyle, że zamiast lilii, dały w rękę św. Antoniemu gałązkę o dwóch kwiatach. Tak widzimy na głównej pieczęci z napisem: *Województwo Śląskie / Powiat Świętochłowski / Gmina / ♦ Świętochłowice ♦* (43 mm). Taki sam herb widać też na pieczęci kasowej z napisem: *Kasa gminna / * Świętochłowice* (33 mm). Poza tym jest jednak cały szereg pieczęci gminnych bezherbowych, z samym tylko napisem, które tutaj krótko tylko notujemy według stanu z 1930 r., a to należące do urzędów gminnych, jak:

- a) Biuro podatkowe gminy,
- b) Urząd meldunkowy,
- c) Biuro wojskowe,
- d) Urząd opieki społecznej,
- e) Urząd ubogich gminnych,
- f) Biuro ewidencji ruchu,
- g) Urząd ubogich,
- h) Pieczęć listowa,
- i) Komitet funduszu pracy,
- k) Urząd budowlany,
- l) Komunalny Urząd pośrednictwa pracy,
- m) Ekspozytura instytucji zastępczej.

Osobno omówimy pieczęcie przedmieścia Zgody (pod alf.), przyłączonego do Świętochłowic dnia 1 I 1929 r.

Herb gminy, widoczny na opisanych wyżej pieczęciach, może być oddany w kolorach i wtedy może mieć czarno ubranego świętego, z nagim Dzieciątkiem na ręku, z białym kwiatem i złotymi aureolami na tle niebieskim¹⁸⁹).

ŚWIĘTOSZÓWKA

wieś w pow. bielskim, połączona jest od dawna w jedną gminę ze wsią Biery, co również i na pieczęciach jest uwytatnione. Pieczęć starsza, pochodząca może z XVIII wieku, ma kosę i grabie skrzyżowane, pod nimi: GMIN, a dokoła: SWIENTOSZOWKLA.BIVRY (owal 25—22 mm). Znalazła się na akcie z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Nowsza pieczęć ma znów grabie, kosę i sierp skrzyżowane, a w koło napis: PRZEŁOŻENSTWO GMINY ŚWIĘTOSZÓWKI I BIERY (36 mm).

Jest to pieczęć sprawiona już po 1918 r. i do dzisiaj używana. Ten ostatni herb oddany w kolorach może mieć sierp i kosę białe, drzewca złote, tło niebieskie. Równocześnie używa dzisiaj gmina drugiej pieczęci kancelaryjnej z nieco odmiennym herbem, który wyobraża snop zboża i na nim kosę i grabie przekrzyżowane, a w otoku napis: KANCELARYA GMINNA w *Swientoszówce i Bierach*) p. *Bielsko* (35 mm).

SYRYNIA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb własny z wyobrażeniem stojącego droźnika z fajeczką w ustach i z łopatą w ręku. Herb ten umieszczony na tarczy widać na nowszej pieczęci z napisem: GMINA SYRYNIA) * POWIAT RYBNICKI * (30 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb oddany w barwach może mieć: biało ubranego robotnika, z złotą fajeczką i złotą łopatą, na czarnej ziemi i na niebieskim tle.

Starsze pieczęcie nie są znane, nowsze zaś biura meldunkowego etc. są czysto napisowe. Pieczęć wymieniona należy do tych wyjątkowych, które noszą herb na tarczy.

SZARLEJ

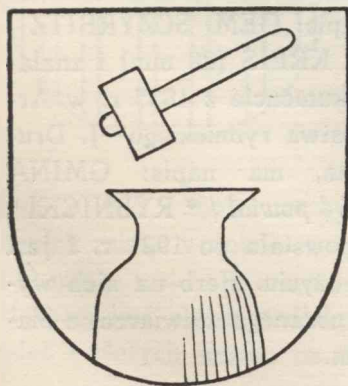

osada fabryczna w powiecie świętochłowskim, nie miała herbu w czasach niemieckich, gdyż długie lata była osadą fabryczną do Wielkich Piekar należącą. Gdy potem uzyskała samodzielność, jej pieczęć gminna miała tylko sam napis: **GEMEINDE VORSTAND** / **SCHARLEY** / *Landkreis Beuthen O.S* (31 mm). Znalazła się na dokumencie z 1906 r. w Archiwum Starostwa świętochłowskiego i niewątpliwie była używana aż do końca panowania niemieckiego.

Gdy jednak gmina, po przyłączeniu do Polski w 1922 roku, sprawiała nowe pieczęcie, dała na nie, jako swe godło, figurę górnika w mundurze, z kilofem w ręku. Mają one napis: *Województwo Śląskie* / *Powiat Świętochłowski*) * *Gmina* * / **SZARLEJ**, przy czym jedna większa (43 mm) służy do atramentu, druga mniejsza (35 mm) do laku. Poza tym istniały jeszcze w 1930 r. trzy następujące pieczęcie bezherbowe: a) Kasy gminnej — b) Urzędu melnikowego i c) pośrednictwa pracy, które nosiły sam napis na sobie.

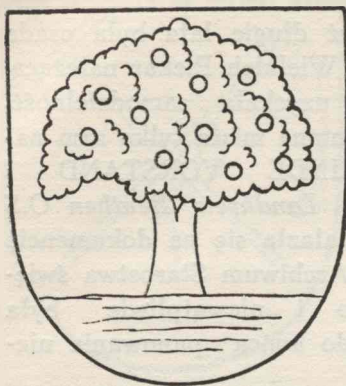
Herb powyżej opisany można oddać w kolorach, dając czarno ubranego górnika z białą kitą przy czapce, z złotym kilofem w ręku na tle niebieskim. W ostatnim czasie gminę Szarlej połączono z gminą Wielkie Piekary w jedno pod nazwą Piekary Śląskie. (Por. Wiel. Piekary.)

SZARLOCINIEC

dawniej osobna gmina w pow. bytomskim, dziś włączona do Król. Huty, a z nią do Chorzowa, miała własny herb z wyobrażeniem kowadła i młota nad nim. Widzimy go na pieczęci gminnej z pierwszej połowy XIX wieku pochodzącej, o której wspomina Wilpert¹⁸⁹), ale bez podania napisu i rysunku. Herb ten można by pokolorować, dając srebrne kowadło i młot z złotą rączką na tle niebieskim.

SZCZEJKOWICE

wieś w pow. rybnickim, posiada własny herb, który na starszej pieczęci przedstawia się jako drzewo, z którego pniem skrzyżowane są grabie i kosa. Pieczęć ta pochodzi może z XVIII wieku, ma dość zniszczony napis:... RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła się na dokumentach z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Natomiast nowsza pieczęć wyobraża tylko drzewo rozłożyste, jakby jabłoń z jabłkami i ma dookoła napis: GMINA SZCZEJKOWICE) .POWIAT RYBNICKI. (33 mm). Jest

to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb na niej widoczny można oddać w kolorach, a to drzewo w zielonym, jabłka w czerwonym, a tło w białym kolorze. Inne dziś używane pieczęcie są czysto napisowe.

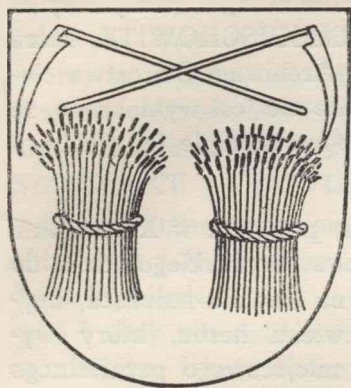
SZCZERBICE

wieś w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem idącego żniwiarza z kosą na ramieniu. Widzimy go zarówno na niemieckiej jak i na polskiej pieczęci. Pierwsza pochodzi może jeszcze z XVIII wieku, ma napis: GEM. SCZYRBITZ / RYBNIKER / KREIS (28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego¹⁹⁰). Druga jest nowsza, ma napis: GMINA SZCZERBICE / powiat / * RYBNICKI * (31 mm), a powstała po 1921 r. i jest do dzisiaj w użyciu. Herb na nich wy-

stępujący może być kolorowy i mieć białego ubranego żniwiarza, z białą kosą i złotym drzewcem na tle niebieskim.

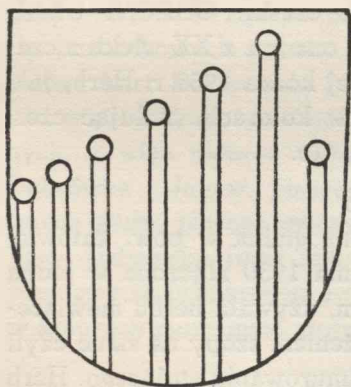
SZCZYGŁOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem dwóch snopków zboża, a nad nimi skrzyżowane dwie kosy. Herb ten widoczny jest na pieczęciach gminnych, niemieckiej zarówno jak polskiej. Pierwszą znamy ze wzmianki Wilperta, który odnosi ją nawet do 1775 r.¹⁹¹), ale nie podaje napisu ani rysunku. Druga jest nowsza i ma napis: GMINA SZCZYGŁOWICE) * POWIAT RYBNICKI * (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj używana. Herb tu występujący

może być oddany w barwach i mieć złote snopy, białe kosy z złotymi drzewcami i tło niebieskie.

SZEROKA

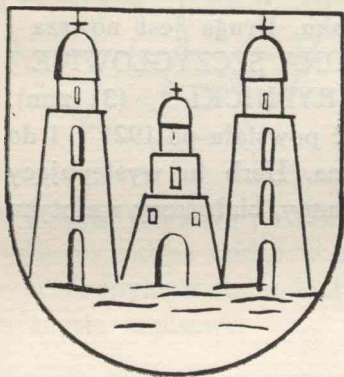

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem szeregu pali, jakby kulami zakończonych. Widzimy je na najstarszej pieczęci gminnej, z XVIII jeszcze wieku pochodzącej, która ma napis: TIMMENDORF GEM.S) PLESSNER / CREYS (25 mm) i znalazła się na dokumencie z 1859 r. w Archiwum śląskim. Późniejsze pieczęcie herbu tego już nie mają. Jedna, niemiecka, ma tylko sam napis: GEMEINDE / TIMMENDORF / KR.PLESS (25 mm) i jest wyciśnięta na dokumen-

tach z 1868 i 1869 r. w wymienionym Archiwum. Druga, polska, ma środek pusty, a dokoła napis: * Gmina Szeroka *) Pow. Pszczyński (30 mm); jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dzisiaj w użyciu. Herbem jest zatem godło pierwotne, które oddane w kolorach może mieć 7 złotych słupów na tle niebieskim.

SZOBISZOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, używała w XIX wieku za czasów austriackich pieczęci owalnej, ale bezherbowej, z samym tylko napisem: GEMEINDE / VORSTAND / SCHÖBISCHOWITZ, która zachowała się na dokumencie z 1876 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Inne pieczęcie są mi nieznane, ale nie jest wykluczone, że dalsze badania odkryją starsze, nawet herbowe stemple tej gminy.

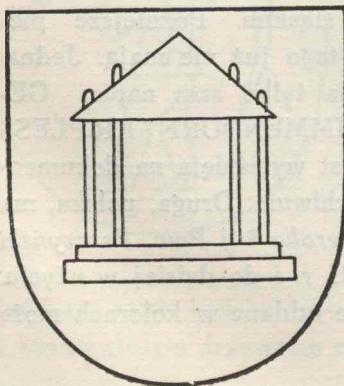

lecz 2 gałązki palmowe, a dokoła napis czeski: OBECNÍ ÚŘAD * ŠENOV . SLEZSKO * (35 mm). Pochodzi ona już z XX wieku z czasów okupacji czeskiej i używana była do jej końca 1938 r. Herb, jaki nosi pierwsza pieczęć, może być oddany w kolorach, malując czerwone mury kościoła, zielone kopuły i białe tło.

SZONÓW

gmina wiejska, powstała w XIII wieku, dawniej do pow. frydeckiego, dziś do frysztackiego na Zaolziu należąca, używała w XIX wieku herbu, który wyobrażał front miejscowego parafialnego kościoła o 3 wieżach, z których środkowa niższa od bocznych. Widzimy go na pieczęci z czasów austriackich z napisem: GEMEINDE SCHÖNHOF (owal 30—28 mm), jaka się znalazła na dokumencie z r. 1879 w archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga, okrągła pieczęć tejże gminy, nie ma już powyższego herbu,

SZOPIENICE

dawniej osobna gmina w pow. katowickim, od grudnia 1930 złączona w jedną z Roździem, używała herbu mówiącego, z wyobrażeniem szopy na siano czyli stołu, na podmurowaniu stojącego. Herb ten, od nazwy miejscowości urobiony, widoczny jest zarówno na niemieckich pieczęciach, jak i polskich aż do 1932 r. Pierwsza, w drugiej połowie XIX wieku powstała, ma napis: GEMEINDE SCHOPPINITZ) * KREIS KATTO-WITZ * (33 mm), a jej tłok oryginalny przechowany jest w Archiwum aktów

dawnych w Warszawie. (Porównaj fig.). Z tym samym rysunkiem i napisem sporządzono też nalepki pieczętne, owalne (34—36 mm), w dwóch kolorach: białoczerwone i białozielone, które znamy ze zbioru p. wiz. Musioła. Później w 1922 r. sprawiono nową polską pieczęć z takim samym wyobrażeniem stołu i z napisem: * GMINA SZOPIENICE *) POWIAT / KATOWICE (32 mm) i posługiwano się nią do końca 1930 r. Po połączeniu z Rożdzieniem w jedną gminę Rożdzeń-Szopienice, nowo sprawiona pieczęć uwzględniła herby obu osad i obok ula rożdzeniowskiego pomieściła na stemple i szopę szopienicką, jak to na swoim miejscu opisane zostało. Dziś jednak gmina zarzuciła podwójną nazwę, zwie się napowrót Szopienice, a co za tym idzie, usunęła ul rożdzeniowski z godła pieczętnego i używa samej szopy, jak dawniej na swych pieczęciach. Pieczęcie z nazwą Rożdzeń-Szopienice są już nieużywane. Na to miejsce używa gmina trzy pieczęcie herbowe i sześć bezherbowych z samym napisem. Pierwsze mają w środku szopę herbową i w koło napis: * GMINA SZOPIENICE *) POWIAT / KATOWICE (34 mm) — albo jak na pieczęci do laku: GMINA SZOPIENICE) * POW. KATOWICE * (30 mm) — albo: *Urząd podatkowy*) * *gminy Szopienickiej* * (31 mm). Do bezherbowych należą pieczęcie: listowa, kasy gminnej, wydawnictwa kart kwitowych, biura wojskowego, ośrodka zdrowia, opieki nad matką. Poza tym istnieją pieczęcie należące do związków gminnych, a więc pieczęć związku szpitalnego gmin: Szopienice, Mała Dąbrówka i Janów, pieczęć urzędu pośrednictwa pracy tych samych trzech gmin, pieczęć ewang. związku szkolnego gmin: Szopienice i Mała Dąbrówka (dziś zlikwidowanego) etc. Wszystkie te związkowe pieczęcie są bezherbowe i nie noszą szopy na sobie. Herb ten oddany w kolorach może mieć złotą szopę, białe podmurowanie, niebieskie tło.

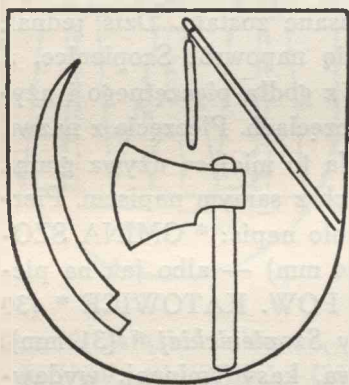
Szopienice. Pieczęć gminna z lat po 1873 roku

SZUMBARK

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, nie używała ani w XIX, ani w XX wieku herbu. Znane mi 4 jej pieczęcie są bezherbowe, z samym napisem. Z nich najstarsza, z połowy XIX wieku, ma w środku jakby skrzydełka dekoracyjne i napis: GEMEINDE SCHUMBARG (owal 20—26 mm), a znalazła się na akcie z 1875 r.

w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga taka sama, ale jeszcze mniejsza (18—20 mm), wyciśnięta jest na dokumencie z 1880 r. tamże. Trzecia używana w latach 1916—1938 ma napis polsko-czeski: * URZĄD GMINNY / v / SZUMBARKU // OBECNÍ ÚŘAD / v / ŠUMBARKU (28 mm). Czwarta używana w pierwszych latach okupacji czeskiej do 1923 r. nosi napis: * *Správní Komise* * / *obce* / *Šumbarku*. *Rozporządzająca Komisja* / *gminy* / *Szumbarku* (40 mm). Nie wykluczone, że znajdzie się jeszcze pieczęć z XVIII wieku i przyniesie oryginalny herb tej gminy.

TARNOWICE STARE

gmina wiejska w pow. tarnogórskim, posiada herb z wyobrażeniem kosy, ale bez drzewca, siekiery i cepów, obok siebie ułożonych. Tak podaje Wilpert, mówiąc o pieczęci gminnej z lat przed 1866 r., której jednak odszukać nie mogliśmy. Nowsza zaś pieczęć, powstała po 1922 r., jest bezherbowa i nosi tylko napis: *Zarząd gminy / Tarnowice Stare / powiat tarnogórski* (33 mm). Przyjawszy za herb wyobrażenie podane przez Wilperta, możemy je pokolorować, dając białą kosę i siekierę, złote drzewca i niebieskie tło.

TARNOWSKIE GÓRY

miasto powiatowe, założone w 1526 r. przez Jana ks. opolskiego, otrzymało przy tej sposobności jak się zdaje herb dwupolowy, który wyobrażał w górnym polu skrzydło orle, a w dolnym dwa młoty skrzyżowane. Pierwsze było częścią herbu książęcego i odnosiło się do orła górnośląskiego, a zatem mogło być złote na tle niebieskim, drugie zaś było symbolem górniczego charakteru miasta i mogło mieć kolor złoty na czerwonym tle. Otóż z takim herbem dwupolowym dochowała się pieczęć miejska z pierw-

szej połowy XVI wieku pochodząca, która dokoła tarczy herbowej nosi napis w otoku: S.CIVITAT.MONT...TARNOVICENSIS (28 mm) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1550 r. w zbiorach Muzeum Czapskich w Krakowie.

Po śmierci Jana ks. opolskiego w 1532 r. dostało się miasto pod panowanie Jerzego Fryderyka margrabiego brandenburskiego, tytułem lenna. Ten rozszerzając w 1562 r. przywileje miasta, postanowił zmienić mu herb dotychczasowy i dnia 21 VII 1562 wystawił dla miasta osobny w tym celu dokument. Najważniejszy jego ustęp brzmi w tłumaczeniu jak następuje:

„...nadajemy niniejszym miastu pół czarnego orła w białym polu z dziobem i szponami żółtymi, a to w połowie tarczy po prawej stronie wzdłuż. Druga połowa tarczy po stronie lewej ma być podzielona na dwie części o barwach czarnej i białej. W części górnej ma być żółte skrzydło orle na czarnym polu, w dolnej zaś pod skrzydłem kilof i młot górniczy na białym polu skrzyżowane na wzajem. Nad wymienioną tarczą hełm turniejowy z czarnymi i białymi labrami, a na tym hełmie żółte skrzydło orle, w środku którego kilof i młot górniczy...”¹⁹²⁾

W dalszym ciągu postanawia tenże przywilej, że burmistrz i rada miejska mają się pieczętować całym herbem wyżej opisanym, natomiast wójt i ławnicy tylko jego częścią, mianowicie samym skrzydłem orlem.

W myśl powyższego sprawiło sobie miasto zaraz po 1562 r. dwie nowe pieczęcie miejską i wójtowską z przepisanyymi herbami. Pierwsza nosi ten herb na tarczy, która jest jednak dwupolowa, gdyż między skrzydłem a młotami nie ma przedziałki. W otoku ma napis: * SIGIL:CIVIT:MONT:TARNOVICEN: (26 mm), a znalazła się na dokumencie z 1736 r. w Archiwum m. Krakowa. Druga, równocześnie sprawiona pieczęć wójtowska, ma w tarczy skrzydło, ale z młotami skrzyżowanymi w środku jak w klejnocie herbowym. Napis na wstędze dokoła: S + ADVOCATI.MON...TARNOVICIEN + (40 mm), a odcisk jej na dokumencie z 1571 r. w Muzeum Czapskich w Krakowie.

Z późniejszych czasów XVII wieku pochodzi pieczęć z tarczą renesansową 3-polową i z napisem w otoku * SIGILLVM * CIVITATIS * MONTIUM * TARNOVICEN (36 mm), której oryginalny tłok znajduje się jeszcze w zbiorach miejskich. Z XVIII wieku znana jest większa pieczęć miasta z tarczą 3-polową, jak przepisane, ozdobioną hełmem, labrami i koroną z klejnotem tj. skrzydłem orlem na szczy-

cie. Dokoła napis: SIGILLVM.MAIVS.CIVITATIS.FODINARVM. TARNOVICENSIVM. (39 mm). Oryginalny jej tłok przechował się jeszcze w Magistracie miejscowym. W r. 1754 sprawiono jeszcze jedną pieczęć, pierwszą z niemieckim napisem. Ma ona również pełny herb z tarczą, hełmem, labrami i klejnotem, oraz napis: ...KON:POLIZEY:AMT:ZU TARNOWITZ: 1754 (owal 29—25 mm).

Wiek XIX zostawił dalsze pieczęcie miejskie, które są jednak dokładnym powtórzeniem dawniejszych łacińskich. Pierwsza, pochodząca z pierwszej połowy XIX wieku, ma herb trzypolowy w tarczy, ale bez hełmu i labrów, oraz nosi napis: * SIGIL.CIVIT. MONT.TARNOVICEN (33 mm). Druga, pochodząca i używana w drugiej połowie XIX wieku, ma tarczę z hełmem, labrami i klejnotem i w koło napis: SIGILLUM.MAIVS.CIVITATIS.FODINARVM. TARNOVICENSIVM (36 mm)¹⁰³). Bardzo podobna jest dalsza pieczęć, większa od poprzednich, 3-polowa, z hełmem, labrami i klejnotem, oraz z napisem w otoku: * SIGILLVM : MAIUS : CIVIT : FODINARUM TARNOWIC (40 mm). Tu należy również mała pieczętka (25 mm) z tarczą 3-polową bez labrów i klejnotu i również bez napisu, wreszcie jedyna pieczęć niemiecka, która wokoło tarczy z labrami i klejnotem ma w otoku napis: VERORDNETE DER FREIEN BERGSTADT TARNOWITZ (29 mm). Oryginalne tłoki wszystkich wymienionych pieczęci znajdują się w Magistracie.

Po przyłączeniu do Polski w 1922 r. sprawiło miasto nową pieczęć z tym samym herbem co dawniej, na tarczy ozdobionej hełmem, labrami i klejnotem, ale z polskim już napisem: *Magistrat Wolnego Miasta Górniczego*) * *Tarnowskich Gór* * (43 mm). Ostatnio używaną jest pieczęć nieco mniejsza, z tym samym herbem i napisem: MAGISTRAT MIASTA) * TARNOWSKICH GÓR * (40 mm). Pieczęci tej używa miasto do dziś dnia. Równocześnie sprawiono dla urzędów miejskich szereg innych pieczęci, o takim samym rysunku jak poprzednia, które tylko w krótkości notujemy:

- a) Główna kasa miejska (42 mm),
- b) Miejska Kasa Oszczędności (42 mm),
- c) Miejski Urząd budowlany (33 mm),

nadto pieczęć bezherbowa:

- d) Zarząd miejskiej rzeźni,

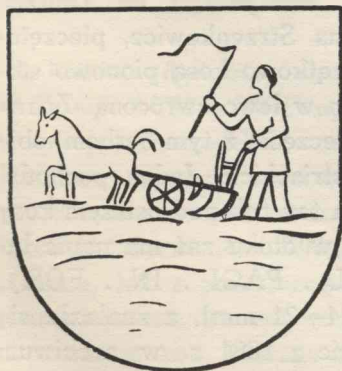
oraz dwie pieczęcie z orłem polskim:

- e) Zarząd policji miejskiej,
- f) Urząd stanu cywilnego.

W sprawie herbu powziął Magistrat i Rada miejska w ostatnich czasach szereg uchwał, co do których jednak Ministerstwo Spraw Wewnętrznych jeszcze się nie wypowiedziało.

Tarnowskie Góry należą do tych wyjątkowych miast dzisiaj, które mogą się wykazać przywilejem herbowym. W województwie śląskim tylko jeszcze Miasteczko i Strumień przywilej taki posiada. Herb tarnogórski należy do tych wyjątkowych między miejskimi, które posiadają nad tarczą hełm, labry i klejnot i których barwy heraldyczne są dokładnie określone. Kolory te nadają mu właśnie specjalne znaczenie. Orzeł w pierwszym polu jest dlatego czarny na tle białym, że jest to orzeł pruski i barwy Hohenzollernów. Barwy te czarna i biała powtarzają się jeszcze w labrach dokoła tarczy rozwiniętych. W drugim polu umieszczone skrzydło jest żółte czyli złote, gdyż pochodzi od orła górnośląskiego i przypomina pierwszego założyciela miasta Jana ks. opolskiego. Tłem zaś jego jest kolor czarny, gdyż ma przypominać, że przy założeniu tym uczestniczył również Jerzy v. Hohenzollern, margrabia brandenburski. W trzecim polu określone jest w przywileju z 1562 r. tylko tło białe, a nie młoty. Prawdopodobnie będą to młoty niebieskie z czarnymi rączkami¹⁹⁴).

TOSZONOWICE DOLNE

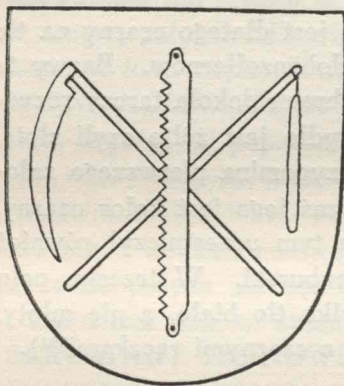

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wzmiankowana już w XIV wieku, ma w herbie orkę, tj. pług zaprzęgnięty w jednego konia z wieśniakiem, który go pogania. Tak widzimy na ostatniej pieczęci z czasów okupacji czeskiej, z napisem: OBECNÍ ÚRAD * DOLNÍ TOŠANOVICE (43 mm), która aż do 1938 r. była w użyciu. Inne pieczęcie są mi nieznane. Herb tu użyty można pokolorować, dając czerwonego konia, zieloną ziemię, czarny pług i niebiesko ubranego wieśniaka. Podobny herb ma też Pietwałd.

TOSZONOWICE GÓRNE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, nie używa herbu, lecz ma pieczęć czysto napisową. Jest to pieczęć z czasów okupacji czeskiej (1920—1938), która ma środek pusty i napis dokoła: OBECNÍ ÚŘAD * HORNÍ TOŠONOVICE * (35 mm). Innych pieczęci nie znamy, nie jest więc wykluczone, że dalsze badania odkryją inne pieczęcie, które może i herb gminy tej przyniosą.

TRUSZCZYCE

wieś w pow. tarnogórskim, używała herbu z wyobrażeniem 3 skrzyżowanych razem narzędzi: piły pionowo ustawionej, kosi i cepów. Herb ten widoczny ma być na pieczęci w pierwszej połowie XIX wieku używanej, której nie udało się nam znaleźć, ale o której wspomina Wilpert, bez podania jednak napisów¹⁹⁵). Natomiast nowsza pieczęć, po 1922 r. sprawiona, jest już bezherbowa i ma sam napis: *Zarząd gminy / Truszczyce / powiat tarnogórski* (32 mm). Herb wyżej wspomniany może być barwny i mieć białą kosę i piłę, złote drzewca, niebieskie tło.

TRZANOWICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, dawniej zwana Strzenkowice, pieczętowała się początkowo kosą pionowo stojącą i ostrzem w lewo zwróconą. Znane mi są dwie pieczęcie z tym herbem, obie z czasów austriackich. Jedna pochodzi z 1753 r. i ma ten rok pod ostrzem kosi umieszczony, w otoku zaś ma napis łaciński: SIGIL . PAGI . IN . FOR . TIZAN + (24—21 mm), a znalazła się na dokumencie z 1881 r. w archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga pochodzi już z XIX wieku, sprawiona może

w 1881 lub 1882 r., ma również kosę w środku i napis, z którego niestety czytelne jest zaledwo ... TRZANOWIZ (25—21 mm). Następne dwie pieczęcie pochodzą już z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej i są bezherbowe. Jedna, użyta w 1923 r., ma środek pusty, a w otoku napis czeski: OBEČNÍ ÚŘAD) * TRANOVICE * (35 mm). Druga ma napis w 4 wierszach: *Obecni úřad Tržanovice / okr. Český Těšín // Úřad gminny Trzanowice / pow. Czes. Cieszyn* (40 mm) i ta używana była do końca okupacji 1938 r. Niektóre dokumenty z 1938 r. pieczętowane są tym stemplem, ale z małą przeróbką, mianowicie wycięto w nim słowa środkowe „Czes. Cieszyn”. Z tym wszystkim herbem gminy jest kosa, jak ją na dwóch najstarszych pieczęciach widzimy i jaka występuje gdzie indziej, np. w herbie gminy Mistrzowice. Oddana w kolorach, może mieć srebrne ostrze, złote drzewce i niebieskie tło.

TRZYCIEŻ

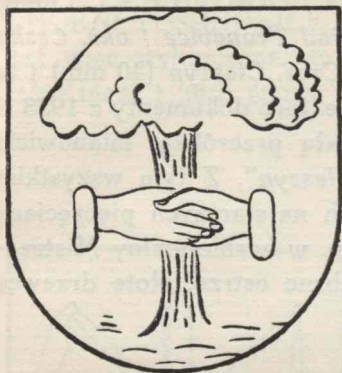

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, ma w herbie konia w lewo stojącego. Herb taki na tarczy umieszczony widoczny jest już na najstarszej pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: SIGEL TRZIT.... (owal 24—22 mm) i znalazła się na dokumencie z 1833 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Dalsze znane mi pieczęcie pochodzą już z czasów czeskich XX wieku i również mają konia na stemplu, chociaż już bez tarczy. Jedna z nich używana w latach 1920—1923 r. należała

do komisji administracyjnej i nosi napis czeski: *Správní Komise obce*) * *Tržetě* * (35 mm). Druga z lat nieco późniejszych ma w koło konia napis polsko-czeski: *Úřad gminny Strzycież*) * *Obecni úřad Stritěž* * (36 mm). Trzecia zaś i ostatnia pieczęć z tych czasów, używana do 1938 r., ma również konia, ale osiodłanego i w koło niego napis czesko-polski: *Obecni úřad Stritěž*) * *Úřad gminny Strzycież* * (37 mm). Gmina, jak z powyższego widać, niewiele zmieniła herb, natomiast bardziej zmieniła swą nazwę Trzycież na Strzycież. Herbem gminy jest zatem koń, którego możemy przyjąć tak, jak na ostatniej pieczęci występuje, tj. osiodłany. Oddany w kolorach może to być: czerwony koń z złotym siodłem i uzdą, stojący na murawie, na tle białym.

Podobny koń występuje też w herbach takich wsi śląskich, jak: Popielów, Rusinowice, Świerklany Dolne, Końska etc.

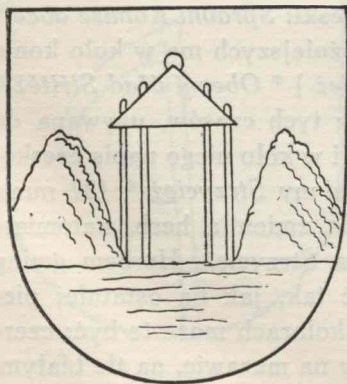
TRZYNIEC

miasto fabryczne w pow. cieszyńskim na Zaolziu, do r. 1938 jeszcze gmina wiejska, której herbem jest drzewo, a pod nim dwie ściskające się dłonie. Znamy cztery pieczęcie tej miejscowości, wszystkie z okresu okupacji czeskiej (1920—1938). Pierwsza z nich ma tarczę z państwowym lwem czesko-słowackim i nosi napis: *Správi komise* * *v Třinci* * (33 mm) i używana była do 1924 r. Druga ma już w środku herb wyżej opisany i w koło niego napis czesko-polski: *Obecni úřad* / *Urząd gminny* / * *TRINEC* *

(29 mm), a używano jej w 1925 r. Trzecia z tym samym herbem ma napis: *Obecni úřad Třinec*) * *Urząd gminny Trzyniec* * (32 mm) i była w użyciu od 1925 do 1938 r. Gdy miejscowość się rozrosła w ostatnich latach i otrzymała prawa miejskie w początkach 1938 r., sprawiono znowu inną, czwartą z rzędu pieczęć z tym samym herbem, drzewem i dłońmi i z napisem czesko-polskim: *Městský úřad Třinec*) * *Urząd miejski Trzyniec* (33 mm) i tej używano do końca czeskich tu rządów. Herb zatem w ostatnich 20 latach nie doznał żadnej zmiany i jak się zdaje oparty jest na jeszcze starszej tradycji. Oddany w kolorach może mieć: zielone drzewo i murawę, dłonie różowe z czerwonymi mankietami i białe tło.

TURZA

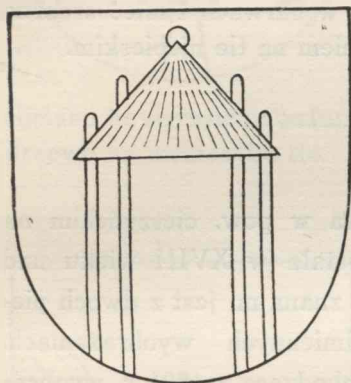
gmina wiejska w pow. rybnickim, zwana dawniej Wielką Turzą, posiada herb z wyobrażeniem pustego stołu na 4 słupach stojącego i dwóch kopek siana po jego bokach. Widzimy go na pieczęciach gminnych zarówno niemieckiej jak polskiej. Pierwsza pochodząca może jeszcze z XVIII wieku, ma napis: G. GROS. SHVRZV / RYBNIKER / KREIS (27 mm) i używana była w XIX wieku¹⁹⁶⁾ (por. fig.). Druga nowsza

powstała po 1921 roku nosi napis: *Gmina Turza*)
 * *Powiat Rybnicki* * (32 mm). Trzecia zaś
 dziś używana jest taka sama w herbie i tylko
 napis ma: *GMINA TURZA* * *POWIAT RYB-*
NICKI * (35 mm). Widoczny na nich herb zło-
 żony ze stołu i dwóch kopek siana może być
 oddany w barwach i mieć zielone kopki siana,
 zieloną murawę, czarne słupy z czerwonym da-
 chem i białe tło.

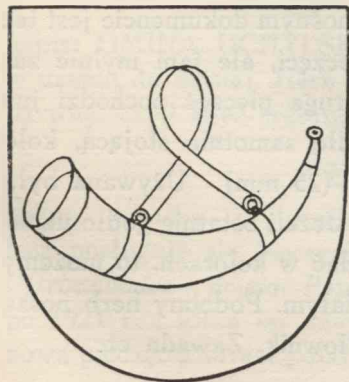

Turza. Pieczęć
 gminna z XVIII w.

TURZYCZKA

wieś w pow. rybnickim, zwana dawniej
 Turza Mała, używa herbu z wyobraże-
 niem stołu pustego, na 4 słupach stoją-
 cego. Jest to część herbu Turzy Wiel-
 kiej i jest pewnego rodzaju aluzją do
 wspólnoty wsi obu. Widać ten herb na
 pieczęciach gminnych zarówno niemiec-
 kiej jak i polskiej. Pierwsza, pocho-
 dząca jeszcze z XVIII wieku, ma napis:
G.KLEIN SHVRZY / *RYBNIKER* /
KREIS (29 mm), a znalazła się na do-
 kumencie z 1835 r. w Archiwum Sta-
 rostwa rybnickiego¹⁹⁷) Druga jest nowsza, sprawiona po 1922 r.
 i ma napis: *GMINA TURZYCZKA*) * *POWIAT RYBNICKI* *
 (32 mm), a jest w użyciu do dziś dnia. Herb na tych pieczęciach wy-
 stępujący można oddać w kolorach, dając złoty stół na tle niebie-
 skim. Inne dziś używane pieczęcie gminy są czysto napisowe.

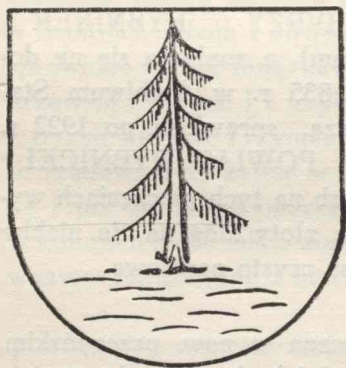

TYCHY

osada fabryczna w pow. pszczyńskim,
 używała dawniej herbu z wyobrażeniem
 rogu myśliwskiego. Widzimy go na pie-
 częci gminnej, z XVIII wieku pochodzą-
 cej, która ma napis: *TICHAUER GEM.*
SIGL / *PLESSNER* / *CREYS* (27 mm)
 i znalazła się na dokumencie z 1863 r.
 w Archiwum śląskim. Późniejsza jednak
 pieczęć jest już bezherbowa, pochodzi
 z lat ca 1870 r., ma sam napis: *GE-*
MEINDE / *TICHAU* / *KR.PLESS.* (25
 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie

z 1875 roku w wymienionym Archiwum. Ostatnia pieczęć niemiecka używana do 1921 roku wyobraża orła pruskiego i napis w otoku: GEMEINDE VORSTAND) * TICHAU KRS. PLESS * (28 mm). Po przyłączeniu do Polski powstały dwie nowe pieczęcie gminne: pierwsza zaraz po 1921 roku sprawiona nosi orła śląskiego stojącego na postumencie, jak w gminach Paprocany i Cielmice, a wokoło niego napis: *Gmina Tychy*) * *Powiat Pszczyna* * (35 mm). Druga pieczęć, wykonana jeszcze przed 1927 r., nosi orła polskiego starszego typu i napis wokoło: ZARZĄD GMINY) * TYCHY, pow. pszczyński * (38 mm). Wobec tego miarodajną jest pieczęć najstarsza z herbem, który może być oddany w barwach i mieć srebrną trąbę ze złotymi okuciami i złotym rzemieniem na tle niebieskim.

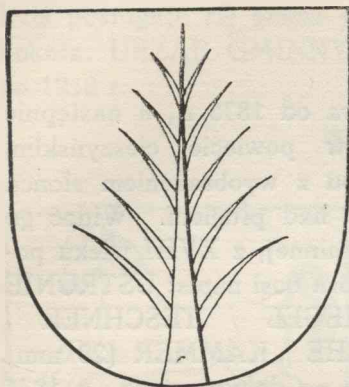
TYRA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim na Zaolziu, powstała w XVIII wieku nad rzeką Tyrką, znana mi jest z dwóch pieczęci o odmiennych wyobrażeniach. Pierwsza, pochodząca z 1801 r. wyobraża 2 kupy kamieni, na szczycie jednej sterczą źdźbła trawy, na szczycie drugiej sosenka. Pieczęć ma napis TYRA * C : K : D :) ANNO 1801 : (27 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. W odnośnym dokumencie jest też i opis tej pieczęci, ale tam mylnie za-

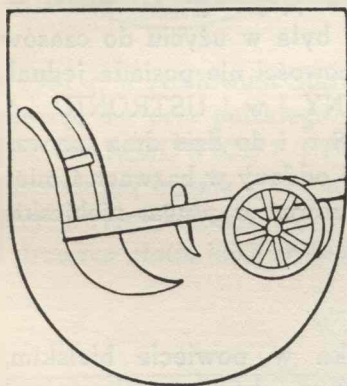
znaczono, że herb wyobraża 2 sosny. Druga pieczęć pochodzi już z ostatnich czasów i wyobraża jedną jodłę samotnie stojącą, koło niej napis: OBEC — GMINA * TYRA * (25 mm). Używana była w czasie czeskich tu rządów 1920—1938 r. Jeżeli ostatnie godło uznamy za herb miarodajny i zechcemy go oddać w kolorach, to możemy malować zieloną jodłę i murawę na tle białym. Podobny herb noszą również wsie śląskie, jak: Dębieńsko, Jedłownik, Zawada etc.

UCHYLANY

chciano tu wyrazić „Chałupy Uchylany”. Herb może mieć barwy: złote drzewo na niebieskim tle.

UCHYLSKO

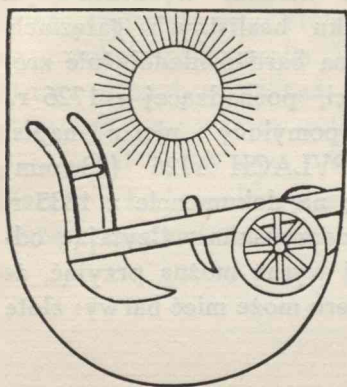
napis: GMINA UCHYLSKO) POW. RYBNICKI (31 mm), a jest w użyciu do dzisiaj. Herb na tych pieczęciach występujący może być barwny, czyli mieć srebrne żelazki, złote drzewca, a niebieskie tło.

URBANOWICE

gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym tylko napisem: * GMINA * / *Urbanowice* / powiat Pszczyzna (33 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i kilka lat używana. W ostatnich latach sprawiła gmina nową pieczęć z orłem polskim najnowszego typu i z napisem w otoku:

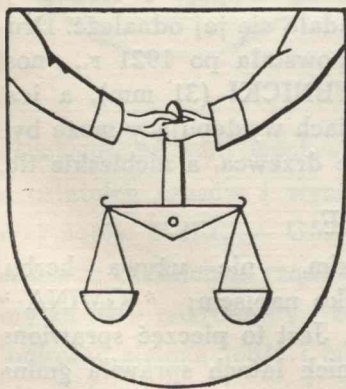
GMINA URBANOWICE) * POW. PSZCZYNA * (36 mm), która do dziś jest w użyciu. Starsze pieczęcie są nieznane.

USTRON

gmina targowa od 1875 r., a następnie uzdrowisko w powiecie cieszyńskim, używała herbu z wyobrażeniem słońca promienistego nad pługiem. Widać go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: USTRONIE GEMEIN SIEGEL / TESCHNER / HERZOGGLICHE / KAMMER (28 mm) i znalazła się na dokumentach z 1835 i 1865 w Archiwum Starostwa bielskiego. Pieczęć ta sięga czasów, kiedy księciem cieszyńskim był Albert królewicz sasko-polski, syn Augusta III. Druga, nowsza pieczęć, ma orła austriackiego i napis dwujęzyczny: GEMEINDE USTRON) GMINA USTRON (33 mm) i była w użyciu do czasów wielkiej wojny. Ostatnia pieczęć tej miejscowości nie posiada jednak herbu, lecz sam napis: URZĄD GMINNY / w / USTRONIU / * (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i do dziś dnia używana. Herb pierwotnie występujący może być oddany w barwach i mieć złote słońce, srebrne żelaziwa i złote drzewca u pługą, niebieskie tło¹⁹⁹).

WAPIENICA

gmina wiejska w powiecie bielskim, posiadała własny herb, wyobrażający wagę sprawiedliwości dwiema rękami trzymaną. Tak go widzimy na pieczęci w 1780 r. powstałej, która nosi napis: LOBNITZER GERICHTS SIGEL 1780 (21 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1856 r. w Archiwum śląskim. Pieczęć późniejsza jest jednak już bezherbowa i ma tylko napis: GEMEINDE VORSTAND / LOBNITZ / BEZ. BIELITZ (35 mm), a znalazła się na aktach z 1901

i 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Herb powyższy oddany w barwach może mieć złotą wagę, białą ubrane ręce i niebieskie tło. Dziś posługuje się gmina pieczęcią z pustym środkiem i z napisem dokoła: URZĄD GMINNY) * WAPIENICA * (35 mm), powstała po 1918 r.

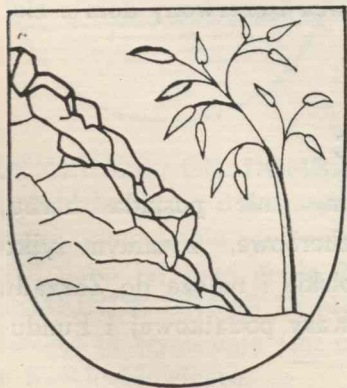
WARSZOWICE

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używa herbu z wyobrażeniem biegnącego konia, pod którym snopek zboża i skrzyżowane za snopkiem kosa i grabie. Taki herb na tarczy umieszczony widzimy na pieczęci polskiej, po 1921 r. sprawionej, która ma napis: GMINA WARSZOWICE) .POWIAT PSZCZYNSKI. (30 mm) i przez kilka lat była używana. Ze starszych pieczęci znamy jedną, ale bezherbową z napisem: GEMEINDE / WARSCHOWITZ / KR.PLESS. (25 mm), która jest wyciśnięta na akcie

z 1901 r. w Archiwum Starostwa pszczyńskiego. Dziś używana polska pieczęć ma orła polskiego najnowszego typu i napis w otoku: GMINA WARSZOWICE *) POW. PSZCZYNSKI (36 mm). Wobec tego miarodajną będzie tylko na początku wspomniana pieczęć. Herb na niej przyjęty można oddać w barwach, malując konia białym, snop i drzewca złoto, kosę srebrno, tło niebiesko.

WAWRZYCZKA

dawniej wolne sołectwo w pow. pszczyńskim, dziś do gminy Łąka należące, używało własnego herbu z wyobrażeniem drzewa rosnącego u stoku skalistej góry. Widzimy to na pieczęci, pochodzącej z XVIII wieku, która ma napis: FREY SCHOLZ WAWRZICZKA LONKA (30 mm) i znalazła się w zbiorze p. wiz. Musioła. Jeżeli ten herb zechcemy oddać w kolorach, to możemy dać zielone drzewo, górę i ziemię na tle białym.

WĘDRYNIA

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, wzmiankowana już w XIV wieku, używa herbu mówiącego od nazwy swej urobionego. Herb przedstawia bowiem wędrowca, idącego w lewo. Na najstarszej pieczęci gminnej, z 1710 r. pochodzącej, ma ten wędrowiec tobołek na plecach, przed sobą drzewo, za sobą dom rodzinny i trzyma w ręku laskę. Pieczęć

ta ma napis w otoku: *PIECZT DIEDINI WEDRINNIE AN 1710 (27 mm), a znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Widać z tego, że była przeszło 100 lat w użyciu. Dalsza pieczęć pochodzi dopiero z XX wieku z czasów okupacji czeskiej i nosi tarczę z lwem czeskoślowskim, oraz napis czesko-polski: *Představenstvo obce Vendryně*)

* *Przełożenstwo gminy Wendryni* (34 mm). Używano jej w latach 1923—1926, a może i dłużej. Jednakże w ostatnich latach zmieniono stempel i przywrócono herb dawniejszy z tym, że wędrowiec ma przed sobą krzaczek, a za sobą wysokie drzewa. Pieczęć ta jest owalna, nosi napis: *OBEK VENDRYNĚ*) * *GMINA WĘDRYNIA* * (40—30 mm) i była w użyciu do 1938 r. Wobec powyższego herb z pieczęci 1710 r. wydaje mi się być bardziej miarodajny, a oddany w kolorach może mieć zielone drzewo i murawę, czarno ubranego wędrowca i czerwony dom z zielonym dachem.

WEŁNOWIEC

gmina wiejska w powiecie katowickim, nie posiada herbu, lecz wszystkie swoje pieczęcie ma bezherbowe, z samym tylko napisem. Pieczęcie te dziś używane są polskie i należą do Zarządu gminy, Urzędu gminnego, Kasy gminnej, Kasy podatkowej i Funduszu pracy.

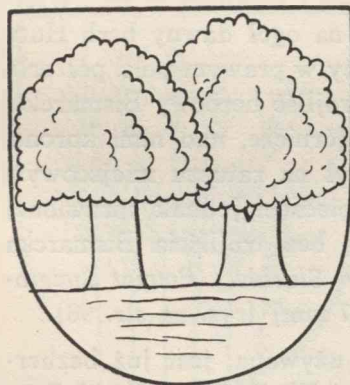
WESOŁA

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem biegnącego w lewo jelenia, w tyle którego rośnie drzewo. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, z napisem: VESSOLA GEM : SIGL / PLESSNER / CREYS (26 mm), którą znamy ze zbioru p. wiz. Musioła. Herbu tego nie ma jednak nowsza pieczęć, sprawiona po 1921 r., która nosi orła polskiego i wokoło napis: * GMINA WE-SOŁA *) *powiat Pszczyński* (33 mm), a jest do dziś dnia używana. Herb na

pierwszej pieczęci widoczny można kolorować i dać czerwonego jelenia, zielone drzewo i murawę, niebieskie tło.

WIELKA DĄBRÓWKA

osada wyjątkowo rolnicza w pow. świętochłowickim, posiada herb z wyobrażeniem 2 rozłożystych dębów razem rosnących. Jest to zatem herb mówiący, od nazwy miejscowości urobiony, a widzimy go na pieczęciach gminnych zarówno niemieckich jak polskich. Najstarszą z nich znamy ze wzmianki Wilperta, podług którego ma ona wyobrażać las dębowy i ma pochodzić z 1845 r.²⁰⁰). Jednakże wnet potem sprawiono nową pieczęć, która nie ma żadnego wyobrażenia herbowego, lecz sam napis:

GEMEINDE / GR: DOMBROWKA / BEUTHNER / KREIS (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1857 r. w Archiwum śląskim. Niemniej o herbie nie zapomniano, ale sprawiając ca 1870 r. nową pieczęć dano jej jako godło 2 rozłożyste dęby, a dokoła nich napis: GEMEINDE GROSS DOMBROWKA) BEUTHENER.KR (30 mm). Pieczęć ta wyciśnięta jest na akcie z 1874 r. w Archiwum Starostwa w Świętochłowicach.

Z polskich pieczęci, sprawionych po 1922 r., znamy jedną, również z dwoma dębami i z napisem w dwóch rzędach dokoła: *WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE / Powiat Świętochłowicki) Gmina / * Dąbrówka Wielka ** (40 mm). Poza tym w 1930 r. używane były jeszcze bezherbowe pieczęcie urzędów gminnych, jak:

a) Urzędu meldunkowego,	f) Ewidencja ruchu
b) Kasy gminnej,	ludności,
c) Kasy poborowej,	g) Komitetu dla spraw
d) Urzędu wojkowego,	bezrobocia,
e) Pieczęć listowa,	h) Urzędu pośrednictwa pracy.

Kolory opisanego wyżej herbu mogą być: zielone dęby, zielona murawa i białe tło.

WIELKIE HAJDUKI

osada fabryczna w powiecie świętochłowickim, jest właściwie dalszym ciągiem Huty Bismarcka. Dnia 1 IV 1903 połączono bowiem Górne i Dolne Hajduki razem i nadano im nazwę Huta Bismarcka (Bismarckhütte). Gdy jednak miejscowość znalazła się w granicach państwa polskiego, wówczas dnia 17 VI 1922 r. rozporządzeniem wojewody śląskiego usunięto poprzednią nazwę i ustalono ją na „Wielkie Hajduki”. Mimo to gmina zatrzymała na ogół dawny herb Huty Bismarcka. Jest to herb trzypolowy, mający w prawym polu pół orła ukoronowanego, a w lewym polu u góry trójliść herbowy Bismarcka, wieńcem otoczony, niżej zaś dwa młotki górnicze, nad nimi korona, pod nimi litera B. Taki herb widoczny był na ratuszu miejscowym i jako witraż w jego sali posiedzeń. Na pieczęci jednak sprawionej w 1922 r. dano owalną tarczę 2-polową bez trójliścia Bismarcka u góry, nadto napis polski: *Województwo Śląskie / Powiat Świętochłowicki) Gmina / Wielkie Hajduki* (37 mm) (rys. na str. 98).

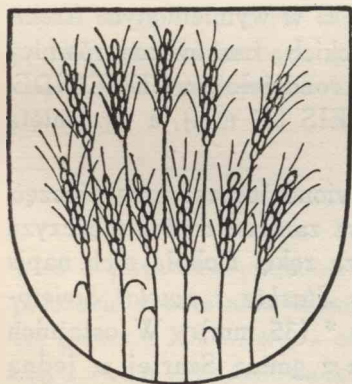
Druga pieczęć, w ostatnich czasach używana, jest już bezherbowa i nosi tylko sam napis: *Zarząd Gminy / Wielkie Hajduki / * Pow. Świętochłowicki ** (32 mm). Również i inne pieczęcie dzisiejsze gminy są bezherbowe i mają napis polski, a notujemy je tu krótko według urzędów gminnych, oraz stanu z 1937 r. Są to urzędy:

- a) Zarząd Gminy,
- b) Kasa Główna,
- c) Podatek od zabaw,

- d) Podatek od plakatów,
- e) Związek dla spraw ubogich,
- f) Kwitariusze rentowe,
- g) Expozytura inst. zastawu,
- h) Kom. Urząd pośred. pracy,
- i) Kasa podatkowa,
- j) Komitet bezrobocia,
- k) Biuro ruchu ludności,
- l) Komitet funduszu pracy.

Herbem Wielkich Hajduk pozostaje na razie herb dawnej Huty Bismarcka, co nie przeszkadza, że rozmaite instytucje rozmaicie go rysują i kolorują. Przykładem jest sztandar Ochotniczej Straży Pożarnej w Wielkich Hajdukach, gdzie wszystkie trzy części składowe herbu tego mylnie wyrysowano.

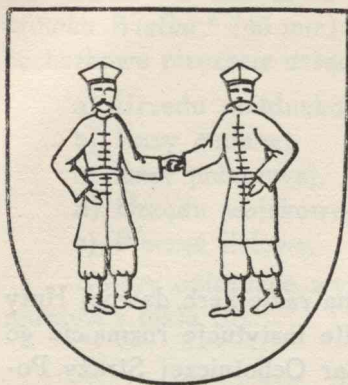
WIELKIE GÓRKI

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, używała jak dotąd dwóch rozmaitych godeł. Na pieczęci starszej, pochodzącej z XVIII wieku, widzimy dwa szeregi kłosów pszenicznych, a dokoła w otoku napis: WIELKI GURECKI OBCE PE-CZCI (owal 26—23 mm). Znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Następnie po 1900 r. używano pieczęci dwujęzycznej z samym tylko napisem: GEMEINDEAMT / GR. GOREK / WIELKIE GÓRKI / * URZĄD GMINNY * (25—48 mm). Natomiast

obecnie używana pieczęć, sprawiona 1918 r., wyobraża parę koni zaprzężonych do pług i wieśniaka tą orką kierującego. Pieczęć ta ma napis: * *Urząd Gminny* *) *Wielkie Góry* (35 mm) i używana jest do dzisiaj. Rysunek i kolory tego herbu mogą być takie same jak w Dziezicach (por.), jeżeli jednak uznamy za bardziej miarodajny herb starszy i zechcemy go oddać w kolorach, to możemy malować złote kłosa na tle niebieskim..

WIELKIE PIEKARY

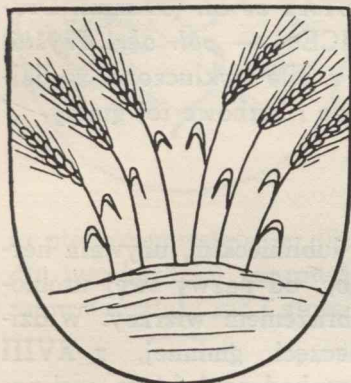

osada przemysłowa w pow. świętochłowickim, zwana dawniej Piekary Niemieckie, używa herbu z wyobrażeniem dwóch osób trzymających się za ręce, ale osoby te rozmaicie bywają przedstawiane. Na najstarszej pieczęci z ca 1810 r., którą znamy tylko ze wzmianki u Wilperta²⁰¹), są to dwaj mężczyźni, w czamary polskie ubrani, z dużymi wąsami i w polskich czapkach na głowach, a zatem w rogatywkach. Podobny rysunek ma również następna pieczęć, ca 1845 r. sprawiona, z tą odmianą, że głowy tych dwóch mężczyzn są nienakryte. Pieczęć ta, ze zniszczonym niestety napisem (21 mm), znalazła się na dokumencie z 1854 r. w Archiwum Starostwa w Świętochłowicach. Trzecia z rzędu niemiecka pieczęć pochodzi z lat ca 1870, wyobraża również dwie postacie w długich surdutach i z odkrytymi głowami, a ma dokoła napis: GEMEINDE DEUTSCH PIEKAR BEUTHENER KREIS * (28 mm); znalazła się na aktach z 1883, 1903 i 1908 r. w wymienionym Archiwum. Czwarta i ostatnia pieczęć z niemieckich czasów ma również ten sam herb co dawniej, ale napis inaczej rozdzielony: GEMEINDE. DEUTSCH. PIEKAR) BEUTHENER / KREIS (27 mm), a wyciętna jest na dokumencie z 1916 r. tamże.

W czasach polskich, po 1922 r. sprawiono jeszcze inną pieczęć, ale zmieniono w niej nieco herb gminy, gdyż zamiast dwóch mężczyzn dano dwoje dziewcząt, trzymających się za rękę. Dokoła nich napis polski w dwóch wierszach: *Województwo Śląskie) powiat Świętochłowicki * Gmina *) * Wielkie Piekary ** (35 mm). W ostatnich latach jednak gmina ta połączona została z gminą Szarlej w jedną i stworzyła nową pod nazwą Piekary Śląskie. Pociągnęło to za sobą zmianę pieczęci i sprawienie nowych, ale bez dawnego herbu, a za to z orłem polskim najnowszego typu. Pieczęć gminna ma w koło orła napis w otoku: ** Województwo Śląskie *) Gmina PIEKARY ŚLĄSKIE powiat Świętochłowice* (44 mm). Tego samego państwowego orła polskiego noszą tu pieczęcie Urzędu stanu cywilnego i Okręgu urzędowego, natomiast czysto napisowe są pieczęcie: listowa, biura ewidencji i Pośrednictwa Pracy, jakie do dziś jeszcze są w użyciu.

Mimo wszystko, wobec tylu zmian rysunkowych, miarodajnym będzie jednak herb pierwotny z 1810 r., zwłaszcza że posiada charakter polski. Oddany w kolorach może mieć dwóch czarno ubranych mężczyzn w żółtych butach, na tle niebieskim.

WIELOPOLE

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem 6 lub 5 kłosów z pagórka wyrastających. Widzimy je na pieczęci zarówno niemieckiej jak polskiej. Pierwsza, pochodząca może z XVIII wieku, ma tych kłosów 6, po 3 na prawo i lewo pochylonych, oraz nosi napis: G.WIELOPOLE.D... / RYBNIKER / KREIS (29 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga, nowsza

ma kłosów 5, oraz napis: GMINA WIELOPOLE *) *Powiat Rybnicki* (32 mm), powstała zaś po 1921 r. i jest używana do dzisiaj. Kolory tego herbu mogą być: złote kłosy i pagórek, niebieskie tło, rysunek zaś podobny jak w herbach wsi Pietrzkowice i Łany. Inne dzisiejsze pieczęcie biur gminnych, listowa, kasowa etc. są czysto napisowe.

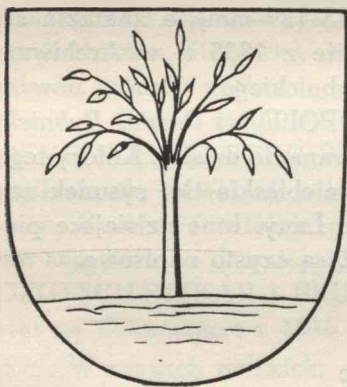
WIELOPOLE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, nie używa herbu, lecz ma swoje pieczęcie z ostatnich czasów czysto napisowe. Znamy trzy pieczęcie tej gminy z XX wieku, z czasów okupacji czeskiej. Pierwsza nosi tarczę z lwem czeskoślowskim i napis: *Správní Komise*) * *obce Velopole* * (35 mm) i używana była do 1923 r. Druga ma środek pusty, w otoku napis: URZĄD GMINY WIELOPOLE (37 mm) i była w użyciu w latach 1923—1926 r. Trzecia ma napis czesko-polski w 4 wierszach: *Obecní úřad* / *Velopoli* // *Urząd gminny* / *Wielopole* (33 mm) i służyła w latach 1927—1938. Możliwe, że dalsze badania odkryją pieczęcie starsze i herbowe.

WIERZBICA

wieś w pow. frysztaćkim na Zaolziu, nie używa herbu, lecz pieczęć swoje w ostatnich czasów ma czysto napisowe. Znane mi są trzy, z nich najstarsza pochodzi z XIX wieku i ma sam napis: GEMEINDE VORSTANT / *in* / WIRBITZ (owal 22—41 mm), a używaną była do końca wojny światowej. Z czasów czeskich pochodzą dwie dalsze pieczęcie, równocześnie używane. Jedna większa ma napis: * OBECNÍ ÚŘAD * / VRBICE / POL. OKR. FRYŠTÁT *ve Sl.* (39 mm). Druga mniejsza ma: OBECNÍ ÚŘAD / VRBICE / — *pol. okr. Fryštát ve Sl.* — (33 mm). Obu używano do 1938 r. Nie wykluczone, że dalsze poszukiwania przyniosą pieczęć starsze i herbowe tej gminy.

WIERZBIE

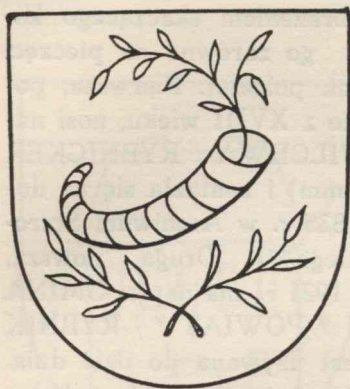

wieś w pow. lublinieckim, używała herbu mówiącego, od nazwy swej urobionego, z wyobrażeniem wierzby. Widzimy ją na pieczęci gminnej, z XVIII może wieku pochodzącej, która nosi napis: GEMEINDE WIERSBY (owal 19—17 mm) i znalazła się na dokumentach z 1863 i 1889 w Archiwum śląskim. Herb ten może być barwny i mieć zieloną wierzbę i zieloną murawę na tle złotym. Dziś jednak gmina nie używa tego herbu, lecz ma pieczęć z samym napisem: *Gmina* / WIERZBIE / *Powiat Lubliniecki* (34 mm).

WIERZNIOWICE

wieś w pow. frysztaćkim na Zaolziu, używa pieczęci bezherbowych z samym napisem na stemplu. Znamy ich dwie. Jedna pochodzi z czasów austriackich i ma napis polsko-niemiecki: URZĄD GMINNY / *w* / *Wierzniowicach*) GEMEINDEAMT / *in* / *Willmersdorf* (35 mm), a używana była do końca wojny światowej. Druga pochodzi z czasów czeskich XX wieku, ma napis czeski: *Obecní úřad*) VE VEŘNOVICÍCH (32 mm) i używana była do 1938 r. Nie jest wykluczone, że dalsze poszukiwania odkryją pieczęć starsze i herbowe tej gminy.

WIESZCZĘTA

wieś w pow. bielskim, używała innego herbu dawniej niż dzisiaj. Na pieczęci starszej, z XVIII wieku pochodzącej, widać róg obfitości, z którego wyrasta gałązka wierzbiny, a dwie inne gałązki krzyżują się pod nim. Nad tym wypisane tylko: WIESZCZONT (26 mm). Pieczęć ta znalazła się na dokumencie z r. 1835 w Muzeum cieszyńskim. Druga nowsza pieczęć wyobraża snop zboża i skrzyżowane za nim kosę i grabie, a wokoło napis: GMINA WIESZCZĘTA) * POW. BIELSKO * (33 mm). Jest

to pieczęć powstała po 1918 r. i używana do dziś dnia. Pierwsze godło jest bardziej miarodajne i jeżeli zechcemy je pokolorować, możemy dać złoty róg i złote gałązki na tle niebieskim.

WILAMOWICE

wieś w powiecie cieszyńskim, używała herbu z wyobrażeniem Temidy, bogini sprawiedliwości z mieczem i wagą w ręku. Widzimy ją na dwóch pieczęciach niemieckich, które prawdopodobnie pochodzą obie z 1791 r. Jedna jest niestety bardzo zniszczona, tak że wyczytać na niej można tylko: VILLAMOWITZ... (owal 24—22) i jest wyciśnięta na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Druga, większa, z taką samą Temidą, nosi napis: GEMEINDE WILAMOWITZ 1791 (32—28 mm) i znalazła się na dokumencie z 1907 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Obie pieczęcie owalne, z tym samym godłem, miały zdaje się ten sam napis i tę samą datę 1791 r. i jak widać służyły przez cały wiek XIX. Po przyłączeniu do Polski sprawiono nową pieczęć, ale bezherbową, z samym tylko napisem: URZĄD GMINNY / WILAMOWICE / POWIAT CIESZYN (28—34 mm), która od 1918 r. do dziś jest w użyciu. Herbem jednak pozostaje nadal Temida, która oddana w kolorach może mieć szaty białe, miecz i wagę złote, tło niebieskie. Rysunek herbu taki sam jak w Golejowie (por.).

WILCHWY

gmina wiejska w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem skaczącego kozła. Widzimy go zarówno na pieczęci niemieckiej jak polskiej. Pierwsza, pochodząca może z XVIII wieku, nosi napis: GEM:WILCHWA / RYBNICKER / KREIS (32 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego²⁰²). Druga, nowsza, sprawiona po 1921 r., ma napis: GMINA WILCHWY) * POWIAT * / RYBNIK (33 mm) i jest używana do dziś dnia. Herb tu użyty można oddać w kolorach, dając złotego kozła na tle niebieskim.

WILCZA DOLNA

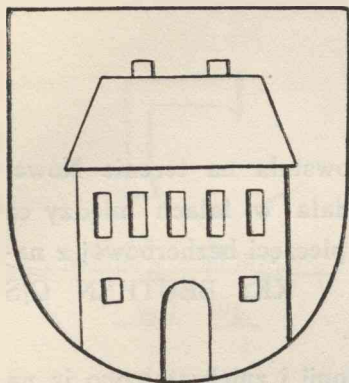
wieś w pow. rybnickim, posiada herb mówiący, od nazwy swej urobiony, a wyobrażający wilka, trzymającego w przednich łapach sierp, a przed nim małe krzaki. Herb ten widzimy najpierw na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: G:NIEDER.WILTSCHE / RYBNIKER / KREIS (27 mm)²⁰³) (por. fig.), a następnie też na dwóch pieczęciach nowszych z napisem: GMINA WILCZA

DOLNA / powiat / Rybnicki (33 mm i 30 mm), używanych dziś od r. 1922. Herb ten, oddany w barwach, może mieć: zielone krzaki i zieloną murawę, czerwonego wilka z czarnym sierpem i białe tło.

Wilcza Dolna.
Pieczęć gminna
z XVIII wieku

WILCZA GÓRNA

wieś w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem domu wiejskiego piętrowego z 5 oknami frontu. Widzimy go na pieczęci gminnej, z napisem: *Gmina Wilcza Górna*) * *powiat Rybnicki* * (33 mm), która powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Oddany w kolorach, może mieć ten herb: białe mury, złoty dach, czarne okna i niebieskie tło. Liczne inne dzisiejsze pieczęcie biur gminnych są bezherbowe i noszą sam napis na sobie.

WILKOWYJE

wieś w pow. pszczyńskim, używa herbu z wyobrażeniem mówiącym, od swej nazwy urobionym, a to wilka wyjącego. Herb ten występuje na obu pieczęciach gminnych, niemieckiej i polskiej, ale na każdej nieco inaczej. Na pierwszej, która pochodzi jeszcze z XVIII wieku, wilk siedzi zwrócony w lewo, a napis: *WILKOWI. GEM. SIGL / PLESSNER / CREYS* (24 mm). Pieczęć ta znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim²⁰⁴). W latach 1921—1928 używała gmina pieczęci bezherbowej

z samym napisem: *GMINA / WILKOWICE / Powiat Pszczyna* (26 mm). Dopiero pieczęć sprawiona 1928 r. wraca do herbu, ale rysuje go inaczej, gdyż przedstawia tego wilka jakby spokojnie idą-

cego, a w koło niego napis: * GMINA WILKOWYJE * *powiat pszczyński* (43 mm). Jest to pieczęć do dziś dnia używana. Herb na pierwszej pieczęci występujący, oddany w barwach, może mieć: zieloną murawę, czerwonego wilka i białe tło.

WIREK

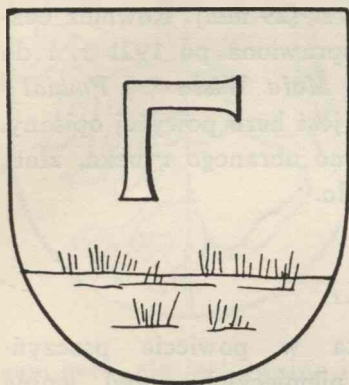
(Antonienhütte), kolonia przemysłowa, powstała na terenie Nowej Wsi i dzisiaj do niej przynależna, posiadała w latach między ca 1828—1870 r. własny samorząd i używała pieczęci bezherbowej z napisem: *Gemeinde* / ANTONIENHÜTTE / KR: BEUTHEN O/S (32 mm), znanej mi ze zbioru p. J. Hutki.

W r. 1870 zwinęto samorząd tej kolonii i zniekształcono ją na obszar dworski. Przedstawiciele gminy wireckiej oddali wszystkie odznaki swej władzy, w tym łaskę wójtowską i pieczęć przedstawicielowi właściciela obszaru dworskiego, który ją z dalszego użytku wycofał.

WIŚLICA

wieś w powiecie cieszyńskim, używała herbu z wyobrażeniem pługa. Na najstarszej pieczęci, z XVIII wieku pochodzącej, jest to pług z lemieszem i kierownicą, ale bez kroju i kół przednich, w koło zaś niego biegnie napis: PIECZENT DIEDINY WISLICE (26 mm); znalazła się na dokumencie z 1867 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Następna pieczęć była bezherbowa; sprawiona w drugiej połowie XIX stulecia, miała tylko napis: GMINA / WISLICA (30 mm) z pustym (?) pasem pośrodku i została wyciśnięta na akcie z 1907 r. w wymienionym Archiwum. Ostatnia z rzędu pieczęć ma znowu pług, ale kompletny, z kołami na przodzie, a w napisie: URZĄD GMINNY) * WISLICA * (35 mm). Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i do dziś dnia używana. Herb tu przedstawiony może mieć rysunek i kolory jak w Uchylsku (por.).

WISŁA

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, posiada pieczęć, jedną z najstarszych wiejskich, bo z 1702 r. pochodzącą, która wyobraża jakby odwróconą literę V i kępy trawy u dołu. W otoku jest napis:

ANNO 1702 WEICHSEL (owal 25—20 mm), a jej odciski znalazły się na dokumentach z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim, oraz 1861 i 1868 w Archiwum Starostwa bielskiego. Nowsza natomiast pieczęć jest bezherbowa i ma tylko dwa słowa napisu: GMINA / WISŁA (32 mm). Najnowsza pieczęć ma orła pol

skiego ostatniego typu i napis pod nim URZĄD / GMINNY, a dokoła: * UZDROWISKO NA ŚLĄSKU * POWIAT CIESZYŃSKI *) GMINA * WISŁA (35—28 mm owal). Jest to pieczęć powstała po 1927 r. i do dziś dnia używana. Herb pierwszej pieczęci może być oddany w kolorach i mieć zieloną murawę, czerwoną literę V i białe tło.

WISŁA MAŁA

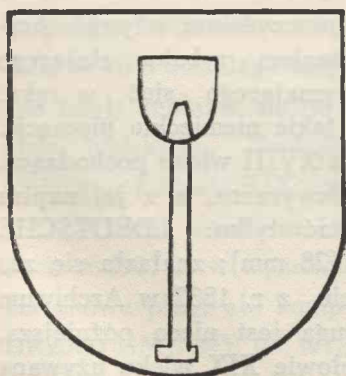
wieś w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem rybaka stojącego w łodzi i trzymającego sieć w ręku. Znamy dwie takie niemieckie pieczęcie. Jedna, może z XVIII wieku pochodząca, jest mocno niewyraźna, a z jej napisu można odczytać tylko: ...DEUTSCHE WEICHSEL (28 mm); znalazła się zaś na dokumencie z r. 1837 w Archiwum śląskim. Druga jest nieco późniejsza, w drugiej połowie XIX wieku używana i nosi napis: * G.S.DEUTSCH-WEICHSEL PLESSNER KR. * (30 mm), a zna-

my ją ze zbioru p. wiz. Musioła i z rysunku Wilperta²⁰⁵). Herbu na nich widocznego nie posiada jednak pieczęć nowsza, z XX wieku pochodząca i do ostatnich czasów panowania niemieckiego używana. Jest ona bezherbowa i nosi napis: *Der Gemeinde Vorsteher von Deutsch-Weichsel / Kreis / Pless / O. Schles.* (29 mm). Również bezherbowa jest najnowsza polska pieczęć, sprawiona po 1921 r. i do dziś używana. Ma sam napis: ** Gmina Mała Wisła *) Powiat / Pszczyński* (30 mm). Mimo to miarodajny jest herb powyżej opisany, który oddany w barwach może mieć czarno ubranego rybaka, złotą łódź i złotą sieć, białą wodę i niebieskie tło.

WISŁA WIELKA

zwana dawniej Polską, gmina wiejska w powiecie pszczyńskim, nie posiada herbu. W czasach niemieckich przed wojną światową używała pieczęci bezherbowej z samym napisem GEMEINDE / POLNISCH / WEICHSEL / KR.PLESS (25 mm). Dziś natomiast używa zamiast własnego herbu, orła polskiego, a jej pieczęć gminna nosi wokół tego orła napis: ** Gmina Wisła Wielka *) Powiat Pszczyna* (28 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i po dzień dzisiejszy w użyciu.

WŁOSINKA

dziś część gminy Nydku w pow. cieszyńskim na Zaolziu, dawniej osobna gmina zwana Włosinką pod Przykrym Gronikiem, znana mi jest z pieczęci pochodzącej z 1702 r. Godłem napieczątnym jest tu łopata pionowo ustawiona, ostrzem do góry, w koło zaś jest napis: WŁOSINKA ANNO 1702 + (owal 25—22 mm). Znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1780 r. w zbiorach Muzeum cieszyńskiego. Łopata, która tu jest herbem gminy, może być oddana w kolorach, a to złote drzewce, srebrne żelaziwo, niebieskie tło.

WODZISŁAW

miasto w pow. rybnickim, posiada herb zupełnie podobny do herbu miasta Olesna (Rosenberg), a mianowicie pół orła i pół róży. Mimo że początku tego herbu szukać należy niewątpliwie w wiekach średnich, przecież najstarszą znaną pieczęcią miasta jest ta, która powstała przy końcu XVI wieku i ma datę 1597 w napisie. Jest to pieczęć z herbem powyższym w tarczy i z napisem: CIVITATIS WŁADISLAVIENSIS. 1597 (28 mm), która używana była przez cały wiek XVII. Następna ma ten

sam herb, ale jest owalna i nosi napis: SIGIL: CIVITAT: LOSLENSIS 1736 (owal 22—20 mm). Wreszcie z końca XVIII wieku pochodzi pierwsza pieczęć niemiecka, z tym samym herbem, ale z napisem: MAGISTRAT * POLIZEY A:S: / ZU LOSLAU (27 mm). Tak samo niemiecką jest pieczęć z końca XIX wieku, różniąca się tym od poprzedniej, że tarcza herbowa ma mitrę książęcą na sobie.

Po przyłączeniu do Polski sprawiło miasto nowe pieczęcie dla biur swoich i urzędów, z których jedne mają herb miasta, drugie orła polskiego, a trzecie są bezherbowe. Herb miasta w tarczy pod koroną nosi a) pieczęć magistratu i b) pieczęć urzędu dla spraw najmu. Pierwsza ma napis: MAGISTRAT MIASTA WODZISŁAW POWIAT RYBNICKI (33 mm). Pieczęcie z orłem polskim są następujących urzędów miejskich:

- c) Urząd policji,
- d) Urząd stanu cywilnego,
- e) Komun. Kasa Oszczędności,
- f) Komun. Urząd pośrednictwa pracy,
- g) Kierownictwo 6-kl. szkoły powsz.

Pieczęcie zaś z samym napisem, a bez herbów, należą do:

- h) Pieczęć listowa Magistratu,
- i) Kasa miejska,
- k) Miejski Urząd budowlany,

Pieczęcie powyższe podajemy na podstawie stanu z 1931 r., a zatem możliwe są w nich zmiany z ostatnich czasów.

Z powyższego wynika, że co najmniej 400 lat używało miasto tego samego herbu. Trudność tylko stanowi jego wytłumaczenie, tym bardziej, że nie wiadomo dotąd, kto właściwie jest założycielem miasta: Knötel oraz Siebmacher są zdania, że tym fundatorem miasta, od którego i nazwa pochodzi, był monarcha polski Władysław Herman (um. 1102). Zapominają jednak, że w owych czasach żadnych jeszcze miast nie zakładano i że daleko prędzej należałoby odnieść ten fakt i połączyć nazwę miasta z jednym z czterech górnośląskich książąt Władysławów, którymi byli: Władysław I cieszyński (um. 1278), Władysław kozielsko-bytomski (um. 1347), Władysław ks. opolski i ruski (um. 1401) oraz Władysław oświęcimski i wśród nich poszukać założyciela. Pierwszy z nich zwany przydomkiem „Założyciela miast” był najprawdopodobniej założycielem Wodzisławia. Wobec tego orzeł na pierwszej połowie tarczy miejskiej nie może być białym na tle czerwonym, jak chcą wymienieni autorzy, ale winien to być orzeł górnośląski, a zatem złoty na tle niebieskim.

Drugą połowę herbu tj. różę odnosi Saurma, Knötel i Siebmacher do herbu hr. Planknar v. Kinsberg, którzy w latach od 1527 do 1602 byli panami miasta, a zatem rządili tu w czasach powstania pieczęci z 1597 r. W rzeczywistości jednak nie było żadnego powodu, aby spośród licznych właścicieli miasta jedynie hr. Planknar wpłynęli decydująco na herb jego. To, że najstarszą w szeregu jest pieczęć z 1597 r., jest tylko przypadkiem, który nie wyklucza, że znaleźć się mogą pieczęcie starsze, średniowieczne, a jednak z takim samym herbem. Hrabowie Planknar mieli wprawdzie w swoim herbie 3 różę, ale hipotezę o pochodzeniu od nich herbu miasta należy stanowczo odrzucić i innego poszukać rozwiązania. Może tu bowiem zachodzić taki sam wypadek, co i przy herbie miasta Oleśna, które również nosi w tarczy pół orła i pół różę. W tym wypadku róża jest symbolem N. P. Maryi, patronki miasta, a to samo może być i w Wodzisławiu. Kolorem zatem tej róży nie musi być złote na czerwonym jak u hr. Planknar, ale może być czerwona róża na tle białym²⁰⁶).

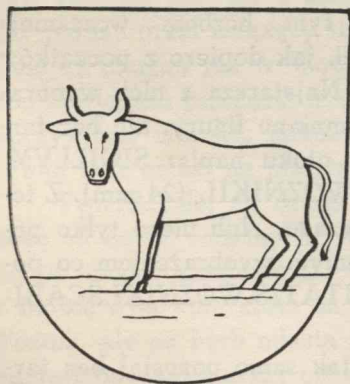
Od 1934 r. trwały usiłowania zmierzające do ustalenia kształtu i barw herbu miejskiego i zakończyły się dnia 3 X 1936 r. zatwierdzeniem przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych herbu w następującej postaci: tarcza dwupolowa, w polu prawym błękitnym pół orła złotego bez korony, zwróconego w prawo, którego dziób, język i szpony czerwone; w polu lewym czerwonym połowa róży złotej pięciolistnej, z listkami zielonymi między płatkami i z dnem czerwonym.

WODZISŁAWSKI ZAMEK

dzisiaj włączony w obręb miasta Wodzisławia, dawniej osobna gmina zwana także Grodziskiem i rozdzielona na dwie, Stare i Nowe Grodzisko. Obie te wsie miały osobne pieczęcie, ale podobne herby, wyobrażające zamek miejscowy. W Starym Grodzisku pieczęć gminna wyobraża budynek piętrowy o czterech oknach frontu i nosi napis: SCHLOS.LOSLAU.ALT.G / RYBNIKER / KREIS (32 mm). Jest to pieczęć z XVIII wieku jeszcze pochodząca, która się znalazła na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego²⁰⁷).

Pieczęć druga Nowego Zamku przedstawia taki sam piętrowy budynek jak poprzednio, ale nieco większy, o 6 oknach frontu, przy tym napis: SCHLOS.LOSLAU.N.G. / RYBNIKER / KREIS (28 mm). I to jest pieczęć pochodząca również z XVIII wieku i znaleziona na dokumencie z 1835 r. w tymże Archiwum jak poprzednia. Oba herby Starego i Nowego Zamku mogą mieć jednakowe kolory, a to białe mury, złote dachy, czarne okna i niebieskie tło, rysunek zaś podobny jak herbu Wilcza Górna (por.).

WOLA

wieś w pow. pszczyńskim, posiada herb z wyobrażeniem wołu, który niewątpliwie jest urobiony z nazwy miejscowości, która tu jednak miała znaczenie nie Woli-Wolizny, lecz Woli-Wołowej Wsi. Herb ten widoczny jest na pieczęci z XVIII wieku, o której Wilpert wspomina, której jednak nie udało się nam jeszcze odnaleźć²⁰⁸). Nowsza pieczęć gminna nie ma jednak tego herbu, lecz nosi od 1922 r. orła polskiego i napis w otoku: *Gmina Wola) Powiat Pszczyński* (30 mm). Gdy jednak

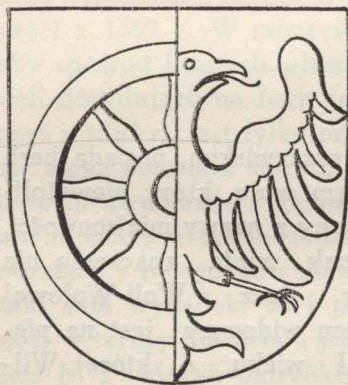
w 1927 r. zmieniono urzędowy rysunek orła, zmieniła również i Wola swoją pieczęć, dając nowego orła polskiego i napis: * GMINA WOLA *) POWIAT PSZCZYŃSKI (30 mm). Kolory herbu z pierwszej pieczęci mogą być: czerwony wół, zielona murawa i białe tło.

WOSZCZYCE

wieś w powiecie pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem Baranka bożego, a więc tak samo jak wsie: Brzozowice, Dębieńsko Stare, Godów i Orzepowice. Herb ten widzimy na pieczęci z XVIII wieku, o której wspomina Wilpert i odnosi do 1742 r.²⁰⁹) Oprócz Baranka Bożego z chorągiewką, nosi jeszcze napis: WOSCHTSCHYTZ GEM.S.) PLESSNER / CREYS. Herb możemy sobie wyobrazić w kolorach, dając białego Baranka z złotym krzyżem i białą też chorągiewkę na tle niebieskim. (Rysunek por. Brzozowice.)

Nowsza pieczęć Woszczyc nie ma już tego herbu, ale nosi sam napis niemiecki: GEMEINDE / WOSZCZYTZ / KR. PLESS. (25 mm). Używana była do końca panowania pruskiego. Dziś używana pieczęć ma orła polskiego i napis: URZĄD GMINNY WOSZCZYCE) * POW. PSZCZYNA * (36 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i do dziś dnia używana.

WOŹNIKI

miasto w pow. lublinieckim, otrzymało dwa razy, 1310 i 1454 r. swe prawa miejskie od książąt opolskich i od tego zdaje się czasu używa herbu, który wyobraża pół koła od wozu w jednej i pół orła w drugiej połowie tarczy. Niestety nie znamy z tym herbem wcześniejszych pieczęci, jak dopiero z początków XVII wieku. Najstarsza z nich wyobraża obie wspomniane figury, ale bez tarczy i ma w otoku napis: SIGILLVM. CIVITATIS.WOZNIKII. (24 mm). Z tego samego czasu, lub nieco tylko póź-

niejsza jest pieczęć ławnicza, z takim samym wyobrażeniem co poprzednia i z napisem: SIGILLVM.CIVITATIS.WOZNIKI.SCABINORVM (25 mm).

Rysunek ten nie zmienił się wiele i tak samo pozostał bez tarczy, gdy w XVIII wieku sprawiano nowy tłok pieczętny, gdyż umieszczono na nim pół koła i pół orła i dano w koło napis: SIGILLVM CIVITATIS WOSNICK (27 mm). Odcisk jej znajduje się przy dokumencie z 1784 r. w Muzeum Czapskich w Krakowie. Z wieku XIX pozostały dwie dalsze pieczęcie z takim samym herbem bez tarczy:

jedna jest łacińska z 1882 r. i ma dokoła napis: SIGILLUM CIVITATIS WOZNICENSIS * 1882 * (28 mm), a znalazła się na dokumencie z 1895 r. w Archiwum śląskim. Druga jest niemiecką, powstała ca 1896 r. i ma koło tego samego herbu napis: MAGISTRAT DER STADT WOISCHNIK * (28 mm). Odcisk jej znalazł się na dokumencie z 1898 r. w Archiwum śląskim.

Po przyłączeniu do Polski 1922 r. sprawiło miasto nowe pieczęcie, a to magistracką i kasową. Obie mają ten sam herb, pół koła i pół orła bez tarczy i w koło napis: u jednej: MAGISTRAT MIASTA WOZNIKI * (30 mm), u drugiej: *Kasa miejska*) * *Wozniki* * (29 mm).

Z tym wszystkim heraldycy nie są zgodni ani co do interpretacji herbu, ani co do jego barw heraldycznych. Zgoda jest tylko co do orła, że ten powinien być górnośląski, tj. żółty na tle niebieskim. Saurma i Siebmacher dają te same barwy żółto-niebieskie i pierwszej części tarczy z półkołem wozowym, natomiast Hupp uważa, że dla odróżnienia należy dać złote koło na tle czerwonym. Najciekawiej objaśnia Saurma, a za nim Knötel, łącząc to koło z herbem hr. v. Gaschin, którzy w latach 1655—1803 byli panami miasta²¹⁰).

Nie ulega wątpliwości, że herb m. Woźnik zbudowany jest podobnie jak wiele innych herbów miejskich na Górnym Śląsku, tj. z połowy herbu książęcego i z połowy lokalnego symbolu. Widzimy to w herbach takich miast jak Bielsko, Lubliniec, Strumięń, Wodzisław etc., nie mówiąc o szeregu miast na Śląsku Opolskim. Przeważnie jednak orzeł książęcy stoi w tych herbach na pierwszym miejscu, a nie na drugim jak w Woźnikach. Możliwe, że nieznane nam dzisiaj średniowieczne pieczęcie miasta, pochodzące z XIV i XV wieku, o ile rzeczywiście istnieją, pokażą nam ten herb w bardziej prawidłowej formie tj. z orłem na pierwszym polu.

Twierdzenie, że druga figura herbu, owe pół koła pochodzić może od herbu rodziny hr. Gaschin, jak chce Saurma i Knötel, jest dużym nieporozumieniem. Hrabowie Gaschin noszą wprawdzie w herbie dwa koła złote na tle niebieskim i dość długo byli panami Woźnik, ale na herb miasta z pewnością nie wpłynęli zupełnie. Herb ten jest bowiem starszy od rządów tej rodziny, i jest właściwie herbem mówiącym dla miasta, gdyż jest od jego nazwy urobiony: Woźniki — wóz — koło wozowe. Ten sam wypadek mamy i w herbie m. Raciborza, złożonym tak samo z pół orła i pół koła, gdzie koło jest godłem pochodzącym od niemieckiego znaczenia nazwy miasta (Rad i bor = Ratibor). Wobec powyższego barwy herbu woźnickiego bę-

dą: złoty orzeł na tle niebieskim i prawdopodobnie złote koło na tle czerwonym.

WYMYŚLACZ

gmina wiejska w powiecie lublinieckim, nie posiada herbu własnego, gdyż do końca XIX wieku nie była samodzielną gminą, ale przysiółkiem Zamku lublinieckiego. Dziś używa pieczęci z samym napisem *Gmina / WYMYŚLACZ / Powiat Lubliniecki* (32 mm). Pieczęć ta powstała w r. 1922. Starszych nie znamy.

WYRY

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem mężczyzny trzymającego w ręku wyrwane drzewo. Jest to zatem herb mówiący urobiony od nazwy miejscowości, która ma pochodzić od słowa wyrwać. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej, pochodzącej z XVIII wieku i mającej napis: *WYROW GEM.SIGEL) PLES-SNER / CREYS* (25 mm); znalazła się na dokumencie z 1863 r. w Archiwum śląskim. Natomiast nowsza pieczęć jest bezherbowa z polskim napisem: *GMINA*

/ WYRY / Powiat Pszczyński (23 mm). Tak samo bezherbowa jest druga pieczęć polska, która też nie ma tego herbu, lecz sam napis: *GMINA / WYRY / pow. Pszczyna* (28 mm): jest to pieczęć sprawiona po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb z pierwszej pieczęci może być oddany w kolorach i mieć zielone drzewo, czarno ubranego wieśniaka, zieloną murawę i białe tło.

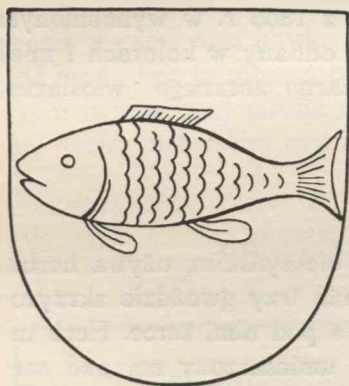
ZABŁOCIE

gmina wiejska w powiecie bielskim, używa herbu z wyobrażeniem pługa z kierownicą, lemieszem, krojem i kołami zwróconego w prawo. Tak go widzimy na pieczęci gminnej, która ma napis: *URZĄD GMINNY) w ZABŁOCIU* (25—48 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1918 r. i do dziś dnia używana, a herb taki sam jak w Uchylsku, Wiślicy, Rudziczce, Pruchnej etc. Kolory jego mogą być: złote drzewca, białe żelaziwa, niebieskie tło (rysunek por. Uchylsko).

ZABŁOCIE

koło Bogumina, wieś w pow. fryszackim na Zaolziu, posiada pieczęcie bezherbowe z samymi tylko napisami. Znamy ich trzy. Z nich pierwsza pochodzi jeszcze z czasów austriackich, z napisem niemiecko-polskim: *Gemeindevorstand* / ZABLACZ bei ODERBERG / *Zabłocie przy Boguminie* / *Przełożństwo gminy* (owal 29—50 mm) i używana była do wojny światowej. Druga pochodzi już z czasów okupacji czeskiej, ma środek pusty i w koło napis czeski: OBECNĚ RADA) ZABLATI u Boh. (33 mm) i była w użytku do 1936 r. Trzecia powstała już w ostatnich polskich czasach po odzyskaniu Zaolzia, jest owalna z napisem: KOMISARZ RZĄDOWY / *Gminy* / *Zabłocie* / *Powiat Fryszacki* (36—46 mm) i jest od 1938 r. w użytku. Możliwe, że dalsze badania odkryją pieczęcie starsze i wydobędą na jaw oryginalny herb tej gminy.

ZABORZE

wieś w pow. bielskim, miała herb z wyobrażeniem ryby poziomo ułożonej i w lewo płynącej. Widzimy ją na pieczęci gminnej z 1821 r., która ma dokoła napis czeski: KRALOWSKA KNIZECZI DZIEDINA ZABORZE 1821 * (31 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim. Herb tego jednak nie mają późniejsze pieczęcie, których znamy dwie: pierwsza ma tylko sam napis i to dwujęzyczny: *Urząd gminny* / * ZABORZE * / *Gemeinde Vorstand* (owal 22—42 mm), a

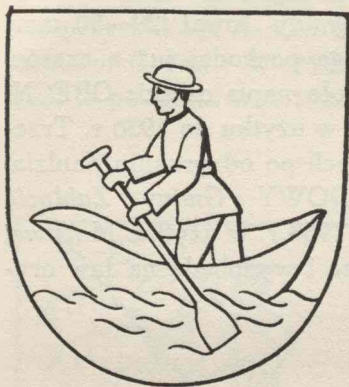
znalazła się na aktach z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Druga, powstała już po 1918 r., jest też bezherbowa i ma napis: URZĄD GMINNY / ZABORZE / * *powiat polityczny Bielsko* * (owal 23—45 mm). Pieczęć ta używana jest do dnia dzisiejszego. Herb pierwotny z rybą może być oddany w kolorach i mieć złotą rybę i niebieskie tło.

ZABRZEG

gmina wiejska w pow. bielskim, nie używa herbu, lecz posługuje się pieczęcią z samym tylko napisem, który biegnie dokoła pustego środka:

URZĄD GMINNY) ZABRZEG p. *Bielsko* (33 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1918 r. i do dziś dnia używana. Starsze są nieznane.

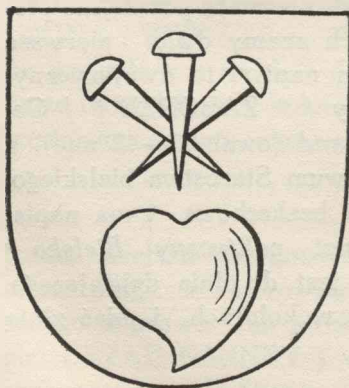
ZABRZEG

dawniej osobna gmina w powiecie pszczyńskim, dziś włączona do Bierunia Nowego, posiadała herb z wyobrażeniem wiosłarza stojącego w łodzi po wodzie płynącej i oburącz robiącego wiosłem. Tak widzimy na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: ZABRZEG. GEM? SIGL / PLESSNER / CREYS (26 mm) i znalazła się na dokumentach z 1861 i 1863 r. w Archiwum śląskim. Pieczęć późniejsza jest już bezherbowa i ma tylko sam napis: GEMEINDE / ZABRZEG / KR. PLESS

(30 mm), a została wyciśnięta na aktach z 1865 r. w wymienionym Archiwum. Herb wyżej opisany może być oddany w kolorach i mieć białą wodę, złotą łódź i złote wiosło, czarno ubranego wiosłarza, niebieskie tło.

ZAMARSKI

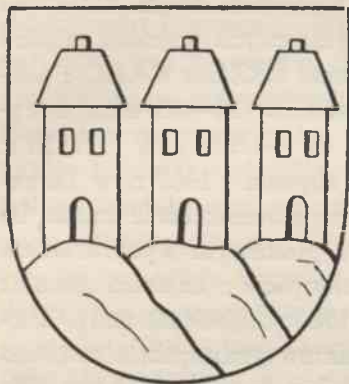

wieś w pow. cieszyńskim, używa herbu, który wyobraża trzy gwoździe skrzyżowane razem, a pod nimi serce. Herb taki na tarczy umieszczony ma nad sercem datę 1903, a dokoła napis: PRZEŁOŻONY GMINY ZAMARSKI (owal 35—28 mm). Herb taki sam powtarza się również na nowszej pieczęci z mniejszymi literami i z niedokończoną datą 19.. oraz mniejszymi literami napisu biegnącego dokoła tarczy herbowej: PRZEŁOŻENSTWO GMINY ZAMARSKI. (owal 33—28 mm). Cyfra 19 nad

sercem, zdaje się być niedokończonym rokiem 1918. Jest to bowiem pieczęć sprawiona w 1918 r. i do dziś dnia używana. Herb ten

oddany w kolorach może mieć stalowo-niebieskie gwoździe, czerwone serce i białe tło.

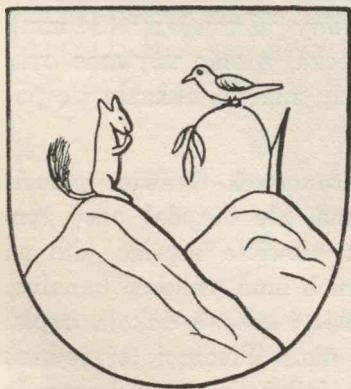
ZAMYSŁÓW

gmina wiejska w pow. rybnickim, zwany dawniej Zamysławem królewskim, posiadał herb z wyobrażeniem trzech domów wiejskich, piętrowych, o dwóch oknach frontu na górze. Na pieczęci starszej, która pochodzi jeszcze z XVIII wieku, stoją te trzy domy na trzech pagórkach i mają przy sobie napis: G. ZAMISLAU.KOENIGL / RYBNIKER / KREIS (30 mm). Pieczęć ta znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego²¹¹). Druga, młodsza, nie ma już pagórków pod do-

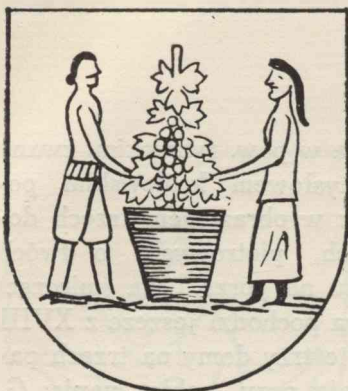
mami, a napis nosi polski: GMINA ZAMYSŁÓW / powiat / Rybnicki (33 mm). Jest to pieczęć powstała po 1918 r. i do dziś dnia używana. Herb tu widoczny można oddać w barwach i malować domy czerwone, dachy niebieskie, pagórki zielone, a tło białe.

ZAMYSŁÓW WODZISŁAWSKI

dawniej osobna wieś w pow. rybnickim, dziś włączony do miasta Wodzisławia, posiada herb wyobrażający dwa pagórki, na jednym siedzącą wiewiórkę, na drugim ptaka na gałęzi drzewa. Widzimy to na pieczęci gminnej, pochodzącej jeszcze z XVIII wieku, która ma napis: G.ZAMISLAU,LOSLAU. / RYBNIKER / KREIS (29 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Herb ten oddany w barwach może mieć zielone pagórki, czerwoną wiewiórkę, zielone drzewko i czarno-niebieskiego ptaka, a tło białe.

ZARZECZE

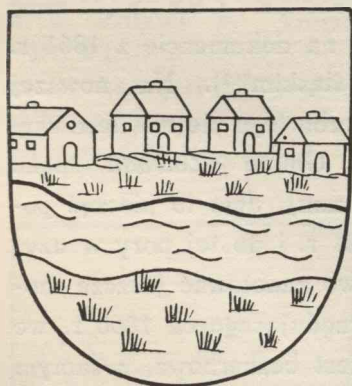
nad Wisłą, gmina wiejska w pow. bielskim, używała z biegiem lat paru godeł rozmaicie do tego interpretowanych. Pieczęć najstarsza może jeszcze z XVIII w. pochodząca, wyobraża dwóch stojących rybaków, trzymających wieniec między sobą. Nosi napis ERZH : CAAL : GEMEINDE ZARITZ (26—23 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1856 r. w Archiwum śląskim i 1867 r. w Zarządzie Gminnym. Równocześnie może, bo w r. 1780 powstała druga pieczęć gminy z podobnym wyobrażeniem 2 rybaków, jakby sięć między sobą trzymających i z napisem dokoła: PETSCHAFT DES DORF ZARITZE : 1780 ☼ (24×22 mm). Znalazła się na dokumencie z 1880 r. wśród aktów gminnych, ale wobec istnienia poprzednio opisanej pieczęci, trudno ją wytłumaczyć. Wiadocznie już od XVIII wieku używała gmina dwóch pieczętek, raz jako gmina kameralna arcyksiążęca, drugi raz jako gmina wolna. Dopiero w roku 1884 sprawiono nową pieczęć, na której nie rybacy, lecz dwaj ogrodnicy są wyobrażeni, trzymający między sobą kosz chmielu. Napis na niej jest dwujęzyczny: *Gemeindevorstand Zarzicz*) *Gmina Zarzycz* 1884 (38 mm). Pieczęć ta uległa wnet zniszczeniu i dlatego już w 1889 r. ukazuje się nowa, z rysunkiem podobnym do poprzedniej, z tą tylko różnicą, że nie mężczyźni, lecz dwie kobiety trzymają tu kosz z chmielem, wyżej naładowany, a w otoku jest napis tylko polski: *Urząd gminy * Zarzecza ** (34 mm). Istniała też identyczna pieczęć, ale niemiecka, a obie używane były najdłużej, bo aż do 1919 r., kiedy z powodu zużycia okazała się potrzeba nowych.

W 1919 r. ówczesny wójt gminy Franciszek Orawiec polecił w Bielsku sporządzić nową pieczęć gminną, ale nie dał przy tym żadnych informacji. Wobec tego rytownik niewiele myśląc, dał na stempel wyobrażenie zupełnie od poprzednich inne, całkiem banalne, a to snop zboża i skrzyżowane na nim grabie i kosę, a dokoła napis: *URZĄD GMINY*) ** ZARZECZA ** (30 mm). Pieczęci tej jednak używała gmina niedługo, gdyż światlejsze jednostki we wsi, przede wszystkim kierownik szkoły, zaprotestowały przeciwko nowemu go-

dłtu i lekceważeniu dawnego herbu. Wobec tego już w 1922 r. zjawiała się nowa pieczęć, wzorowana na dawniejszych, ale znowu nieco zmieniona. Zamiast dwóch kobiet widzimy teraz mężczyznę i kobietę przy cebrażku chmielem napełnionym, a w koło napis: URZĄD GMINNY) * w ZARZECZU * (33 mm). Używano jej do 1936 r.

Z powodu wytarcia gumowego stempla polecił w 1936 r. ówczesny wójt Franciszek Wyleżuch zamówić nową pieczęć gminną, ale dał przy tym grawerowi niewyraźną odbitkę. Wobec tego rytownik nie zrozumiał wyobrażenia herbowego i na nowej pieczęci umieścił dwie dziewczyny wiejskie z maselnicą w środku, dając przy tym napis: URZĄD GMINNY) * w ZARZECZU * (34 mm). Błąd jednak został wnet spostrzeżony i na skutek starań zasłużonego Jana Mirochy, emeryt. kierownika szkoły i sekretarza gminnego, pieczęć ta została wycofana i nowa obstalowana. Ta ostatnia z rzędu, dziś używana pieczęć wyobraża dwie stojące postacie, chłopca i dziewczynę wiejską z koszem chmielu pośrodku, oraz nosi napis dokoła: URZĄD GMINY) * w ZARZECZU * (33 mm). Herb tu oddany uważa się dziś w gminie za prawidłowy. Oddany w kolorach może mieć: złoty kosz z chmielem, biało ubrane postacie i niebieskie tło.

ZARZECZE

wieś w pow. pszczyńskim, używała herbu mówiącego, od nazwy wsi urobionego, który wyobraża płynącą dołem rzekę, a za nią stojące 4 domki wiejskie w jednym rzędzie. Herb taki widoczny jest na pieczęci gminnej z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: ZARZETSCE. GEM :S: / PLESSNER / CREYS (25 mm). Herbu tego nie ma jednak nowsza pieczęć, powstała po r. 1921, która ma tylko napis: GMINA /

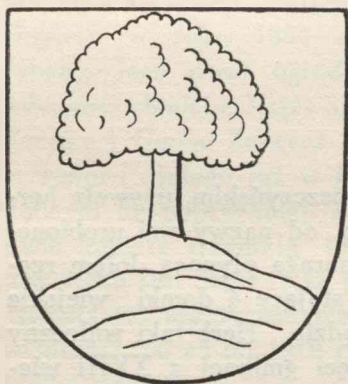
Zarzecze / Powiat Pszczyński (31 mm). Również bezherbowa jest druga pieczęć polska, dziś jeszcze używana, która ma w środku napis: Zarzecze, a w otoku URZĄD GMINNY) * pow. pszczyński *. Miarodajną jest zatem pieczęć najstarsza z herbem. Oddany w kolorach

może mieć herb powyższy białe domki o żółtych dachach, stojące na zielonej murawie i białą rzekę o zielonych brzegach, a u góry tło niebieskie.

ZAWADA

wieś w pow. frysztackim na Zaolziu, nie używa herbu, lecz wypełnia stempel swojej pieczęci tylko napisem. Taka jest pieczęć z ostatnich czasów czeskich z napisem: OBECNÍ ÚRAD / v ZAVADĚ / okr. Fryštát / Těšinsko (35 mm), która do 1938 r. była w użyciu. Możliwe, że dalsze poszukiwania odkryją i starsze i herbowe pieczęcie tej gminy.

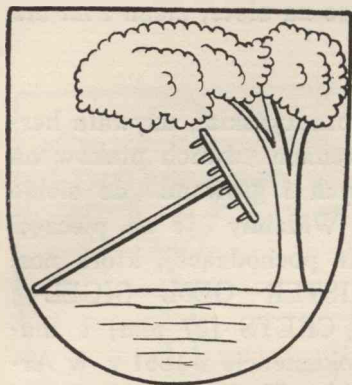
ZAWADA

wieś w pow. pszczyńskim, posiadała herb z wyobrażeniem drzewa rosnącego na pagórku. Widzimy go na pieczęci gminnej, z XVIII wieku pochodzącej, która ma napis: ZAWADA GEM. SIGEL) PLESSNER / CREYS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim²¹²). Na nowszej pieczęci już herbu tego nie ma, lecz sam tylko napis: *Gmina / Zawada / pow. Pszczyna* (31 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do tej pory w użyciu. Wyjątkowo zanotować jeszcze mo-

żna pieczęć pisarza gminnego Majuda, urzędującego ca 1860 r. we wsiach Zawada i Zazdrość. I ta pieczęć jest bezherbowa, z samym napisem: * GEMEINDE SCHREIBER V: ZAWADA U: ZAZDROSC, a w środku MAJUD (30 mm) i znalazła się na akcie z 1860 r. w Archiwum śląskim. Herb początkowo występujący można oddać w kolorach, malując pagórek i drzewo zielone, a tło białe.

ZAWADA

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiadała herb z wyobrażeniem grabi ukośnie pod drzewem ustawionych. Widzimy to na dwóch pieczęciach niemieckich. Jedna starsza, pochodzi z XVIII może wieku, ma napis: GEM.SOWADA... / RYBNIKER / KREIS (27 mm), a znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego. Druga pochodzi z połowy XIX wieku²¹³). (Por. fig.) Nosi napis: GEMEINDE ZAWADA / * KREIS * / RYBNIK (34 mm) i używana była do końca niemiec-

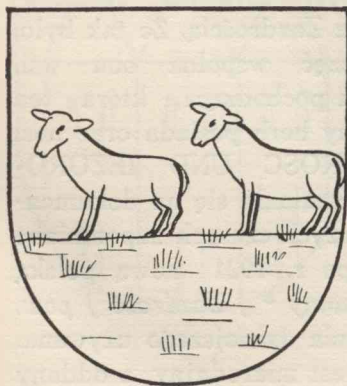
kiego panowania. Po przyłączeniu do Polski zmieniono herb i zamiast grabi pod drzewem dano kosę i grabie razem skrzyżowane. Jest to pieczęć z napisem: GMINA ZAWADA) * RYBNICKA * (29 mm), która znana w dwóch odmianach powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Poza tym używa się jeszcze dwóch innych pieczęci z tym samym godłem i napisem u jednej: GMINA ZAWADA) * POW. RYBNICKI * (30 mm), a u drugiej z: GMINA ZAWADA)

□ POWIAT RYBNICKI □ (36 mm). Mimo to uważam, że miarodajny winien być herb dawniejszy, jako bardziej oryginalny, który oddany w kolorach może mieć zielone drzewo i zieloną murawę, czerwone grabie i białe tło.

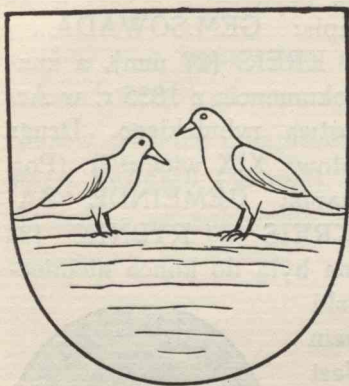
Zawada. Pieczęć gminna z połowy XIX wieku

ZAWADKA

wieś w pow. pszczyńskim, używała własnego herbu z wyobrażeniem dwóch owiec stojących jedna za drugą i w lewo zwróconych. Widać je na pieczęci gminnej, z XVIII może wieku pochodzącej, która ma napis: ZAWADKA GEM.SIG / PLESSNER / CREYS (26 mm) i znalazła się na dokumencie z 1833 r. w Archiwum śląskim. Nowsza jednak pieczęć jest już bezherbowa i ma tylko sam napis: *Zwierzchność gminna*)

w / Zawadce / * Powiat Pszczyński * (35 mm). Jest to pieczęć powstała po 1921 r. i do dziś dnia używana. Herb wyżej opisany, oddany w barwach, może mieć: białe owce na złotej ziemi i na niebieskim tle.

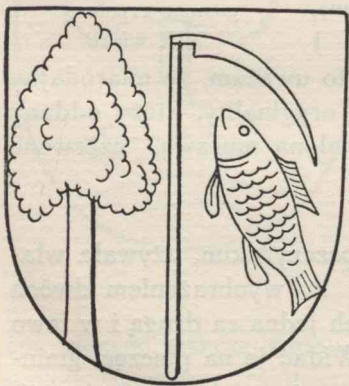

ZAWIŚĆ

wieś w pow. pszczyńskim, używała herbu z wyobrażeniem dwóch ptaków na ziemi stojących i głowami do siebie zwróconych. Widzimy je na pieczęci z XVIII wieku pochodzącej, która nosi napis: ZAWISTER GEM. SIGEL / PLESSNER / CREYS (27 mm) i znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. Herb ten jednak nie znajduje się już na nowszej pieczęci gminnej, która ma tylko sam napis: Gmina / ZAWIŚĆ / Pow. Pszczyński (28 mm); jest to pieczęć powstała po

1921 r. i do dziś dnia używana. Herb jednak poprzedni jest nadal miarodajny i oddany w kolorach, może mieć złote ptaszki na czarnej ziemi i na niebieskim tle.

ZAŻDROŚĆ

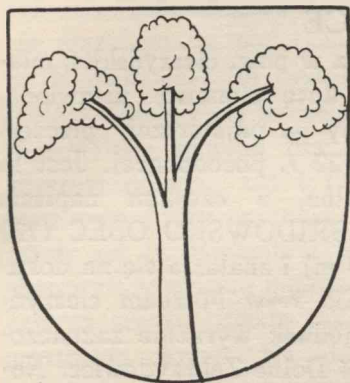

wieś w pow. pszczyńskim, posiadała herb z wyobrażeniem drzewa, jakby brzozy, kosi pionowo ustawionej i ryby, skośnie do góry płynącej. Jest to widoczne połączenie dwóch herbów wiejskich, przy czym brzoza i kosa były herbem wsi Żądziej, a ryba tworzyła herb Jeziorowca, przysiółka, złączonego od dawna z Żądziecią. Że tak było, dowodzi pieczęć wspólna obu wsi, z XVIII wieku pochodząca, która ten właśnie złożony herb posiada oraz nosi napis: ZAŻDROSC UND IEZORO-

WITZ / PLESSNER / CREYS (26 mm), a znalazła się na dokumencie z 1861 r. w Archiwum śląskim. W nowszych czasach zapomniano o Jeziorowcu i o herbie, a sprawiając po r. 1921 nową polską pieczęć, dano nań tylko napis: * Urząd gminny *) Żądziej) pow. Pszczyński (34 mm); pieczęć ta jest do dnia dzisiejszego używana. Niemniej jednak herb poprzednio opisany jest miarodajny, a oddany

w barwach może mieć zielone drzewo, niebieską kosę z czarną rączką, zieloną rybę i białe tło.

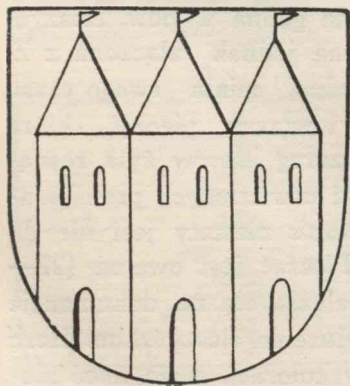
ZBYTKÓW

wieś w pow. bielskim, miała początkowo za herb drzewo o trzech rozłożystych konarach. Tak przedstawia go pieczęć gminna z 1711 r. z napisem czeskim DIEDINA ZBITKOW 1711 (23 mm), która się znalazła na dokumencie z 1844 r. w Muzeum cieszyńskim. Następna pieczęć z 1881 r. zmieniła herb o tyle, że zamiast rozłożystego drzewa dała jodłę z datą 18-81 po bokach, a dokoła niej napis dwujęzyczny: GEMEINDE ZBITKAU) GMINA ZBYTKÓW (32 mm).

Pieczęć ta wyciśnięta jest na aktach z 1888 r. w Archiwum Starostwa bielskiego. Późniejsze pieczęcie są już bezherbowe. Do nich należy pieczęć niemiecka z końca XIX wieku, z napisem: GEMEINDE VORSTAND) ZBITKAU. (owal 27—32 mm), znaleziona na aktach z 1901 i 1907 w wymienionym Archiwum, oraz pieczęć polska sprawiona po 1918 r. i dziś jeszcze używana z napisem: URZĄD GMINNY) * ZBYTKÓW * (33 mm). Herbem gminy pozostaje jednak drzewo i to w najstarszej, jako najbardziej miarodajnej i najdłużej używanej postaci. Prawdopodobnie będzie zielone na tle białym.

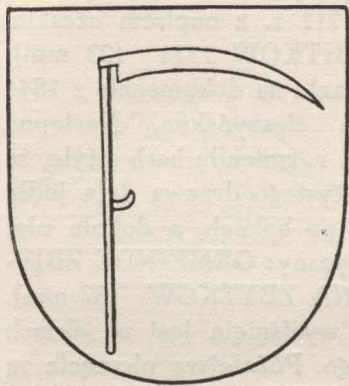
ZEBRZYDOWICE

gmina wiejska w pow. rybnickim, posiada herb z wyobrażeniem 3 budynków piętrowych z szpiczastymi dachami. Tak widzimy na starszej pieczęci gminnej pochodzącej może jeszcze z XVIII wieku, która nosi napis: G. SEIBERS-DORFF / RYBNIKER / KREIS (27 mm); znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Starostwie rybnickim. Na pieczęci nowszej, polskiej, przedstawia się ten herb nieco inaczej, bo jak 3 baszty o siebie oparte, z chorągiewkami na szpiczastych dachach. Pieczęć ta ma napis:

GMINA ZEBRZYDOWICE) * *powiat Rybnicki* * (31 mm), powstała zaś po 1921 r. i jest do dziś dnia w użyciu. Herb tu występujący można oddać w barwach, dając białe mury, złote dachy i czarne okna na tle niebieskim.

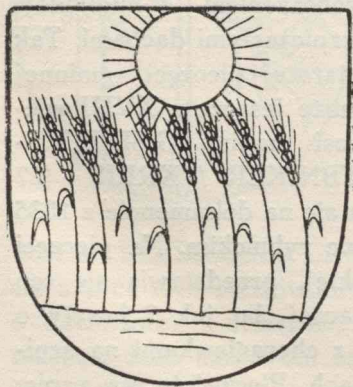
ZEBRZYDOWICE

gmina wiejska w pow. cieszyńskim, miała w herbie kosę pionowo ustawioną, którą widzimy na najstarszej pieczęci gminnej z 1722 r. pochodzącej. Jest to pieczęć owalna, z czeskim napisem w otoku: ZEBRIDOWSKO OBEC 1722 (owal 24—22 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Muzeum cieszyńskim, gdzie jednak wyraźnie zaznaczono, że to wieś Dolne Zebrydowice. Nowsza pieczęć gminy, która powstała w międzyczasie z połączenia Dolnych i Górnych Zebrydowic, jest już bezher-

bowa i ma sam napis: * PRZEŁOŻENSTWO * / GMINY / * ZEBRZYDOWICE, ŚLĄSK (AUSTR.) (30—43 mm). Ostatni wyraz napisu jest wyskrobany. Najnowsza pieczęć gminna jest już okrągła, ale tak samo bezherbowa i ma tylko sam napis: PRZEŁOŻENSTWO / GMINY / ZEBRZYDOWICE / *powiat* / CIESZYN (35 mm). Jest to pieczęć sprawiona po 1918 r. i do dziś dnia używana. Opisany wyżej herb Zebrydowic Dolnych można oddać w kolorach i malować kosę białą, drzewce złote, a tło niebieskie.

ZEBRZYDOWICE GÓRNE

dawniej osobna gmina w pow. cieszyńskim, od dawna jednak złączona z Z. Dolnymi w jedno, miała swego czasu osobny herb i własną pieczęć, która przedstawia szereg kłosów żyta rosnących na polu i oświetlonych promieniami słońca. Napis niestety jest nie do odczytania. Pieczęć jest owalna (22—20 mm) i znalazła się na dokumencie z r. 1835 w Muzeum cieszyńskim. Herb ten oddany w kolorach może mieć złote kłosa i złote słońce na tle niebieskim.

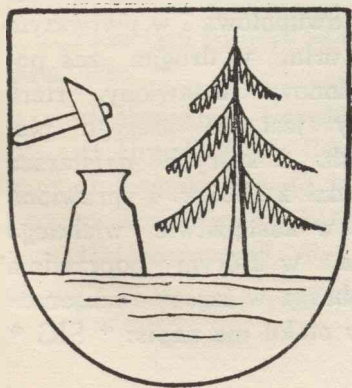
ZGODA

dzisiaj złączona z gminą Świętochłowice, należała za czasów pruskich do miasta Bytomia jako Eintrachtshütte i razem z Nowym Bytomiem (Friedenshütte) były enklawą miejską, znaną pod nazwą Beuthen-Schwarzwald. Nazwa Zgoda powstała dopiero w czasie III powstania śląskiego na podstawie dekretu Naczelnej Rady Powstańczej w Szopienicach. Po przejęciu Śląska przez władze polskie 1922 r. została Zgoda przy gminie Nowy Bytom, ale od 1 I 1923 r. posiadała ekspozyturę gminną dla spraw meldunkowych, opieki społecznej, ubezpieczeń etc. Od 1 I 1924 r. utworzono tu osobny urząd stanu cywilnego, który przetrwał do 31 XII 1931 r. Od 1 I 1929 odłączono Zgodę od N. Bytomia i przyłączono do gminy Świętochłowice, ale ekspozyturę urzędu gminnego zostawiono tu jeszcze do końca 1931 r. Jedyna pieczęć Zgody jak jest nam znana, pochodzi właśnie z tego ostatniego okresu. Na niej wyobrażony jest herb Świętochłowic, św. Antoni z Dzieciątkiem, a dokoła w dwóch wierszach napis: *Gmina Świętochłowice / Powiat Świętochłowski / Ekspozytura / ❖ ZGODA ❖* (43 mm). Poza tym istnieje pieczęć z orłem polskim Urzędu stanu cywilnego w Zgodzie, oraz pieczęć do listów, ale bezherbowe.

ZGOŃ

gmina wiejska w pow. pszczyńskim, nie posiada własnego herbu. Jej pieczęć z ostatnich niemieckich czasów ma sam tylko napis: *Gemeinde / * Zgoń / Kreis Pless* (29 mm). Tak samo bezherbowa i napisowa jest pierwsza pieczęć za czasów polskich, sprawiona po 1921 r., która ma napis: *GMINA / ZGOŃ / Powiat Pszczyński* (30 mm). Natomiast druga pieczęć polska, dzisiaj używana, nosi orła polskiego typu z 1927 r. i napis w otoku: *Gmina Zgoń) * Powiat Pszczyński ** (31 mm).

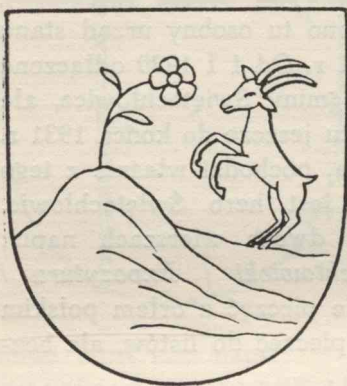
ZIELONA

gmina wiejska w pow. lublinieckim, używała herbu z wyobrażeniem młota nad kowadłem, oraz jodły obok stojącej. Młot jest aluzją do hut żelaznych, które tu były czynne. Herb ten widoczny jest na pieczęci z pierwszej połowy XIX wieku pochodzącej, która nosi napis: *GEMEINDE ZIELONA) * KR. LUBLINITZ ** (26 mm) i znalazła się na dokumentach z r. 1874 i 1898 w Archiwum śląskim²¹⁴). Herb ten powtarza się

jeszcze w XX wieku na polskiej pieczęci sprawionej w 1922 r. i do dziś dnia używanej, która nosi napis: GMINA ZIELONA) * pow. Lubliniecki * (35 mm). Rysunek herbu jest tu o tyle odmienny, że drzewo więcej jest do sosny, niż do jodły podobne. Oddany w kolorach może mieć niebieskie kowadło i niebieski młot z czarną rączką, zielone drzewo i murawę, białe tło.

ZOFIÓWKA

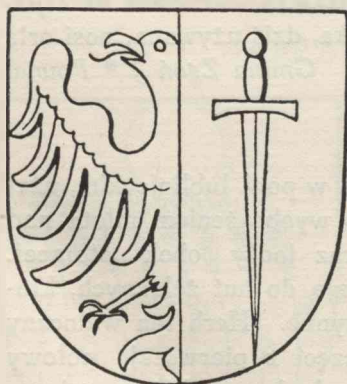

wieś w pow. rybnickim, posiada herb, wyobrażający na pagórku rosnący kwiat, ku któremu skacze kozioł. Tak widzimy na pieczęci gminnej, może z XVIII wieku jeszcze pochodzącej, która nosi napis: GEM.SOPHIENTHAL) RYBNIKER KREIS (30 mm) i znalazła się na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego²¹⁵) (por. fig. 23). Herb

oddany w kolorach może mieć zielony pagórek, czerwony kwiat i czerwonego kozła na tle białym. Zofiówka. Pieczęć gminna z XVIII w.

ŻORY

miasto w pow. rybnickim nad Rudą, w XV wieku do książąt oświęcimskich przynależne, otrzymało już w 1272 r. od Władysława księcia opolskiego prawo miejskie i herb własny, który wyobraża jak i u innych miast górnośląskich tarczę dwupolową i w pierwszym polu ma pół orła, w drugim zaś polu miecz pionowo ustawiony. Herb ten widoczny jest na szeregu pieczęci miejskich, z których najstarsza znana pochodzi z 1563 r. i sprawiona została może w następstwie wielkiego pożaru miasta, w którym poprzednie pieczęcie zaginać musiały. Pieczęć ta wyobraża w tarczy renesansowej herb miejski, tj. pół orła i miecz, a w otoku ma napis: * SIG *

MAIVS * SENAT9 * POPULIQz * CIVITATIS * ZARII * 1563 (36 mm). Napis ten da się uzupełnić do: „Sigillum maius senatus populi-que civitatis Zarii” i znaczy: Pieczęć większa senatu i ludu miasta Żory. Oryginalny tłok tej pieczęci zachował się do dziś dnia w magistracie, a odcisk znalazł się na dokumencie z 1680 r. w Archiwum książęcym w Pszczynie. Tej „większej” pieczęci odpowiada pieczęć „mniejsza”, równocześnie w XVI wieku sporządzona, która ma napis: S * MINVS * SENA * POPVL * CIVITA * ZARII (25 mm) i herb taki sam jak poprzednia. Odcisk jej znalazł się w zbiorze p. wiz. Musioła.

Obie powyższe pieczęcie używane były przez cały wiek XVII, tak że dopiero w XVIII wieku zdecydowało się miasto na sprawienie pieczęci nowej. I ta nosi taki sam herb w podobnej tarczy co poprzednie, ale w otoku ma napis: * SENATVS POPULUSQUE REGIAE CIVITATIS SORAVIAE (owal 25—24 mm). Jest to już ostatnia pieczęć Żorów z łacińskim napisem i ostatnia wystawiona przez „senat i lud miejski”. Nastąpiły później w XIX wieku pieczęcie niemieckie, których jednak nie udało nam się odszukać. O jednej z 1809, która miała wypisaną nazwę delegacji miejskiej (Stadtverordneten) informuje krótko tylko Hupp²¹⁶).

Po przyłączeniu 1922 r. do Polski nie zmieniono herbu miasta, ale na nowych pieczęciach dano już polski napis. Główna z nich pieczęć magistratu ma herb zwykły pomieszczony na wyginanej tarczy, dokoła której napis: *Magistrat miasta*) * ŻORY * (31 mm). Według tego samego wzoru sporządzone są jeszcze inne pieczęcie herbowe, a to:

- a) Urzędu meldunkowego (31 mm),
- b) Miejskiego domu chorych (31 mm),
- c) Miejskiego gimnazjum męskiego (35 mm),
- d) Kasy miejskiej (30 mm).

Poza tym istnieje jeszcze szereg pieczęci miejskich z orłem polskim, jak:

- e) Miejskiego Urzędu policji,
- f) Urzędu Stanu Cywilnego,
- g) Komun. Urzędu pośrednictwa pracy,
- h) Kom. Kasy Oszczędności,
- i) Urzędu rozj. dla spraw mieszkaniowych.

Pieczęcie powyższe zestawiamy według stanu z 1931 r.

Herb miasta na poprzednich pieczęciach widoczny składa się oczywiście z połowy herbu książęcego, czyli orła górnośląskiego, którego barwy są złota na tle niebieskim. Występujący w drugiej połowie miecz nie da się bliżej z miastem powiązać, jak tylko odnosząc go do owego prawa miecza, czyli sądownictwa w sprawach karnych, jakie miasto przy swej lokacji prawdopodobnie otrzymało. Miecz ten może być zatem biały, o złotej rękojeści i tle czerwonym²¹⁷).

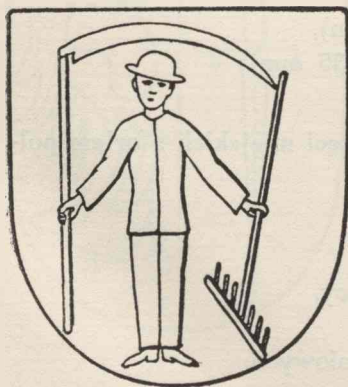
ŻUKÓW DOLNY

wieś w powiecie cieszyńskim na Zaolziu, sięgająca XIII wieku, nie używa herbu własnego. Z dwóch znanych mi pieczęci, jedna nosi tarczę z lwem czeskosłowackim, a w koło napis: *Obec Dolní Žukov*) * *Okres Č. Těšín* * (36 mm) a była w użyciu w pierwszych latach okupacji czeskiej koło 1923 r. Druga pieczęć jest nieco późniejsza i bezherbowa, z samym napisem: *Obec Dolní Žukov*) *Okres / Powiat Č. Těšín* / * *Gmina Dolny Žuków* * (33 mm) a używaną była do 1938 r.

ŻUKÓW GÓRNY

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiada pieczęć bezherbowa z samym napisem czesko-polskim: *Obecní úřad v Hor. Žukově / Pol. okres / Čes Těšín* / * *Urząd gminny w Gór. Żukowie* * (36 mm), która była w użyciu przez czas okupacji czeskiej 1923—1938 r. Możliwe, że dalsze poszukiwania odkryją pieczęcie i starsze i herbowe tej gminy.

ZWONOWICE

wieś w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem wieśniaka, trzymającego w rękach kosę i grabie. Na starszej, niemieckiej pieczęci widoczna jest tylko kosa w jego rękę i napis: *GEMEIN. ZWONOWIZ / RYBNIKER / KREIS* (29 mm). Jest to pieczęć pochodząca może jeszcze z XVIII wieku i wyciągnięta na dokumencie z 1835 r. w Archiwum Starostwa rybnickiego²¹⁸). Druga nowsza pieczęć przedstawia wieśniaka z kosą i grabiami i nosi napis: * *Gmina Zwonowice* *) *powiat Rybnicki*

(33 mm). Pieczęć ta powstała po 1921 r. i jest do dziś dnia używana. Herb tu wyobrażony może mieć: biało ubranego wieśniaka i białą kosę, złote drzewca i niebieskie tło.

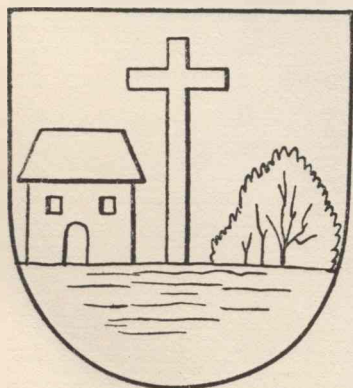
ŻYGLIN

wieś w powiecie tarnogórskim, nie posiada własnego herbu, a pieczęcie swoje zarówno niemiecką jak polską wypełnia tylko napisem. Pierwsza, sprawiona może w połowie XIX wieku, nosi napis: GEMEINDE / GR. ZYGLIN / KR. TARNOWITZ (25 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1898 r. w Archiwum śląskim. Druga polska pieczęć, sprawiona po 1922 r. i do dziś używana, ma napis: *Zarząd Gminny* / * ZYGLIN * / *powiat Tarnogórski* (34 mm).

ZYGLINEK

wieś w powiecie tarnogórskim, zwana dawniej Małym Żyglinem, nie posiada herbu podobnie jak Wielki Żyglin, lecz ma pieczęcie z samym tylko napisem. Pierwsza, niemiecka, pochodzi może jeszcze z XVIII wieku i nosi 5 wierszy napisu: GEMEINDE / KLEIN / SIGLINEK / BEUTHNER / CREISSES (30 mm) i wyciśnięta jest na dokumencie z 1849 r. Druga pieczęć powstała koło połowy XIX wieku nosi napis w koło pustego środka: GEMEINDE KLEIN ZYGLIN) KREIS TARNOWITZ (29 mm) i znalazła się na aktach z 1898 r. w Archiwum śląskim. Druga polska, sporządzona po 1922 r., ma napis: ZARZĄD GMINY / * *Zyglinek* * / POWIAT TARNOGÓRSKI (36 mm) i jest do dziś dnia używana.

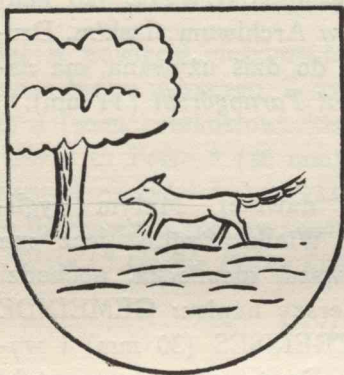
ŻYTNA

wieś w pow. rybnickim, używa herbu z wyobrażeniem krzyża stojącego między domem i krzakami. Widzimy go na pieczęci zarówno niemieckiej jak i polskiej. Pierwsza pochodzi, jak się zdaje, z XVIII wieku i nosi napis: GEMEINDE ZYTNA) RYBNICKER / KREISES (28 mm)²¹⁹. Druga sprawiona została po przyłączeniu do Polski 1922 r. i ma napis: GMINA ŻYTNA) POWIAT / RYBNICKI (32 mm), a jest do dziś dnia używana. Poza tym posługuje się gmina pieczęcią bezherbową, z samym

napisem: URZĄD GMINNY / ŻYTNA / * pow. Rybnik * (33 mm), oraz innymi pieczęciami biur, również napisowymi, bez poprzednio opisanego herbu. Herb tu występujący może być oddany w kolorach i mieć czerwony dom z zielonym dachem, czerwony krzyż, zielone krzaki i murawę, a białe tło.

ŻYWOCICE

wieś w pow. cieszyńskim na Zaolziu, posiada herb z wyobrażeniem lisa między krzakami. Znamy dwie pieczęcie z tym godłem, jedną z XIX, drugą z XX wieku. Pierwsza wyobraża lisa biegnącego w prawo, przed nim brzoza, za nim 3 tyki jakby chmielu. Pieczęć ta ma napis niemiecki: GEMEIN . ZYWO-TITZ . INSIEGEL (owal 31—30 mm) i znalazła się wyciśnięta na dokumencie z 1882 r. w Archiwum Starostwa cieszyńskiego. Druga jest późniejsza, pochodzi z czasów czeskich i wyobraża lisa zwró-

conego w lewo i drzewo przed nim szeroko rozgałęzione. W koło napis czesko-polski: OBEC ŽIVOTICE) * GMINA ŻYWOCICE * (owal 30—50 mm), a odciski znajdujemy na aktach z 1923—1938 r. Herb ten można oddać w barwach, dając czerwonego lisa, zielone drzewo i murawę, a białe tło.

PRZYPISY

WSTĘP

- 1) Wszystkich pieczęci niżej opisanych lub wspomnianych jest blisko 1500.
- 2) Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates. Wien 1864. — Lind, Städtewappen von Oesterreich-Ungarn, Wien 1885.
- 3) Saurma, Wappenbuch der schlesischen Städte, Berlin 1870.
- 4) Siebmacher, Wappenbuch, Nürnberg 1885.
- 5) Knötel, Die Städtewappen Oberschlesiens, Tarnowitz 1894.
- 6) Hupp, Wappen und Siegel der deutschen Städte II. Frankfurt 1898.
- 7) Engel, Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Ratharchives, Thorn 1894.
- 8) Wilpert i Kutzer, Die Wappen der oberschlesischen Landgemeinden. Oberschles. Heimat. Oppeln 1909. Band V—VIII.
- 9) Henke, Chronik von Loslau. Loslau 1908.
- 10) Gumowski, Herbarz polski (1932) wydawn. Kawy Hag.

OPIS HERBÓW

- 1) Wspomina o tym herbie Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17.
- 2) Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 mylnie przypuszcza, że to postać św. Józefa. Korona na głowie sprzeciwia się temu stanowczo. Również mylnym jest jego przypuszczenie, że ta pieczęć sięga 1775 r.
- 3) Nalepki powyższe znalazłem w zbiorach p. wiz. Musioła w Katowicach.
- 4) Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates, Wien 1864, 3. — Siebmacher, Wappenbuch. Nürnberg 1885, 36.
- 5) O herbie m. Bielska pisali nadto: Vencelius, Sacra ac debita templi novi inauguratio, Olesnica 1610 — E. Otipka, Mnemosinon 1720, nowo wyd. Bielsk 1927 — Widimsky j. w. — Siebmacher j. w. — Saurma, Wappenbuch der schles. Städte. Breslau 1870. 19 — Wilpert & Kutzer j. w. II, 105. — Die deutsche Sprachinsel Bielitz. Plauen 1923 — Teka grona konserwatorów, Kraków, II, str. 348. — Gumowski, Herbarz miast pol. 1923 — tenże, Herb i pieczęć miasta Bielska. Zjednoczenie śląskie z dnia 1 i 29 IV 1934, oraz tenże w Schles. Zeitung 20 i 21 III 1934. — Herb miasta widoczny jest też na bonach miejskich z 1919 r. — Pieczęć gotycka z 1542 r. reprodukowana jest też w „Zaraniu Śląskim“ 1938, p. 232.
- 6) Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17, rys. 210. — Ten sam herb widoczny jest na bonach z 1921 r.
- 7) Wilpert & Kutzer j. w. V, 81 mylnie odnosi tę pieczęć do 1775 r.
- 8) Saurma j. w. 12 — Siebmacher j. w. str. 69, tabl. 103 — Hupp, Wappen und Siegel j. w. str. 94 — Knötel j. w. str. 19.
- 9) Wilpert & Kutzer V, 81 mylnie odnoszą pierwszą pieczęć aż do 1775 r.
- 10) Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17.
- 11) Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17.

- ¹²⁾ Wilpert & Kutzer j. w. VII, 13.
- ¹³⁾ Wilpert & Kutzer j. w. VI, 29.
- ¹⁴⁾ Wilpert & Kutzer j. w. VII, 13, rys. 189.
- ¹⁵⁾ Wilpert & Kutzer j. w. VII, 12, rys. 188, znają tylko najstarszą pieczęć i widzą tu nie żołnierzy, lecz górników.
- ¹⁶⁾ O herbie takim wspomina Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17.
- ¹⁷⁾ Wilpert i Kutzer j. w. rys. nr 151.
- ¹⁸⁾ Tę pieczęć publikuje Wilpert j. w. VI, 30. Tłok jej znajduje się jeszcze w gminie.
- ¹⁹⁾ Publikuje ją Wilpert i Kutzer j. w. VII, 17, rys. 212.
- ²⁰⁾ Wilpert & Kutzer j. w. V, 82, zna starszą pieczęć, ale odnosi ją mylnie do 1775 r., a wieśniakowi również mylnie daje kosę i cepy w obie ręce.
- ²¹⁾ Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17 zna tylko drugą pieczęć i mylnie odnosi do 1840 r.
- ²²⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 17, rys. 221 podaje drugą pieczęć, ale rysuje mylnie siekiere zamiast strzelby i odnosi mylnie do 1840 r.
- ²³⁾ O herbie i pieczęciach m. Cieszyna pisali: Engel, Die mittelalterlichen Siegel des Thorner Rathsarchiv. Thorn 1894, str. 19, podał najstarszą pieczęć z XIV w. — Widymsky, Städtewappen des österreich. Kaiserstaates. Wien 1864, str. 21, — tenże w Albumie rękop. z 1855 r. w Muzeum m. Cieszyna. — Saurma, Wappenbuch der schlesischen Städte. Berlin 1870, str. 339. — Wilpert & Kutzer j. w. II, str. 105. — Wolski, Album heraldyczne w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. — Kowaliszyn, Album heraldyczne w Archiwum miejskim we Lwowie. — Gumowski, Herbarz polski, Warszawa (Kawa Hag) 1930. — Herb miasta figuruje też na bonach miejskich, wydanych w 1919 r. — Siebmacher, Wappenbuch j. w., str. 109, tabl. 140.
- ²⁴⁾ O pieczęci tej wspomina Wilpert i Kutzer j. w. V, 81, ale odnosi ją bezpodstawnie do r. 1775 i mówi o zwykłej koronie i lemieszu.
- ²⁵⁾ Wilpert i Kutzer znają pierwszą pieczęć i odnoszą ją mylnie do 1775 r. (V, 81).
- ²⁶⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 wspomina starszą pieczęć i mylnie odnosi do roku 1775.
- ²⁷⁾ O pieczęci niemieckiej z XIX w. wspomina Wilpert i Kutzer j. w., V, 81.
- ²⁸⁾ Wilpert i Kutzer j. w., V, 81 mylnie odnoszą pierwszą pieczęć do 1775 r.
- ²⁹⁾ Wilpert i Kutzer j. w., VII, 13 wspomina tylko o tej pieczęci.
- ³⁰⁾ Wilpert i Kutzer j. w., V, 81.
- ³¹⁾ Wilpert i Kutzer V, 81 wspomina o pierwszej pieczęci.
- ³²⁾ Wspomina o niej Wilpert & Kutzer j. w. VII, 17, ale widzi kwiaty, a nie pączki.
- ³³⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 227 publikuje ostatnią pieczęć.
- ³⁴⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 17, rys. 216, odnosi pierwszą pieczęć do 1810 r. i rozróżnia jeszcze gołębia na pierwszej, a sokoła na drugiej.
- ³⁵⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VI, 29, rys. 147 zna tylko drugą pieczęć.
- ³⁶⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 wspomina o pierwszej pieczęci.
- ³⁷⁾ O pieczęci tej wspomina Wilpert i Kutzer j. w. VII, 12.

³⁹⁾ O pierwszej pieczęci wspomina Wilpert i Kutzer j. w. 81, pod nazwą Vorbriegen.

⁴⁰⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁴¹⁾ Publikuje ją Wilpert i Kutzer j. w. VII, 14, rys. 197.

⁴²⁾ Drugą pieczęć publikuje Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 222.

⁴³⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VI, 30, odnosi tą pieczęć do 1742 r.

⁴⁴⁾ Pieczęć tę wspomina Wilpert i Kutzer j. w. VI, 29, odnosząc do r. 1742.

⁴⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w., V, 81.

⁴⁶⁾ O tej pieczęci wspomina Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 — oraz Henke, Chronik von Loslau, 1908, str. 133.

⁴⁷⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 odnoszą pierwszą pieczęć do 1775 r.

⁴⁸⁾ Tę ostatnią pieczęć publikuje Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 225.

⁴⁹⁾ Der deutsche Herold 1916, str. 159 i — Wilpert i Kutzer j. w. VII, 13.

⁵⁰⁾ Publikuje ją w 3-krotnym powiększeniu „Zaranie Śląskie“, 1936, str. 14.

⁵¹⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁵²⁾ Wilpert i Kutzer VII, 13, rys. 192.

⁵³⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 30, rys. 148.

⁵⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁵⁵⁾ O takiej pieczęci wspomina Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁵⁶⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81, rys. 55 widzi tu mylnie wilka. — Henke, Chronik von Loslau, 1908, II, 139.

⁵⁷⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81, ryc. 46, odnosi ją do 1775 r.

⁵⁸⁾ O pieczęci tej wspomina Wilpert i Kutzer j. w. IX, 167.

⁵⁹⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁶⁰⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 i odnosi do 1775 r.

⁶¹⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 17, zna tylko 2 ostatnie niem. pieczęcie, przy czym mylnie czyta 1809 zamiast 1805 na pierwszej.

⁶²⁾ O takiej pieczęci wspominają Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 — nadto Henke, Chronik v. Loslau 1908, str. 147.

⁶³⁾ O herbie Katowic por. Siebmacher, Wappenbuch, Nürnberg 1885, str. 79, tabl. 112, daje młot niebieski, koło zębate czerwone, na tle złotym i rok 1867 na dolnych belkach. — Knötel, Die Städtewappen Oberschlesiens, Tarnowitz 1894 p. 17, daje maszynę niebieską na tle złotym. — Saurma, Wappenbuch der schles. Städte, Berlin 1870, str. 135. — Hupp, Wappen und Siegel der deutschen Städte, Frankfurt 1898, II, str. 93, rysuje jak Knötel. — Gumowski, Herbarz Polski, Warszawa 1933 (Kawa Hag), barwy jak u Knötla.

⁶⁴⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81, odnosi pierwszą pieczęć do 1775 r.

⁶⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer i odnosi do 1775 r., ale mylnie mówi o kogucie na pagórku stojącym. Pagórka bowiem nie widzę.

⁶⁶⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁶⁷⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VI, 29, rys. 144.

⁶⁸⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18 i odnosi do 1742 r.

⁶⁹⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁷⁰⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18 i odnosi do 1750 r.

⁷¹⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁷²⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁷³⁾ O tej pieczęci wspominają Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18 — oraz Urban w Oberschlesische Heimat, VII, str. 38.

⁷⁴⁾ Wspomina o tej pieczęci: Wilpert i Kutzer j. w. IX, 167 — oraz Oberschlesische Heimat 1911, VII, str. 115.

⁷⁵⁾ O herbie Król. Huty piszą: Saurma j. w., str. 140 i 402. — Knötel, Städte-
wappen j. w., str. 17, — tenże, Bürgerliche Heraldik, Tarnowitz 1902. — Siebmacher,
Wappenbuch j. w., str. 79, tabl. 112, rysuje tarczę z koroną murowaną u góry i z 2
górnkami po bokach. — Wilpert i Kutzer j. w. II, str. 105. — Hupp, Wappen und
Siegel j. w., str. 93, daje młotki niebieskie, a ich rączki złote. — Gumowski, Her-
barz Polski j. w.

⁷⁶⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VI, 29, rys. 153.

⁷⁷⁾ O pieczęci XVIII-wiecznej wspomina Wilpert i Kutzer j. w., V, 81 — oraz
Henke, Chronik von Loslau 1908, str. 148.

⁷⁸⁾ Wilpert i Kutzer j. w., V, 81 odnosi tę pieczęć do 1775 r.

⁷⁹⁾ Wspomina o takiej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁸⁰⁾ Publikuje ją też Wilpert i Kutzer j. w. VI, 29, rys. 143.

⁸¹⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁸²⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

⁸³⁾ Ostatnią pieczęć rysuje Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 220, ale mylnie
odnosi do 1750 r.

⁸⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 i odnosi do 1778 r.

⁸⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 i odnosi do r. 1755.

⁸⁶⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁸⁷⁾ W Muzeum cieszyńskim znajdują się jeszcze pieczęcie Lipowej w pow.
oświęcimskim i Lipowej w pow. żywieckim, których z Lipowcem cieszyńskim mie-
ścić nie należy.

⁸⁸⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 217.

⁸⁹⁾ Tę pieczęć rysuje Wilpert i Kutzer j. w. VII, 17, rys. 215.

⁹⁰⁾ Gumowski, Pieczęcie śląskie. Kraków 1935 (Akad. Um.), str. 383.

⁹¹⁾ Saurma j. w., str. 190. — Knötel, Städte-
wappen j. w. II, 105. — Hupp, Wappen u. Siegel j. w., str. 99.

⁹²⁾ Rysuje tę pieczęć Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 214.

⁹³⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18.

⁹⁴⁾ Wilpert i Kutzer j. w. VII, 12.

⁹⁵⁾ Rysuje tę pieczęć Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, rys. 218.

⁹⁶⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 82, ale odnosi do r. 1775.

⁹⁷⁾ O tej pieczęci wspomina Wilpert i Kutzer j. w. VII, 18, ale mówi mylnie o
3 kłosach.

⁹⁸⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 82, ale mylnie widzi tu 3 kłosy.

⁹⁹⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30, rys. 155, ale z 5 rybami.

¹⁰⁰⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81 odnosi ją do r. 1775.

¹⁰¹⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 81.

¹⁰²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. VII, 13.

¹⁰³⁾ Wilpert i Kutzer j. w. V, 82. — Henke, Chronik von Loslau 1908, str. 153.

¹⁰⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 82.

¹⁰⁸⁾ „Dar zu haben Wir Ihnen aus sonderlichen Gnaden zu einem Wappen
und Siegel geben, dass Bildnis Sankt Georgii im blanckem Harnisch, in einem rosten
Felde, zu fuess mit einem Speer, darmit er unter seinen Füssen den Lindwurm
würget, dar zu einem Stechhelm mit schwarzen und weissen Helmdecken, und auf

dem Helm einen Schenkell von einem schwarzen Adler, samt seinen Klauen, in welchen Klauen er halten soll eine schwartze Burgkratzen... und solches Adlers Schenkel und Bergkratzen soll ihr Vogt in Gerichtshändeln...

¹⁰⁷⁾ Siebmacher, Wappenbuch j. w. str. 75, tabl. 108. — Saurma j. w. str. 399 oraz 71. — Knötel, Städtewappen, j. w., 1894, str. 17. — Hupp, Wappen und Siegel, str. 94 i 95.

¹⁰⁸⁾ O niej wspomina i ją rysuje Wilpert i Kutzer j. w. VII, rys. 194.

¹⁰⁹⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. VI, 30, rys. 152 i odnosi do 1742 r.

¹¹⁰⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. VII, 15, rys. 206 i odnosi do 1817 r.

¹¹²⁾ Siebmacher, Wappenbuch j. w. str. 87, tabl. 119. — Saurma, Wappenbuch j. w. str. 91, 225 i 405. — Knötel, Städtewappen j. w. str. 20. — Hupp, Wappen u. Siegel, str. 100.

¹¹³⁾ Wilpert i Kutzer j. w., rys. 145, z odniesieniem do 1742 r.

¹¹⁴⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. nr 154 i odnosi do 1742 r.

¹¹⁵⁾ Zna ją Wilpert i Kutzer, j. w., V 82, ale odnosi do 1775 r.

¹¹⁶⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 83 — oraz Henke, Chronik v. Loslau 1908, str. 156. Wilpert odnosi go do r. 1775.

¹¹⁷⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. V, 83, rys. 54 — oraz Henke j. w. str. 157.

¹¹⁸⁾ Saurma, Wappenbuch j. w. str. 206. — Siebmacher, Wappenbuch j. w. str. 84, tabl. 117. — Knötel, Städtewappen j. w. str. 20. — Hupp, Wappen und Siegel j. w., str. 93, 99. — Gumowski, Herbarz Polski j. w. nr 4.

¹¹⁹⁾ Wspomina o tej pieczęci Wilpert i Kutzer j. w. IX 167.

¹²⁰⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 83.

¹²¹⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 83 i odnosi do 1775 r.

¹²²⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer j. w. V, 83, rys. 45.

¹²³⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 83 i odnosi do 1775 r.

¹²⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer j. w. V, 83, i odnosi do 1775 r.

¹²⁵⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., IX 167.

¹²⁶⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., IX 167 — oraz Oberschles. Heimat, VII, str. 115.

¹²⁷⁾ Tak mniema Wilpert i Kutzer, j. w., VII, str. 12.

¹²⁸⁾ Ich herby podaje: Kraue, Wappen und Handbuch des Adels, in Schlesien, Görlitz 1901.

¹²⁹⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do 1775 r.

¹³⁰⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do 1775.

¹³¹⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do 1775 r.

¹³²⁾ J. w., Wilpert i Kutzer, V 83.

¹³³⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 17.

¹³⁴⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 17.

¹³⁵⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 18, rys. 230.

¹³⁶⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., IX 167 datuje je na lata przed 1847 i przed 1899.

¹³⁷⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., VII 18, rys. 213.

¹³⁸⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.

¹³⁹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 93, rys. 47.

¹⁴⁰⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30, rys. 146 z odniesieniem do 1742 r.

- ¹⁴¹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 13.
- ¹⁴²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁴³⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do 1775 r., nie widzi jednak kwiatów, lecz pączki.
- ¹⁴⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁴⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., VII 19.
- ¹⁴⁶⁾ Wspomina o niej Hupp, Wappen u. Siegel, j. w., 101.
- ¹⁴⁷⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁴⁸⁾ Musioł, Pszczyna, monografia historyczna, Katowice 1936, str. 97.
- ¹⁴⁹⁾ Musioł, j. w., str. 97, reprodukuje tę pieczęć, ale odnosi do 1466 r., nazywa litery majuskułą, a labry rzemieniami.
- ¹⁵⁰⁾ Musioł, j. w., 98.
- ¹⁵¹⁾ Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 246. — Siebmacher, Wappenbuch, j. w., str. 91, tabl. 123. — Wilpert, w Oberschles. Heimat, II, 1906, str. 105. — Hupp, Wappen und Siegel, j. w., str. 101. — Musioł, Pszczyna, j. w., str. 97.
- ¹⁵²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁵³⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁵⁴⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., V 83, rys. 61.
- ¹⁵⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 — oraz Henke, Chronik von Loslau, 1908, str. 166.
- ¹⁵⁶⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., rys. 50.
- ¹⁵⁷⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁵⁸⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83.
- ¹⁵⁹⁾ Knossalla w Oberschles. Heimat, 1911, VII, str. 58. — Wilpert i Kutzer, j. w., IX 167.
- ¹⁶⁰⁾ Wspomina o niej Henke, Chronik von Loslau, 1908, str. 171 — oraz Wilpert i Kutzer, j. w., V, str. 83.
- ¹⁶¹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., IX, str. 167.
- ¹⁶²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do 1775 roku.
- ¹⁶³⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi do r. 1775, ale mylnie widzi tu 4 połączone krzyże.
- ¹⁶⁴⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., VII 14, rys. 191.
- ¹⁶⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer i odnosi do r. 1742, j. w., VI 30.
- ¹⁶⁶⁾ Henke, Chronik von Loslau, 1908, str. 176, widzi tu symbole wiary, nadziei i miłości. — Wilpert i Kutzer, j. w., V 83, rys. 43.
- ¹⁶⁷⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 83, rys. 56. — Henke, Chronik, j. w., str. 176, mylnie widzi tu bociana.
- ¹⁶⁸⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 19.
- ¹⁶⁹⁾ Siebmacher, Wappenbuch, j. w., str. 98, tabl. 130. — Knötel, Städtewappen, j. w., str. 11. — Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 282. — Hupp, Wappen und Siegel j. w., str. 102. — Dzwonek Częstochowski, 1911, str. 10. — Gumowski, Herbarz polski, j. w., nr 13.
- ¹⁷⁰⁾ O obu pieczęciach wspomina Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 i odnosi pierwszą do 1775 roku.
- ¹⁷¹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 83 wspomina o pieczęci Gór. Rydułtowa z XIX wieku, ale o zupełnie innym herbie: kowadło i wózek żelazny kopalniany. Pieczęci takiej nie udało się znaleźć, może to omyłka Wilperta.

¹⁷²⁾ Dwie najstarsze pieczęcie rysuje Wilpert i Kutzer, j. w., VII 14, rys. 168 i 169 — por. też König, Chronik von Siemianowitz, 1902, p. 101.

¹⁷³⁾ Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 314. — Siebmacher, Wappenbuch, j. w., str. 105, tabl. 136. — Widimsky, Städtewappen des österr. Kaiserstaates, Wien 1864, str. 20. — Tenże tak samo w Albumie rękop. z 1855 r. w Muzeum Cieszyńskim. — Wolski, Herbarz rękop. w Bibliotece Jagiell. w Krakowie.

¹⁷⁴⁾ O tej pieczęci wspomina Wilpert i Kutzer i odnosi ją do r. 1775 (V 84).

¹⁷⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 42.

¹⁷⁶⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, V 94 i odnosi do 1775 r.

¹⁷⁷⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 84 podają tu herb zupełnie fałszywy: kopaczka i 4 krzyże nad nią, jakoby z 1775 r. pochodzący.

¹⁷⁸⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

¹⁷⁹⁾ Wspomina ją Wilpert i Kutzer, j. w., VI 29. Tłok jest jeszcze w gminie.

¹⁸⁰⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 19, ale myli się, odnosząc pierwszą pieczęć do 1840 roku.

¹⁸¹⁾ Widimsky, Städtewappen, j. w., str. 19; tak samo jak w albumie cieszyńskim. — Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 302.

¹⁸²⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., str. 19.

¹⁸³⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30.

¹⁸⁴⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

¹⁸⁵⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

¹⁸⁶⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 49.

¹⁸⁷⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., VII 13.

¹⁸⁸⁾ Gumowski, Herbarz Polski (Kawa Hag).

¹⁸⁹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 12.

¹⁹⁰⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, i odnosi do 1775 r.

¹⁹¹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

¹⁹²⁾ Oryginalny tekst niemiecki podaje Knötel, Die Städtewappen Oberschlesiens, 1894, str. 16 i 29.

¹⁹³⁾ Z tym samym rysunkiem i napisem istnieją nalepki pieczętne białoniebieskie, znane nam ze zbioru p. wiz. Musioła.

¹⁹⁴⁾ O tym herbie pisali: Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 336. — Knötel, Die Städtewappen, j. w., str. 16 i 29. — Wilpert i Kutzer, j. w., II 105. — Hupp, Wappen und Siegel, j. w., str. 102. — Chmiel w Wiadomościach Num. archeol., V 67. — Knötel, Bürgerliche Heraldik, Tarnowitz, 1902. — Siebmacher, j. w., str. 108, tabl. 139.

¹⁹⁵⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., IX 167.

¹⁹⁶⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 59.

¹⁹⁷⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84 i odnosi do 1775 r.

¹⁹⁸⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., V 86. — Henke, Chronik von Loslau, 1908, str. 185.

¹⁹⁹⁾ Dobrze rysuje ten herb Wolski w Herbarzu rękop. w Bibliotece Jagiell. w Krakowie. Mylnie zaś opisują go: Kral z Dobré Vody, Heraldika ceska, str. 129, oraz Semkowicz w Przeglądzie Warsz., 1910, str. 262.

²⁰⁰⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 12.

²⁰¹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VII 13 — na tej podstawie umieszczono też ten herb u Gumowskiego, Herbarz Polski (Kawa Hag).

²⁰²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

²⁰³⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 53 i odnosi do r. 1775. Jej tłok przechowany jest w gminie.

²⁰⁴⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30 i odnosi do 1742 r.

²⁰⁵⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30, rys. 1490, odnosi ją mylnie do 1830 r.

²⁰⁶⁾ Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 180. — Siebmacher, Wappenbuch, j. w., str. 82, tabl. 115. — Knötel, Städtewappen, j. w., str. 23 i 28. — Hupp, Wappen und Siegel, j. w., str. 93 i 99.

²⁰⁷⁾ Wspominają o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84 — oraz Henke, Chronik, j. w., II, str. 133.

²⁰⁸⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30, odnosi ją do 1776 r.

²⁰⁹⁾ Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30.

²¹⁰⁾ Siebmacher, j. w., Wappenbuch, str. 120, tabl. 151. — Saurma, Wappenbuch, j. w., str. 380. — Knötel, Städtewappen, j. w., str. 21 i 28. — Wilpert i Kutzer, j. w., II 105. — Hupp, Wappen und Siegel, j. w., str. 103.

²¹¹⁾ Rysuje ją też Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 60.

²¹²⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., VI 30.

²¹³⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 48.

²¹⁴⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, j. w., VII 19, rys. 219.

²¹⁵⁾ Rysuje ją też Wilpert i Kutzer, j. w., V 84, rys. 54 i odnosi do 1775 r.

²¹⁶⁾ W Archiwum Starostwa rybnickiego znalazłem pod 1835 r. pieczęć Żorów, ale bardzo zniszczoną.

²¹⁷⁾ Tak koloruje ten herb i Hupp, Wappen und Siegel, j. w., str. 102.

²¹⁸⁾ Wspomina o niej Wilpert i Kutzer, j. w., V 84.

²¹⁹⁾ Rysuje ją Wilpert i Kutzer, V 86, rys. 41 i odnosi do 1775 roku.

SPIS WAŻNIEJSZYCH NAZW NIEMIECKICH NIE UWZGLĘDNIONYCH OSOBNO:

Albrechtice — Olbrachcice
 Alt Berun por. Biełuń Stary
 Altdorf — Stara Wieś
 Alt Dubensko — Dębieńsko St.
 Altenstein — Kucharzówka
 Althammer — Stara Kuźnia
 Anhalt — Hołdunów
 Antonienhütte — Wirek
 Bankau — Bąków
 Baumgarten — Dębowiec
 Belschnitz — Bełżnica
 Bielitz — Bielsko
 Biera — Świętoszówka
 Birkenhain — Brzeziny
 Birtultau — Biertułtowy
 Bismarckhütte — Huta Bism.
 Blendow — Błędów
 Bludowitz — Bładowice
 Bluschau — Błuszczów
 Boguschütz — Bogucice
 Borin — Borynia
 Braune — Bronów
 Brinitz — Brynica
 Brzezowitz — Brzozowice
 Bukau — Buków
 Camnitz — Kamienica
 Charlottendorf — Kolonia Gola-
 sowicka
 Charlottenhof — Szarlociniec
 Chotěbuz — Kocobędz
 Crassow — Krasowy
 Creuzdorf — Krzyżowice
 Czirsowitz — Czyżowice
 Ciszowka — Cisówka
 Czwiklitz — Cwiklice

Deutsch Piekar — Wielkie Piekary
 Domb — Dąb
 Dombrowka — Dąbrówka
 Drahomischel — Drogomyśl
 Dreilinden — Dzimierz
 Dyhrngrund — Marusze
 Eichenau — Dąbrówka Mała
 Eichendorf — Skrzeczkowice
 Ellguth — Ligota
 Erdmannsheim — Kol. Strzebińska
 Ernsdorf — Jaworze
 Friedrichsdorf — Bykowina
 Friedrichsthal — Podbucze
 Frölichhof — Frelichów
 Fürstenthal — Kozłowa Góra
 Georgenberg — Miasteczko
 Georgendorf — Jurkowice
 Godischau — Godziszów
 Golkowice — Skrybeńsko
 Görchen — Górki Małe
 Gross Droniowitz — Droniowice
 Gross Gorschütz — Gorzyce
 Gross Paniow — Paniowy
 Gurau — Góra
 Gurkau — Górki
 Heinzendorf — Jasienica
 Hohenbirken — Brzezcie
 Hradiště — Grodziszcz
 Jaśkowice — Orzesze
 Jeziorowiec — Zazdrość
 Johannendorf — Kolonia Zamecka
 Kiselau — Kisielów
 Kitschitz — Kiczycze

Klein Droniowitz — Droniowiczki
 Klein Gorschütz — Gorzyczki
 Klein Paniow — Paniowki
 Klein Zyglin — Żyglinek
 Knisenitz — Książenice
 Koschmieder — Kośmidry
 Königshütte — Król. Huta
 Kralowka — Królówka
 Krauzendorf — Karkośki
 Krier — Kryry
 Krosnowes — Krasna
 Kunčite — Kończyce
 Kunzendorf — Kończyce
 Kurzwalde — Międzyrzecze Dol.
 Kutschau — Kuczków
 Laurahütte — Huta Laury
 Lendzin — Łędziny
 Lieschnei — Leszna
 Lissau — Lisów
 Lissek — Łyski
 Lohna — Łany
 Lohnitz — Łańce
 Lonczka — Łączka
 Lonkau — Łąka
 Loslau — Wodzisław
 Ludwigsthal — Piasek lubl.
 Mezeritz — Międzyrzecze
 Neu Berun — Bieruń Nowy
 Neudorf — Nowawieś
 Neudorf — Borowa wieś
 Nicolai — Mikołów
 Nieder Belk — Bełk
 Nieder Goldmansdorf — Bzie Dol.
 Nieder Gotschalkowitz — Goczał-
 kowice Dolne
 Nieder Heyduk — Dolne Hajduki
 Nikelsdorf — Mikuszowice
 Ober Belk — Bełk
 Ober Goldmansdorf — Bzie Górne
 Ober Hayduck — Wielkie Hajduki
 Ober Ohlsch — Olszówka Górna
 Oderberg — Bogumin
 Olszówka Dolna — Mikuszowice
 Olszówka Górna — Kamienica
 Oschin — Osiny

Paulsdorf — Pawłów
 Perstetz — Pierściec
 Peterkowitz — Pietrzkowice
 Peterswald — Pietwałd
 Petrowitz — Piotrowice
 Pilgramsdorf — Pielgrzymowice
 Pless — Pszczyna
 Pohlom — Połomia
 Popelau — Popielów
 Preiswitz — Przyszowice
 Prstna — Piersna
 Raschütz — Raszczyce
 Reichwaldau — Rychwałd
 Ridultau — Rydułtowy
 Riegersdorf — Rudzica
 Romanshof — Obszary
 Rosdzin — Rozdzień
 Rossberg — Rozbark
 Rychuld — Bąków
 Sandau — Piasek pszczyński
 Schädltitz — Siedlice
 Schlachtendorf — Kolonia Zebrz.
 Schloss Goldmansdorf — Bzie za-
 meckie
 Schönburg — Rzuchów
 Schönhof — Szonów
 Schwarzwasser — Strumień
 Schwibitz — Sibica
 Schwirklau — Świerklany
 Seibersdorf — Zebrzydowice
 Siegfriedsdorf — Frydek
 Sadow — Sadow
 Sohrau — Żory
 Sophienthal — Zofiówka
 Sowada — Zawada
 Staude — Studzionka
 Stein — Kamień
 Stonitz — Stanowice
 Stritz — Trzycieź
 Těrlicko — Cierlicko
 Teschen — Cieszyn
 Tichau — Tychy
 Timmendorf — Szeroka
 Trockenberg — Sucha Góra
 Truchschütz — Truszczyce
 Vorbriegen — Folwarki

Weichsel — Wisła
Willmersdorf — Wierzniewice
Wiltsehe — Wilcza
Wohlau — Wola

Woischnik — Woźniki
Zaritz — Zarzecze
Zbitkau — Zbytków
Zeislowitz — Cisownica

SPIS RZECZY

I. Wstęp	Str. 5—14
II. Opis herbów miejscowości województwa śląskiego	15—322

(przy miejscowościach oznaczonych * nie podano rysunków herbów,
przy miejscowościach oznaczonych ○ oprócz rysunku herbu znajdują się
też rysunki pieczęci)

	Str.		Str.
1. Adamowice	19	32. Boronów	37
2. * Aleksandrowice	19	33. Borowa Wieś	37
3. Babienica	19	34. Boruszowice	38
4. * Bąków	20	35. * Borynia	38
5. Bańgów	20	36. Brenna	38
6. Baranowice	21	37. * Bronów	39
7. Bażanowice	21	38. * Brusiek	39
8. Bełk	22	39. * Brynica	39
9. * Bełżnica	22	40. * Brynów	40
10. Biała	23	41. * Brzęczkowice	40
11. Bibiela	23	42. Brzeźce	40
12. * Bielowicko	23	43. Brzezie nad Odrą	41
13. ○ Bielsko	24	44. * Brzezinka	41
14. Bielszowice	27	45. Brzeziny Śląskie	42
15. Biertułtowy	28	46. Brzezówka	43
16. * Bieruń Nowy	28	47. Brzozowice	43
17. Bieruń Stary	29	48. Bujaków	44
18. Bijasowice	30	49. Buków	45
19. * Bluszczów	31	50. Bukowiec	45
20. Bładnice Dolne	31	51. * Bykowina	46
21. * Błędów	32	52. Bystra	46
22. Błędowice Dolne	32	53. Bystrzyca	47
23. ○ Bobrek	33	54. Bytków	47
24. * Bobrowniki	33	55. Bzie Dolne	48
25. Boconowice	34	56. Bzie Górne	48
26. Bogucice	35	57. Bzie Zameckie	49
27. Bogumin	35	58. * Chełm	49
28. * Bogunice	36	59. Chorzów	50
29. Boguszowice	36	60. Chropaczów	52
30. Bojszowy	36	61. Chudów	53
31. * Bojszowy Nowe	37	62. Chwałęcice	53

	Str.		Str.
63. Chwałowice	54	110. Gilowice	80
64. Chwostek	54	111. ○ Glinica	81
65. Chybie	55	112. * Gnojnik	81
66. Cielmice	55	113. Goczałkowice Górne	82
67. Cierlicko Górne	56	114. Goczałkowice-Zdrój	82
68. Cieszowa	56	115. * Godów	83
69. ○ Cieszyn	57	116. * Godula	83
70. Cisówka	61	117. Godziszów	83
71. Cisownica	62	118. * Gogołowa	84
72. Ćwiklice	62	119. * Golasowice	84
73. Czarków	63	120. Golejów	85
74. Czarnuchowice	63	121. Goleśzów	85
75. Czechowice	64	122. * Goławiec	86
76. Czernica	64	123. * Gołkowice	86
77. Czerwionka	65	124. Góra	87
78. Czuchów	65	125. * Górki	87
79. Czyżowice	66	126. Górki Małe	87
80. Dąb	66	127. Górne Hajduki	88
81. Dąbrowa	67	128. Gorzyce	88
82. * Darków	67	129. Gorzyczki	89
83. Datynie Dolne	68	130. Gostyń	89
84. * Dębieńsko Stare	68	131. Gotartowice	90
85. * Dębieńsko Wielkie	68	132. Gródek	90
86. * Dębowa Góra	69	133. Grodziec	91
87. Dębowiec	69	134. Grodziszczce	92
88. Dobracice	69	135. Grzawa	93
89. * Dolne Hajduki	70	136. * Grzeblowiec	93
90. Domasłowice Dolne	70	137. * Gumna	93
91. Domasłowice Górne	71	138. Guty	94
92. Dralin	71	139. * Hadra	94
93. Drogomyśl	72	140. ○ Halemba	95
94. Droniowice	73	141. Harbultowice	95
95. Droniowiczki	73	142. Harbutowice	96
96. Dzieckowice	74	143. Hażlach	97
97. Dzieńmorowice	75	144. Herczawa	97
98. Dziedzice	75	145. * Hermanice	97
99. Dziegielów	76	146. * Hołodunów	98
100. Dzimierz	76	147. Huta Bismarcka	98
101. Erdmannswille	77	148. ○ Huta Laury	99
102. Folwarki	77	149. Iłownica	99
103. Frelichów	77	150. Imielin	100
104. Frydek	78	151. * Iskrzyczyn	100
105. Frysztat	78	152. ○ Istebna	101
106. * Gać	79	153. Jabłonków	102
107. * Gardawice	79	154. Jankowice	103
108. Gaszowice	79	155. Jankowice Rybnickie	104
109. Gierałtowice	80	156. Janów	104

	Str.		Str.
157. Jaroszewice	105	204. Kończyce	128
158. Jarząbkowice	106	205. * Kończyce Małe	128
159. * Jasienica	106	206. * Kończyce Wielkie	129
160. Jastrzębie Dolne	107	207. Koniaków	129
161. Jastrzębie Górne	107	208. Końska	130
162. * Jastrzębie-Zdrój	107	209. Kopciowice	130
163. Jawornica	108	210. Kopiec	131
164. Jaworzynka	108	211. * Kornowac	131
165. * Jaworze	108	212. Kośmidry	131
166. * Jedlina	109	213. Kostkowice	132
167. ○ Jedłownik	109	214. Koszarzyska	132
168. * Jędrysek	110	215. Koszęcin	133
169. Jejkowice	110	216. Kosztowy	133
170. * Kaczyce	110	217. Kowale	134
171. * Kalety	110	218. Kozakowice Dolne	134
172. Kalina	111	219. * Kozakowice Górne	135
173. Kamień	111	220. Kozłowa Góra	135
174. * Kamień nad Odrą	112	221. Krasna	135
175. Kamień pod Rzędówką	112	222. Krasowy	136
176. Kamienica, pow. lubl. . . .	112	223. Królewska Huta	136
177. Kamienica, pow. biel. . . .	113	224. ○ Królówka	138
178. Kamionka	114	225. Krostoszowice	138
179. Karkoszki	114	226. Kryry	139
180. Karpentna	114	227. * Krywałd	139
181. Karwina	115	228. Krzyżkowice	140
182. Katowice	116	229. Krzyżowice	140
183. Kiczyce	118	230. Książenice	141
184. Kisielów	118	231. Kucharzówka	141
185. Kleszczów	119	232. Kuców	142
186. Kłodnica	120	233. Landek	142
187. * Kłokocin	120	234. * Lasowice	143
188. Knurów	120	235. Łędziny	143
189. Kobielice	121	236. Leszczyny	144
190. Kobiór	122	237. Leszna Dolna	144
191. Kobyła	122	238. Leszna Górna	145
192. Kochanowice	123	239. Ligota, pow. bielski	146
193. Kohece	123	240. Ligota-Katowice	147
194. Kochłowice	124	241. Ligota Rybnicka	147
195. Kocobędz	124	242. * Ligota Tworkowska	147
196. * Kojkowice	125	243. Ligota Woźnicka	148
197. Kokoszyce	125	244. Ligotka Kameralna	148
198. * Kokotek	125	245. * Lipiny Śląskie	149
199. Kolonia Golasowska	126	246. Lipowiec	150
200. Kolonia Strzebińska	126	247. * Lisów	150
201. Kolonia Zamecka	127	248. Lisowska Kolonia	151
202. Kolonia Zebrzydowska	127	249. Lisowice	151
203. * Komorowice	127	250. Lubecko	152

	Str.		Str.
251. Lubliniec	152	296. Mistrzowice	180
252. Lubliniecki Zamek	155	297. Mizerów	180
253. * Lubomia	155	298. Mnich	181
254. * Lubsza	155	299. Mnisztwo	181
255. * Luisenhof	156	300. ○ Mokre	182
256. Lutynia Niemiecka	156	301. Mosty ciesz.	182
257. * Lutynia Polska	157	302. Mosty jabł.	183
258. Łączka	157	303. Moszczenica	184
259. Łagiewniki	158	304. Mszana	184
260. * Łagiewniki Średnie	158	305. Mszana Górna	185
261. ○ Łagiewniki Wielkie	159	306. * Murcki	185
262. Łąka	159	307. Mysłówice	185
263. * Łąki nad Olzą	160	308. ○ Nakło	187
264. Łańce	160	309. ○ Nawsie	188
265. Łany	161	310. Nieboczowy	189
266. Łaziska	161	311. * Niebory	189
267. Łaziska Dolne	162	312. Niedobczyce	189
268. Łaziska Górne	162	313. Nierodzim	190
269. Łaziska Średnie	163	314. Niewiadom	191
270. Łazy biel.	164	315. Niewiadom Dolny	191
271. Łazy frysz.	164	316. Niewiadom Górny	192
272. * Łomna Dolna	165	317. Nowa Wieś, kat.	192
273. ○ Łomna Górna	165	318. Nowa Wieś, ryb.	193
274. Łuków	166	319. * Nowe Hajduki	194
275. Łyski	166	320. Nowy Bogumin	194
276. Łyżbice	167	321. Nowy Bytom	195
277. Makoszowy	167	322. Nydek	196
278. Mała Dąbrówka	168	323. * Obszary	196
279. Markłowice Dol., ryb.	169	324. * Ochaby	196
280. * Markłowice Dol., frysz.	169	325. Ochojec	197
281. Markłowice Górne, pow. rybnicki	169	326. Odra	198
282. * Markłowice Górne pow. cieszyński	170	327. Ogrodzona	198
283. Marusze	170	328. Olbrachcice	199
284. Mazańcowice	171	329. Oldrzychowice	199
285. Miasteczko	171	330. Olszyna	200
286. Michałkowice	173	331. * Olza	200
287. Miedźna	174	332. Opatowice	200
288. Międzyrzecze	175	333. * Orłowa	201
289. * Międzyrzecze Dolne	175	334. Orłowiec	201
290. Międzyrzecze Górne	175	335. Ornontowice	202
291. Międzywieć	176	336. Orzech	202
292. Mikołeska	176	337. Orzegów	203
293. Mikołów	177	338. Orzepowice	204
294. * Mikuszowice	178	339. Orzesze	205
295. ○ Milików	179	340. Osiny	205
		341. * Osiny Dolne	206
		342. Palowice	206

	Str.		Str.		
343.	Panewnik	207	388.	Puńców	230
344.	Paniówki	207	389.	* Pusta Kuźnica	230
345.	* Paniowy	207	390.	Radlin	230
346.	Paprocany	208	391.	Radlin Dolny	231
347.	* Paruszowice	208	392.	Radlin Górny	231
348.	Pastwiska	209	393.	* Radostowice	232
349.	Pawłów	209	394.	○ Radoszowy Dolne	232
350.	Pawłowice	210	395.	Radoszowy Górne	232
351.	Pawonków	210	396.	Radoszowy Wielkie	233
352.	Piasieczna	211	397.	Radzionków	233
353.	Piasek, pow. lubliniecki	211	398.	Raj	234
354.	* Piasek, pow. pszczyński	212	399.	Rakowiec	234
355.	* Piasek Miejski	212	400.	Raszczyce	235
356.	Piece	212	401.	* Reisnerhoefel	235
357.	* Piekary Rudne	213	402.	Repty Nowe	235
	Piekary Wielkie, por.		403.	Repty Stare	236
	Wielkie Piekary	213	404.	* Rogów	236
358.	Pielgrzymowice	213	405.	Rogoźna	236
359.	Pierściec	214	406.	Rój	237
260.	* Piersna	214	407.	Ropica	237
361.	Pietwałd	214	408.	* Rówień	238
362.	○ Pietrzkowice	215	409.	○ Roździeń	238
363.	Piosek	216	410.	Roździeń-Szopienice	239
364.	Piotrowice pszcz.	216	411.	* Roztropice	239
365.	Piotrowice frysz.	217	412.	* Ruda Śląska	240
366.	Pniaki	217	413.	Rudnik	240
367.	Pniówek	218	414.	* Rudołowice	240
368.	Pniowiec	218	415.	Rudzica	241
369.	Podbucze	219	416.	* Rudziczka	242
370.	Podlesie	219	417.	Ruptawa	242
371.	Pogórz	220	418.	Ruptawiec	243
372.	Pogrzebień	220	419.	* Rusinowice	243
373.	Pogwizdów	221	420.	* Rybna	243
374.	Połomia	221	421.	Rybnik	244
375.	Popielów	222	422.	* Rychuń	246
376.	* Poręba pszcz.	222	423.	Rychwałd	246
377.	Poręba frysz.	223	424.	Rydułtowy	247
378.	* Pruchna	223	425.	Rydułtowy Górne	247
379.	* Przegędza	223	426.	Rzeka	248
380.	* Przelajka	224	427.	Rzuchów	248
381.	* Przyszowice	224	428.	Sadów	249
382.	Psary	224	429.	Sadów Górny	249
383.	Pstrążna	225	430.	* Ściernie	250
384.	Pszczyna	225	431.	Sibica (Świbica)	250
385.	Pszów	228	432.	Siedlice	251
386.	Pszowskie Doły	229	433.	Siemianowice	251
387.	* Pudłów	229	434.	Simoradz	252

	Str.		Str.
435. * Skalite	253	482. Tarnowice Stare	276
436. Skoczów	253	483. Tarnowskie Góry	276
437. Skrzeńsko	255	484. Toszonowice Dolne	279
438. Skrzeczón	255	485. * Toszonowice Górne	280
439. * Skrzczkowice	255	486. Truszczyce	280
440. ○ Skrzyszów	256	487. Trzanowice	280
441. * Smardzowice	256	488. Trzycież	281
442. Śmiłowice pszcz.	257	489. Trzyniec	282
443. Śmiłowice ciesz.	257	490. ○ Turza	282
444. Smolna	258	491. Turzyczka	283
445. * Solarnia	258	492. Tychy	283
446. Sowice	258	493. Tyra	284
447. Stanisławowice	258	494. Uchylany	285
448. Stanowice	259	495. Uchylsko	285
449. Stara Kuźnia	259	496. * Urbanowice	285
450. Stara Wieś	260	497. Ustroń	286
451. * Stare Bielsko	261	498. Wapienica	286
452. * Stare Miasto	261	499. Warszawice	287
453. * Steblów	261	500. Wawrzyczka	287
454. * Stonawa	262	501. Wędrynia	288
455. Strumień	262	502. * Welnowiec	288
456. * Strzebiń	263	503. Wesola	289
457. * Studzienice	263	504. Wielka Dąbrówka	289
458. * Studzionka	264	505. Wielkie Hajduki	290
459. * Sucha Góra	264	506. Wielkie Górki	291
460. Sucha Dolna	264	507. Wielkie Piekary	292
461. Sucha Górna	265	508. Wielopole rybn.	293
462. Sucha Średnia	265	509. * Wielopole ciesz.	293
463. Sumina	266	510. * Wierzbica	294
464. * Suszec	266	511. Wierzbie	294
465. Świerczynowiec	266	512. * Wierzniowice	294
466. * Świerklaniec	267	513. Wieszczyta	295
467. * Świerklany Dolne	267	514. * Wilamowice	295
468. ○ Świerklany Górne	267	515. Wilchwy	296
469. Świętochłowice	268	516. ○ Wilcza Dolna	296
470. Świętoszówka	270	517. Wilcza Górna	297
471. Syrynia	270	518. Wilkowyje	297
472. Szarlej	271	519. * Wirek	298
473. Szarlociniec	271	520. * Wiślica	298
474. Szczekowice	272	521. Wiśła	299
475. Szerbice	272	522. Wiśła Mała	299
476. Szczygłowice	273	523. * Wiśła Wielka	300
477. Szeroka	273	524. Włosinka	300
478. * Szobiszowice	274	525. Wodzisław	301
479. Szonów	274	526. * Wodzisławski Zamek	303
480. ○ Szopienice	274	527. Wola	303
481. * Szumbark	275	528. * Woszczyce	304

	Str.		Str.
529. Woźniki	304	548. Zbytków	315
530. * Wymysław	306	549. Zebrzydowice, powiat	
531. Wiry	306	rybnicki	315
532. * Zabłocie biel.	306	550. Zebrzydowice, powiat	
533. * Zabłocie fryszt.	307	cieszyński	316
534. Zaborze	307	551. Zebrzydowice Górne	316
535. * Zabrzeg, pow. bielski	307	552. * Zgoda	317
536. Zabrzeg, pow. pszcz.	308	553. * Zgoń	317
537. Zamarski	308	554. Zielona	317
538. Zamysłów	309	555. ○ Zofiówka	318
539. Zamysłów Wodzisławski	309	556. Żory	318
540. Zarzecze biel.	310	557. * Żuków Dolny	320
541. Zarzecze pszcz.	311	558. * Żuków Górny	320
542. * Zawada fryszt.	312	559. Zwonowice	320
543. Zawada, pow. pszcz.	312	560. * Żyglin	321
544. ○ Zawada, pow. rybnicki	313	561. * Żyglinek	321
545. Zawadka	313	562. Żytka	321
546. Zawiść	314	563. Żywocice	322
547. Zazdrość	314		

Przypisy 323—332
 Spis ważniejszych nazw niemieckich, nie uwzględnionych osobno . . . 333—335

TEGOŻ AUTORA

- Pieczęcie królów polskich, Kraków 1920, z 52 tabl.
Pieczęcie i herby miast wielkopolskich, Poznań 1932.
Początki Białego Orła, Poznań 1931, z 14 tabl.
Herby i pieczęcie warszawskie, Warszawa 1935.
Herby miast litewskich, Wilno 1935.
Herby i pieczęcie wsi wielkopolskich, Poznań 1937.
Pieczęcie śląskie XII—XIV wieku, Kraków 1935, z 42 tabl.
Pieczęcie książąt litewskich, Wilno 1931, z 9 tabl.
Herbarz polski. Wydaw. Kawy Hag 1933, z 34 tabl.
Herby miast województwa warszawskiego, Warszawa 1938.
Herby miast województwa pomorskiego, Toruń 1939.

Instytut Śląski w Katowicach

Stowarzyszenie zarejestrowane

wpisane do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego pod Nr 28 na mocy decyzji Wojewody Śląskiego z dnia 15 XII 1933 Nr BP. 132/129

Wyciąg ze Statutu:

§ 3. INSTYTUT ŚLĄSKI ma na celu: a) działalność naukową w zakresie zagadnień, odnoszących się do ziemi i spraw śląskich ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień, wynikających z potrzeb chwili bieżącej, b) gromadzenie istniejącego materiału naukowego i szerzenie wiedzy o Śląsku. Środkami działalności Stowarzyszenia są:

- a) przeprowadzanie badań naukowych w wyżej określonym zakresie,
- b) zaznajamianie czynników rządowych i społeczeństwa z wynikami tych badań oraz szerzenie znajomości spraw śląskich przez wydawanie komunikatów, oryginalnych prac naukowych, pism popularnych, urządzenie odczytów, zebrań dyskusyjnych itp.,
- c) gromadzenie i utrzymywanie w ewidencji bibliotek, zbiorów i wszelkich materiałów naukowych, należących do zakresu, objętego działalnością Stowarzyszenia.

§ 4. Członkowie Stowarzyszenia „INSTYTUT ŚLĄSKI” dzielą się na: a) członków zwyczajnych, b) członków wspierających, c) członków honorowych, d) członków korespondentów.

§ 5. Członkiem zwyczajnym może zostać każdy Polak, interesujący się zagadnieniami śląskimi, przyjęty przez Zarząd Stowarzyszenia na wniosek dwóch członków Zarządu.

Członkiem wspierającym może zostać każda osoba fizyczna oraz instytucja samorządowa, gospodarcza lub społeczna, przyjęta przez Zarząd na wniosek dwóch członków Zarządu.

Członków honorowych mianuje Walne Zgromadzenie za wybitne zasługi dla rozwoju Instytutu lub na polu naukowym w zakresie zagadnień śląskich.

Członków korespondentów powołuje Zarząd Stowarzyszenia spośród osób współdziałających w pracach Instytutu na wniosek jego Dyrektora.

§ 7. Władze i organa Stowarzyszenia są następujące:

- a) Kuratorium, w którego skład wchodzi: Wojewoda Śląski, Marszałek Sejmu Śląskiego, oraz Prezes Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Kuratorium powołuje Dyrektora Instytutu, ustala kierunek programowej działalności Zarządu, oraz kontroluje Zarząd w zakresie jego działalności.
- b) Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia.
- c) Zarząd Stowarzyszenia, złożony z 9 osób, a mianowicie: z delegata Urzędu Wojewódzkiego Śląskiego, przedstawiciela Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Katowicach, przedstawiciela Polskiego Związku Zachodniego, Dyrektora Instytutu Śląskiego, oraz z 5 członków, wybranych przez Walne Zgromadzenie.
- d) Komisja Rewizyjna, wybierana przez Walne Zgromadzenie.
- e) Komisja Rozjemcza, wybierana przez Walne Zgromadzenie.
- f) Dyrektor Instytutu, kierujący naukową i administracyjną stroną prac Instytutu, przedstawiający Zarządowi wnioski w sprawie powołania specjalnych komisji dla prac w poszczególnych działach.

SKŁAD OSOBOWY WŁADZ INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO:

Kuratorium: Dr Michał Grażyński, Wojewoda Śląski, Karol Grzesik, Marszałek Sejmu Śląskiego, Prof. Dr Stanisław Kutrzeba, Prezes Polskiej Akademii Umiejętności.

Zarząd: Inż. Eugeniusz Kwiatkowski, prezes, Marian Zawadzki, Naczelnik Wydziału Oświecenia Publicznego, wiceprezes, Dr Wacław Olszewicz, skarbnik, Dr Roman Lutman, sekretarz i dyrektor, Dr Tadeusz Dobrowolski, dyr. Stanisław Ligoń, Jan Przybyła, Ks. Dr Emil Szramek, dyr. Cezary Szulczewski.

Komisja Rewizyjna: Dr Adam Kocur, przewodniczący, Gen. dyr. inż. Aleksander Ciszewski, Dyr. Jan Litwiniuk.

Adres: Katowice, ul. Marszałka Piłsudskiego 42. Telefon 311-87

Konto P. K. O. Nr 309.687

Wydawnictwa Instytutu Śląskiego

SERIA: POLSKI ŚLĄSK

1. Zygmunt Wojciechowski, Udział Śląska w dawnym zjednoczeniu ziem polskich. 1925. Stron 29. Cena zł 1,20.
2. Wincenty Ogrodziński, Związki duchowe Śląska z Krakowem na przełomie wieków XVIII i XIX. 1935. Stron 49. Cena zł 2,—.
3. Adam Bar, Karol Miarka jako redaktor „Katolika”. Fragment z dziejów prasy polskiej na Górnym Śląsku. 1935. Stron 29. Cena zł 1,20.
4. Kazimierz Stołyhwo, Zagadnienie składu rasowego ludności Śląska. 1935. Stron 24. Cena zł 1,20
5. Tadeusz Silnicki, Rola dziejowa kościoła na Śląsku w wiekach XI—XIII. 1935. Stron 46. Cena zł 2,—.
6. Józef Reiss, Socjologiczne podłoże śląskiej pieśni ludowej. 1935. Stron 31. Cena zł 1,50.
7. Wiktor Nechay, Śląsk jako region geograficzny. Z 7 rycinami. 1935. Stron 51. Cena zł 2,50.
8. Witold Taszycki, Śląskie nazwy miejscowe. Z mapą. 1935. Stron 36. Cena zł 1,80.
9. Mieczysław Gębarowicz, Stosunki artystyczne Śląska z innymi dzielnicami polskimi. 1935. Stron 25. Cena zł 1,20.
10. Henryk Barycz, Ślązacy na Uniwersytecie Jagiellońskim od XV—XVIII wieku. 1935. Stron 27. Cena zł 1,20.
11. Kazimierz Smogorzewski, Sprawa Śląska na konferencji pokojowej 1919 r. Z mapą. 1935. Stron 40. Cena zł 1,80.
12. Józef Feldman, Polska i Polacy w sądach pruskich polityków w epoce porozbiorowej. 1935. Stron 43. Cena zł 1,80.
13. Józef Kostrzewski, Przedhistoryczne związki Śląska z resztą ziem polskich. Z 8 mapami i 18 rycinami w tekście. 1936. Stron 38. Cena zł 1,80.
14. Janusz Staszewski, Wojsko polskie na Śląsku w dobie napoleońskiej. Z mapką. 1936. Stron 36. Cena zł 1,50.
15. Józef Reiss, Ślązak Józef Elsner, nauczyciel Chopina. Z portretem i 2 rycinami. 1936. Stron 58. Cena zł 2,—.
16. Aleksander Birkenmajer, Witelo, najdawniejszy śląski uczony. 1936. Stron 32. Cena zł 1,20.
17. Ludwik Musiol, Zniemczone nazwy miejscowe na Śląsku. 1936. Stron 43. Cena zł 1,50.
18. Leon Koczy, Związki handlowe Wrocławia z Polską do końca XVI wieku. 1936. Stron 34. Cena zł 1,20.
19. Ludwik Chmaj, Górnoślązacy wśród Braci Polskich. 1936. Stron 50. Cena zł 1,50.
20. Roman Jakimowicz, Kultura Śląska w zaraniu dziejów w świetle wykopalisk. Z 13 rycinami w tekście. 1936. Stron 35. Cena zł 1,80.
21. Henryk Barycz, J. S. Bandtkie a Śląsk. Z dziejów pierwszych zainteresowań się nauki polskiej Śląskiem. Z portretem. 1936. Stron 54. Cena zł 1,80.
22. Władysław Dzięgieł, Król polski Zygmunt I na Śląsku. Szkic historyczny. 1936. Stron 22. Cena zł 1,—.
23. Karol Piotrowicz, Plany rewindykacji Śląska przez Polskę pod koniec średniowiecza. 1936. Stron 59. Cena zł 1,80.
24. Bolesław Olszewicz, Najdawniejsze opisy Śląska z XV i XVI w. 1936. Stron 65. Cena zł 2,—.

Wydawnictwa Instytutu Śląskiego

25. Jan Czekanowski, Struktura rasowa Śląska w świetle badań polskich i niemieckich. 1936. Stron 34. Cena zł 1,50.
26. Kazimierz Tymieniecki, Kolonizacja a germanizacja Śląska w wiekach średnich. 1937. Stron 41. Cena zł 1,80.
27. Józef Skoczek, Stosunki kulturalne Śląska ze Lwowem w wiekach średnich. 1937. Stron 40. Cena zł 1,80.
28. Karol Stojanowski, Z badań nad antropologią Śląska. Skład rasowy katowickiej młodzieży poborowej. 1937. Stron 30. Cena zł 1,20.
29. Karol Buczek, Ślązacy w kartografii polskiej XVI wieku. Z 2 mapami. 1937. Stron 42. Cena zł 2,—.
30. Kazimierz Popiołek, Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich. 1937. Stron 50. Cena zł 1,50.
31. Stanisław Bąk, O zbieraniu materiałów gwarowych na Śląsku. Z przedmową prof. dra Kazimierza Nitscha. 1937. Stron 36. Cena zł 1,20.
32. Stanisław Komar, Górnośląska Konwencja Genewska pomiędzy Polską i Niemcami 1922—1937. 1937. Stron 24. Cena zł 1,—.
33. Aleksander Birkenmajer, Astronomowie i astrologowie śląscy w wiekach średnich. 1937. Stron 40. Cena zł 1,20.
34. Emil Kuroński, Położenie prawne ludności polskiej w Trzeciej Rzeszy. 1938. Stron 63. Cena zł 2,—.
35. Janusz Staszewski, Przeszłość wojenna Śląska. Z 4 mapami. 1938. Stron 46. Cena zł 2,—.
36. Julian Krzyżanowski, Podania i baśni śląskie. 1938. Stron 27. Cena zł 1,20.
37. Kazimierz Piwarski, Pomysły odzyskania Śląska za Jana III Sobieskiego. 1938. Stron 30. Cena zł 1,20.
38. Józef Skoczek, Udział Śląska w rozwoju i kulturze południowo-wschodnich ziem Polski. 1938. Stron 37. Cena zł 1,50.
39. Stanisław Szczotka, Stosunki Żywiecczyny ze Śląskiem od XVI wieku do upadku Rzeczypospolitej. 1938. Stron 78. Cena zł 3,—.
40. Roman Grodecki, Rozstanie się Śląska z Polską w XVI w. 1938. Str. 84. Cena zł 3,—.
41. Alfred Jesionowski, Plebiscyt i powstania śląskie w polskiej literaturze pięknej. 1938. Stron 60. Cena zł 2,50.
42. Mieczysław Tobiasz, Na froncie walki narodowej w Opolskiem. Bronisław Koraszewski 1888—1922. Z 11 ilustracjami. 1938. Stron 149. Cena zł 4,—.
43. Alfred Jesionowski, Problem polski na Śląsku w świetle nowszej beletrystyki niemieckiej. 1939. Stron 98. Cena zł 3,50.
44. Tadeusz Lehr-Splawiński, Plemiona słowiańskie na północno-wschodnim pograniczu Niemiec w wiekach średnich. Z mapą. 1939. Str. 28. Cena zł 1,20.
45. Marian Gotkiewicz, Polskie osadnictwo Czadeckiego i Orawy. Z 17 rycinami i 4 mapami. 1939. Stron 62. Cena zł 3,—.
46. Stanisław Komar, Czesi i Niemcy na ziemiach odzyskanych Śląska Cieszyńskiego. 1939. Stron 20. Cena zł 1,—.
- Polski Śląsk I. Nr. 1—10 — w ozdobnej teczce płóciennej. Cena zł 14,—.
- Polski Śląsk II. Nr. 11—20 — w ozdobnej teczce płóciennej. Cena zł 14,—.
- Polski Śląsk III. Nr. 21—30 — w ozdobnej teczce płóciennej. Cena zł 14,—.
- Polski Śląsk IV. Nr. 31—40 — w ozdobnej teczce płóciennej. Cena zł 15,—.

Wydawnictwa Instytutu Śląskiego

SERIA: ZAGADNIENIA SPOŁECZNE ŚLĄSKA

1. Paweł Rybicki, O badaniu socjograficznym Śląska. 1938. Stron 42. Cena zł 1,50.
2. Zdzisław Wyżnikiewicz, Ustawodawstwo śląskie o ubezpieczeniu społecznym. 1938. Stron 120. Cena zł 3,50.
3. Zdzisław Wyżnikiewicz, Ubezpieczenia społeczne na Śląsku w świetle wykonania górnośląskiej konwencji genewskiej. 1939. Stron 59. Cena zł 2,—.

SERIA: ZAGADNIENIA ADMINISTRACYJNE ŚLĄSKA

1. Józef Kokot, Zakres działania Województwa Śląskiego jako jednostki samorządu terytorialnego. Z przedmową prof. U. J. dra Jerzego Langroda. 1939. Stron 109. Cena zł 3,50.

SERIA: KOMUNIKATY INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

Seria I. Nr 1—50 (1934—1935) (wyczerpane). Seria II. Nr 1—50 (1936—1937) (wyczerpane). Seria III. Nr 1—50 (1937—1939) (wyczerpane).

INNE WYDAWNICTWA

Wykaz literatury bieżącej o Śląsku — pod redakcją Jacka Koraszewskiego. Rocznik I, 1935. Rocznik II, 1936. Rocznik III, 1937. Rocznik IV, 1938. Cena rocznika wraz ze Skorowidzami systematycznym i alfabetycznym zł 3,20.

Wzory hafciarstwa ludowego na Górnym Śląsku wydała Agnieszka Dobrowolska. 1936. Stron 9 i 21 tablic. Cena zł 1,50.

Tańce śląskie. Zeszyt 1. Tańce z powiatu rybnickiego. Opracowali Augustyn Musioł i Feliks Sachse. Z rysunkami Pawła Stellerera. Z przedmową prof. dra Józefa Reissa. 1937. Stron 70. Cena zł 1,80 (na wyczerpaniu).

Stanisław Berezowski, Turystyczno-krajoznawczy Przewodnik po województwie śląskim. Z 144 ilustracjami i 29 mapami i planami miast oraz z mapą podręczną województwa śląskiego i ziem sąsiednich. 1937. Stron 447. Cena opr. zł 6,—.

Mapa województwa śląskiego i ziem sąsiednich (w nowych granicach) w podziałce 1:100.000 i Skorowidz miejscowości, w opracowaniu Franciszka Popiołka. 1937. Cena niepodklej. (w 4 arkuszach) zł 25,—, podklej. na płótnie zł 45,— (podklej. wyczerpane).

Mapa podręczna województwa śląskiego i ziem sąsiednich (w nowych granicach) w podziałce 1:400.000 i Skorowidz miejscowości, w opracowaniu Franciszka Popiołka. 1937. Cena zł 2,—. (Skorowidz wyczerpany.) Bez Skorowidzu cena zł 1,60.

Antropogeograficzny Atlas Śląska. Arkusz 1: *Mapa językowo-wyznaniowa i gęstości zaludnienia województwa śląskiego.* — Arkusz 2: *Mapa obrazująca udział ludności rolniczej w stosunku do ogółu ludności trzech głównych zawodów w województwie śląskim.* — W podziałce 1:100.000. Opracował prof. dr Bogdan Zaborski. Rozmiar arkusza 43×69 cm. Cena arkusza zł 5,—.

„Zaranie Śląskie“. Kwartalnik regionalny. Wydawnictwo Instytutu Śląskiego i Towarzystwa Ludoznawczego w Cieszynie pod redakcją Romana Lutmana i Franciszka Popiołka. Prenumerata roczna zł 8,—. Cena numeru zł 2,—.

Silesian Affairs. No I. Edited by Roman Lutman. 1937. Stron 76 folio. Cena zł 5,— (wyczerpane).

Wydawnictwa Instytutu Śląskiego

SERIA: PAMIĘTNIK INSTYTUTU ŚLĄSKIEGO

- Tom I Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku. Praca zbiorowa pod redakcją Romana Lutmana. 1936. Stron XX + 525. Cena: brosz. zł 15,—, opr. płót. zł 18,— (wyczerpane).
- Tom II Materiały do dziejów Wielkich Katowic (1299—1799), z 5 planami i 13 rycinami. Zebrał i opracował Ludwik Musioł. 1936. Stron 219. Cena brosz. zł 6,—, opr. zł 8,— (na wyczerpaniu).
- Tom III Stanisław Wasylewski, Na Śląsku Opolskim. Z 354 ilustracjami. 1937. Stron XV + 286. Cena brosz. zł 17,—, opr. zł 20,—.
- Tom IV Józef Feldman, Bismarck a Polska. 1938. Stron 451. Cena: brosz. zł 10,—, opr. zł 12,— (na wyczerpaniu).
- Tom V Józef Gołąbek, Literatura serbsko-łużycka. 1938. Stron 269. Cena: brosz. zł 6,—, opr. zł 8,— (na wyczerpaniu).
- Tom VI Paweł Hulka-Laskowski, Śląsk za Olzą. Z 274 ilustracjami i 2 mapami. 1938. Stron 494. Cena brosz. zł 12,—, opr. zł 15,— (wyczerpane).
- Tom VII Adam Bar, Karol Miarka. Studium z dziejów Górnego Śląska. Z 17 ilustracjami. 1938. Stron 257. Cena brosz. zł 8,—, opr. zł 10,—.
- Tom VIII Marek St. Korowicz, Górnośląska ochrona mniejszości 1922—1937 na tle stosunków narodowościowych. Z 3 mapami. 1938. Stron 259. Cena brosz. zł 8,—, opr. zł 10,—.
- Tom IX Franciszek Szymiczek, Walka o Śląsk Cieszyński w latach 1914—1920. Z 3 mapami. 1938. Stron 212. Cena brosz. zł 6,—, opr. zł 8,— (na wyczerpaniu).
- Tom X Zygmunt Wojciechowski, Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku. Studium nad genezą Państwa Piastów i jego cywilizacji. Z 19 tablicami i 1 mapą. 1939. Stron 206. Cena brosz. zł 8,—, opr. zł 10,— (na wyczerpaniu).
- Tom XI Eustachy Noszczyński, Szkolnictwo mniejszości niemieckiej na Górnym Śląsku w świetle polskiego prawa traktatowego. 1939. Stron 206. Cena brosz. zł 6,—, opr. zł 8,—.
- Tom XII Marian Gumowski, Herby i pieczęcie miejscowości województwa śląskiego. Z 438 ryc. 1939. Stron 343. Cena brosz. zł 12,—, opr. zł 14,—.
- Tom XIII Franciszek Popiołek, Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim. Z 112 rycinami. 1939. Stron 287. Cena brosz. zł 10,—, opr. zł 12,—.

SERIA: ŚLĄSK, ZIEMIA I LUDZIE

- Tom I Marian Książkiewicz, Zarys geologii Śląska. Z 16 rycinami. 1936. Stron 65. Cena zł 1,20 (na wyczerpaniu).
- Tom II Władysław Marchacz, Krajobraz Śląska Polskiego (z uwzględnieniem przyległych krain). Z 2 mapkami, 2 planami syntetycznymi i 16 rycinami. 1936. Stron 111. Cena zł 1,50 (wyczerpane).
- Tom III Jan Moniak i Edward Stenz, Zarys klimatologii Śląska. Z 6 rycinami. 1936. Stron 57. Cena zł 1,— (na wyczerpaniu).
- Tom IV Andrzej Battaglia, Górnictwo śląskie. Z 32 rycinami. 1936. Stron 77. Cena zł 1,20 (wyczerpane).
- Tom V Aniela Kozłowska, Szata roślinna województwa śląskiego. Z 28 rycinami. 1936. Stron 53. Cena zł 1,20 (na wyczerpaniu).
- Tom VI Stefan Kaufman i Roman Maryniarczyk, Roboty publiczne w województwie śląskim. Z 24 rycinami i 2 mapami. 1937. Str. 70. Cena zł 1,50.
- Tom VII Jan Roman Krzyża, Rozwój kolejnictwa w województwie śląskim i jego znaczenie dla Polski. Z 4 rycinami i 4 mapami. 1939. Str. 46. Cena zł 1,20.

SERIA: BIBLIOTEKA PISARZY ŚLĄSKICH

- Tom I-III Norbert Bonczyk. Pisma poetyckie. Opracował Wincenty Ogrodziński. Tom I. Stary Kościół Miechowski. Wydanie IV krytyczne. 1936. Stron LXXX + 266. Cena brosz. zł 4,—, opr. zł 5,50. — Tom II. Góra Chełmska. Wydanie II krytyczne. 1938. Stron CXLVII + 189. Cena brosz. zł 5,50, opr. zł 7,—.

Wydawnictwa Instytutu Śląskiego

- Tom IV Walenty Rożdżeński, Officina Ferraria seu Huta i Warstat z Kuźniami szlachetnego dzieła żelaznego. Z unikatku Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie wydał, wstępem i przypisami zaopatrzył Roman Pollak. 1936. Z 9 tablicami. Stron XXV + 113. Cena brosz. zł 3,50, opr. zł 5,—.
- Tom V Jerzy Bock, Nauka domowa i wyjątki z Agendy. Opracował Wincenty Ogrodziński. 1936. Stron XLI + 54. Cena brosz. zł 2,50, opr. zł 4,—.
- Tom VI Krzysztof Winter, Kuźnie śląskich i kopalń opis i oznaczenie krótkie, oraz Melchior Sewerus, Wiersz pochwalny (tekst łaciński) wraz z przekładem polskim Alfreda Kowalkowskiego, wydał krytycznie i opracował Wincenty Ogrodziński. 1937. Stron XXXII + 47. Cena brosz. zł 2,50, opr. zł 4,—.
- Tom VII Karol Miarka, Wybór pism. Zebrał i opracował Adam Bar. Z portretem. 1939. Stron XXVIII + 301. Cena brosz. zł 5,—, opr. zł 6,50.
- Tom VIII Polak w Śląsko. (Anonimowy dialog z początku XVII w.) Z unikatku Biblioteki Kórnickiej wydał Roman Pollak. Z 1 ryciną. 1939. Stron XVI + 27. Cena brosz. zł 2,50, opr. zł 4,—.

SERIA: ZAGADNIENIA GOSPODARCZE ŚLĄSKA

1. Eugeniusz Górkiewicz, Postępy górnictwa węglowego na Śląsku za czasów polskich. Z 3 rycinami. 1935. Stron 20. Cena zł 1,20.
2. Władysław Kuczewski, Postępy hutnictwa żelaznego na Śląsku za czasów polskich. 1935. Stron 20. Cena zł 1,20.
3. Michał Alberg, Cynk, ołów i materiały pochodne. Monografia gospodarcza. 1936. Stron 86. Cena zł 2,—.
4. Stanisław Piasecki, Postępy przemysłu cynkowego na Śląsku za czasów polskich. Z 19 rycinami i mapką. 1936. Stron 56. Cena zł 2,50.
5. Zbigniew Wasilewski, Znaczenie dróg wodnych dla przemysłu śląskiego. Z 3 mapami. Z przedmową prof. Mieczysława Rybczyńskiego. 1936. Stron 36. Cena zł 1,80.
6. Bronisław Giziński, Postępy przemysłu chemicznego na Śląsku za czasów polskich. 1937. Stron 31. Cena zł 1,20.
7. Aleksander Szczepański, Kierunki eksportu wytworów przemysłu górnośląskiego. 1937. Stron 27. Cena zł 1,20.
8. Paweł Musioł, Ochotnicze Drużyny Robocze. Z 15 rycinami. 1937. Stron 61. Cena zł 2,50.
9. Andrzej Jałowiecki, Rozwój zbytu węgla z kopalń zagłębia polskiego w dziesięcioleciu 1925—1935. 1937. Stron 37. Cena zł 1,20.
10. Stanisław Leszczycki, Znaczenie gospodarcze ruchu uzdrowiskowo-turystycznego na Śląsku. Z 13 mapkami. Stron 81. 1937. Cena zł 2,50.
11. Aleksander Groza, Zagadnienie elektryfikacji na Śląsku. Z 21 rycinami. 1937. Stron 66. Cena zł 2,50.
12. Zbigniew Miłobędzki, Przemysł w województwie śląskim. 1938. Stron 95. Cena zł 2,50.
13. Kazimierz Nowakowski, Zaopatrzenie w wodę górnośląskiego okręgu przemysłowego. Z 2 mapami i 6 ilustracjami. 1938. Stron 62. Cena zł 4,—.
14. Zbigniew Miłobędzki, Przemysł w województwie śląskim. Część II. Przemysł na odzyskanych ziemiach Śląska Cieszyńskiego. 1939. Stron 36. Cena zł 1,50.

Zagadnienia gospodarcze Śląska I. Nr 1—10 — w ozdobnej teczce płóciennej. Cena zł 15,—.

